

Integraal Managementplan | IMP Eems Eems-Estuarium

voor Nedersaksen en Nederland

November 2016

CD-ROM

Bewerking:

Nedersaksen

Niedersächsischer Landesbetrieb für Wasserwirtschaft, Küsten- und Naturschutz (Dienst voor waterhuishouding, kust- en natuurbescherming van de deelstaat Nedersaksen) (NLWKN)

Dienst Brake-Oldenburg

Regionale natuurbescherming

- Helmut Dieckschäfer
- Jens Marotz
- Sylvia Scholze
- Maren Sander
- Susanne Wille
- Dirk Röckendorf

Nederland

Ministerie van Economische Zaken

- Wim Schoorlemmer
- Marjan Datema
- Albert Ettema
- Rob Heldens
- Lies van Nieuwerburgh (Royal Haskoning DHV)

Rijkswaterstaat Noord-Nederland

- Dick As
- Gerard Janssen

Provincie Groningen

- David Kooistra

met gebruik van:

KÜFOG (2014): Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium (IMP Eemsestuarium) Vakbijdrage 1 'Natura 2000' – Deel A - C. Uitgewerkt in opdracht van 'Niedersächsischer Landesbetrieb für Wasserwirtschaft, Küsten- und Naturschutz' (NLWKN), Rijksoverheid & Provincie Groningen.

Voorstel voor de wijze van citeren van het IMP Eems-estuarium:

IMP Eemsestuarium (november 2016) Integraal Managementplan Eems- estuarium voor Nedersaksen en Nederland. – Niedersächsischer Landesbetrieb für Wasserwirtschaft, Küsten- und Naturschutz (NLWKN), Rijksoverheid & Provincie Groningen (2016)

Aanwijzing

Het IMP Eemsestuarium is inhoudelijk gelijk gepubliceerd in de Nederlandse en Duitse taal

- IBP Emsästuar - Integrierte Bewirtschaftungsplan Emsästuar

Voorwoord

Nederland en Nedersaksen delen een belangrijk natuurgebied: het Eems-estuarium, waar zout en zoet water samenkomen. Dit estuarium behoort tot Natura 2000, het Europese ecologische netwerk voor de instandhouding van het Europese natuur erfgoed. Gezien de slechte ecologische toestand van het estuarium bundelen wij onze krachten. Nedersaksen en Nederland hebben voor het eerst een gezamenlijk Integraal Managementplan (IMP) opgesteld. Vergelijkbare managementplannen bestaan al voor de estuaria van de Schelde, Elbe en Weser.

In Duitsland dienen – met name in gebieden met grote gebruikconflicten en slechte staat van instandhouding van de natuur – management (beheer)plannen opgesteld te worden. Hierin worden de noodzakelijke voorwaarden voor de instandhouding en de ontwikkeling van leefgebieden en soorten van Europees belang aangegeven. Met het IMP Eems-estuarium is nu een dergelijk vakinhoudelijk plan beschikbaar. Gelet op de ecologische samenhang van het Eems-estuarium is het plangebied van het IMP door Nederland en Nedersaksen grensoverschrijdend vastgelegd. Het omvat alle door het getij beïnvloede Natura-2000-gebieden tussen de hoofdwaterkeringen.

Het IMP Eems-estuarium laat zien hoe met concrete en conceptuele verbeteringsmaatregelen aan de natuur- (Natura 2000) en waterbeschermingseisen (KRW) kan worden voldaan, in harmonie met de eisen van maatschappij, bedrijfsleven en cultuur. In een transparant proces kregen organisaties uit het bedrijfsleven en milieubeschermingsorganisaties, verantwoordelijke instanties en bestuurslichamen en vertegenwoordigers van andere gebruiksbelangen uitgebreid de gelegenheid hun inbreng te leveren in het totale proces.

Het IMP Eems-estuarium biedt voor Nederland en Nedersaksen een vakinhoudelijke basis bij de ecologische ontwikkeling van het gebied. Het plan laat speelruimte en ontwikkelingsperspectieven op de middellange termijn zien om bescherming en gebruik op harmonieuze wijze te koppelen.

Het IMP bevat omvangrijke informatie over het Eemsestuarium en is daarom bruikbaar als oriëntatiekader om in te schatten of bestaande gebruiksvormen en toekomstige samengaan met de natuurwaarden in het gebied. Het plan bevat geen formele, complete afweging van publieke- en of private belangen. Deze afweging blijft plaatsvinden in de afzonderlijke vergunningenprocedures bij de uitvoering van de voorstellen voor maatregelen.

In het IMP Eems-estuarium worden geen bestaande rechtmatige gebruiksvormen en vergunningen van welke aard ook ter discussie gesteld. Belangrijk voor het proces van totstandkoming van het IMP Eems-estuarium was en is de ontwikkeling van wederzijds geaccepteerd begrip voor de verschillend gemotiveerde opstellingen inzake onderwerpen in het Eems- estuarium.

Vanuit Natura 2000 bezien betekent dit dat de krachten worden gebundeld en dat er gezamenlijk gewerkt wordt aan verbetering van de slechte ecologische toestand van het systeem.

Het IMP Eems-estuarium vormt ook de grondslag voor gezamenlijke opgaven in het Eems-estuarium zoals bijvoorbeeld de ontwikkeling van gezamenlijke monitoring,

een gezamenlijke ecologische strategie voor het sedimentmanagement als basis voor een geïntegreerd sedimentmanagement of een voorbeeldproject voor herstel van mosselbanken in het gemeenschappelijke Natura-2000 gebied.

Nedersaksen en Nederland kijken ernaar uit om de intensieve en buitengewoon constructieve grensoverschrijdende samenwerking ook bij de uitvoering van de voorstellen voor maatregelen voort te zetten.

A handwritten signature in blue ink that reads "Almut Kottwitz".

Almut Kottwitz

Umwelt-Staatssekretärin im Niedersächsischen Ministerium für Umwelt, Energie und Klimaschutz

A handwritten signature in blue ink that reads "Martijn van Dam".

Martijn van Dam

Staatssecretaris van Economische Zaken

Inhoud

Voorwoord	4
Lijst van afbeeldingen	8
Lijst van tabellen	9
Ten geleide	12
IMP en Masterplan Ems 2050.....	12
IMP en ‘MIRT-onderzoek’	13
Samenvatting.....	15
1. Inhoud en opbouw.....	17
1.1. Werkgebied	18
1.2 Aanleiding voor het IMP Eems-estuarium.....	19
1.3 Doel en taakstelling	20
1.4 Juridische grondslagen en vakinhoudelijk kader.....	21
1.5 Werkwijze en methodiek.....	24
2. Natura 2000 en gebruiksvormen in het Eems-estuarium.....	27
2.1 Historische ontwikkeling	27
2.2 Natura 2000 (Vakbijdrage 1)	28
2.3 Ruimtelijke ordening (Vakbijdrage 2).....	35
2.4 Kaderrichtlijn Water (Vakbijdrage 3).....	37
2.5 Hoogwaterbeheer en kustbescherming (Vakbijdrage 4)	38
2.6 Scheepvaart en havens (Vakbijdrage 5)	39
2.7 Landbouw (Vakbijdrage 6a).....	41
2.8 Visserij (Vakbijdrage 6b).....	43
2.9 Jacht (Vakbijdrage 6c).....	44
2.10 Bedrijfsleven, industrie, havenbedrijf, wegenbouw' (Vakbijdrage 7)	45
2.11 Vrije tijd en toerisme (Vakbijdrage 8)	46
2.12 Toekomstige uitdagingen en milieuumstandigheden.....	47
3. Poging tot samenvoegen van gebruiksvormen.....	49
3.1 Afstemmingsgesprekken	51
3.2 Resultaten van de afstemmingsgesprekken.....	52
3.2.1 Afstemmingsgesprekken in Nedersaksen.....	53
3.2.2 Afstemmingsgesprekken in Nederland.....	60
3.2.3 Bilaterale overlegondes (Nedersaksen – Nederland).....	63
3.2.4 Samenvatting met betrekking tot de voorstellen voor Natura 2000-Maatregelen	65

3.3 Andere projecten en plannings.....	74
3.4 Resultaten van het zoeken naar synergie	75
4. IMP–voorstellen voor maatregelen, aanwijzingen voor implementatie van Natura 2000	83
4.1 IMP-Maatregelenbladen	83
4.2 Prioritering van voorstellen voor maatregelen	84
4.3 Bevoegdheden en financieringsmogelijkheden	89
4.4 Uitvoeringsinstrumenten en samenwerking.....	91
4.4.1 Samenwerking Duitsland-Nederland.....	92
4.4.2 Wettelijke bescherming / Aanwijzing N2000	93
4.4.3 Investeringsmaatregelen	93
4.4.4 Contractuele natuurbescherming (Duitsland).....	94
4.4.5 Informatie / sturen van de bezoekers, onderzoeksplannen, monitoring, ruilverkaveling en plannings / concepten.....	94
4.4.6 Ruimtelijke ordening en deelstaatplanning.....	94
4.4.7 KRW – beheerplan en -maatregelenprogramma	94
4.5 Planning en goedkeuring van toekomstige plannen	95
5. Slotopmerkingen, dankwoord en vooruitblik	99
6. Verklarende woordenlijst	101
7. Literatuurlijst	105
Bijlagen	
I - Natura 2000 beschermings- en instandhoudingsdoelen in het plangebied.....	109
II - IMP-maatregelenbladen	127
III - Kaarten.....	187
IV - Samenvatting conflictanalyse.....	193
V - Overzicht van de betrokken organisaties in (D - NL.....	195
VI - vakbijdragen 1 t/m 8	199
VII - „Masterplan Ems 2050“	201
VIII MIRT-Onderzoek „Economie en Ecologie Eems-Dollard in balans”	223

Lijst van afbeeldingen

Afb. 1: Bingumerzand in de Eems (Foto: Meyer Werft GmbH & Co. KG 2011)	16
Afb. 2: Plangebied (Bron: NLWKN)	18
Afb. 3: Midlumer dijkvoorland (Foto: Meyer Werft GmbH & Co. KG 2011)	19
Afb. 4: Zuidelijke Dollard aan Nederlandse kant (Foto: K. Kreuyer, Min.EZ)	26
Afb. 5: Ooibos bij Nüttermoor (Foto: S. Wille, NLWKN)	28
Afb. 6: Watersnippen (Foto: O. Lange, NLWKN).....	35
Afb. 7: Eemsdijk bij Hatzum (Foto: H.-J. Zietz)	35
Afb. 8: Eems bij Coldemüntje (Foto: M. Sander, NLWKN).....	37
Afb. 9: Gemaal en dijk bij Ditzum (Foto: H.-J. Zietz)	38
Afb. 10: Baggervaartuig op de Eems (Foto: A. Richter-Kemmermann, NLWKN)	39
Afb. 11: Landbouw in de Eemsmarsch bij Jemgum (Foto: H.-J. Zietz)	41
Afb. 12: Ganzen in de Nederlandse Dollardkwelders (Foto: K. Kreuijer, Min.EZ).....	42
Afb. 13: Visserij op de Eems (Foto: NLWKN)	43
Afb. 14: Kolganzen aan de Eems (Foto: NLWKN)	44
Afb. 15: Buitenhaven van Emden (Foto: Niedersachsen Ports GmbH & Co. KG)	46
Afb. 16: Haven van Ditzum (Foto: H.-J. Zietz)	46
Afb. 17: Personenvaartuig op de internationale Dollardroute (Foto: A. Jacobs, NLWKN).....	47
Afb. 18: Zeehonden op een zandbank voor windmolenpark Eemshaven (Foto: K. Kreuyer, Min.EZ)	48
Afb. 19: Grondslagen en verloop van de afstemmingsgesprekken per land.....	49
Afb. 20: Poging tot samenvoegen van Natura 2000 en gebruikersgroepen en -doelen.	50
Afb. 21: Emssperrwerk bij Gandersum (Foto: Meyer Werft GmbH & Co.KG 2011)	56
Afb. 22: Zeegras (Foto: K. Kreuyer, Min. EZ).....	58
Afb. 23: Kiekkaaste bij Nieuw Statenzijl (Foto: K.Kreuyer, Min. EZ)	60
Afb. 24: Visserij in de Buiteneems (Foto:K.Kreuyer, min. EZ).....	62
Afb. 25: Buitenplaats Reiderhoeve bij Termunten (foto: N. Frost, NLWKN)	62
Afb. 26: Vogelzwerf boven de Zuidelijke Dollard (Foto: K.Kreuyer, Min. EZ)	66
Afb. 27: Rietgors (Foto: O. Lange, NLWKN)	69
Afb. 28: Mosselbank op de Hond/Paap (Foto: K. Kreuyer, Min. EZ).....	70
Afb. 29: Grasland in het voorland (Foto: H.-J. Zietz)	71
Afb. 30: Vellager Altarm (Foto: K. Wenn, NLWKN).....	72
Afb. 31: Voorland bij Pogum (Foto: H.-J. Zietz)	76
Afb. 32: Eems bij Jemgum (Foto: H.-J. Zietz)	81
Afb. 33: Oude arm van de Eems bij Jemgum (Foto: K. Wenn, NLWKN).....	85
Afb. 34: Slibdepot bij Jemgum (Foto: H.-J. Zietz).....	86
Afb. 35: Rundvee in het dijkvoorland (Foto: H.-J. Zietz).....	94
Afb. 36: Eems bij Jemgum (Foto: H.-J. Zietz)	94
Afb. 37: Dollard in richting Emden (Foto: H.-J. Zietz)	96
Afb. 38: Kwelders in de Nederlandse Dollard (Foto: M. Sander, NLWKN)	98
Afb. 39: Eems bij Critzum (Foto: H.-J. Zietz).....	100

Lijst van tabellen

Tab. 1: Overzicht van de Vakbijdragen	25
Tab. 2: Natura 2000-gebieden in het plangebied	29
Tab. 3: Beoordeling van de staat van instandhouding van de gemeenschappelijke habitats en de significante soorten volgens appendix II in FG 1 en 2.....	30
Tab. 4: Beoordeling van de staat van instandhouding van de habitattypen van appendix I en de significante soorten volgens appendix II in FG 3 en 4	31
Tab. 5: Overzicht van alle voorstellen voor Natura 2000-Maatregelen uit Vakbijdrage 1 'Natura 2000'	33
Tab. 6: Overzicht van de Nedersaksische gesprekken	51
Tab. 7: Overzicht van de Nederlandse gesprekken	52
Tab. 8: Overzicht van de gezamenlijke gesprekken (DE – NL).....	52
Tab. 9: Overzicht van alle 51 IMP-voorstellen voor maatregelen	79
Tab. 10: Synergiën tussen Vakbijdrage 1 'Natura 2000' en KRW	87
Tab. 11: Overzicht van de voorstellen voor maatregelen met neutrale beoordeling of synergie-beoordeling.....	88
Tab. 12: Instrumenten die voor de uitvoering van het IMP Eems-estuarium van belang zijn	92

Deel A- Tekstgedeelte

voor Nedersaksen en Nederland

Niedersachsen

Rijksoverheid

provincie
groningen

Ten geleide

Het Integraal Management Plan (IMP) Eems-estuarium is de uitkomst van een gemeenschappelijke Nederlands-Duitse samenwerking. Aanleiding voor het IMP is het ontwikkelen en opstellen van een gezamenlijk toekomstbeeld voor het estuarium wat betreft bescherming van de natuur. Dit vloeit mede voort uit de situatie dat beide landen niet alleen voor hun eigen grondgebied in het Eems-estuarium verantwoordelijk zijn, maar ook beide voor het gemeenschappelijke grondgebied. Het IMP vormt een basis voor verdere samenwerking tussen Nederland en de Duitse deelstaat Nedersaksen om de natuur in het Eems-estuarium te behouden en te verbeteren.

In 2010 werd begonnen met het gezamenlijk opstellen van het IMP. Daarna hebben er in Nedersaksen (Masterplan Ems 2050) en in Nederland (MIRT) verdere planvorming en nieuwe ontwikkelingen plaatsgevonden.

IMP en Masterplan Ems 2050

De werkzaamheden aan het IMP Eems-estuarium werden aan Nedersaksische zijde door de tijd ingehaald en geconcretiseerd in het 'Masterplan Ems 2050'. Het verdrag omtrent dit Masterplan is begin 2015 ondertekend door Land Niedersachsen, de Duitse federale overheid, de Landkreise Emsland en Leer, de Stadt Emden, de milieuverenigingen WWF, BUND, NABU en Meyer Werft GmbH & Co KG. De verdragstekst 'Masterplan Ems 2050' is bijgevoegd bij het IMP Eems-estuarium (vgl. Deel B - Appendix VII).

De overeenkomst 'Masterplan Ems 2050' (inclusief bijlagen en appendices) biedt een bindend kader voor de samenwerking tussen de partijen bij de overeenkomst¹. Wat betreft de ontwikkeling van de Eemsrivier is hiermee een procedure vastgelegd voor de integratie van de verschillende belangen van de partners in de overeenkomst. Wat betreft het IMP Eems-estuarium is in Artikel 13 lid. 1 van het verdrag het volgende geformuleerd: *"Om de doelen van het Masterplan Ems 2050 te bereiken, moeten verdere maatregelen en concepten worden vastgelegd. Het afgestemde IMP Eems-estuarium vormt een vakinhoudelijke basis voor het bepalen van deze maatregelen."*

Ten behoeve van het begrip en de beoordeling van dit IMP geldt derhalve het volgende:

1. De politieke wil van de relevante partijen met betrekking tot de ontwikkeling van het Eems-estuarium is voor Nedersaksen uitgedrukt in het Masterplan.
2. Het IMP en/of de Vakbijdragen zijn niet juridisch bindend.
3. Voor de verhouding tussen Masterplan Ems 2050 en IMP Eems-estuarium geldt dat het IMP dient als vakinhoudelijke basis voor het Masterplan. Meer functies worden niet toegekend aan het IMP.
4. Het is de taak van het Masterplan Ems 2050, en nadrukkelijk niet die van het IMP, om de verschillende economische en ecologische belangen rondom de Eems met elkaar in overeenstemming te brengen.

Met het IMP Eems-estuarium is voor de Natura 2000-gebieden van het Eems-estuarium landsgrens-, bestuurs- en gebiedsoverschrijdend basisinformatie bijeengebracht over de bescherming van de natuur en over de belangrijkste (andere) gebruiksvormen (periode: 2011-2014). Dit IMP is opgesteld vanuit in totaal tien thematisch/gebruikersgericht opgezette vakbijdragen. De afzonderlijke vakbijdragen zijn grotendeels voor Nedersaksen en Nederland in één gemeenschappelijk document opgesteld. In totaal is er zeer omvangrijke documentatie over het Eems-estuarium opgesteld.

¹ zie IMP Eems, Deel B – Bijlage nr. VII

Op basis van deze informatie zijn vanuit natuurbeschermingstechnisch oogpunt mogelijke doelen en maatregelen ontwikkeld voor behoud en verbetering van de Eemsrivier. Hierbij werd rekening gehouden met de belangen van bedrijfsleven, maatschappij en cultuur.

De verdragspartijen van het Masterplan hebben zich aan de Nedersaksische zijde eraan gebonden om de integratie van de verschillende belangen middels de in het Masterplan geregelde procedure uit te voeren. Conform Art. 13. lid 1 van het Masterplan moeten er, om de in het plan vermelde doelen te bereiken, verdere maatregelen en concepten worden vastgelegd, waarvoor het *'afgestemde IMP Eems-estuarium een vakinhoudelijke basis'* vormt.

De in het IMP vermelde doelen en voorstellen voor maatregelen zijn alleen dan juridisch bindend, als ze na toetsing van hun uitvoerbaarheid in het kader van verordeningen en vergunningen en in voorkomende gevallen in verdere verdragsregelingen vastgelegd zijn. Dit IMP moet daarom opgevat worden als een lijst met ideeën en voorstellen. De opgestelde voorstellen voor maatregelen moeten – in zoverre deze in een later stadium worden geïmplementeerd – te zijner tijd aan de hand van de richtlijnen uit het Masterplan beoordeeld worden om te kijken of ze uitvoerbaar zijn en de gestelde doelen bereiken. Dit geldt vooral doordat de voorstellen voor maatregelen in het IMP zonder onderlinge afstemming opgenomen zijn en deels uiteenlopende doelen beogen.

De uitvoering van de voorstellen voor maatregelen uit het IMP wordt voor Nedersaksen in beginsel verzorgd door de deelstaat Nedersaksen. De bevoegde autoriteiten, maar ook de natuurbeschermingsverenigingen en gebruikersgroepen zullen in het kader van het Masterplan intensief moeten meewerken aan de specifieke locatie, de haalbaarheid en de financiering van de afzonderlijke maatregelen. Juist dit is voorzien en afgesproken in het Masterplan Ems 2050, zodat kan worden uitgegaan van een fundamenteel positieve deelname van alle betrokkenen in Nedersaksen.

IMP en 'MIRT-onderzoek'

In Nederland worden in het kader van het MIRT (Meerjarenprogramma voor Infrastructuur, Ruimte en Transport) problemen geanalyseerd en mogelijke oplossingen vastgelegd. De eerste fase van een MIRT-procedure betreft het 'MIRT-onderzoek'.

In het MIRT-onderzoek "Economie en Ecologie Eems-Dollard in Balans" hebben het Rijk (Ministerie van Infrastructuur en Milieu, Ministerie van Economische Zaken) en de Provincie Groningen in de periode 2014 - 2015 de problemen en mogelijke oplossingen voor het Eems-Dollard-estuarium onderzocht. Op 9 november 2015 hebben het Rijk en de Provincie de uitkomsten besproken en een besluit genomen over de verder te volgen procedure².

Staat en regio hebben hiermee de probleemanalyse vastgesteld. Uit het MIRT-onderzoek en de bijbehorende grondslagen komt naar voren dat het Eems-Dollard-estuarium niet optimaal functioneert. Er werd een toename van de vertroebeling vastgesteld die veroorzaakt wordt door het toenemende aandeel fijn sediment (slib) in het water.

Vastgesteld wordt dat de oplossingen voor de geconstateerde problemen liggen in drie oplossingsrichtingen:

1. Het herstellen van de hydromorfologische integriteit met passende dimensionering van het estuarium en bijbehorende morfologische dynamiek;
2. Het herstellen van gezonde leefgebieden (land-water overgangen: kwelders en polders) van voldoende areaal en kwaliteit, en estuariene gradiënten tussen het zoet- en het zoutwatersysteem ter versterking van de connectiviteit;

² Zie IMP Eems, Deel B – Bijlage nr. VIII

3. Het verbeteren van de basis van het voedselweb (de primaire productie) door het voorkomen van verdere vertroebeling en terugdringen van de troebelheid.

De complexiteit van de opgave vraagt om een samenhangende lange termijn aanpak om het ecologisch streefbeeld 2050 te realiseren. Rijk en regio spreken af dat zij deze aanpak gezamenlijk ontwikkelen en (doen) uitvoeren, waar nodig in afstemming met Duitsland.

Rijk en regio spreken af om, onder gezamenlijke regie van het ministerie van IenM en de provincie Groningen, een meerjarig adaptief programma Eems-Dollard (Programma Eems-Dollard 2050) op te stellen. Rijk en regio spreken af om, vooruitlopend op de vorming en besluitvorming over het adaptief programma en het innovatieprogramma verschillende pilots uit te voeren. Het Programma Eems-Dollard 2050 is op 5 juli 2016 vastgesteld

Het Programma Eems-Dollard 2050 beoogt samenhang met lopende en toekomstige initiatieven zoals het Integraal Managementplan Eems-estuarium - waarin Duitsland en Nederland maatregelen benoemen die bij kunnen dragen aan de verbetering van de kwaliteit van het estuarium - initiatieven vanuit het Platform Ecologie & Economie in balans (E&E), het maatregelenprogramma KRW en het beheerplan Natura2000 (in ontwikkeling).

Samenvatting

Met het IMP Eems-estuarium is voor het eerst gezamenlijk door Nederland en Duitsland voor de Natura 2000-gebieden van het Eems-estuarium landsgrens-, bestuurs-, en gebiedsoverschrijdend actuele en gedegen basisinformatie bijeengebracht over de bescherming van de natuur en over de belangrijkste (andere) gebruiksvormen (periode: 2011-2014). Dit IMP is opgesteld vanuit in totaal tien thematisch/gebruikersgericht opgezette vakbijdragen. De afzonderlijke vakbijdragen zijn grotendeels voor Nedersaksen en Nederland in één gemeenschappelijk document opgesteld. In totaal is er zeer omvangrijke documentatie over het Eems-estuarium opgesteld.

Op basis van deze informatie zijn vanuit natuurbeschermingstechnisch oogpunt mogelijke doelen en voorstellen voor maatregelen ontwikkeld voor behoud en verbetering van het Eems-estuarium. Hierbij werd rekening gehouden met de belangen van bedrijfsleven, maatschappij en cultuur.

Na het vaststellen van algemene en methodische uitgangspunten voor een integraal managementplan (bijv. plangebied, projectverloop) kon begin 2011 met het concrete werk aan het IMP Eems-estuarium begonnen worden. Tijdens dit werk is bevestigd dat enkel een nauwe grensoverschrijdende samenwerking 'recht kan doen' aan het ecosysteem van het Eems-estuarium.

De door de betrokkenen geuite eisen en wensen aan het plangebied waren divers en maakten het noodzakelijk om zich tot aan de afrondende opstelling van het IMP Eems-estuarium intensief bezig te houden met de doelen en wensen die voortkomen uit de insteek van de natuurbescherming en de verschillende gebruiksvormen. Alleen door de steeds zakelijke en constructief-kritische samenwerking van alle in de project- en vakbijdragegroepen meewerkende personen kon dit rapport worden opgesteld.

In het IMP Eems-estuarium wordt aangegeven hoe de Europese eisen uit de Natura 2000-richtlijnen voor habitat- en vogelbescherming in dit intensief gebruikte gebied stap voor stap zouden kunnen worden geïmplementeerd. De uitgebreide uiteenzetting van alle eisen aan het plangebied toont duidelijk aan dat het bereiken van de goede staat van instandhouding op grond van uiteenlopende en tegengestelde belangen een lange periode vraagt. Het IMP Eems-estuarium laat zien wat er moet en kan gebeuren voor het Eems-estuarium, zowel voor de komende 10-15 jaar als voor de ontwikkelingsperspectieven voor de langere termijn.

De uitvoering van de voorstellen voor maatregelen uit het IMP wordt in Nedersaksen in beginsel verzorgd door de deelstaat Nedersaksen. De bevoegde natuurbeschermings- en waterbeheerautoriteiten, maar ook de natuurbeschermingsverenigingen en gebruikersgroepen zullen in het kader van het Masterplan Ems 2050 intensief moeten werken aan de specifieke locatie, de haalbaarheid en de financiering van de afzonderlijke maatregelen. Juist dit is voorzien in het Masterplan, zodat bij de uitvoering van de geïdentificeerde oplossingen en benaderingen wordt uitgegaan van een fundamenteel positieve deelname van de betreffende gebruikersgroepen. Enkele bij het opstellingsproces betrokken gebruikersgroepen, bijvoorbeeld de Wasser- und Schifffahrtsverwaltung van de federale overheid, nemen voor bepaalde maatregelen zelf de leiding, coördinatie en financiering op zich.

In Nederland wordt het IMP uitgevoerd in het kader van het opstellen van het Beheerplan Natura 2000. In het kader van het Beheerplan Natura 2000 en het 'Programma Eems-Dollard 2050' worden de trekkers van de verschillende acties aangewezen en worden de acties samen met de betrokken partijen verder uitgewerkt. Voor de IMP-voorstellen voor maatregelen kan een samenwerkingsverband een belangrijke rol spelen.

Het IMP Eems-estuarium is met het gereedkomen van het onderhavige plan niet afgesloten. Het IMP vindt zijn doorwerking in de toekomst in de praktische toepassing ervan door de

concretisering en stapsgewijze implementatie van de voorstellen voor maatregelen. Daarbij gaat het erom om ook voor de nog niet in goed overleg afgestemde voorstellen voor maatregelen een gezamenlijke oplossing te vinden.

In ieder geval heeft het IMP Eems-estuarium bijgedragen tot en geholpen om de kennis van het systeem van het Eems-estuarium te verhogen, gebruikersgroepen bij elkaar te brengen en wederzijds begrip te creëren. Belangrijk aspect is de vertrouwenwekkende samenwerking tussen de Duitse en Nederlandse zijde.

Afb. 1: Bingumerzand in de Eems (Foto: Meyer Werft GmbH & Co. KG 2011)

1. Inhoud en opbouw

Het voorliggende document vormt het grensoverschrijdende gezamenlijke Nedersaksische en Nederlandse Integrale Managementplan voor het hele Eems-estuarium.

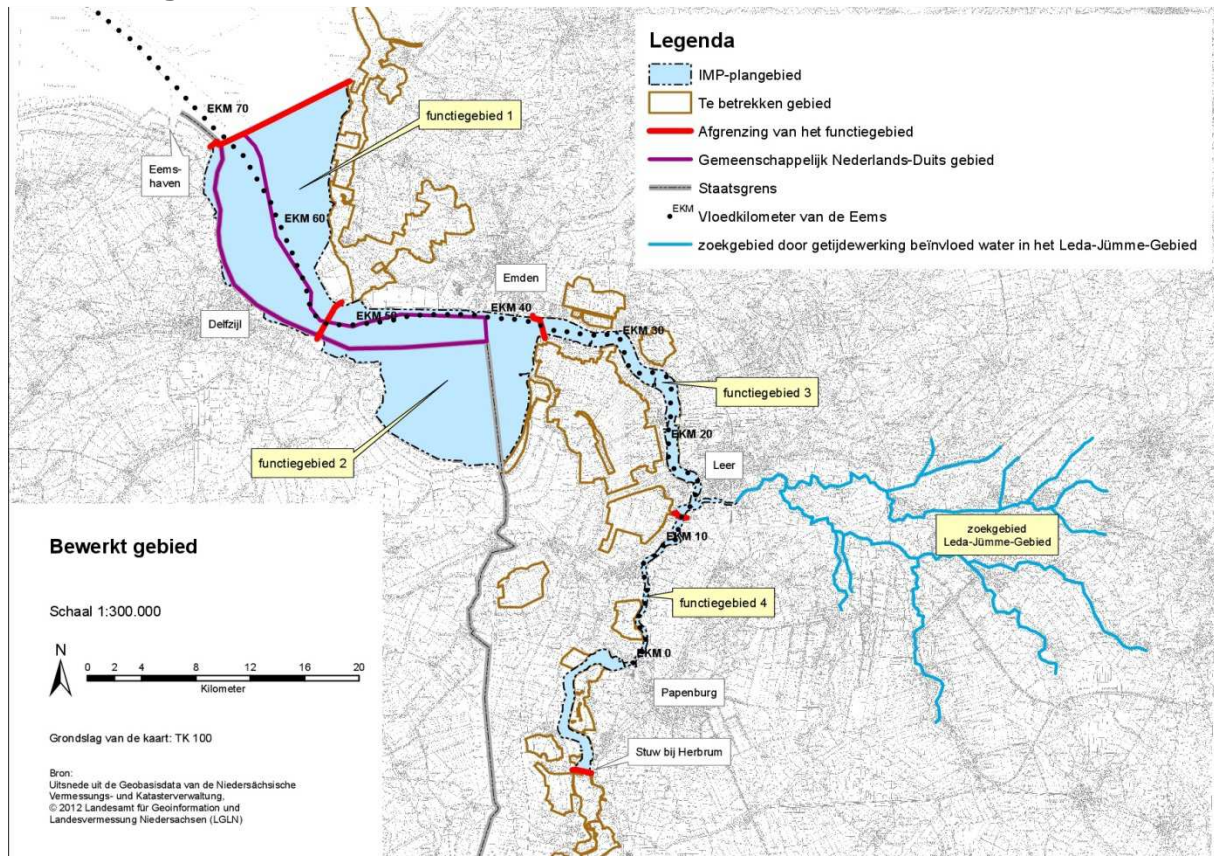
In **Deel A**, het tekstgedeelte van het IMP Eems-estuarium, worden het proces, de algemene vakinhoudelijke grondslagen en de belangrijke resultaten toegelicht, te weten:

- Uitgangssituatie, wetgeving, projectorganisatie (hoofdstuk 1);
- Ecologische situatie en beschrijving gebruiksvormen, in de vorm van inhoudelijke samenvattingen van de aan het begin van het proces opgestelde vakbijdragen (hoofdstuk 2);
- Weergave en evaluatie van de afstemmingsgesprekken om de Natura 2000-behoeften en gebruiksbelangen op elkaar af proberen te stemmen (hoofdstuk 3);
- Weergave van de IMP-voorstellen voor maatregelen en richtlijnen voor de concretisering en implementatie ervan (hoofdstuk 4).

Deel B van het IMP Eems-estuarium, de appendix, bevat in tabellen en kaarten de essentiële vakinhoudelijke basisinformatie en resultaten die voor het concretiseren en implementeren van de maatregelen van belang zijn, te weten:

- Natura 2000 beschermings- en instandhoudingsdoelen in het plangebied
- IMP - Maatregelenbladen
- Overzichts- en maatregelenkaarten
- Vakbijdragen 1 – 8
- Masterplan 'Eems 2050'
- Besluit 'MIRT-onderzoek Economie en Ecologie in Balans'

1.1. Werkgebied

Afb. 2: Plangebied (Bron: NLWKN)

Plangebied, beïnvloedingsgebied en zoekgebied

In afbeelding 2 is het hele werkgebied weergegeven. Dit omvat een plangebied, een beïnvloedingsgebied en een zoekgebied.

Het plangebied van het IMP Eems-estuarium omvat de buitendijks gelegen Natura 2000-gebieden van het Eems-estuarium in Nedersaksen en Nederland. Het strekt zich uit van de zeewaartse grens van het overgangswater bij Eemshaven (Eems-km 67) tot Herbrum. De verdere grenzen van het plangebied worden gevormd door de buitendijkse voet van de hoofddijken. Het plangebied omvat niet alleen de door elk van de beide lidstaten aangemelde Natura 2000-gebieden, maar vooral in Nedersaksen ook het deel van de Eems tussen Papenburg en Leer dat niet als habitatzone of vogelbeschermingsgebied is aangemeld. De begrenzing van het plangebied van het IMP Eems-estuarium is grensoverschrijdend (Nedersaksen/Nederland) en richt zich derhalve niet naar bestuurlijke grenzen. De totale oppervlakte van het plangebied bedraagt ca. 30.000 ha

De in het plangebied voorkomende beschermde Natura 2000-gebieden zijn bepalend voor de doelen en de voorstellen voor maatregelen van het IMP Eems-estuarium. Voor zover het voor de instandhouding of het herstel van de beschermde Natura 2000-gebieden in het plangebied noodzakelijk is, is het plangebied in Duitsland uitgebreid met een zogenaamd beïnvloedingsgebied (in het Duits 'Betrachtungsraum'). Het beïnvloedingsgebied omvat buitendijks gelegen Natura 2000-gebieden (in het bijzonder EU-vogelbeschermingsgebieden) die ecologisch sterk met het plangebied samenhangen. De oppervlakte van de beïnvloedingsgebieden bedraagt circa 25.000 ha.

Verder is het Leda-Jümme-gebied een belangrijk zoekgebied voor de implementatie van maatregelen, omdat de getijde-invloed van de Eems tot daar werkt. Migrerende vissoorten,

zoals zee- en rivierprikken, die zijn aangewezen op de passeerbaarheid tussen zoet- en zoutwaterhabitat, hebben in het Leda-Jümme-gebied hun paaigebieden³.

Functiegebieden

Binnen het plangebied voltrekt zich een geleidelijke overgang van zoet water- naar zoutwater (zee)habitats. Deze vormt de basis voor het voorkomen van karakteristieke soorten en levensgemeenschappen. Om bij de opstelling van het IMP Eems-estuarium rekening te houden met deze verschillende abiotische- en biotische condities, zijn ecologische functiegebieden afgegrensd. Deze kunnen telkens ten aanzien van essentiële ecologische kenmerken uniform worden beschreven en beoordeeld, zodat er ook specifieke doelen in de zin van de Habitatrichtlijn aan kunnen worden toegewezen. De functiegebieden zijn voornamelijk afgebakend aan de hand van de abiotische factoren saliniteit, morfologie, getijslag en de biotische factoren vegetatiestructuur en kolonisatie met bodemleven (macrozoöbenthos).

Vanwege de vloeiende overgangen (geleidelijke gradiënten) in de abiotische kenmerken moet de afbakening van de functiegebieden niet als statisch 'korset', maar als 'zachte' begrenzing worden beschouwd. De voor de verschillende functiegebieden beschreven parameters vormen een gemiddelde waarde dan wel vertonen een marge binnen de functiegebieden die zich van de gemiddelde waarde van andere functiegebieden echter duidelijk onderscheidt.

In zijn geheel is het plangebied onderverdeeld in vier ecologische functiegebieden:

- Functiegebied 1: polyhaliene zone Eems-km 52 - 67
- Functiegebied 2: mesohaliene Zone Eems-km 36 - 52
- Functiegebied 3: oligohaliene Zone Eems-km 13 - 36
- Functiegebied 4: limnische zone Herbrum - Eems-km 13

Gedetailleerde informatie over de vier functiegebieden is te vinden in Vakbijdrage 1 'Natura 2000'⁴.

1.2 Aanleiding voor het IMP Eems-estuarium

Estuaria zijn uiterst complexe en dynamische natuurlijke systemen. Door het samenspel van de invloed van zeewater en zoet water en het getij hebben ze een specifiek eigen karakter. Ze herbergen een grote diversiteit van habitats en gespecialiseerde soorten en vervullen waardevolle ecosysteemdiensten. Het belang van de estuaria gaat verder dan de geografische grens ervan. Ze zijn een verbindend element tussen mariene en limnische (zoetwater beïnvloede) habitats en ze bieden plek aan grote natuurlijke sedimenttransporten.

Er is onder andere rekening gehouden met het bijzondere ecologisch belang van de estuaria door hun typische biotoopcomplexen in de Habitatrichtlijn (HR) als habitattypen 'Estuaria' te vermelden. Het Eems-estuarium vormt in Duitsland en Nederland een vertegenwoordiger van dit habitattypen langs de Noordzeekust. Naast de brakwaterinvloed in het zogenaamde

Afb. 3: Midlumer dijkvoorland (Foto: Meyer Werft GmbH & Co. KG 2011)

limnische gedeelte, het zoetwater-estuarium, komen nog

³ zie. IMP Eems-estuarium, deel B – Appendix, nr. VI - Vakbijdrage Natura 2000, hfdst. 6.10.1, pag. 747

⁴ zie IMP Eems-estuarium, deel B – Appendix, nr. VI - Vakbijdrage Natura 2000

andere onder getijde-invloed gelegen habitattypen voor. Bovendien gebruiken de HR-soorten fint, rivier- en zeeprink de Eemsrivier als leefgebied en migratietraject.

Samen met de grootschalige vogelbeschermingsgebieden langs de Eemsrivier, in de Waddenzee en langs de Noordzeekust, maken de Habitatrictlijngebieden van het Eems-estuarium deel uit van het Europese ecologische netwerk Natura 2000, dat dient voor het behoud van de biologische diversiteit in de lidstaten van de EU. Ter bescherming van deze Natura 2000-gebieden hebben de lidstaten de opdracht om de noodzakelijke instandhoudingsmaatregelen vast te leggen. Dit kan gebeuren via beheerplannen volgens art. 6 lid 1 van de Habitatrictlijn, voor Duitsland geïmplementeerd in § 32 lid 5 BNatSchG (Bundesnaturschutzgesetz) en voor Nederland in een Beheerplan volgens art. 19a van de Natuurbeschermingswet 1998.

Naast het belang voor de natuur gelden er in het Eems-estuarium een groot aantal andere gebruiksafspraken.

De Eemsrivier vormt als druk bevaren waterweg de toegang tot de zeehavens van Eemshaven, Delfzijl, Emden, Leer en Papenburg. Te verwachten is dat de gebruiksintensiteit van de Eems en van de 'randen' met name door scheepvaart als gevolg van haven- en industriële ontwikkeling, in de toekomst verder zal toenemen, zodat ook de druk op het ecosysteem van het estuarium groter zal worden.

Tegen de achtergrond van het bestaande en nog toenemende gebruik brengt de implementatie van de Europese richtlijnen een potentieel conflict met zich mee. De Europese gebiedsbescherming eist dat voor de Natura 2000-gebieden ten minste de op het tijdstip van de melding bestaande 'status quo' wordt behouden en bij ongunstige omstandigheden zelfs een verbetering van de toestand wordt bewerkstelligd. Tegenwoordig moet de staat van instandhouding van het HR-habitatype 'Estuaria' in het Eems-estuarium volgens de Europa-brede toe te passen vakinhoudelijke criteria als ongunstig worden beoordeeld. Echter niet alleen bij de Eems, maar in de totale Atlantische biogeografische regio is de staat van instandhouding van het habitatype 'Estuarium' door de EU-Commissie als ongunstig ingeschaald⁵.

In deze situatie ontstaat een sterke overleg- en handelingsbehoefte, om zowel te voldoen aan de Europeesrechtelijke eisen op het gebied van natuurbescherming alsook tegemoet te komen aan de andere belangen in het Eems-estuarium. Een kabinetsbesluit van 3 juli 2007 van de deelstaatregering van Nedersaksen en afspraken met de voor natuur verantwoordelijke Nederlandse Minister respectievelijk Staatssecretaris (2007 en 2010) vormen de basis om een gezamenlijk, grensoverschrijdend en geïntegreerd managementplan voor het Eems-estuarium op te stellen.

1.3 Doel en taakstelling

Het Integrale Managementplan (IMP) is een Duitse planvorm voor een geïntegreerde uitvoering van EU-richtlijnen (Habitatrictlijn, Kaderrichtlijn Water), samen met andere vakinhoudelijke eisen in grootschalige Natura 2000-gebieden. Er zijn in Nedersaksen al IMP's gemaakt voor de estuaria van de Elbe en de Weser. Nedersaksen en Nederland zijn overeengekomen om ook voor het grensoverschrijdende Eems-estuarium samen gebruik te maken van dit planningsinstrument. In dit geval een IMP dat wordt toegesneden op de specifieke situatie van het Eems-estuarium met de respectievelijke eigen nationale grondgebieden van beide landen en de gebieden die vallen onder het Eems-Dollard Verdrag.

Doel van het IMP Eems-estuarium is om de ecologische en economische omstandigheden, belangen en plannen weer te geven en oplossingen te ontwikkelen, of en hoe bij de im-

⁵ zie. FFH-rapport Duitsland 2014 en Nederland FFH-rapport Nederland 2013)

plementatie van de Habitatrichtlijn, de Vogelrichtlijn en de Kaderrichtlijn Water de ecologische en economische belangen met elkaar in lijn kunnen worden gebracht.

In het IMP zijn na een inventarisatie en beoordeling van de toestand van de Natura 2000-gebieden in het Eems-estuarium (vgl. Vakbijdrage 1 Natura 2000) de voorstellen voor maatregelen uitgewerkt voor het bereiken van de gunstige staat van instandhouding in de zin van Habitat- en Vogelrichtlijn, voor zover deze niet reeds aanwezig zijn.

In de zin van art. 2 lid 3 van de Habitatrichtlijn moet daarbij met de eisen van bedrijfsleven, maatschappij en cultuur (welzijn) als ook met de regionale en lokale bijzonderheden rekening worden gehouden. Daarvoor kregen organisaties uit het bedrijfsleven en de milieu- en natuursector, gespecialiseerde instanties en bestuurslichamen alsmede vertegenwoordigers van overige gebruiksbelangen de gelegenheid om in een transparante procedure actief hun inbreng in het totale uitwerkingsproces te leveren.

De opdracht aan het 'Niedersächsischer Landesbetrieb für Wasserwirtschaft, Küsten- und Naturschutz' NLWKN (de dienst voor waterhuishouding, kust- en natuurbescherming van de deelstaat Nedersaksen) luidde voor Nedersaksen; de interdisciplinaire Planungsgruppe te coördineren en de verschillende vakspecifieke planningen in een zoveel mogelijk gezamenlijk doel- en beleidsconcept onder te brengen. Nederland heeft zich graag bereid verklaard, samen met Nederlandse overheden en belangenvetegenwoordigers aan het gemeenschappelijke grensoverschrijdende opstellen van het IMP te werken, omdat van beide zijden samenwerking als doelgericht wordt gezien.

In het IMP Eems-estuarium zijn te vinden:

- een inventarisatie van de toestand van de natuur volgens de richtlijnen van Natura 2000 (Vakbijdrage 1 'Natura 2000').
- een inventarisatie van de gebruiksvormen (bedrijfsleven, maatschappij en cultuur), inclusief een vooruitblik op verdere ontwikkelingen (Vakbijdragen 2 – 8);
- een weergave van de vakinhoudelijke vereisten en maatregelen voor het bereiken van een goede toestand van de beschermde Natura 2000-gebieden;
- voorstellen voor maatregelen en voor de implementatie ervan (plangebieden, zoekgebieden).

1.4 Juridische grondslagen en vakinhoudelijk kader

Natura 2000-richtlijnen

Het IMP Eems-estuarium is gebaseerd op de eisen van de Europese richtlijnen voor Natura 2000, juridisch geïmplementeerd in Duitsland in de wet op de natuurbescherming (BNatSchG) en in Nederland in de Natuurbeschermingswet 1998. Het betreft:

- Richtlijn 92/43/EEG van de Raad d.d. 21 mei 1992 voor de instandhouding van de natuurlijke habitats en de in het wild levende dieren en planten (Habitatrichtlijn);
- Richtlijn 79/409/EEG van de Raad van 2 april 1979 inzake het behoud van de vogelstand (Vogelrichtlijn).

De Habitatrichtlijn heeft tot doel: "... bij te dragen tot het waarborgen van de biologische diversiteit door het in standhouden van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna op het Europese grondgebied van de Lidstaten waarop het Verdrag van toepassing is." (art. 2 lid 1 Habitatrichtlijn).

Voor het behoud van de natuurlijke leefgebieden en de habitats van de soorten moeten speciale beschermingszones worden aangewezen die samen het coherente Europese ecologische netwerk 'Natura 2000' vormen (art. 3 lid 1 HR). De Lidstaten treffen voor de speciale beschermingszones de nodige instandhoudingsmaatregelen die voldoen aan de ecologische vereisten van de typen natuurlijke habitats van bijlage I en soorten van bijlage II die in deze gebieden voorkomen (art. 6 lid 1 HR). Daarbij moet rekening worden gehouden met twee categorieën maatregelen met verschillend oogmerk:

- maatregelen die geschikt zijn om: "... ervoor te zorgen dat de kwaliteit van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten in de speciale beschermingszones niet verslechtert en er geen storende factoren optreden voor de soorten waarvoor de zones zijn aangewezen voor zover die factoren, gelet op de doelstellingen van deze richtlijn een significant effect zouden kunnen hebben." (art. 6 lid 2 HR);
- maatregelen die tot doel hebben "... de natuurlijke habitats en de wilde dier- en plantensoorten van communautair belang in een gunstige staat van instandhouding te behouden of te herstellen." (art. 2 lid 2 HR).

De richtlijn 2009/147/EG van het Europees Parlement en de Raad van 30 november 2009 over het behoud van de in het wild levende vogelsoorten (gecodificeerde versie) doelt op de bescherming, het beheer en de regulering van alle inheemse, in het wild levende vogelsoorten in heel Europa en regelt het gebruik van deze soorten. Een belangrijk instrument zijn de vogelbeschermingsgebieden. De lidstaten worden opgeroepen om de benodigde maatregelen voor het behoud of het herstel te nemen, de leefgebieden van de vogelsoorten zowel binnen als buiten de beschermingszones te onderhouden en in te richten en vernietigde biotopen te herstellen of biotopen te creëren (art. 3 en 4 Vogelrichtlijn (VR)).

Omdat vogelbeschermingsgebieden volgens art. 3 lid 1 van de Habitatrictlijn onderdeel van het netwerk 'Natura 2000' zijn, is het ook in deze gebieden van belang om geschikte maatregelen voor het nakomen van het verbod op verslechtering (zie boven) te benoemen en te nemen.

Over de toestand van de Natura 2000-gebieden (HR- en VR-gebieden) en uitgevoerde maatregelen moeten de lidstaten om de zes jaar rapporteren (art. 17 HR)⁶.

Kaderrichtlijn Water (KRW)

In nauw verband met de Natura 2000-richtlijnen staat

- De Richtlijn 2000/60/EG van het Europees Parlement en de Raad van 23 oktober 2000 tot vaststelling van een kader voor communautaire maatregelen betreffende het waterbeleid (KRW).

De Kaderrichtlijn Water formuleert als elementair doel onder andere het "voorkomen van een verdere verslechtering en bescherming en verbetering van de toestand van de aquatische ecosystemen en de direct hiervan afhankelijke landecosystemen en wetlands met het oog op de waterhuishouding ervan" (art. 1 lid a, KRW) en "het streven naar een sterkere bescherming en verbetering van het aquatische milieu" (art. 1 lid c, KRW).

In het kader van de implementatie van de Kaderrichtlijn Water dienen voor afzonderlijke stroomgebiedseenheden (SGE) stroomgebiedbeheerplannen met bijbehorende maatregelenprogramma's te worden opgesteld. Zulke plannen beschrijven de doelen en maatregelen om de goede toestand te behalen.

Voor de Eems in het plangebied van het IMP is relevant:

- Internationaal beheerplan volgens artikel 12 kaderrichtlijn Water voor het stroomgebiedsdistrict Eems (beheerplanperiode 2015-2021)

Verder is er nog de „Niedersächsischen Beitrag für den Bewirtschaftungsplan der Flussgebietsgemeinschaft Ems“ (NLWKN 2009), de „Niedersächsischen Beitrag für das Maßnahmenprogramm der Flussgebietsgemeinschaft Ems“ (NLWKN 2009) en de actualisering daarvan voor het tijdvak 2015 tot 2021 (MU 2015) en voor Nederland het Stroomgebiedbeheerplan Eems (2016-2021). Dit laatste plan betreft uitsluitend het Nederlandse deel van de stroomgebied Eems en maakt onderdeel uit van het Nationaal Waterplan. De concrete maat-

⁶ Zie Habitatrictlijn-Bericht Duitsland 2014 en Habitatbericht Nederland 2013

regelen voor het beheergebied van RWS in de Nederlandse Eems-Dollard-regio zijn opgenomen in het Beheerplan Rijkswateren (BPRW).

De respectievelijke beheerplannen en maatregelenprogramma's zijn bij de bewerking van het IMP Eems-estuarium meegenomen en, voor zover relevant, overgenomen.

Kaderrichtlijn Mariene Strategie

In nauw verband met de Natura 2000-richtlijnen en de Kaderrichtlijn Water staat

- de richtlijn 2008/56/EG tot vaststelling van een kader voor communautaire maatregelen betreffende het beleid ten aanzien van het mariene milieu (Kaderrichtlijn Mariene Strategie).

In de Kaderrichtlijn Mariene Strategie worden de EU-lidstaten opgeroepen een verslechtering van de toestand van het mariene milieu te vermijden, beschadigde ecosystemen te herstellen, de soortenrijkdom en menselijke gezondheid in stand te houden en een duurzaam gebruik van de natuurlijke hulpbronnen door toekomstige generaties mogelijk te maken. Door middel van afdoende maatregelen dient uiterlijk 2020 de goede toestand van het mariene milieu te worden bereikt of in stand te worden gehouden.

Het plangebied van het IMP Eems-estuarium valt niet onder de werking van de Kaderrichtlijn Mariene Strategie.

Overige juridische eisen en vakinhoudelijke beperkingen

De Habitatrichtlijn vraagt in Art.2 lid 3 om ook de andere eisen van economie, maatschappij en cultuur alsmede regionale en lokale bijzonderheden in overweging te nemen. Daarom moeten ook andere rechtsgronden en plannen van gebruikersgroepen in de geïntegreerde aanpak van het IMP Eems-estuarium betrokken worden.

Rechtskarakter van het IMP Eems-estuarium

Het IMP Eems-estuarium is voor Nedersaksen een (juridisch niet bindend) beheerplan als bedoeld in artikel 6 lid 1 van de Habitatrichtlijn. Met de aanbevelingen van de Europese Commissie voor de implementatie van de Natura 2000-belangen in estuaria⁷ is rekening gehouden.

Het IMP beoordeelt de toestand van alle in het plangebied voorkomende dan wel betrokken beschermde Natura 2000-gebieden en legt hiervoor, rekening houdend met de verlangens van maatschappij, bedrijfsleven en cultuur/welzijn, geschikte beschermings- en instandhoudingsmaatregelen vast.

Het juridisch bindende karakter van beschermings- en instandhoudingsdoelen en de daaraan gekoppelde maatregelen ontstaat in Duitsland door de implementatie van het IMP Eems-estuarium in een verordening inzake beschermde gebieden en in Nederland door het opstellen van een N2000-aanwijzingsbesluit en een Natura 2000 beheerplan.

De weergave van de natuurbeschermingstechnische belangen neemt in het IMP een grotere ruimte in dan de weergave van de andere maatschappelijke belangen. Dit komt doordat voor het eerst een complete inventarisatie van Natura 2000 voor het Eems-estuarium in het Duits-Nederlandse plangebied beschikbaar is. Hiermee is geen waardering ten opzichte van de andere belangen gegeven. De formele afweging van alle publieke en private belangen blijft voorbehouden aan de planning op deelstaat- en regionaal niveau, de ruimtelijke planning en de overheidsbesluitvorming in individuele gevallen.

⁷ zie. EU-Commissie 2011, 'Richtlijn voor de implementatie van de Vogelbeschermings- en Habitatrichtlijn in mondingsgebieden (estuaria) en kustgebieden – rekening houdende met havenontwikkelings- en baggerwerkzaamheden'; januari 2011

De implementatie van de maatregelen uit het IMP Eems-estuarium is in Duitsland per definitie de taak van de respectievelijke natuurbeschermingsautoriteiten (Umweltministerium, NLWKN, Landkreise) en in Nederland van het Ministerie van Economische Zaken, Rijkswaterstaat Noord Nederland en de provincie Groningen. De andere overheden worden echter eveneens opgeroepen in het kader van hun milieu- en natuurbeschermingsrelevante verantwoordelijkheden het IMP in acht te nemen en te steunen en eveneens specifieke maatregelen onder eigen verantwoordelijkheid te implementeren. Ook voor niet-overheidsactoren en bestuurslichamen met eigen planningsbevoegdheden is het IMP Eems-estuarium zelf juridisch niet bindend. Rechtmatig bestaande plannen, bestemmingsplannen, projecten en gebruiksvormen hebben verworven rechten en worden door het IMP niet ingeperkt. Nieuwe plannen en projecten of wijzigingen in het gebruik of onderhoudsmaatregelen die kunnen leiden tot aanzienlijke aantastingen van de beschermde Natura 2000-gebieden, dienen echter vóór hun goedkeuring of uitvoering te worden onderworpen aan een HR-effectonderzoek (Duitsland) of een 'passende beoordeling' (Nederland).

Er moet vanuit worden gegaan dat voor het bereiken van een gunstige instandhoudingstoestand voor het estuarium en afzonderlijke beschermde Natura 2000-gebieden een langere periode nodig is en de uitvoering in velerlei opzicht een permanente opgave zal vormen.

Aangezien langer heeft geduurd dan vooraf werd gedacht om het IMP op te stellen, moest het Nedersaksische deel van het Eems-estuarium met het oog op mogelijke EU-strafprocedures resp. verdragsbreukprocedures met voorrang behandeld worden. Dit heeft geleid tot het Masterplan Ems 2050 en daarmee is een juridische grondslag voor uitwerking van de te realiseren voorstellen voor maatregelen gelegd. Het IMP vormt daarbij overeenkomstig art. 13 van het Masterplan Ems 2050 een vakinhoudelijke basis.

Ook in Nederland zijn er intussen nieuwe plannen en ontwikkelingen. Op basis van het 'MIRT-onderzoek Economie en Ecologie in Balans' is het adaptieve meerjarenprogramma Eems Dollard (Programma Eems-Dollard 2050) ontwikkeld. Het IMP Eems-estuarium vormt daarvoor een vakinhoudelijke basis.

1.5 Werkwijze en methodiek

Projectverloop (Vakbijdragen / Synopsis / Conflictanalyse / Overlegondes

De totstandkoming van het IMP verliep via 5 sporen.

De 5 sporen waren:

- grensoverschrijdende samenwerking Nedersaksen-Nederland;
- vaststellen plangebied/werkgebied;
- instellen projectgroepen/ vaststellen deelnemers en spelregels van vergaderingen;
- opstellen projectplan met de verschillende projectfasen;
- opstellen van planonderdelen (vakbijdragen, synopsissen, conflictanalyses e.d.).

De concrete uitwerking van deze sporen en een lijst van de betrokken organisaties met hun contactpersonen zijn voor geïnteresseerden op aanvraag beschikbaar.

Deelname van de verschillende belangengroepen

Om recht te doen aan de deels concurrerende beschermings- en gebruiksbelangen bij het Eems-estuarium, werden de belangengroepen via de Planungsgruppe (Duitsland), de Projectgroep (Nederland) en de vakbijdragegroepen volledig bij alle fasen van het planproces betrokken. In de Planungsgruppe en de Projectgroep waren als stakeholders de belangenorganisaties, overheden en overheidsdiensten vertegenwoordigd die in belangrijke mate door de implementatie van de Natura 2000-richtlijnen (HR en VR) en de Kaderrichtlijn Water (KRW) in het Eems-estuarium in hun belangen worden geraakt en/of die aan de implementa-

tie ervan kunnen meewerken. Een lijst van deelnemende organisaties is te vinden in bijlage 5⁸.

Doel en opgave van de Planungsgruppe en de Projectgroep was om met inachtneming van de natuurbeschermingsrechtelijke randvoorwaarden in het planproces en een interdisciplinaire beschouwing een harmonisatie van de diverse belangen en ontwikkelingsdoelen in het plangebied te bereiken alsmede bij de implementatie van de Natura 2000-richtlijnen ecologische en economische belangen zoveel mogelijk op elkaar af te stemmen. De in dit verband ontstane kwesties zullen samen besproken worden om zo mogelijk gezamenlijke oplossingsvoorstellen uit te werken. Dit kon slechts in beperkte mate bereikt worden.

In de beginfase van het project werd door de Planungsgruppe en de Projectgroep in Duitsland en Nederland apart vergaderd. Echter vanaf het moment van afstemming over inhoud en opbouw van het IMP (vanaf de zomer van 2014) vonden er gezamenlijke grensoverschrijdende bijeenkomsten van de Duits-Nederlandse 'gemeinsame Planungsgruppe' plaats.

Voor alle betrokkenen is een gezamenlijke internetpagina aangemaakt⁹ voor de informatie en toegang tot alle documenten voor de duur van het project. Na afsluiting van het proces wordt het IMP Eems-estuarium openbaar ter beschikking gesteld (www.nlwkn.niedersachsen.de en www.waddenzee.nl)

Opstellen van Vakbijdragen

Alle in het plangebied van het IMP Eems-estuarium relevante gebruiksbelangen zijn door de Vakbijdragegroepen in de volgende tien Vakbijdragen (Tab.1) weergegeven:

Tab. 1: Overzicht van de Vakbijdragen

Vakbijdragen 1 t/m 8		gezamenlijk opgesteld voor NL-D
Vakbijdrage 1:	Natura 2000	X
Vakbijdrage 2:	Ruimtelijke ordening	X
Vakbijdrage 3:	Kaderrichtlijn Water	X
Vakbijdrage 4:	Hoogwaterbeheer en kustbescherming	X
Vakbijdrage 5:	Scheepvaart en havens	X
Vakbijdrage 6a:	Landbouw	DE+NL
Vakbijdrage 6b:	Visserij	DE+NL
Vakbijdrage 6c:	Jacht	DE+NL
Vakbijdrage 7:	Handel, industrie, havenbedrijf en wegenbouw	DE+NL
Vakbijdrage 8:	Vrije tijd en toerisme	DE+NL

De vakbijdragen zijn besproken en opgesteld door Vakbijdragegroepen, waartoe vertegenwoordigers van de Planungsgruppe en de Projectgroep en andere deskundigen behoorden. De vakbijdragen 1 t/m 8, die in de bijlage van het IMP Eems-estuarium zijn opgenomen, geven de huidige situatie en de visie op de toekomst weer vanuit het oogpunt van de betreffende sector.

Vakbijdrage 1 'Natura 2000' is daarbij voor Nedersaksen en Nederland met het oog op de EU-richtlijnen gezamenlijk opgesteld. Ook de vakbijdragen 2, 3, 4 en 5 zijn gezamenlijk door Nederlandse en Duitse sectorgroepen opgesteld.

⁸ zie. IMP Eems-estuarium, Deel B – Bijlagenr. V – Lijst met deelnemende organisaties (DE – NL)

⁹ zie internetpagina: www.nlwkn.niedersachsen.de, IMP Eems-estuarium - projectpagina, en met wachtwoorden beschermd gedeelte voor de betrokkenen

Uitwerking van Vakbijdragen

Vervolgens zijn de vakbijdragen door het NLWKN en het Ministerie van Economische Zaken in een samenvattende, tabellarische weergave (een zgn. synopsis) verwerkt. Op basis van de afzonderlijke vakbijdragen en de synopsis is er vervolgens een conflictanalyse gemaakt. Hierin zijn de waarschijnlijke effecten van de in de vakbijdragen 2 t/m 8 genoemde wensen en projecten op de uitvoering van de verschillende Natura 2000-maatregelen ingeschat.

Houden van afstemmingsgesprekken

Op basis van de vakbijdragen 1 t/m 8, de synopsis en de conflictanalyse is tussen maart 2014 en juli 2014 over alle vakbijdragen in Nedersaksen en Nederland een groot aantal nationale- en grensoverschrijdende afstemmingsgesprekken gehouden. Doel was om gezamenlijk problemen tussen de wensen vanuit natuur en die vanuit de verschillende sectoren in het plangebied te identificeren en nationale en/of grensoverschrijdende voorstellen voor oplossingen te ontwikkelen en te benoemen.

De resultaten zijn met de deelnemers afgestemd en overeenkomstig gedocumenteerd (verslag van de bevindingen en een gespreksdocument) en zijn vervolgens gebruikt als een belangrijke basis voor het opstellen van het IMP Eems-estuarium. Daardoor zijn er ook veranderingen in de voorgestelde maatregelen opgetreden (bijv. herbenaming, annulering, concretisering).

Opstelling van het IMP Eems-estuarium

Na de afstemmingsgesprekken is de opstelling van het IMP Eems-estuarium verder door de Duitse Planungsgruppe en de Nederlandse Projectgroep begeleid en zijn alle adviezen van de leden van de Planungsgruppe en Projectgroep meegenomen. Aan de hand daarvan zijn er nog wijzigingen aangebracht. Afweging van de belangen tussen de gebruikersgroepen (vakbijdragen 2-8) maakte geen deel uit van de uitwerking.

Afb. 4: Zuidelijke Dollard aan Nederlandse kant (Foto: K. Kreuyer, Min.EZ)

2. Natura 2000 en gebruiksvormen in het Eems-estuarium

Naast de milieuaspecten en de Natura 2000-doelen is er in het plangebied en aan zijn randen ook sprake van zeer uiteenlopende economische, maatschappelijke en culturele belangen en daaruit voortvloeiende claims op het Eems-estuarium. Daartoe behoren de hoogwater- en kustbescherming, scheepvaart en havens, bedrijfsleven, industrie, havenbedrijf, wegenbouw, maar ook de landbouw, de visserij en de jacht, evenals toerisme en recreatie. De ruimtelijke ordening, die alle gebruikersbelangen samenbrengt en tegen elkaar afweegt, speelt daarbij eveneens een rol. Naast Natura 2000 is in het beïnvloedingsgebied ook de Kaderrichtlijn Water van toepassing, die zoals verwacht deels identieke doelen heeft. De KRW wordt daarom eveneens bij de beschouwing betrokken.

Om aan de genoemde belangen en claims recht te doen, is in het kader van het IMP Eems-estuarium aan elke gebruikersgroep de mogelijkheid gegeven om in een eigen vakbijdrage de eigen actuele situatie en de eigen doelen, projecten en maatregelen voor het plangebied weer te geven (zie tab. 1). In onderstaande beschrijving zijn uit de vakbijdragen 1 – 8 de essentiële aspecten van de verschillende behoeften en claims in het plangebied samengevat. Alle vakbijdragen zijn in de bijlagen van het IMP Eems-estuarium¹⁰ opgenomen.

2.1 Historische ontwikkeling

De geschiedenis van het Eems-estuarium wordt in belangrijke mate bepaald door de stormvloed van de middeleeuwen. Oorspronkelijk bevond zich langs de oevers van de Eems een dicht bevolkt kwelderlandschap. De voor het getij open brakwaterbocht van de Dollard ontstond in de vroege middeleeuwen door de zogenaamde 'Manndränke' (Marcellusvloed) van 1363. In de 14e en 15e eeuw leidden zware stormvloed tot verdere omvangrijke verliezen van land. In 1509 bereikte de Dollard door de Cosmas- en Damianusvloed zijn maximale omvang van 350 km² (NLWKN, 2005). In die tijd begon de dijkbouw met een gesloten dijklijn langs de Eems om het kwelderland beter bewoonbaar te maken en beter te kunnen gebruiken. Tussen 1650 en 1750 namen door indijkingen de bij gemiddeld hoogtij overstroomde gebieden van de Dollard met bijna een derde af. Door de daarop volgende indijkingen van polders aan Nederlandse en Duitse zijde verminderde tot eind negentiende eeuw de omvang van de Dollard tot ca. 100 km² (internationaal beheerplan naar art 13 KRW, 2015).

In 1871 werden op de Geiserücken, een zandplaat aan de noordkant van de Dollard, drie strekdammen gebouwd, zodat het water bij eb niet meer uit de Dollard in de Eems kon stromen. Dit voorkomt tegelijkertijd dat de vloedstroom uit de Dollard in de rivier de Eems terecht komt¹¹.

Tot 1900 liep de Eems als hoofdvaarwater vlak langs de Nederlandse kust door de Bocht van Watum. Het oostelijker liggende 'Oost-Friese Gaatje' werd daarom uitgebaggerd om een betere toegang tot de haven van Emden mogelijk te maken. Na de Tweede Wereldoorlog moest voor de toenemende scheepvaart naar Emden steeds meer worden gebaggerd. 'Aanvankelijk werd de Bocht van Watum opengehouden maar het baggeren daar is jaren geleden gestopt. Inmiddels is de Bocht van Watum vrijwel dichtgeslibd. De Wybelsumer Bucht aan Duitse zijde, van 1911 tot 1923 ingedijkt, diende als opspuitterrein voor het baggermateriaal. In de jaren 1933 en 1958 zijn de Geisestrekdammen, Geisesteert genaamd, verder uitgebreid.

¹⁰ zie. IMP Eems-estuarium, deel B – Bijlage, nr. VI - Vakbijdragen 1 - 8

¹¹ Arens, 2009; NLWKN, 2005

Terwijl in de voorafgaande eeuwen in de Eems de totale oppervlakte aan voorland, (kwelders en landaanwinning) terugliep, nam tussen 1960 en 2006 het aandeel voorland weer toe. Dit was te danken aan de aanleg van opspuitterreinen en landaanwinningsvelden.

Tussen 1984 en 1995 is de Eems van Papenburg tot Emden in vier dicht opeenvolgende fasen verdiept ten behoeve van het transport van cruiseschepen van Meyer-Werft GmbH & Co. KG. Deze verdiepingen van de Eems gingen gepaard met veranderingen van de hydrologie en morfologie. Door de verdiepingswerkzaamheden van de vaargeul en door de erop volgende onderhoudswerkzaamheden (maar ook door andere beslissingen in samenhang met deze onderhoudsmaatregelen) zijn de hoeveelheden bagger sinds de jaren 1970 tot op heden met het 15-tot 30-voudige toegenomen.

2.2 Natura 2000 (Vakbijdrage 1)

Beknopte karakterisering

De onder getijde-invloed verkerende Eems vormt een uiterst complex natuurlijk systeem, dat onderhevig is aan talrijke verschillende, deels concurrerende gebruiksclaims. Dominerend is het gebruik als vaarwater naar de havens Eemshaven, Delfzijl, Emden, Leer en Papenburg.

Estuaria zijn vanwege hun grootte en bijzondere (ecologische) structuren zelfstandige leefgebieden met een grote verscheidenheid aan habitats. Ze vervullen echter ook functies buiten hun eigen grenzen. Zo zijn ze bijvoorbeeld verbindend element tussen mariene en limnische leefgebieden, transportwegen van natuurlijk materialen (bijv. van nutriënten en sedimenten) en gebied waar de uitwisseling van waterstromen tussen land en zee.

De Eems vanaf Emden tot de Noordzee (mondingstrecther met de Hond-Paap) en de Dollard vormen een belangrijke foerageer- en pleisterplaats voor talrijke wad- en watervogel- en eendensoorten en zijn deel-habitat van de zeehond en de bruinvis. Ze herbergen natuurlijke mosselbanken en het grootste samenhangende zeegrasareaal van Nedersaksen.

Afb. 5: Ooibos bij Nüttermoor (Foto: S. Wille, NLWKN)

De Eems van Emden tot Herbrum omvat het uiteinde van het estuarium van de laaglandrivier Eems met zijn uiterwaarden die onder invloed staan van het getij (kwelders en wadplaten). Deze worden gekenmerkt door overwegend vegetatievrij slikwad en onder invloed van brak water staande smalle stroken met rietlanden, ooibosresten, graslanden en weiden. Tegenwoordig zijn er nog slechts fragmenten van deze typische buitendijkse getijde-afhankelijke estuarium-leefgebieden behouden gebleven.

Uitwerking van de vakbijdrage

De vakbijdrage 1 'Natura 2000' is het resultaat van een meerjarig proces van planning en uitwerking. De vakbijdrage is opgesteld door het bureau voor landschapsarchitectuur KÜFOG GmbH. Het opstellen is uitgebreid begeleid door vertegenwoordigers van de verantwoordelijke instanties, gemeenten, organisaties van belanghebbenden en andere instellingen uit Nedersaksen en Nederland. Er is gewerkt in een gezamenlijke Vakbijdragegroep, waartoe aan Nederlandse zijde vertegenwoordigers van 5 organisaties van belanghebbenden en 6 overheidsinstanties en aan Nedersaksische zijde vertegenwoordigers van 6 organisaties van belanghebbenden en 12 overheidsinstanties behoorden. De Vakbijdragegroep kwam tussen 2011 en 2014 in totaal 11 keer bijeen. Naast deze Vakbijdragegroep werd er een 'kern-werkgroep' (Kern AG), bestaande uit 10 vertegen-

woordigers van de Vakbijdragegroep ingesteld die de vergaderingen van de Vakbijdragegroep voorbereidde.

Doel van de Vakbijdrage 1 'Natura 2000' was om binnen de aangemelde Natura 2000-gebieden en de daarin voorkomende leefgebieden en soorten van gemeenschappelijk belang (conform Appendix I en II van de Habitatrichtlijn) informatie te leveren om een gunstige staat van instandhouding te bereiken en te behouden. Daarvoor werden op populatieniveau kwantitatieve en kwalitatieve doelstellingen en voorstellen voor maatregelen geformuleerd voor het aquatische en terrestrische gedeelte van het plangebied.

De in de Vakbijdrage 1 'Natura 2000'¹² uitgewerkte beschermings- en instandhoudingsdoelen voor het plangebied zijn in samengevatte tabellarische vorm in bijlage I van het IMP Eems-estuarium weergegeven¹³. Juridisch bindende beschermings- en instandhoudingsdoelen komen voort uit de reeds bestaande of toekomstig nog te nemen besluiten over beschermingsgebieden.

Belangrijkste resultaten van de Vakbijdrage 1 'Natura 2000'

Het Eems-estuarium is onderdeel van het landschap van de Europese estuaria in de Atlantische biogeografische regio van Europa. Hierin liggen nog meer Noordzee-estuaria van Nederland, Duitsland, België en Groot-Brittannië alsmede de in de Atlantische oceaan uitmondende estuaria van Noord-Spanje en Frankrijk.

Bijna het totale plangebied van het IMP Eems-estuarium (ruim 98%) wordt ingenomen door de Natura 2000-gebieden van Nedersaksen en Nederland. Bij de inventarisatie voor de Vakbijdrage werden alle betrokken habitattypen en soorten van de Habitatrichtlijn, alsmede de waardevolle soorten van de EU-Vogelrichtlijn, bepaald en daarna op hun staat van instandhouding beoordeeld.

In het plangebied liggen in totaal zes Habitatrichtlijngebieden en zes Europese vogelbeschermingsgebieden die elkaar deels overlappen (zie tab.2). Het overzichtskaartje van het IMP Eems-estuarium¹⁴ en onderstaande tabel bieden een overzicht van de N2000-gebieden die in het plangebied en daarbuiten in de zgn. beïnvloedingsgebieden (*Betrachtungsgebieten*) in Duitsland liggen. Er liggen geen beïnvloedingsgebieden in Nederland.

Tab. 2: Natura 2000-gebieden in het plangebied

EU-nr.	Natura 2000-gebieden in het plangebied	Totale oppervlakte	Oppervlakte in het plangebied
	FFH-Gebiete / Habitatrichtlijngebieden		
DE 2306-301	FFH 001: Nationaalpark Nedersaksische Waddenzee	276.956 ha	6.008 ha
DE 2507-331	FFH 002: Benedeneems en Buiteneems	7.377 ha	7.377 ha
DE 2809-331	FFH 013: Eems	8.217 ha	900 ha
DE 2507-301	FFH 173: Hond en Paapzand	2.557 ha	2.557 ha
NL 1000001	Waddenzee	249.507 ha	71 ha
NL 2007001	Eems-Dollard	15.389 ha	15.389 ha
	Vogelschutzgebiete / Vogelrichtlijngebieden		
DE 2210-401	V 01: Nedersaksische Waddenzee en aangrenzende kustzee	354.882 ha	5.995 ha

¹² zie IMP Eems-estuarium, deel B – Appendix, nr. VI - Vakbijdrage Natura 2000, hfdst. 4.3, pag. 394 e.v.

¹³ zie IMP Eems-estuarium – Deel B – Appendix, nr. I – Natura 2000 – beschermings- en instandhoudingsdoelen

¹⁴ Zie IMP Eems-estuarium, deel B - Appendix, nr. III - Kaart 1

EU-nr.	Natura 2000-gebieden in het plangebied	Totale oppervlakte	Oppervlakte in het plangebied
DE 2508-401	V 04: Krummhörn	5.776 ha	140 ha
DE 2609-401	V 10: Emsmarsch van Leer tot Emden	4.019 ha	2.573 ha
DE 2909-401	V 16: Eemsdal van Lathen tot Papenburg	4.574 ha	874 ha
DE 2507-301	V 60: Hond en Paapzand	2.557 ha	2.557 ha
NL 9801001	Waddenzee	271.796 ha	15.443 ha

Opmerkingen over leefgebieden / habitattypen en soorten in de HR-gebieden

Functiegebieden 1 en 2 (Buiten-Eems / Dollard)

Er zijn in Nederland en in Duitsland (bijv. Nedersaksen) verschillende criteria voor de definiëring van habitattypen en de beoordeling van de staat van instandhouding van de habitattypen conform appendix I en de soorten conform appendix II van de Habitatrictlijn. De Richtlijn biedt de lidstaten de ruimte om nationale criteria vast te stellen. In de Vakbijdragegroep richtte men zich op de kenmerkende habitats van het Eems-estuarium, waaraan de betreffende habitattypen kunnen worden toegekend. Voor de beoordeling van de staat van instandhouding werd een gezamenlijk schema met beoordelingsniveaus ontwikkeld (vgl. Tabel 3).

Functiegebieden 3 en 4 (Beneden-Eems, van Emden tot Herbrum):

Om de andere HR-gebieden in Nedersaksen en de beide andere estuaria van de Weser en de Elbe met elkaar te kunnen vergelijken, zijn voor de HR-habitattypen van bijlage I van de HR-richtlijn vooral de voor Nedersaksen geldende definities en de beoordelingstabellen zoals vastgelegd door de Bund-Länder werkgroep 'Meere und Küsten' gebruikt (vgl. Tabel 4).

In Vakbijdrage 1 'Natura 2000' wordt verduidelijkt dat de methodes in principe te vergelijken zijn. Het referentiekader wordt daarbij gevormd door de functiegebieden in het plangebied, en niet de HR-gebieden. Daardoor zijn deze beoordelingen niet direct te vergelijken met die uit de standaard factsheets, aangezien deze uitsluitend betrekking hebben op het betreffende Natura 2000-gebied. Nadere vaktechnische en methodische grondslagen zijn uitgebreid in de Vakbijdrage 1 'Natura 2000' weergegeven.¹⁵

In tabel 3 zijn de beoordelingen van de staat van instandhouding van de in de Eems Dollard (FG 1 en 2) voorkomende habitattypen van appendix 1 en de soorten van appendix II van de Habitatrictlijn weergegeven.

Tab. 3: Beoordeling van de staat van instandhouding van de gemeenschappelijke habitats en de significante soorten volgens appendix II in FG 1 en 2

Habitat	Beoordeling	
	FG1	FG2
Sublitoraal: vaargeul, wadprielelen, wadgeulen	III	III
Eulitoraal: slik-, zand- en gemengd wad	III	III
Eulitoraal: slijkgraswad, zeekraalwad	I / II / III	III
Supralitoraal: Atlantische kwelders (DE)	II	II / III
Supralitoraal: Atlantische kwelders (NL)	vervalt	I
Lagunes van het kustgebied (alleen DE)	I	vervalt

¹⁵ zie IBP Eems-estuarium, Deel B – Appendix, nr. VI – Vakbijdrage Natura 2000, hfst. 3.1.3, p. 139 ff

Significante soort van bijlage II		
Bruinvis* (sig. DE)	U	U
Zeehond	II	II
Meervleermuis*	U	U
Fint	III	III
'Tideems' (getijeems) (migratieroute voor de rivierprik ¹⁶)	II	II
'Tideems' (getijeems) (migratieroute voor de zeeprik)	III	III

Verklaring bij Tabel 3:

(DE)(NL) Habitat komt zowel in Nederland als in Duitsland voor en wordt in beide landen verschillend beoordeeld.
(alleen DE) Habitat komt alleen in Duitsland voor
(sig. DE) Soort is alleen in Duitsland significant, niet in Nederland.

Beoordelingsniveaus volgens de gezamenlijke Duits-Nederlandse methode in de functiegebieden 1 en 2:

- I:** uitstekende staat van instandhouding
- II:** staat van instandhouding tussen uitstekend en gemiddeld
- III:** gemiddelde of beperkte staat van instandhouding
- U:** staat van instandhouding als onbekend ingeschaald, omdat de beschikbare gegevens voor een exacte beoordeling van de staat van instandhouding niet voldoende zijn.

In tabel 4 zijn de beoordelingen weergegeven van de staat van instandhouding van de in de Eems-rivier voorkomende habitattypen van appendix 1 en de soorten van appendix II voor functiegebied 3 en 4 weergegeven.

Tab. 4: Beoordeling van de staat van instandhouding van de habitattypen van appendix I en de significante soorten volgens appendix II in FG 3 en 4

Habitattype van bijlage I	Beoordeling	
	FG3	FG4
Estuaria	C	vervalt
Vegetatievrij slik-, zand- en gemengd wad	C	vervalt
Atlantische kwelders	B	vervalt
Ooibossen met <i>Alnus glutinosa</i> en <i>Fraxinus excelsior</i> (<i>Alno-Padion</i> , <i>Alnion incanae</i> , <i>Salicion albae</i>)	B	B/C
Hardhoutooibossen	vervalt	C/E
Oligo- tot mesotroof stilstaand water	vervalt	C
Natuurlijke eutrofe meren	vervalt	B/C
Vochtige ruigtegemeenschappen	vervalt	B/C
Magere vlakland-hooilanden	vervalt	B/C

¹⁶ LAVES (Niedersächsisches Landesamt für Verbraucherschutz und Lebensmittelsicherheit), Dezernat Binnenfischerei (2012): IMP Eems-estuarium, Nedersaksische Vakbijdrage 1: 'Natura 2000'. Deelbijdrage "Fische und Rundmäuler" (vissen en rondbekken). L. Meyer, datum: september 2012.

Significante soort van bijlage II		
Meervleermuis	U	vervalt
Fint (voornaamste paaigebied in FG 4)	C	C
'Tideems' (getijeems) als migratieroute voor de rivierprik	B	B
'Tideems' (getijeems) als migratieroute voor de zeeprik	C	C

Beoordelingsniveaus volgens de eisen van de 'Bund-Länder'-werkgroep in FG 3 en 4:

- A:** Uitstekende profilering van de staat van instandhouding
- B:** Goede profilering van de staat van instandhouding
- C:** Gemiddelde tot slechte profilering van de staat van instandhouding
- E:** Ontwikkelingsgebied (ontwikkelingsoptie voor een habitatype)
- U:** Staat van instandhouding als onbekend ingeschaald, omdat de beschikbare gegevens voor een exacte beoordeling van de staat van instandhouding niet voldoende zijn.

Uit de Vakbijdrage 1 'Natura 2000' kan worden afgeleid dat in totaal ca. 26.800 ha habitat/habitattypen zijn geregistreerd. Dat is rond 90% van het plangebied (ca. 30.000 ha).

In Tabel 3 en 4 is te lezen dat de instandhoudingstoestand van de habitats/habitattypen in het sub- en euliteraal overwegend de laagste beoordeling (III resp. C) heeft gekregen (ca. 94% van het oppervlak van alle habitats/habitattypen). De beoordeling van twee van de drie gemelde prikvissen resp. vissoorten valt eveneens in de laagste categorie. Dit bevestigt de veelal ongunstige toestand van de aquatische habitats.

In het supralitoraal krijgen de habitats/habitattypen uiteenlopende beoordelingen: I, II, III resp. A, B, C (ca. 6% van het oppervlak van alle in het plan opgenomen habitats/habitattypen). Het vermelden waard is hier het grote schorrencomplex in het Nederlandse deel van de Dollard, waarvan de toestand als 'uitstekend' (beoordelingsniveau I) werd beoordeeld (792 ha, ca. 50% van de habitats/habitattypen in het supralitoraal).¹⁷

Opmerkingen over de vogelsoorten van de EU-Vogelbeschermingsgebieden

In het Eems-estuarium komen talrijke vogelsoorten voor. Deze vogelsoorten zijn op basis van hun zeldzaamheid of bedreigde status (conform art. 4 lid 1) als broed- en gastvogels beoordeeld, ofwel ze zijn beoordeeld als waardevolle trekvogelsoorten en hebben vanwege de functie van het gebied voor het broeden, ruien en overwinteren (conform art. 4 lid 2) een bijzondere bescherming nodig.

Grote delen van de uiterwaarden bij de getijde-eems zijn belangrijke broedgebieden, vooral voor steltlopers zoals de grutto. De slikken en kwelders van de Dollard zijn enorm belangrijk als rust- en voedselgebied voor veel water- en wadvogels, in het bijzonder voor Noorse ganzen zoals de brandgans.

Het broedvogelbestand en het voorkomen van trekvogels wordt in Vakbijdrage 1 'Natura 2000' op basis van de habitats van de in het plangebied gelegen (delen van) vogelbeschermingsgebieden naar ruimte gedifferentieerd, zodat er hier geen samenvattende beoordeling kan worden weergegeven.

Betekenis van het Eems-estuarium in Nedersaksen

Omdat de habitats van de estuaria in de Atlantische regio slechts een beperkt areaal vormen, heeft het Eems-estuarium in Duitsland, net als de twee andere grote estuaria van de Weser en de Elbe, een bijzondere betekenis in het Europese systeem van beschermde gebieden Natura 2000. De instandhouding en de ontwikkeling van het hoofdhabitatype 'estuaria' in het dynamische systeem Eems-estuarium is vooral belangrijk tegen de achtergrond dat dit habitatype in alle drie Duitse estuaria als ongunstig wordt beoordeeld. Dit is het resultaat

¹⁷ zie IMP Eems-estuarium, deel B – Appendix, nr. VI – Vakbijdrage 1 'Natura' (bijlage 2 Kaarten)

van de hoge gebruiksdruk in de estuaria, zodat een verbetering van de staat van instandhouding alleen kan worden bereikt als er een verandering komt in de negatieve effecten van het gebruik. Een speciale rol heeft het Eems-estuarium daarnaast nog als nationaal belangrijk broedvogelgebied en internationaal belangrijk trekvogelgebied, ook in samenhang met de binnendijks liggende vogelbeschermingsgebieden. Zodoende vormt het Eems-estuarium een belangrijke bouwsteen voor de instandhouding van de biologische diversiteit in Europa.

Betekenis van het Eems-estuarium in Nederland

In Nederland zijn slechts 2 estuaria, Westerschelde en Eems-Dollard. De Westerschelde is grensoverschrijdend met Vlaanderen en de Eems-Dollard met Duitsland. Het relatieve belang van de Nederlandse estuaria in Europa is groot.

In Nederland wordt in de Eems Dollard in het kader van de Habitatrictlijn het habitatype 'estuaria' nog toegevoegd aan de 'Aanwijzing Waddenzee'.

In november 2016 is door het ministerie van Economische zaken het ontwerpbesluit tot wijziging van het aanwijzingsbesluit Waddenzee gepubliceerd. Voor de Eems-Dollard wordt een behoudsdoel voor oppervlakte en een verbeterdoel voor kwaliteit opgenomen. Na verwerking van de zienswijzen op dit ontwerp-besluit zal het definitieve wijzigingsbesluit worden genomen.

Voorstellen voor Natura 2000-maatregelen

In de Vakbijdrage 1 'Natura 2000' worden functiegebiedoverschrijdende maatregelen voorgesteld, maar ook maatregelen die uitsluitend binnen een functiegebied kunnen worden genomen ('maatregelen voor functiegebieden'). In totaal worden 54 maatregelen beschreven waarmee voor de Natura 2000-gebieden en de daarin voorkomende habitats en soorten van gemeenschappelijk belang een gunstige staat van instandhouding bereikt of behouden kan worden. Het gaat daarbij overwegend om algemeen omschreven voorstellen voor maatregelen.

Van deze 54 voorstellen voor maatregelen zijn er 26 functiegebiedoverschrijdend en 28 uitsluitend voor een van de respectievelijke functiegebieden 1 t/m 4 bedoeld. Als 'functiegebiedoverschrijdende maatregelen' worden zodanige maatregelen beschreven die inhoudelijk of ruimtelijk betrekking hebben op meerdere functiegebieden of het hele plangebied.

Tot de voorstellen voor functiegebiedoverschrijdende maatregelen behoren o.a.:

- fundamentele planningsmaatregelen, zoals het opstellen van onderhoudsplannen die niet in de afzonderlijke functiegebieden zijn gelokaliseerd;
- concrete maatregelen die in meerdere of in alle functiegebieden op gelijke wijze spelen (bijvoorbeeld ontwikkeling van oeverstructuren);
- conceptuele maatregelen, bijvoorbeeld op het gebied van onderzoek alsmede beschermingsconcepten, als basis voor uitwerking van concrete maatregelen;
- projecten voor maatregelen in het plangebied die parallel aan Vakbijdrage 1 of aan het IMP Eems-estuarium ter verbetering van de ecologische situatie zijn en worden gemaakt.

Voorstellen voor 'Functiegebied-specifieke maatregelen' zijn maatregelen in de respectievelijke Functiegebieden 1 t/m 4. Deze zijn volgens de indeling in de Habitatrictlijn onderscheiden in instandhoudings- en in ontwikkelingsmaatregelen. Voor de voorstellen voor maatregelen binnen de functiegebieden zijn maatregelenbladen opgesteld.

In onderstaande tabel 5 staan alle 54 voorstellen voor Natura 2000-maatregelen uit Vakbijdrage 1 'Natura 2000' vermeld.

Tab. 5: Overzicht van alle voorstellen voor Natura 2000-Maatregelen uit Vakbijdrage 1 'Natura 2000'

Nr.	Omschrijving van het voorstel voor een Natura 2000-Maatregel
M 1	Creëren van meergeuligheid
M 2	Geïntegreerd waterloopkundig concept

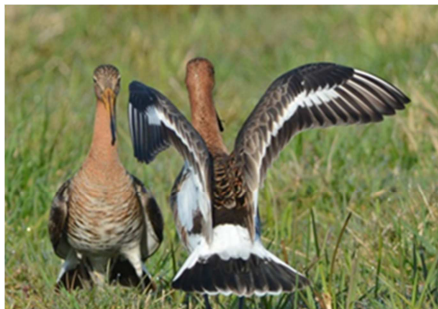
Integraal Managementplan Eems-estuarium – Deel A –
2 Natura 2000 en gebruiksvormen in het Eems-estuarium

Nr.	Omschrijving van het voorstel voor een Natura 2000-Maatregel
M 3	Bagger- en sedimentmanagementconcept
M 4	Opruimen van de griesberg
M 5	Handelingsrichtlijn voor onderhoudswerkzaamheden in de vaargeul en het vermijden van aanzienlijke geluidsoverlast
M 6	Aanwijzing van een overgangszone
M 7	Algemene maatregelen ter verbetering van de kwaliteit van het oppervlaktewater / de waterkwaliteit
M 8	Vermindering of staken van het lozen van pekels
M 9	Afgraven of afvlakken van oeverbeschoeiingen
M 10	Maatregelen voor behoud en ontwikkeling van kweldergemeenschappen
M 11	Aanleg van oeverbescherming ter beperking van erosieprocessen
M 12	Maatregelen voor behoud en ontwikkeling van rietlandzones
M 13	Maatregelen voor behoud en ontwikkeling van de lagune en schelpenbank
M 14	Maatregelen voor behoud en ontwikkeling van het complex van kwelders en brakwaterrietland met duinvegetatie en struwelen
M 15	Onderhoudsplannen
M 16	Behoud van de habitatkwaliteit voor de zeehond
M 17	Verbouwen of afbreken van spuuisluizen en gemalen om ze passeerbaar te maken of de passeerbaarheid te verbeteren
M 18	Duurzame organisatie van de visserij, regeling inzake een visserij-beheerplan
M 19	Ecologisch geoptimaliseerde koelwaterinname
M 20	Uitwerking en implementatie van beschermende bepalingen, verordeningen en vrijwillige afspraken voor het duurzaam beschermen van ongestoorde pleister- en foerageerplaatsen voor gastvogels
M 21	Bepaling van de betekenis van verschillende wadden in hun functie als foerageergebied
M 22	Uitwerking en implementatie van beschermende bepalingen, verordeningen en vrijwillige afspraken voor het duurzaam veiligstellen van storingvrije broedplaatsen
M 23	Rekening houden met het belang van onbelemmerde vliegcorridors bij de toetsing van ingrepen tussen foerageer- en slaapplaatsen en andere met elkaar verbonden deelhabitats (bijvoorbeeld bij het zoeken naar locaties voor windenergie-installaties)
M 24	Inrichting van storingvrije / storingarme gebieden in het aquatische milieu voor de ontwikkeling van de resterende zeegrasbestanden en de typische daarmee gepaard gaande fauna en flora
M 25	Onderzoek / monitoring voor het verkrijgen van inzicht met betrekking tot de verspreiding en herpopulatie van zeegrasbestanden
M 26	Maatregelen tegen de verdere immigratie en verspreiding van invasieve soorten
M 27	Behoud, ontwikkeling en herpopulatie van eulitorale en sublitorale mosselbanken
M 28	Opstellen van een voor het Eems-Dollard estuarium specifiek inventarisatie- en monitoringconcept
M 29	Onderzoeksprogramma voor het toepassen van harde substraten
M 30	Behoud van de habitatkwaliteit voor de bruinvis
M 31	Maatregelen tot behoud van een deelpopulatie van de meervleermuis
M 32	Toename van de wateruitwisseling langs de Geiseleidamm en de strekdam langs de zeedijk
M 33	Herstel Westervoldse Aa
M 34	Voorgestelde maatregelen uit de onderzochte alternatieven van de stuurgroep Eems
M 35	Voorgestelde maatregelen uit het project 'Perspektive lebendige Unterems'
M 36	Aanleg van ondiep-waterzones
M 37	Naar achteren verleggen van de hoofddijklijn
M 38	Openen of afbreken van zomerdijken of oeverwallen
M 39	Aanleg van secundaire wateren
M 40	Meanders en nevengeulen terugbrengen in de natuurlijke toestand
M 41	Maatregelen ter behoud en ontwikkeling van mesofiel grasland
M 42	Maatregelen ter behoud en ontwikkeling van nagenoeg natuurlijke ooibosbestanden
M 43	Maatregelen ter behoud van de nagenoeg natuurlijke stilstaande oppervlaktewateren
M 44	Beschermingsconcepten, verordeningen en vrijwillige afspraken
M 45	Instandhouding / bevordering van foerageerhabitats in de buurt van broedhabitats
M 46	Maatregelen voor behoud en ontwikkeling van soortenrijke ruigte-gemeenschappen in associatie met rietlanden
M 47	Maatregelen voor behoud en ontwikkeling van vlakland-hooilanden in complex met nat weidegebied of kalkgrasland
M 48	Maatregelen voor behoud en ontwikkeling van de nagenoeg natuurlijke stilstaande wateren en afgesneden oude armen
M 49	Aanleg van getijdebassins
M 50	Maatregelen voor de kolonisatie / herpopulatie van soorten
M 51	Maatregelen voor de instandhouding, verbetering en connectiviteit van habitats van broed- en gastvogels
M 52	Fundamentele conceptuele maatregelen (onderzoek, rapportage, bijscholing, advisering, certificering)
M 53	Institute for Estuarine Management Ems-estuary IEMEE
M 54	Voorstellen voor maatregelen uit het project 'Programma naar een rijke Waddenzee'

Natura 2000 – ‘interne’ doelconflicten (HR versus vogelbescherming in Duitsland)

Voor de binnen het plangebied voorkomende broed- en trekvogelsoorten van de Vogelrichtlijn en de habitattypen volgens appendix I en soorten volgens appendix II van de Habitatrichtlijn zijn in het kader van de vakbijdrage specifieke voorstellen voor maatregelen en/of conceptuele randvoorwaarden voor de instandhouding of de ontwikkeling ervan weergegeven.

In het bijzonder kan implementatie van voorstellen van maatregelen voor gebruik, biotoopvorming en autonome ontwikkeling (met als doel de ontwikkeling van habitattypen) tot conflicten leiden als Habitatrichtlijngebieden overlappen met vogelbeschermingsgebieden die ter bescherming van weidevogels zijn aangewezen. Zo kan de ontwikkeling van de in estuaria sterk ondervertegenwoordigde oobossen (habitatype 91E0*) op waardevolle graslandarealen in specifieke gevallen problematisch zijn. Dit is met name het geval in Functiegebied 3.

Afb. 6: Watersnippen (Foto: O. Lange, NLWKN)

In het kader van Vakbijdrage 1 zijn de mogelijke doelconflicten onderkend en weergegeven.

Ze kunnen echter vanwege het abstractieniveau van het IMP en de lange termijn in het kader van het IMP nog niet opgelost worden. De conflicten tussen de doelen komen in het bijzonder voor in de functiegebieden 3 en 4 ('Beneden-Eems') waar het vanuit natuurbeschermingsoogpunt een doel is om in de toekomst buitendijks habitats van het type 'estuaria' te ontwikkelen. Daarbij zal aanspraak moeten worden gemaakt op aanwezige waardevolle 'weidevogelgebieden' (met uitzondering van overlappingsen met kwelders en andere prioritaire gebieden). In de Vakbijdrage

1 'Natura 2000' wordt er voor dit soort gevallen naar gestreefd om de functies van de weidevogelgebieden naar binnendijkse gebieden te verplaatsen. Om hoeveel ruimte (binnen- en buitendijks) het gaat, kan op dit moment niet bepaald worden. Er zijn echter ook andere oplossingen mogelijk, waarbij zowel estuaria-specifieke habitats als weidevogelgebieden buitendijks kunnen worden gerealiseerd. Deze mogelijkheden worden in het IMP Eems-estuarium niet behandeld.

2.3 Ruimtelijke ordening (Vakbijdrage 2)

Het Eemsestuarium met zijn mondingstrechter is een voor de omliggende regio zowel economisch als ook ecologisch maatgevend en van belangzijnd gebied. Met zijn aanliggende zeehavens is het een belangrijke Duitse hoofdvaarweg die verbonden is met regionale vaarwegen voor binnenvaartschepen. De oevers met hun nevenarmen vormen aantrekkelijke toeristische plekken en hebben voor de bevolking een hoge recreatieve waarde.

Het Eemsestuarium is een deelgebied van het National Park niedersächsisches Wattenmeer en grootschalige Vogel- en Habitatrichtlijngebieden zijn onderdeel van het Europese ecologische netwerk Natura 2000

De ruimtelijke ordening zal in het kader van een algemene ruimtelijke afweging de elkaar beconcurrerende aanspraken van de gebruikersgroepen op de ruimte afstemmen, coördineren, in evenwicht brengen en, waar nodig, bepaalde ruimtelijke gebruiksvormen voorrang

Afb. 7: Eemsdijk bij Hatzum (Foto: H.-J. Zietz)

verlenen boven andere. Ze vormt daarmee een basis voor langdurige duurzame ontwikkeling.

Ruimtelijke ordening vindt in Nedersaksen op deelstaatniveau zijn weerslag in het Landesraumordnungsprogramm (LROP) of meer uitgewerkt op het niveau van de regionale 'Raumordnungsprogramme' (RROP) of op het grondgebied van de stedelijke gemeente Emden via het bestemmingsplan. In Nederland wordt het Provinciale Omgevingsplan (POP) van de Provincie Groningen gebruikt om invulling te geven aan ruimtelijke ordening op provinciaal niveau. Bepalingen hierin zijn voorschriften voor de gemeentelijke structuur- en bestemmingsplannen. In de vaststellings- en vergunningsprocedures dient rekening te worden gehouden met deze bepalingen. Grensoverschrijdend wordt er in verschillende commissies samengewerkt. Voorbeelden hiervan zijn de Duits-Nederlandse commissie ruimtelijke ordening, de Eems-commissie en het publieke samenwerkingsverband Eems-Dollard-Regio.

De voor natuurbescherming waardevolle gebieden, worden in Nedersaksen in het Regionales Raum Ordnungs Programm (RROP) als voorrangsgebied of restrictiegebied Natura 2000 "Natuur en landschap" of "graslandbeheer instandhouding en ontwikkeling" ruimtelijk veilig gesteld. Voor de Natura 2000-gebieden volgt nu al de vastlegging als voorrangsgebied in Het Landes Raum Ordnungs Programm (LROP). Deze gebieden kunnen echter overeenkomstig hun instandhoudingsdoelstellingen overlapt worden door verdere aanwijzing van voorrangs- of restrictiegebieden.

Het beheer van de wateren, dus ook de scheepvaartroute Eems met zijtakken, moet rekening houden met het verbod op verslechtering en het gebod tot verbetering. Bij de ruimtelijke ordening moet een afweging worden gemaakt tussen natuurbescherming en gebruikersbelangen, zoals de ontwikkeling van de zeehavens en het goed functioneren van de waterwegen, om tot een toekomstbestendig resultaat te komen waarbij economische groei en werkgelegenheid van fundamenteel belang zijn. Ook spelen kustbescherming en bescherming tegen overstromingen en daarmee verbonden de veiligheid van de dijken een belangrijke rol.

Naast de formele ruimtelijke ordeningsplannen biedt het geïntegreerd beheer van kustgebieden (ICZM Integrated Coastal Zone Management)) een grensoverschrijdend informeel communicatie en sturingselement. ICZM ondersteunt door goede integratie, coöperatie, communicatie en participatie de duurzame ontwikkeling van het kustgebied.

In Nederland vormt de Wet ruimtelijke ordening (Wro) de basis voor ruimtelijke besluiten, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen beleidsplannen (structuurvisies, uitvoeringsstrategieën) en bindende plannen (bestemmings- en inpassingsplannen). Het Provinciaal Omgevingsplan (POP) is een multidisciplinair ontwikkelingsplan van de provincie. Voor het plangebied betekent dit bijvoorbeeld dat de ligging en instandhouding van dijken, uitwateringsluizen, sluizen en gemalen langs het estuarium binnen de ruimtelijke ordening zijn geborgd. Ook staat hierin beschreven dat in het plangebied niet naar olie of gas mag worden geboord waarbij proefboringen ook niet zijn toegestaan. Daarnaast is het oprichten van bouwwerken niet toegestaan, uitgezonderd bouwwerken t.b.v. de veiligheid van het scheepvaartverkeer. Aanpassingen aan de vaargeul zijn zowel onderworpen aan de natuurbeschermingswetgeving als ook aan de wettelijke voorschriften van de beoordelingsprocedures van de ruimtelijke ordening. Ook mogen buitendijks kabels en pijpleidingen alleen in daarvoor bestemde gebieden worden gelegd, onder voorwaarde dat verstoringen zoveel mogelijk worden vermeden. Ontwikkelingsperspectieven voor het gebied staan beschreven in het kader van de projecten 'Ecologie en Economie in balans', 'Ontwikkelingsvisie Eemsdelta' en 'Groene havenvisie 2030'.

Een belangrijk recent thema binnen de ruimtelijke ordening is de energiesector met zijn (offshore-) windenergie-installaties en de netaansluiting op het land. Dit vanwege de invloed van windenergie-installaties op het landschapsbeeld en op de avifauna van het gebied. Ook hebben ze invloed op de bijzondere functies en gebruiksvormen van het Eems-estuarium zoals

scheepvaart, natuurbescherming, visserij en kustbescherming. Hetzelfde geldt ook voor de elektriciteitscentrales en hun effecten op de waterkwaliteit door de inname en lozing van koelwater in en uit de Eems.

Doelen

De integrale ruimtelijke planning streeft in de regio Eems naar een integraal totaalconcept als basis voor een duurzame ontwikkeling. Dit wordt met name bepaald door de doelen van natuur, bedrijfsleven, industrie en havenbedrijf, gericht op een duurzame toekomst voor komende generaties.

Tot de concrete doelen behoren havenontwikkelingen, behoud en ontwikkeling van de industrielocaties, de energiesector, ruilverkaveling en landelijke ontwikkeling. Verschillende research- en onderzoeksprogramma's kunnen initiatieven op het gebied van ruimtelijke ordening steunen en een belangrijke bijdrage leveren aan het structuurbeleid (bijv. Future Ems, TIDE COMTESS, KLIFF of Marconi). Grondbeheer door middel van ruilverkaveling kan helpen om de aanspraken op de ruimte met elkaar in evenwicht te brengen.

Nederland kiest daarnaast onder andere een proefopstelling voor algenkweek. Een bijzondere uitdaging voor alle partijen vormt het omgaan met baggerwerkzaamheden en het uit het estuarium verwijderen van slib. Alle betrokken sectoren, belangengroepen (en actoren) werkzaam in het gebied dienen aan toekomstige plannings- en ontwikkelingsprocessen deel te nemen. Planningen en maatregelen dienen ook omkeerbaar en aanpasbaar te zijn, zodat er rekening kan worden gehouden met de dynamiek in verdere ontwikkelingen en voortschrijdende kennis. Evaluaties dienen de plannings- en besluitvormingsprocessen te ondersteunen.

2.4 Kaderrichtlijn Water (Vakbijdrage 3)

Afb. 8: Eems bij Coldemüntje (Foto: M. Sander, NLWKN)

De KRW kent het “stand-still” principe en een verbeteringsgebod voor grondwater- en oppervlaktewaterlichamen, dat ook voor de Eems geldt. Het gaat hierbij zowel om fysisch-chemische als ook ecologische componenten op basis waarvan uitspraken gedaan kunnen worden over de goede toestand of het bereiken van een goede toestand en maatregelen daarvoor. Ook in het ontwerp van het Internationale Stroomgebiedbeheerplan Eems (2015-2021) wordt vastgesteld dat een goede ecologische toestand in het Eems-estuarium niet zal worden bereikt.

De oorzaken van deze beoordeling zijn zeer divers. Waarschijnlijk zijn naast de hydromorfologische-, materiële- en structurele veranderingen als gevolg van antropogene gebruiksvormen, ook de verminderde ecologische passerbaarheid (zoet-zout) de reden. Dit uit zich vooral in de vertroebelingsproblematiek (en daarmee het lage zuurstofgehalte). De sedimenten en zwevende deeltjes worden door de structurele vloedstroomdominantie tijdens de eb-fase niet voldoende uit het estuarium naar de Noordzee gebracht, maar blijven de mondingstrechter hangen en zetten zich hier slechts deels af op de bodem. Volgens de voorschriften in de EU-KRW dient de eerder genoemde slechte (Dld) of matige (NL) toestand uiterlijk 2015 te zijn verholpen. Dit is echter door de complexe gebruikssituatie in het plangebied op deze termijn niet gerealiseerd. In het kader van een termijnverlenging is het streven nu gericht op oplossing van het probleem uiterlijk in 2021.

Doelen

Evenals Natura 2000 heeft de KRW tot doel om de waterkwaliteit in het plangebied te verbeteren. De belangrijkste punten daarbij zijn:

- herstel van natuurlijke/nagenoeg natuurlijke getijdeverloop,
- normalisering van de getijdedynamiek / vermindering van de vloedstroomdominantie,
- vermindering van de getijslag,
- bereiken dan wel instandhouding van een natuurlijke morfologie en -dynamiek,
- bereiken van een voor een estuarium typische troebeling,
- bereiken van een voor bij een estuarium passend zuurstofgehalte en een nagenoeg natuurlijke zoet-/zoutgradiënt,
- ontwikkeling van typische aquatische levensgemeenschappen en semi-aquatische voorlandhabitats,
- verminderen van de diffuse stof belasting / totale stikstofconcentratie,
- herstel van ecologische passeerbaarheid van de bovenloop van de Eems naar het kustwater en omgekeerd en naar het binnenland / getijde-binnen gebieden.

De punten hierboven worden niet alleen in de KRW genoemd maar ook in Natura 2000. Beide streven dus grotendeels identieke doelen na in het plangebied van het IMP Eems-estuarium.

2.5 Hoogwaterbeheer en kustbescherming (Vakbijdrage 4)

Het inperken van het Eems estuarium door middel van dijken als bescherming tegen overstromingen is al in de vroege middeleeuwen begonnen. Tegenwoordig is kustbescherming om het achterland te verdedigen eerste prioriteit.

Alle zeedijken zijn gekwalificeerd als primaire dijken en omringen het estuarium. Op veel plaatsen zijn er echter ook in het binnenland zgn. secundaire dijken die onderhouden moeten worden om een (zo) hoog (mogelijk) niveau van veiligheid te garanderen. Buitendijks zijn er kwelders, deels met zomerdijken. De kwelders remmen de kracht van de zee af en zijn daarmee van belang bij de planning van dijkenbouw of dijkversterkingen. Bovendien zijn de kwelders belangrijk voor de beschermde Natura 2000-gebieden.

Afb. 9: Gemaal en dijk bij Ditzum (Foto: H.-J. Zietz)

Bij het onderhoud van de dijken hoort het onderhouden van de bedekkingen (gras, asfalt, stenen). De oevers van de Eems en van de Leda zijn bijna overal voorzien van harde bedekkingen (graniet). Op sommige gedeelten wordt de oever echter ook beschermd door rijs-houtdammen. Daarnaast zijn er dijkgedeelten waarvan de constructie gerenoveerd moeten worden. In toenemende mate wordt voor renovatie de voorkeur gegeven aan het veranderen van de bedekking van verharding naar grasland (groene dijk).

De beide waterkeringen in het plangebied, het Emssperrwerk en het Leda-sperrwerk, worden alleen bij bepaalde verwachte hoogwaterstanden gesloten, normaal staan ze open. Het Emssperrwerk bij Gandersum is in 2002 (start bouw: 1998) voor de bescherming tegen stormvloed in gebruik genomen. Het Emssperrwerk wordt verder 2-3 keer per jaar tijdelijk gesloten voor scheepstransporten, zodat een daarvoor noodzakelijke waterdiepte kan worden gewaarborgd.

Het Leda-sperrwerk, daarentegen, wordt circa 150 keer per jaar gesloten om het Leda-Jümme-gebied te beschermen tegen hoog water.

Verder behoren schutsluizen, uitwateringsluizen en gemalen ook tot de harde, door mensen gevormde begrenzing van het Eems-estuarium. In het plangebied regelen 39 uitwateringsluizen en gemalen de waterstand in het achterland, acht daarvan aan Nederlandse zijde. Hiertoe behoren onder andere de uitwateringssluis in Termunterzijl, de uitwateringssluis en het gemaal Knock en het Coldemüntjer gemaal. Bij de meeste gemalen aan Nederlandse zijde en enkele aan de Duitse zijde zijn vistrappen geïnstalleerd. Deze vistrappen zorgen ervoor dat vis tussen het Eems-estuarium en de binnendijks gelegen wateren kan migreren. Daarnaast zijn er nog 14 schutsluizen in het plangebied te vinden. Hiervan liggen er vier aan Nederlandse zijde (o.a. bij. Nieuwe Statenzijl) en tien aan Duitse zijde (o.a. de grote zeesluis 'Große Seeschleuse' in Emden).

Doelen

Het hoogwaterbeheer en de kustbescherming worden zowel in Duitsland als in Nederland gekenmerkt door versterkings- en onderhoudswerkzaamheden. Deze werkzaamheden worden verricht op basis van prognoses over de vermoedelijke stijging van de zeespiegel en modellen over overstromingsrisico's. Om e.e.a. te kunnen realiseren, is de beschikbaarheid van bouwmaterialen (zand en klei) een belangrijk thema. Gezien de grote behoefte hieraan dienen de zoekgebieden zich ook uit te strekken tot het dijkvoorland, vooral omdat in het plangebied grotere dijkversterkings- en saneringswerkzaamheden gepland staan. Het hergebruik van deze winplaatsen voor natuurbescherming zou denkbaar kunnen zijn. Bovendien is het vermijden of tenminste reduceren van aanspoelsel op de dijken van belang voor de dijkveiligheid en de kosten voor het onderhoud ervan (bijvoorbeeld een grotere hoeveelheid aangespoeld plantaardig materiaal ten gevolge van de ontwikkeling van riet en ooibos).

2.6 Scheepvaart en havens (Vakbijdrage 5)

De Eems is vanwege haar natuurlijke ligging en als vaarweg van nationaal Duits belang een bepalende vestigingsfactor voor het bedrijfsleven in het Eems-Dollard gebied en daarbuiten.

Tegenwoordig bevinden zich in het plangebied langs de Eems enkele zeehavens en scheepswerven en andere ondernemingen, waarvan de economische bedrijvigheid in combinatie met de eisen van het betrokken bedrijfsleven, de industrie, de havenbedrijvigheid en de wegenbouw tegenwoordig bepalend zijn voor de dimensionering en het onderhoud van de Eems. Dat beïnvloedt daarmee ook het kunnen bereiken van Natura 2000-doelen voor het Eems-estuarium. Aan de Duitse zijde betreft dit de havens van Emden, Leer en Papenburg en aan de Nederlandse zijde de Eemshaven en de haven van Delfzijl.

Afb. 10: Baggervaartuig op de Eems
(Foto: A. Richter-Kemmermann, NLWKN)

Meer specifiek gaat het in het gedeelte van de Buiten Eems (Eems-km 113,0 tot 40,7 / FG 1 en 2) om:

- de zeehaven Eemshaven: diepgang tot 11 m (vaarweg wordt geschikt gemaakt voor schepen tot ca. 14 m, realisatie in 2016-2017); overslag van levensmiddelen, papier en stukgoederen, onderdelen van windkrachtinstallaties, bouwmaterialen, biomassa, kolen en olieproducten,
- de zeehaven Delfzijl: diepgang 9,50 m; overslag voor chemie, metaalverwerking, milieutechniek en logistiek,
- de zeehaven Emden met de werven SIAG Nordseewerke GmbH en Cassens-Werft GmbH; getijde-onafhankelijke maximale toegang tot 8,5 m (gepland 9,5 m), getijdeafhankelijke toegang van max. 10,7 m mogelijk (na geplande verdieping 11,7 m); belang-

rijke roll-on-roll-off-haven, overslag van auto's, bosbouwproducten, stenen, krijt, voeders, containers en onderdelen voor windenergie (on- en offshore).

In het gebied van de Beneden Eems (Eems-km 40,5 bij Emden tot 0 bij Papenburg / FG 3 en 4), dat deels ook als Dortmund-Eems-Kanaal is ingeschaald, zijn de volgende belangrijke havens en werven gevestigd:

- zee- en binnenhaven Leer met meer dan 20 aan de haven gebonden bedrijven, waaronder de werf Ferus-Smit. Diepgang tot 5,5 m; overslag van biodiesel, schroot, mest, bouwmaterialen en landbouwproducten. Daarnaast zijn er in Leer talrijke bedrijven die van de haven afhankelijk zijn, omdat ze via de haven bevoorrad worden. Met ca. 20 gevestigde rederijen is Leer de op een na grootste rederijstandplaats in Duitsland.
- zee- en binnenhaven Papenburg met Meyer-Werft GmbH: bereikbaar voor schepen met een diepgang tot 5,5 m; overslag van gerecyclede producten, ijzer en staal, turf, bosbouwproducten, mest en bouwmaterialen; omslag van zware lading, slooptransporten vanaf de Meyer-Werft naar zee.

Via de Buiten-Eems en Beneden-Eems loopt tevens de aanvaarroute naar het distributiecentrum Emsland in Dörpen. Dit logistieke centrum is een van de modernste distributiecentra in Duitsland en is ingericht op vervoer via weg, spoor en water. De havens zijn in de afgelopen jaren verder uitgebreid en de overslag is duidelijk toegenomen.

Ter hoogte van de toegang tot de haven van Emden zorgt de Geiseleiddam ervoor dat het Emders Vaarwater open blijft.

Het Emssperrwerk bij Gandersum wordt behalve bij stormvloed van tijd tot tijd ook gesloten voor slooptransporten, om te zorgen voor de juiste waterstand zodat nieuwe cruise schepen vanuit Papenburg naar zee kunnen worden vervoerd. De opstuwing is in plannen wettelijk vastgelegd.¹⁸

Om de benodigde diepgangen te behouden of herstellen, zijn onderhoudsmaatregelen als baggerwerkzaamheden noodzakelijk, vooral in de Beneden Eems. Uit de Buiten Eems wordt per jaar 6-7 miljoen m³ slib gebaggerd, met intervallen van 2-4 weken. Het baggermateriaal wordt naar de toegestane verspreidingslocaties in het Eems-estuarium gebracht.

De baggercampagnes in de Beneden Eems, tussen Eems km 0 en 40,7 dienen voor het behouden van de basisdiepte en van de benodigde diepte voor de slooptransporten van de werven. De campagnes worden zo goed mogelijk gecoördineerd. Gemiddeld wordt 1,7 miljoen m³ slib per jaar gebaggerd en deels op de daarvoor aangehouden opspuitreinen ter hoogte van Ihrhove (gemeente Westoverledingen) of in de baggerputten bij Veenhusen (gemeente Moormerland) gedeponed. Stroomafwaarts van Eems-km 31,0 wordt het baggermateriaal naar baggerverspreidingsplaatsen in het estuarium gebracht. Circa 60 % van het baggermateriaal is afkomstig uit het gedeelte van het traject Eems-km 0-15.

Uit de Eemshaven wordt sinds 2015 jaarlijks 1,5 miljoen m³ opgebaggerd en in de beun vervoerd naar drie verschillende verspreidingslocatie. De bagger wordt verspreid op locatie P5 (1,22 M m³), P5A (95.000 m³) en P6 (185.000 m³) gelegen in de Oude Westereems ten noordwesten van de Eemshaven. De verspreiding vindt plaats gedurende 1 tot 2 weken in de maanden januari en februari en gedurende 3 tot 4 weken in de maanden oktober en november.

¹⁸ Momenteel geldig is het "Planfeststellungsbeschluss zum Emssperrwerk und Bestückungsfestsetzung" van 14 augustus 1998 in de vorm van het planinvoeringsbesluit conform § 75 Lid 1a VwVfG van 22 juli 1999, het invoeringsbesluit van 24 maart 2000, het wijzigingsbesluit van 16 mei 2001, het wijzigingsbesluit van 23 mei 2001, het invoeringsbesluit van 1 november 2002, het wijzigingsbesluit van 7 mei 2003, het wijzigingsbesluit van 17 juni 2003, het wijzigingsbesluit van 2 juli 2004, het wijzigingsbesluit van 1 september 2014 en het planvaststellingsbesluit van 17 juli 2015.

De haven in Delfzijl wordt sinds 2001 gedurende circa 40 weken per jaar door middel van de Airset-methode op diepte gehouden. Circa 10 weken per jaar wordt er gebaggerd met de sleephopper. Ongeveer 1,4 mln m³ slib wordt door de Airset verplaatst naar het Eems estuarium. Ongeveer 200.000 m³ wordt met de sleephopper naar de Dollard (verspreidingslokatie D2, Grote Gat) gebracht. Het jaartotaal in de haven van Delfzijl is gemiddeld 1,6 mln m³ slib.

In de haven van Emden wordt het consolideren van het slib (fluid mud) door middel van recirculatie voorkomen. Het zandaandeel wordt in zandvallen verzameld en wordt zodra nodig naar opspuiterreinen aan land gebracht. In de haven van Leer wordt het slib deels door middel van de waterinjectiemethode, nat baggeren en het bypass- en fluidsysteem teruggestort in de Leda waardoor het in de Eems getransporteerd wordt. Gegevens over de hoeveelheid en andere stortlocaties ontbreken. De haven van Papenburg werkt enerzijds met een fluid-pijpleidingsysteem voor het opzuigen/baggeren van het slib. Anderzijds wordt er een zandzuiger gebruikt. Informatie over de hoeveelheid baggermateriaal of de stortlocatie ontbreekt.

Doelen

Essentiële doelen van de scheepvaart en de havens zijn:

- het open houden en ontwikkelen van efficiënte scheepvaartwegen, waarbij met name van belang zijn het garanderen van veilige diepgang en de ontwikkeling hiervan (voor zover noodzakelijk),
- de aanpassingen van de vaargeul van Eemshaven en Emden naar de Noordzee,
- het verminderen van de slibimmissie in de Eems en in de havens,
- de uitbreiding van haveninstallaties en de ontwikkeling van de havens en
- een mogelijke uitbreiding van het Dortmund-Eems-kanaal en van het Kustkanaal.

2.7 Landbouw (Vakbijdrage 6a)

Het plangebied is al eeuwenlang in agrarisch gebruik en door de landbouw gevormd. In de afgelopen jaren is het aantal agrarische hoofd- en deeltijdbedrijven afgenomen. In het Duitse deel van het plangebied zijn nog 98 agrariërs actief. De beperkte beschikbaarheid van grond blijft een bepalend thema voor de landbouw.

De graslandgebieden zijn van groot belang voor veel Natura 2000-vogelsoorten zoals de grutto, de wulp en de Kievit.

Tegelijkertijd vormen deze

graslandgebieden de bestaansbasis voor veel gevestigde landbouwbedrijven, die er groenvoer produceren danwel de gebieden met runderen of schapen beweiden.

In Duitsland zijn de voorlandgebieden en buitendijkse kwelders deels privé-eigendom en deels eigendom van de overheid. In Nederland zijn de kwelders in de Dollard deels privébezit en deels eigendom van natuurbeschermingsorganisaties of de overheid.

Tussen Rysum en in de Dollard tot aan de stuw bij Herbrum worden de kwelders en dijkvoorlanden zowel aan Duitse als aan Nederlandse zijde, merendeels extensief, maar deels ook intensief beheerd als grasland (tussen zomer- en hoofddijk). Deze kwelders en voorlanden worden min of meer regelmatig door de Eems overstromd.

Een groot deel van de buitendijks gelegen kwelders zijn in Duitsland al voorrangsgebieden (voor natuur en landschap) of Natura 2000-gebieden. Hierdoor zijn speciale (beheer)-verplichtingen aan het gebruik verbonden zoals instandhouding als blijvend grasland, het

Afb. 11: Landbouw in de Emsmarsch bij Jemgum (Foto: H.-J. Zietz)

verbod veranderingen in de waterhuishouding door te voeren, een aangepast maairegime en speciale verplichtingen met betrekking tot het gebruik van meststoffen. Binnendijs bestaat de landbouw aan Nederlandse zijde overwegend uit akkerbouwbedrijven, terwijl aan Duitse zijde grasland- en akkerbouwarealen elkaar afwisselen. Het akkerland wordt intensief gebruikt.

Ganzenbeheer

Buiten- en binnendijs gelegen gebieden in het Eems-estuarium worden in de winter door talrijke pleister- en gastvogels zoals ganzen, eenden en zwanen bezocht. In Nederland en Duitsland verminderen de opbrengsten van de landbouw in binnendijs gebied nogal eens door het foerageren van ganzenpopulaties, zowel in het grasland als ook op akkerland.

In Nederland is de uitoefening van de jacht weliswaar beperkt. In het kader van schadebestrijding zijn verjaagmaatregelen en ondersteunend afschieten met een speciale vergunning echter toegestaan. Verder geldt er een onbeperkte bescherming voor overwinterende ganzen, terwijl de overzomerende vogels tot een bepaalde populatiegroottes beperkt worden. Dit is in Nederland sinds 6/12/2012 vastgelegd in het zogeheten 'ganzenakkoord', een afspraak tussen Rijk en Provincie ten aanzien van het ganzenbeheer, waarmee onder andere ook rust- en voedselgebieden zijn veiliggesteld.

Conflicten tussen de landbouw en overwinterende noordse gastvogels moeten in Nedersaksen via een steunrichtlijn uit het Elfpo-fonds¹⁹ worden opgelost. Dit geldt voor onder andere de EU-vogelbeschermingsgebieden V04 Krummhörn, V06 Rheiderland en V10 Emsmarsch tussen Leer en Emden. Voor steun komt het beschikbaar stellen van storingsarme pleister- en foerageergebieden ten behoeve van doortrekkende en overwinterende noordse gastvogels in aanmerking.

Voor zover er van overheidswege of contractueel geen sprake is van verdergaande regelingen, is een lokaal werkzame afschrikking met optische signalen (bijv. vogelverschrikkers, fladderende linten of plastic voorwerpen met variabele bevestiging) toegestaan. Kanttekening hierbij is dat dit slechts tot en met 15 februari is toegestaan in de zogenaamde speerpuntgebieden voor weidevogelbescherming²⁰.

Afb. 12: Ganzen in de Nederlandse Dollardkwelders (Foto: K. Kreuijer, Min.EZ)

Het doorvoeren van de benodigde maatregelen zal met instemming van de daarbij betrokkenen moeten gebeuren.

Doelen:

- voortzetting van het agrarische gebruik in de voorlandgebieden,
- flexibilisering van de beheerverplichtingen (met het oog op de reactie van de broeden gastvogels op seizoenschommelingen van weergebeurtenissen),
- pachtovereenkomsten voor de lange termijn voor landbouwbedrijven,
- ontwikkeling van beheerconcepten in werkgroepen en
- vermindering van het ontstaan van drijvende plantenresten door de successiegebieden opnieuw te gaan gebruiken voor agrarische doeleinden.

¹⁹ Europees Landbouwfonds voor plattelandsontwikkeling (Elfpo)

²⁰ Zie de ontwerprichtlijn Agrarische Milieumaatregelen 2014

2.8 Visserij (Vakbijdrage 6b)

Het Eems-Dollard estuarium vormt de bestaansbasis van enkele visserijbedrijven. Ten gevolge van talrijke antropogene veranderingen in het plan- en beïnvloedingsgebied hebben de visserijbedrijven zich moeten aanpassen of hun bedrijf sluiten. De overgebleven visserij richt zich op de migratiebewegingen van hoofddoelsoorten (m.n. garnalen) en concentreert zich tegenwoordig vooral op gebieden waarin niet al andere gebruiksvormen oververtegenwoordigd zijn.

Het gebied zeewaarts van de verbindingslijn tussen Knocken de kerktoren van Termunten is volgens art. 41 lid 1 van het Eems-Dollard-Verdrag van 8 april 1960 gemeenschappelijk visserijgebied van Nederland en Duitsland. Dit is verder geconcretiseerd in verschillende regelingen, verordeningen en wettelijke grondslagen in de nationale gebieden.

Net buiten het plangebied op de Nederlandse kust mogen alle GK vergunninghouders vissen tot -1.80 meter diepte. Tevens mogen deze vergunninghouders ook "vrij" vissen bezuid-oosten van de bovengenoemde verbindingslijn tussen de (voormalige) vuurtoren van Knock en de kerktoren van Termunten en in de gehele Mond van de Dollard (incl. de Geisedam en het Termunterstrand) ,tot de verbindingslijn Punt van Reide en de kerktoren van Pogum.

Afb. 13: Visserij op de Eems (Foto: NLWKN)

In het plangebied zijn in totaal 9 Nederlandse garnalenvissers actief, aan Duitse zijde zijn 13 visserijbedrijven (waarvan drie in deeltijd) actief in dit gebied. Drie van de Nederlandse garnalenvissers, vissen ook op gequoteerde vissoorten (plat- en rondvissen). Daarnaast zijn er enkele Nederlandse beroepsvissers, die zich bezighouden met paalnetvisserij. Recreative visserij met staand want vindt op enkele plekken plaats. Nederlandse gemeenten kunnen onder voorwaarden toestemming verlenen voor deze vorm van recreatieve visserij in

het IMP-gebied. De Duitse visserij als hoofdberoep vindt plaats ten noorden van Knock door middel van boomkorren (garnalenvisserij) en ten zuiden van de Dollard met staand want. Stroomopwaarts van de Dollard worden staandwant, ankerfuiken, fuien en aalkorven gebruikt. Deze vorm van visserij vindt hoofdzakelijk plaats in de gedeelten buiten het vaarwater. De deeltijdvisserij maakt eveneens gebruik van staandwant en daarnaast van aalkorven en fuien. Hierbij is de paling de hoofddoelsoort. In het buitenste estuarium wordt de boomkorvisserij door 6 van de genoemde Duitse bedrijven uitgeoefend. Doelsoorten zijn daarbij paling (*Anguilla anguilla*), spiering (*Osmerus eperlanus*) en garnalen (*Crangon crangon*). De staandwantvisserij maakt merendeels gebruik van Ovaste locaties in het randgebied van de Eems, stroomopwaarts van de Dollard in de onmiddellijke nabijheid van het vaarwater. Fuiken en aalkorven worden langs de oevers van het hele plangebied gebruikt.

Conform de verordening (EG) nr. 1100/2007 van de Raad d.d. 18 september 2007 met maatregelen voor het aanvullen van de populatie van de Europese paling gebeurt de palingvisserij op basis van het goedgekeurde palingbeheerplan Eems (KOM-besluit d.d. 08-04-2010).

In het beïnvloedingsgebied vindt daarnaast mosselzaadvisserij plaats (*Mytilus edulis*) en het beheer van schaal- en schelpdiergebieden. Anders dan in Nederland is naar opvatting van de Duitse visserijautoriteiten het gebied van de Hond-Paap op grond van zijn hydromorfologische condities geschikt voor mosselzaadvisserij en het sublitoraal voor de winning van mosselzaad. Voor Nederlandse vissers is de Hond-Paap sinds 1997 voor de winning van mosselzaad en de visserij op mosselen gesloten. De mechanische garnalenvisserij is verboden in het Nederlandse deel van de Dollard (is het gebied ten Zuiden van de lijn Punt van Reide - Pogum.. In het plangebied is mechanische kokkelvisserij verboden.

Hengelvisserij vindt in het plangebied plaats door individuen en door verenigingen. Deze visserij vindt overwegend plaats bij de uitwateringssluizen en toevoerrivieren van de 'Tideems' (getijeems) en bij binnendijks gelegen stilstaande wateren met de handhengel. De Nederlandse Eems-Dollard visserij is, na een langdurige teruggang, de afgelopen jaren ondanks de beperkingen en het visserijverbod in deelgebieden vooruit gegaan. De opgelegde beperkingen en het sluiten van deelgebieden voor de visserij worden door de visserijsector wel als hoofdprobleem gezien.

Het **doel** van de visserijsector is in Nedersaksen en Nederland een systeem met voldoende draagkracht dat hen verzekert van een bepaalde bestaansbasis. Daarbij staat een duurzaam gebruik van de vis-, schaal- en schelpdierbestanden, zonder verdere beperkingen, op de voorgrond.

In Nederland wordt er naast de visserij ook gekeken naar mogelijkheden voor nieuwe vormen van kleinschalige visserij (geïntegreerde visserij en deeltijdvisserij).

2.9 Jacht (Vakbijdrage 6c)

Jacht in- en rond het Eems-estuarium vindt in Nedersaksen en in Nederland conform de nationale wetgeving plaats, die echter in beide landen deels verschillend gehandhaafd wordt. Aan Duitse zijde zijn er verschillende visies op jacht van de 'Landesjägerschaft Niedersachsen e.V.' enerzijds en de 'Ökologischer Jagdverein Niedersachsen und Bremen e.V.' anderzijds.

Regels bepalen wanneer de jacht toegestaan is en wanneer gesloten om de verstoring die met de jacht samenhangt te beperken. In Nedersaksen zijn deze regels in 2014 herzien. In Nedersaksen vindt de jacht in 46 binnen het plangebied liggende jachtvelden plaats.

In Nederland is de jacht op beheer en schadebestrijding gericht. Invulling hiervan ligt bij de wildbeheereenheden. Buitendijks in het plangebied is jacht niet toegestaan, wel mag met vergunning schadebestrijding t.b.v. de kustbescherming plaatsvinden. Binnendijks is de jacht beperkt tot vijf soorten (haas, fazant, wilde eend, konijn en houtduif). Daarnaast is ook – met vergunning – schadebestrijding toegestaan om schade aan landbouw te beperken, voor het veiligstellen van de kustbescherming en voor de bestrijding van invasieve soorten. Deze schadebestrijding is vooral gericht op diersoorten als ree, gans, zwaan, vos, kraai en raafachtigen. Voor de jacht gelden de wettelijke regels zoals voor (niet)bejaagbare soorten en schoontijden (gesloten jachtseizoenen).

Afb. 14: Kolganzen aan de Eems (Foto: NLWKN)

Als de populaties van beschermde diersoorten bedreigd worden, kan predatorenbeheer in aanmerking komen. Niet alleen in Nederland, maar ook in Duitsland heeft de vos zich in buitendijks gelegen gebied gevestigd, o.a. omdat daar deels niet wordt gejaagd. Het vestigen van de vos kan mogelijk schade aan dijken veroorzaken. Daarnaast kan er een grotere predatie in buiten- en binnendijks gebied verwacht worden. Dit kan met name gevolgen hebben voor op de grond broedende vogelsoorten. Tot nu toe is hier geen zicht op omdat een gerichte monitoring ontbreekt.

De **doelen** van de sector jacht worden gekenmerkt door de zienswijzen van de betreffende organisaties:

- Landesjägerschaft Niedersachsen e.V. eist de instandhouding van een soortenrijke wildstand en geen verdere beperkingen van de jacht. In veel gevallen dient de jacht juist te worden geïntensiveerd. Dit heeft met name betrekking op overzomerende grauwe ganzen die zich ontwikkelen tot broedende standvogels en daarmee naar opvatting van de 'Landesjägerschaft' de in graslanden broedende vogelsoorten concurrentie aandoen. Bovendien dient de, volgens informatie van de 'Landesjägerschaft', zeer tijdsintensieve en kostbare jacht met behulp van vallen op predatoren ten gunste van de op de grond broedende soorten te worden uitgebreid.
- De 'Ökologische Jagdverein Niedersachsen und Bremen e.V.' beschouwt o.a. de gesloten jachtijd het hele jaar door (evt. met schadeloosstelling van de jagers) als essentieel. Het gaat hierbij om jacht vanaf de dijkkruiden inclusief bufferzones van maximaal 2 km waardoor de storende werking voor met name steltlopers en wadlopers wordt vermindert. Argument van de 'Jagdverein' is onder andere dat verstoringen van de avifauna later een verhoogde voedselopname tot gevolg kan hebben. Dit kan contraproductief werken voor de landbouw. Predatiemanagement komt naar de mening van de 'Jagdverein' uitsluitend in aanmerking als het wetenschappelijk wordt begeleid. Er wordt gepleit voor compensatieregelingen voor vraatschade ten gunste van de boeren.

In Nederland wordt gestreefd naar het handhaven van de momenteel uitgeoefende jacht- en afschotpraktijk. De Provincie Groningen, de landbouworganisatie LTO Noord en de wildbeheereenheden beogen daarmee een effectieve regulering van de toenemende ganzenpopulaties, met name in de zomer. Daarnaast wordt er gestreefd naar een monitoring van de effecten van de vestiging van de vos buitendijks op het broedsucces van grondbroeders buitendijks maar ook binnendijks.

De wildbeheereenheden zijn van mening dat de mogelijkheid om te jagen op vossen en kraaiachtigen behouden moet blijven om schade aan de landbouw en aan grondbroeders tegen te gaan. Verder moet schadebestrijding mogelijk zijn. De Provincie en de belangengroeperingen houden ruggespraak over invulling van het wildbeheer. De jachtorganisaties beschikken over waardevolle telgegevens over een lange reeks van jaren over de aanwezigheid van verschillende soorten.

2.10 Bedrijfsleven, industrie, havenbedrijf, wegebouw' (Vakbijdrage 7)

De Eems is in het noorden van Europa een belangrijk knooppunt tussen wereldzeeën en het land gebonden economisch verkeer. De betekenis van de Eems voor de economie is daarom zowel in Duitsland als in Nederland aanzienlijk.

Tot de belangrijke economische speerpunten, die grotendeels afhankelijk zijn van de Eems als waterweg, behoren:

- het maritieme cluster (rederijen, werven, overslag),
- de logistiek (distributiecentra),
- de energiesector (windkracht-installatiebouw, biomassa, gas),
- de voertuigbouw en –transport,
- de chemiesector (aardgas, chloor, zout),
- de metaalverwerkende bedrijven,
- de toeristische sector,
- de milieu-, energie-, recycling- en afvalverwerkende bedrijven.

Het maritieme cluster drukt door zijn grote economische betekenis een bijzonder groot stempel op het gebied. Regionale zwaartepunten vormen daarbij de rederijbedrijven in Haren en Leer, de scheepsbouw in Papenburg en Emden en de havenbedrijvigheid in Eemshaven, Delfzijl en Emden. Scheepsbouwtoeleveranciers en dienstverlenende bedrijven vormen voor de Meyer-Werft in Papenburg een sterke economische factor. De daarmee vervonden eisen aan de afmetingen en het onderhoud van de Eems, met name wat betreft de aan te houden diepte van de Eems zijn in de Vakbijdrage 5 'Scheepvaart en Havens' verder toegelicht.

Verder bevindt zich in het plangebied - en in het beïnvloedingsgebied (in Duitsland) bovengrondse en ondergrondse infrastructuur om de noodzakelijke goederen te kunnen transporteren. Daartoe behoren enerzijds talrijke ondergrondse pijpleidingen en kabels, welke dienen voor het transport van gassen, vloeistoffen, data of energie, en anderzijds een omvangrijk spoor- en wegennet. Veerbootverbindingen verzorgen het personen- en goederenvervoer tussen Eemshaven / Delfzijl / Emden en Borkum.

Sommige ondernemingen gebruiken de Eems om er koelwater aan te onttrekken of om pekkel te lozen (realisatie aardgasopslag Jemgum).

Afb. 15: Buitenhaven van Emden (Foto: Niedersachsen Ports GmbH & Co. KG)

Doelen

Veel in het plangebied gevestigde branches, toeleveranciers en dienstverlenende bedrijven zijn afhankelijk van het zonder belemmeringen functioneren van de Eems als waterweg. In het bijzonder geldt dit voor het maritieme cluster.

2.11 Vrije tijd en toerisme (Vakbijdrage 8)

Het Eems-Dollard estuarium biedt ook voor toeristen en recreanten een veelzijdige omgeving voor sport- en vrijetijdsactiviteiten. Het toerisme en de vrijetijdsbesteding nemen voortdurend toe, wat ook bijdraagt aan de regionale economische ontwikkeling. Vrije tijd en toerisme vormen daarmee de basis voor het in stand houden van goede sociaaleconomische leefomstandigheden in een regio die verder wordt gekenmerkt door het wegtrekken van overwegend de jonge bevolking door een gebrek aan werkgelegenheid.

Afb. 16: Haven van Ditzum (Foto: H.-J. Zietz)

Speerpunten van het gebruik van het plangebied met betrekking tot vrije tijd en toerisme zijn de watersport en het fietstoerisme. In het gebied van de Eems en de Dollard bevinden zich jachthavens, campings en camperplaatsen op de Nederlandse en Duitse oevers. Afgezien van de Marina Bingum bevinden de grotere havens zich binnendijks en zijn deze via sluisen met Eems (Rhede, Weener) verbonden. Regelmatig vinden er (grote) evenementen plaats op en

langs de Eems, zoals roei- en zeilwedstrijden en, om de vijf jaar,

'DelfSail' in Delfzijl. Maar ook riviercruiseboten en andere passagiersschepen maken gebruik van het estuarium. Daarnaast vindt veerbootverkeer plaats tussen het eiland Borkum en Eemshaven / Delfzijl / Emden en tussen Ditzum en Petkum.

Een enkele keer worden er ook wad-wandelingen uitgevoerd. Op enkele plaatsen kan er worden gesurft (bijv. bij Termunten of Upleward) en worden er rondvaarten aangeboden (Eemshaven, Delfzijl). Het gebruik van de oevers van de Eems is, op enkele plaatsen na

(bijv. zwemstrandjes bij Delfzijl, Termunterzijl, Knock, Dyksterhusen) echter slechts beperkt-mogelijk. Wel wordt het Eems-estuarium buitendijks gebruikt door hengelsporters en voor het spotten van vogels.

Afb. 17: Personenvaartuig op de internationale Dollardroute
(Foto: A. Jacobs, NLWKN)

Het fietstoerisme in de regio is met name in binnendijks gebied zeer goed ontwikkeld. Het fietstoerisme kan gebruikmaken van lokale en internationale fietspaden zoals de Dollard-route, die van Delfzijl via Leer naar Emden loopt (sinds 2013 ook door Eemshaven). Deels voeren de fietspaden ook over dijkkruiden, zoals de in 2015 geopende fietsroute 'Kiek over Diek' over de Groninger dijk.

Vrije tijd en toerisme, die in geringe omvang en in bepaalde gebieden op natuurbeleving zijn ingericht, kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan de algemene acceptatie van natuurbeschermingsmaatregelen. Gegevens over de plaats, omvang en intensiteit van dergelijke activiteiten ontbreken echter.

Doelen

Het huidige toerisme zou graag een verbetering van het toeristische aanbod willen zien. Hiertoe behoort met name de uitbreiding van het fietspadennetwerk en behoud - en aanleg van nieuwe recreatiegelegenheden, deels ook buitendijks. Minder afzetting van fijn sediment is voor de bestaande pleziervaart en voor badplaatsen van belang. In Nederland wordt niet ingezet op uitbreidingen van ligplaatsen voor de watersport.

2.12 Toekomstige uitdagingen en milieuomstandigheden

In het Eems-Dollard estuarium komen, zoals in de vakbijdragen 1 tot en met 8 beschreven, verschillende gebruiksclaims bij elkaar. Het estuarium speelt ook in de regio een grote economische, sociale en ecologische rol. Daarbij zijn kustbescherming en afwatering vanuit het binnenland de bepalende thema's. De wisselwerkingen tussen de claims worden echter steeds gecompliceerder en vereisen een geïntegreerde planning. Dit vormt onder andere voor de ruimtelijke ordening een voortdurende uitdaging.

Sterke economische sectoren in de regio zijn onder andere het maritieme cluster, de chemie en de energie evenals de landbouw. De regio is bovendien een knooppunt voor het transport. Voor veel bedrijven is de goede infrastructuur in de regio een reden om zich te vestigen in het gebied. De ligging aan zee stimuleert onder andere ontwikkelingen met betrekking tot het opwekken van stroom uit wind- en zonne-energie en evt. in de toekomst ook uit water. Deze hernieuwbare energie vormt een belangrijke bouwsteen voor een duurzame ontwikkeling.

Ondanks dat havens en windparken een verhoudingsgewijs grote stempel drukken op het historisch cultuurlandschap, biedt de regio nog steeds een aantrekkelijk landschap, grotendeels gevormd door het agrarische gebruik. De levenskwaliteit in de regio is verder hoog, de vestigingsstructuur is goed en op zich aantrekkelijk voor bewoning.

Een enorme invloed op de verdere ontwikkeling van de kustregio wordt uitgeoefend door de klimaatverandering. Door de open verbinding tussen de Noordzee en het achterland, de bodemverzakkingen door grondstofdelving en ontwatering is deze regio kwetsbaar voor de gevolgen van zeespiegelstijging. De vorm van het estuarium versterkt deze effecten.

De klimaatverandering vormt in toenemende mate een uitdaging voor de uitvoering van de eisen uit de Habitat- en Vogelbeschermingsrichtlijn en de KRW. Dit heeft met name te maken met het feit dat de gebruiksclaims in de regio zeer vervlochten zijn met elkaar waardoor een intensieve afstemming nodig is. Het aangaan van die uitdaging is echter een voorwaarde voor een duurzame en toekomstbestendige ontwikkeling van de regio. Alleen op deze manier kunnen biologische diversiteit en voor de maatschappij belangrijke ecosysteemdiensten behouden blijven.

De effecten van klimaatverandering, de stijging van de zeespiegel en het hierop reageren door de mens vergroten de noodzaak voor maatregelen tot behouden ontwikkeling van bestaande en bedreigde natuurlijke structuren. Nadere informatie over de toekomstperspectieven van de beschermde Natura 2000-gebieden in relatie tot klimaatverandering en stijging van de zeespiegel zijn te vinden in de Vakbijdrage 'Natura 2000'²¹.

Afb. 18: Zeehonden op een zandbank voor windmolenpark Eemshaven (Foto: K. Kreuyer, Min.EZ)

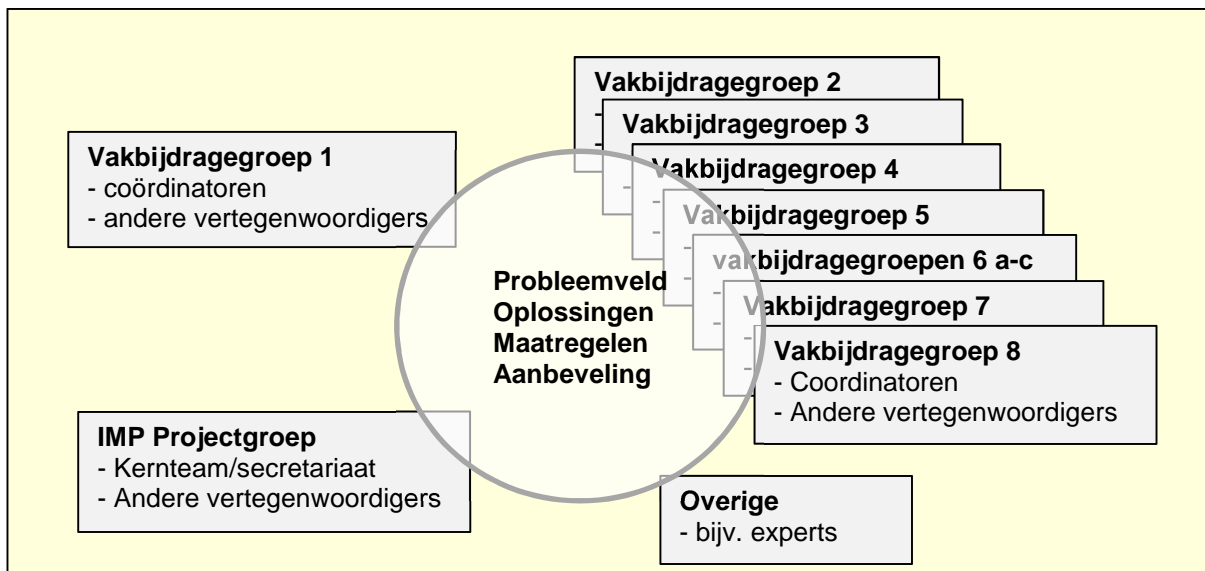
²¹ vgl. IMP Eems-estuarium, deel B – Appendix, nr. VI - Vakbijdrage Natura 2000, hfdst. 2.3

3. Poging tot samenvoegen van gebruiksvormen

Met de opstelling van het IMP Eems-estuarium zijn voor het gemeenschappelijke Duits-Nederlandse plangebied van Eemshaven tot Herbrum de verschillende en zeer diverse gebruiksaanspraken in beeld gebracht. In afstemmingsgesprekken is getracht de wederzijdse belangen op elkaar af te stemmen en tot gemeenschappelijke voorstellen voor maatregelen te komen. Dat dat niet in alle gevallen mogelijk is gebleken is logisch. Zo blijven niet-oplosbare conflicten bestaan en deze worden dan ook als zodanig benoemd.

Het verloop van dit proces is hieronder schematisch weergegeven (zie afb. 4).

Als eerste stap zijn door de Vakbijdragegroepen 1-8 in vakbijdragen alle in het plangebied van het IMP Eems-estuarium relevante gebruiksbelangen weergegeven. Iedere vakbijdrage is vervolgens in een samenvattende, tabellarische weergave (synopsis) verwerkt. Met de afzonderlijke vakbijdragen en de synopsissen is door de projectpartners (NLWKN, EZ en provincie Groningen) gezamenlijk een “conflictanalyse” opgesteld, waarin de maatregelen uit de vakbijdrage 1 'Natura 2000' tegenover/naast de doelstellingen en plannings van de andere vakbijdragen zijn geplaatst.

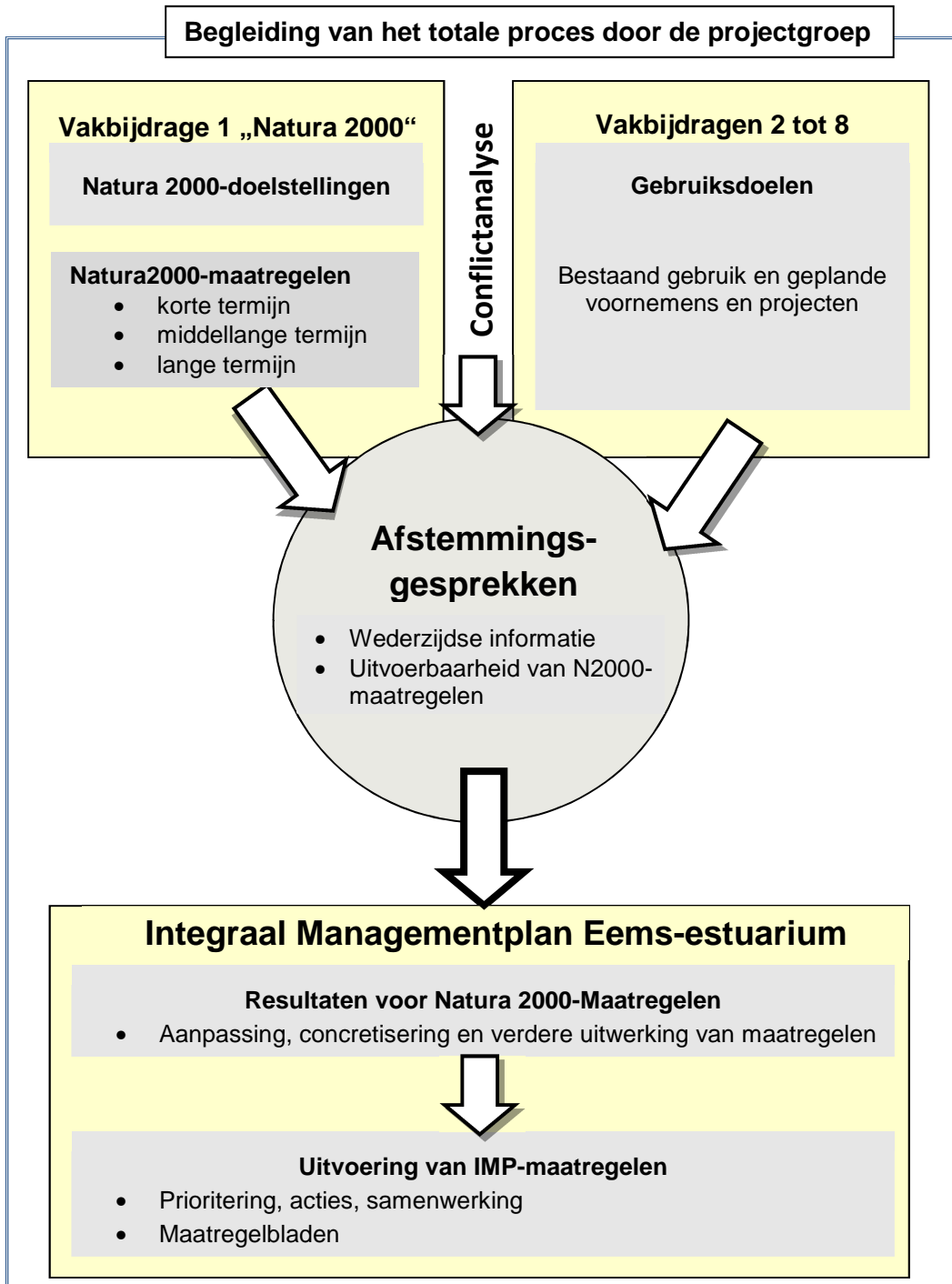
Afb. 19: Grondslagen en verloop van de afstemmingsgesprekken per land

Bij de conflictanalyse is een tabel gemaakt waarin door deskundigen een inschatting wordt gegeven van de aanwezige/geplande gebruiksvormen/doelen en waarin eventuele conflicten met Natura 2000-maatregelen beoordeeld worden.²²

Op basis van deze beoordeling zijn daarna met de verschillende gebruikersgroepen zgn. afstemmingsgesprekken gevoerd. Hierin zijn de mogelijke synergiën en conflicten tussen de wensen/doelen van gebruikers en de voorstellen voor Natura 2000-Maatregelen besproken en bediscussieerd. Het gehele afstemmingsproces van Natura 2000 en gebruikersgroepen/doelen werd door de planningsgroepen begeleid (zie afb. 5).

De vastgestelde conflicten werden daarbij bediscussieerd en er werd bepaald welke conflicten zouden blijven bestaan. Manieren om tot oplossingen te komen (integratie) konden slechts in beperkte mate worden behandeld.

²² zie IMP Eems-estuarium, deel B – Appendix nr. IV – Samenvatting van de conflictanalyse (toestand: september 2014)

Afb. 20: Poging tot samenvoegen van Natura 2000 en gebruikersgroepen en -doelen.

3.1 Afstemmingsgesprekken

In de afstemmingsgesprekken werden met alle vakbijdragegroepen in Nederland en Duitsland (ieder in de eigen taal) de resultaten van de betreffende conflictanalyse in relatie tot de vakbijdrage Natura 2000 besproken. Doel van de afstemmingsgesprekken was, op basis van de uitwisseling van informatie, te zoeken naar mogelijke overeenstemming over gemeenschappelijke doelen en voorstellen voor maatregelen, die enerzijds geschikt zijn om de staat van instandhouding van de Natura 2000-gebieden te behouden of te verbeteren, alsook op passende wijze rekening te houden met de diverse gebruiksaanspraken.

In de gesprekken met de betreffende vakbijdragegroepen moesten voor het plangebied de probleemvelden, die in de conflictanalyse naar voren zijn gekomen, gemeenschappelijke oplossingsmogelijkheden en aanwijzingen voor mogelijke implementatie worden voorgesteld en behandeld, met als doel een mogelijk gezamenlijk resultaat te ontwikkelen. Ook moest duidelijk worden welke conflicten niet of slechts moeilijk zullen zijn op te lossen.

In de Nedersaksische gesprekken zijn uitsluitend de nationale en gemeenschappelijke voorstellen voor Natura 2000-Maatregelen behandeld en afgestemd met de gebruikersgroepen. In de Nederlandse gesprekken zijn vooral de mogelijke synergiën tussen de Natura 2000-doelen en de gebruikersdoelen besproken.

Tijdschema van de nationale en bilaterale gesprekken

Hieronder staan alle Nedersaksische gesprekken in tabel 6 vermeld. Deze vonden plaats in de periode tussen maart en juni 2014. Omdat zowel de groep deelnemers alsook de onderwerpen in de vakbijdragegroep Scheepvaart en Havens en de vakbijdragegroep Bedrijfsleven en Industrie nagenoeg identiek zijn, is met beide groepen een gezamenlijk afstemmingsgesprek gehouden.

Tab. 6: Overzicht van de Nedersaksische gesprekken

Vakbijdrage	VB-nr.	Overleggronde d.d.
Ruimtelijke planning	2	14-5-2014
Kaderrichtlijn Water	3	29-4-2014
Hoogwaterbeheer en kustbescherming	4	23-4-2014
Scheepvaart en havens <i>Info-gesprek</i>	5	19-3-2014
Scheepvaart en havens / bedrijfsleven, industrie	5 7	12-6-2014
Landbouw	6a	12-3-2014
Visserij	6b	5-3-2014
Jacht	6c	2-4-2014
vrije tijd en toerisme	8	7-5-2014

In de onderstaande tabel 7 zijn de Nederlandse afstemmingsgesprekken weergegeven die tussen maart en mei 2014 hebben plaatsgevonden. Ook in Nederland zijn op grond van thematische en personele overlappingsen enkele gesprekken gezamenlijk gevoerd, te weten Scheepvaart en havens samen met Bedrijfsleven en Industrie en Landbouw, Jacht, en Vrije Tijd en Toerisme zijn eveneens samengevoegd. Verder vond er met de vakgroepen landbouw en jacht een tweede gesprek plaats, om nog opengebleven punten op te helderen.

Tab. 7: Overzicht van de Nederlandse gesprekken

Vakbijdrage	VB-nr.	Overlegronde d.d.
Ruimtelijke planning	2	3-4-2014
Kaderrichtlijn Water / Hoogwaterbeheer en kustbe- scherming / scheepvaart en havens / bedrijfsleven, industrie	3 4 5 7	8-4-2014
Landbouw	6a	25-3-2014
Visserij	6b	21-5-2014
Jacht / vrije tijd en toerisme	6c 8	13-3-2014
Landbouw / jacht 2. <i>Gesprek</i>	6a 6c	12-6-2014

Er zijn ook Natura 2000-Maatregelen voorzien die zowel in Nedersaksen als in Nederland moeten worden uitgevoerd en zodoende als gemeenschappelijke Duits-Nederlandse maatregelen zijn benoemd. Voor een deel zijn deze voorstellen voor Natura 2000-Maatregelen in het gemeenschappelijke of ook wel betwiste gebied binnen het Eems-Dollard Verdragsgebied gelokaliseerd. Deze voorstellen voor maatregelen dienen in samenwerking tussen Nedersaksen en Nederland te worden uitgewerkt en multidisciplinair te worden uitgevoerd. Het gaat hierbij om 29 van de in totaal 54 voorgestelde Natura 2000-Maatregelen, die vooral in de functiegebieden 1 en 2 gelokaliseerd zijn.

Tegen deze achtergrond is reeds in de verschillende nationale overlegondes de behoefte aan een gezamenlijke Nederlands-Duitse dialoog met de leden van de respectievelijke Vakbijdragegroepen besproken. Hieronder (tabel 8) staan de twee uit de besprekingen resulterende gezamenlijke bilaterale gesprekken (DE – NL) vermeld, die in juni en juli 2014 hebben plaatsgevonden.

Tab. 8: Overzicht van de gezamenlijke gesprekken (DE – NL)

Vakbijdrage	VB-nr.	Overlegronde van
Kaderrichtlijn Water Hoogwaterbeheer en kustbe- scherming Visserij	3 4 6b	05.06.2014
Scheepvaart en havens / bedrijfsleven, industrie	5 7	03.07.2014

3.2 Resultaten van de afstemmingsgesprekken

Hieronder worden voor alle Natura 2000-Maatregelen de essentiële resultaten gepresenteerd van de nationale en bilaterale afstemmingsgesprekken met de verschillende actoren van de vakbijdragegroepen 1 t/m 8. Van de afzonderlijke gesprekken zijn uitgebreide verslagen/gespreksdocumenten opgesteld en deze zijn met de betrokken actoren gedeeld.

3.2.1 Afstemmingsgesprekken in Nedersaksen

'Natura 2000' en 'ruimtelijke planning' (vakbijdragen 1 en 2)

Er zijn geen directe conflicten met Natura 2000 geconstateerd, gekeken naar de doelen van de ruimtelijke ordening t.a.v. coördinatie en afweging van het grote aantal verschillende ruimtelijke eisen in het plangebied. Daarbij werd het afstemmingsgesprek vooral in beslaggenomen door doelen van het bedrijfsleven. Toch konden grotendeels neutrale inschattingen en verder een paar conflicten en synergiën worden vastgesteld. Speciaal besproken zijn:

- oppervlakte-concurrentie (landbouw, gemeentelijke plannen, etc.)
- de aardgascavernes in Jemgum,
- de kleiwinning,
- andere voorrangsgebieden voor natuur en landschap en de nieuwe categorie 'Vorrangsgebied voor de ontwikkeling van de Eems-rivier'
- het elektriciteitsnet- en offshore-netontwikkelingsplan,
- het biotopen-verbindingsplan,
- het geïntegreerde beheer van kustgebieden (ICZM) en
- COMTESS²³ en IMPLAN²⁴

Geconstateerd is dat op grond van de algemene oppervlakteconcurrentie in het Weser-Eems-gebied en daardoor ook in het plan- en beïnvloedingsgebied in het kader van de ruimtelijke ordening geen mogelijkheden worden gezien, om nog meer voorrangsgebieden voor natuur en landschap en dientengevolge ook geen nieuwe categorie 'Vorrangsgebied voor de ontwikkeling van de Eems-rivier' aan te geven.

De meest duidelijke conflict veroorzakende gebruikersdoelen zijn:

- de netaansluiting voor offshore-windenergie,
- de havenontwikkeling van Emden,
- de uitbreiding van de haven Leer-Nord en
- de uitbreiding van de landbouw- en veeteeltbedrijven
- flexibilisering van de stuwmogelijkheden van de Eemskering

'Natura 2000' en 'Kaderrichtlijn Water (KRW)' (vakbijdragen 1 en 3)

Zoals verwacht konden in dit afstemmingsgesprek alleen synergiën en neutrale relaties worden vastgesteld. De Kaderrichtlijn Water streeft in veel opzichten dezelfde doelen na als die van Natura 2000.

Veertien voorstellen voor Natura 2000-Maatregelen omvatten inhoudelijk identieke maatregelen van het beheerplan volgens de KRW. Dit zijn M 2, M 3, M 4, M 7, M 9, M 10, M 12, M 15, M 17, M 27, M 36, M 37²⁵, M 38²⁶ en M 50. De naamgeving van de voorstellen voor Natura 2000-maatregelen staat in tabel 5.

Verder is besproken dat eerst het onderwerp troebelheid moet worden aangepakt om het totale Eems-systeem significant te verbeteren. Ook waren de betrokkenen het erover eens dat kleinere maatregelen zo spoedig mogelijk moeten worden uitgevoerd om het systeem beter te kunnen begrijpen.

²³ Sustainable Coastal Land Management Trade-offs in EcoSystem Services (COMTESS) – in scenario's worden de effecten van beproefde en innovatieve maatregelen inzake kustmanagement op ecosysteemdiensten en ecosystemfuncties onder invloed van de klimaatverandering onderzocht

²⁴ Verder gebruikt in 'Implementatie van resultaten uit het klimaatgevolgenonderzoek in Nedersaksen' (KLIFF) in de ruimtelijke ordening in Nedersaksen (IMPLAN)

²⁵ Als tegelijkertijd andere positieve maatregelen voor de KRW worden geïmplementeerd

²⁶ Als tegelijkertijd andere positieve maatregelen voor de KRW worden geïmplementeerd

'Natura 2000' en 'Hoogwaterbeheer en kustbescherming' (Vakbijdragen 1 en 4)

In dit afstemmingsgesprek konden grotendeels neutrale inschattingen worden genoteerd. En de meeste nog openstaande potentiële conflicten konden in omvang worden geminimaliseerd.

Besproken is dat:

- de dijkverhogingen/-versterkingen in het plangebied bijna zijn afgerond²⁷,
- het naar achteren verleggen van dijken denkbaar is, maar niet uit kustbeschermingsmiddelen kan worden gefinancierd en omvangrijke bouwkundige onderzoeken zal vereisen,
- er een controle van het bedieningsplan (Rahmenbetriebsplan) van het Leda-Sperrwerk moet worden uitgevoerd met betrekking tot mogelijkheden voor de opname van getijde-energie en waterretentie in het Leda-Jümme-gebied,
- de problematiek van het aanspoelsel opgelost moet worden door vermindering, gebruik en verwijdering van aanspoelsel en
- de winning van voor dijkbouw geschikte klei in het voorland in de toekomst ingepland dient te worden in combinatie met een daaropvolgend verder gebruik voor natuurbeschermingsdoeleinden²⁸. Bij planning van kleidepots moet echter ook met de oppervlakteconcurrentie met landbouwgronden en natuurbeschermingsdoelen (weidevogels) rekening worden gehouden.

Verder is het voorstel voor de Natura 2000-maatregel M9 'Afgraven of afvlakken van oeverbeschoeiingen' vanuit het gezichtspunt van de kustbescherming in het algemeen een potentieel conflict. Maar het afvlakken is echter voor sommige trajecten wel voorstelbaar. Ook dijkversterkingen en het onderhoud van de oeverbekledingen op een nieuwe dijklijn worden door het voorstel voor de maatregel niet gehinderd. Coupures dienen niet ter hoogte van aangegeven maatregelzoekgebieden te worden gemaakt.

Voor een vergroting van de afwatering bij het gelijktijdig zorgen voor (ecologische) passeerbaarheid zijn technische oplossingen voorhanden die ook reeds worden onderzocht²⁹. Het voorstel voor maatregel M 17 'Verbouwen of afbreken van spuisluizen en gemalen om ze passeerbaar te maken of de passeerbaarheid te verbeteren' is daarmee vanuit het gezichtspunt van de kustbescherming uitvoerbaar.

Daarnaast werden sommige voorstellen voor Natura 2000-maatregelen van de kant van hoogwaterbeheer en kustbescherming als niet kritisch beschouwd als ze opnieuw zouden worden geformuleerd of er aan bepaalde voorwaarden zou worden voldaan. M37 dient van 'Naar achteren verleggen van de hoofddijklijn' in 'Naar achteren verleggen van de dijklijn' te worden geherformuleerd, omdat de dijken in het Leda-Jümme-gebied niet als hoofddijk zijn bestemd, het naar achteren verleggen wordt daar echter wel als zinvol beschouwd.

Het voorstel voor maatregel M 42 'Behoud en ontwikkeling van nagenoeg natuurlijke ooibosbestanden' vermindert weliswaar aanspoelsel ter hoogte van de dijk, maar achterblijvend dood hout vormt wel een probleem voor de veiligheid van de dijk³⁰. Een levend ooibos met verwijdering van het dode hout is echter denkbaar en werkt bovendien positief op verminderen van aanspoelsel op de dijk.

Verder is het voorstel voor Natura 2000-Maatregel M36 'Aanleg van ondiep-waterzones' geen conflict als de veiligheid van de dijk wordt gewaarborgd en er voldoende afstand tot de voet van de dijk wordt aangehouden. Als de ontwatering van de dijkvoet is gewaarborgd, is

²⁷ vgl. concept masterplan kustbescherming

²⁸ Vereist omvangrijke onderzoeken

²⁹ Uitwateringssluizen en gemaal Knock

³⁰ In het Leda-Jümme-gebied kan op grond van de geringe golfslag dood hout achterblijven

ook het voorstel voor maatregel M 38 'Opening of afgraven van zomerdijken of oeverwallen' vanuit het oogpunt van de kustbescherming realiseerbaar.

Resterende conflicten tussen hoogwaterbeheer en kustbescherming en de voorstellen voor-Natura 2000-maatregelen zijn gelegen in het doel 'Hoofddijken versterken/oeverbekledingen onderhouden/zomerdijken beveiligen' versus het voorstel voor Natura 2000-Maatregel M 9 'Afgraven of afvlakken van oeverbeschoeiingen' en het doel 'Hoofddijken versterken/oeverbekledingen onderhouden' en het verdere gebruik van grondwinningsplaatsen" versus het voorstel voor N2000-Maatregel M 10 'Bewaren en ontwikkelen van kweldergemeenschappen'.

Bij verdere overweging van de voorstellen voor maatregelen, die invloed kunnen hebben op de veiligheid en het onderhoud van dijken, is het van belang vroegtijdig met de betreffende waterschappen en Deichachten af te stemmen om mogelijke risico's tot een minimum te beperken danwel de uitvoerbaarheid van voorstellen vast te stellen.

'Natura 2000' en 'Scheepvaart en havens' (vakbijdrage 1 en 5) en

'Natura 2000' en 'Bedrijfsleven, industrie, havenbedrijf' (vakbijdrage 1 en 7)

De moeilijkste, maar ook meest concrete gesprekken waren met de vakbijdragegroepen 'Scheepvaart en havens' en 'Bedrijfsleven, industrie en havenbedrijf'. Hiervoor is om te beginnen een gezamenlijk algemeen informatief gesprek gehouden met daarna een gezamenlijk afstemmingsgesprek.

De twee gebruikersgroepen hebben zich als voorbereiding op het gesprek intensief verdiept in de vakbijdrage Natura 2000 en in dat kader ook een adviesbureau opdracht gegeven om als second opinion een eigen rapport op te stellen. Dit rapport, dat als bijlage bij het IMP Eems-estuarium is gevoegd, richt zich op de verschillende voorstellen voor Natura 2000-maatregelen en bevat een inschatting van de daarmee samenhangende effecten op de belangen van het bedrijfsleven³¹. Deze inschatting is aanvullend ook als basis voor het gesprek gebruikt.

Prioriteit kreeg bespreking van de onderwerpen: bestaande rechten, het rechtskarakter van het IMP en nationale verschillen bij de implementatie van Natura 2000.

Als resultaat van het afstemmingsgesprek en de eerdere uitwisseling van informatie, konden slechts weinig conflicten tussen de gebruikerszijde en Natura 2000-belangen worden opgelost. De reden daarvoor was volgens de beide Vakbijdragegroepen dat grotendeels niet was te overzien wat de feitelijke effecten van de voorstellen voor Natura 2000-Maatregelen op de belangen van het bedrijfsleven, de industrie en het havenbedrijf zouden zijn. Ook speelde de algemene scepsis ten opzichte van Natura 2000-belangen een grote rol.

Hieronder worden de gebruikersdoelen/-belangen opgesomd die ten grondslag lagen aan de negatieve inschatting van de voorstellen voor Natura 2000-maatregelen:

- het havenconcept Nedersaksen³²
- de verbetering van de bereikbaarheid van de havens door uitdiepen van de vaargeul
- de verdieping van de Buiteneems tot Emden
- het havenontwikkelingsconcept voor Emden
- de flexibilisering van de stuwmogelijkheden door middel van het Emssperrwerk
- geen verdere beperkingen bij overvaren van cruiseschepen van de Meyerwerft naar zee

³¹ zie IMP Eems-estuarium, deel B – Appendix, nr. VI - Vakbijdragen 1 – 8.

³² Uitbreiding van de haveninfrastructuur op basis van hieraan door gebruikers en de markt gestelde eisen, vestiging van havengebonden industrieën, havens als energiedraaischijf, garanderen van de zeewaartse bereikbaarheid, maken van effectieve aansluitingen met het achterland, behoud van werven.

- het optimaliseren van rivierdwarsprofielen
- het gebruik van de scheepvaartweg Eems zonder verdere beperkingen
- het industriegebied Oosterhorn (NL)
- de veerbootverbinding Oterdum - Emden (NL)
- de ligplaats voor grote schepen in de buitenhaven van Emden
- de geplande grote elektriciteitscentrale bij de Rysumer Nacken
- het veiligstellen van de transporten van nieuw gebouwde schepen³³
- het veiligstellen van de bereikbaarheid van de havens

Afb. 21: Emssperrwerk bij Gandersum (Foto: Meyer Werft GmbH & Co.KG 2011)

Tot de voorstellen voor Natura 2000-Maatregelen die door de gebruikerszijde als conflict zijn ingeschat, behoren M 1, M 2, M 3, M 5, M 8, M 9, M 17, M 20, M 22, M 35 t/m 40, M 42, M 44 t/m 46, M 49 en M 50. De naamgeving van de voorstellen voor Natura 2000-Maatregelen staat in tabel 5.

Deels was er van de kant van de gebruikerszijde geen beoordeling van de effecten mogelijk, omdat sommige voorstellen voor Natura 2000-maatregelen voor een inschatting door de gebruikersgroepen te algemeen geformuleerd zijn. Hoofdzakelijk zijn echter van de kant van de gebruikersgroepen de volgende bezwaren aangegeven, op welke manier de eerder genoemde voorstellen voor Natura 2000-maatregelen effecten op de gebruikersbelangen zouden kunnen hebben:

- Hinderen van de huidige scheepvaart, nadelige beïnvloeding of beperking van het gebruik van de vaargeul door schepen,
- Effecten op de scheepvaart mogelijk bij vermindering van de breedte en diepte van het vaarwater,
- Nadelige beïnvloedingen van de huidige vaargeulafmetingen,
- Door het verplaatsen van de stuw van Herbrum zou het gemiddeld laagtij kunnen dalen, wat negatieve effecten op de scheepvaart zou kunnen hebben,
- Mogelijke (12 maanden durende) baggerstop met nadelige beïnvloeding van de scheepvaart,
- Overschrijden van de toegestane maximale sluitingstijden van het Emssperrwerk met beperkingen van toegestane scheepsovervaarten als gevolg van een groter vulvolume van de stuw (door het naar achteren verleggen van de hoofddijklijn en/of het openen of afbreken van zomerdijken of oeverwallen en/of de bouw van open met de Eems verbonden polders zonder afsluitmiddelen),
- Beperkingen bij toegestane scheepsgroottes (-lengtes),
- Nadelige beïnvloeding van het toegestane gebruik van de cavernes,

³³ Winterstuw tussen 01-09 en 31-03 (stuwdoel 2,70 m), zomerstuw tussen 01-04 en 31-08 (stuwdoel 1,90 m), aan de productie aangepaste sluitingstijden voor stuwgevallen per kalenderjaar

- Effecten op de afwatering van binnendijs gelegen gebieden,
- Waarschijnlijke negatieve beïnvloedingen voor gebruiksvormen door industrie, bedrijfsleven en scheepvaart door het voorstel tot aanwijzing van een overkoepelend natuurbeschermingsgebied Buiten-Eems in FG 1 en FG 2 en Beneden-Eems in FG 3 en FG 4,
- Nadelige beïnvloedingen van de scheepvaart waarschijnlijk, indien de beschermingszone 500 m wordt uitgebreid met zeegrasbestanden of met de Hond-Paap (in vaargeul),
- Nadelige beïnvloedingen voor gebruiksvormen door industrie, bedrijfsleven en scheepvaart door het voorstel tot juridische aanwijzing van beschermde gebieden volgens de (federale) Duitse natuurbeschermingswet (BNatSchG), met name van natuurreservaten (NSG)
- Niet regelbare vergroting van het stuwvolume leidt tot het bereiken of overschrijden van de toegestane maximale sluitingstijden van het Emssperwerk met beperkingen van de toegestane overvaarten van cruiseschepen.
- Onduidelijke overname van kosten en verantwoordelijkheid voor de verwijdering van sediment bij de aanleg van getijdebassins.

'Natura 2000' en 'Landbouw'

De effecten van de voorgestelde Natura 2000-Maatregelen op de landbouw zijn grotendeels als neutraal ingeschat. Van synergiën is geen sprake. Het afstemmingsgesprek werd gekenmerkt door het onderwerp grondschaarste in de regio Weser-Eems.

Het afstemmingsgesprek maakte duidelijk dat de landbouw geen hectare landbouwgrond kan missen. Enkele duizenden hectaren zijn al als compensatiegebied ter beschikking gesteld. Daarnaast werd gesproken over de mogelijke teelt van duurzame grondstoffen in het voorland, hetgeen echter voor de landbouw momenteel niet relevant is. Verder is de flexibilisering van de beheerverplichtingen via begeleiding door deskundigen (zowel agrarisch als ook natuurbescherming) ter plaatse besproken en als een begaanbare weg beschouwd.

Conflictgevoelige doelen van de landbouw bleken te zijn:

- Graslandbehoud en voortzetting van het agrarische gebruik,
- Hogere bruikbaarheid / beschikbaarheid van dijken en kwelders (o.a. door vermindering van aanspoelsel³⁴ en door successiegebieden opnieuw te gaan gebruiken als landbouwgrond)
- Mogelijk maken van een natuurvriendelijk beheer afhankelijk van de gebruiksiteit inclusief het onderhoud en doorzaai van grasland
- Flexibilisering van de beheerverplichtingen (bijv. maaidata, gewasbeschermingsmaatregelen, doorzaai met name van kale plekken)
- Intensivering van de landbouw.

De voorstellen voor Natura 2000-Maatregelen M 3, M 7, M 9, M 10, M 12, M 20, M 22, M 33, M 36 t/m 39, M 41, M 42, M 45, M 46, M 48, M 49 en M 51 leiden tot conflicten met de bovengenoemde doelen (de exacte naamgeving van de voorstellen voor Natura 2000-Maatregelen staat in tabel 5).

Het was duidelijk dat er oplossingen op de lange termijn moeten worden gevonden, bijvoorbeeld via de ruimtelijke ordening (voorrangsgebieden), ruilverkaveling (gelijkwaardige ruil van percelen) en een grondbank.

'Natura 2000' en 'Visserij' (vakbijdragen 1 en 6b)

De afstemming tussen de doelen van de visserij en de voorstellen voor Natura 2000-Maatregelen resulteerde grotendeels in synergiën en neutrale inschattingen. De weinige be-

³⁴ zie overlegronde met de Vakbijdragegroep 'hoogwaterbeheer en kustbescherming'

staande conflicten konden in het afstemmingsgesprek nader toegelicht en grotendeels uit de weg worden geruimd.

Speerpunt waren de als vogelbeschermingsgebied en habitatzone aangewezen zandbanken Hond-Paap, die aan water- en wadvogels een ideaal schuil- en foerageergebied bieden dankzij belangrijke visbestanden en mosselbanken. Ook zijn daar zeegrasbestanden aanwezig, zij het spaarzaam. De potentiële groeigebieden van zeegras worden door de bepalingen in het concept van het Nedersaksische Visserijplan³⁵ uitgezonderd van mosselzaadvisserij. Bij een broedval dient een voorafgaande tijdige terreininspectie met betrekking tot de zeegrasbestanden te worden uitgevoerd. Deze gebieden zijn uitgesloten voor mosselzaadvisserij. Verder vindt de garnalenvisserij niet in de zeegrasgebieden plaats, omdat de eulitorale gedeelten daarvoor te vlak zijn.

Daarmee is er geen conflict met het voorstel voor Natura 2000-Maatregel M 24 'Inrichting van storingvrije / storingsarme gebieden in het aquatische milieu voor de ontwikkeling van de resterende zeegrasbestanden en de typische daarmee gepaard gaande fauna en flora'. Voor dit voorstel dient een inhoudelijke aanvulling voor het Maatregelenblad te komen met de formulering: "Voor het ongestoorde behoud en de ontwikkeling van de zeegrasbestanden op de Hond-Paap is

Afb. 22: Zeegras (Foto: K. Kreuyer, Min. EZ)

het daarom noodzakelijk dat er groot-schalig storingvrije zones in het aquatische milieu worden ingesteld, waar geen mosselvisserij plaatsvindt". Daarmee zijn de potentiële zeegrasbestanden SG-1 en SG-2 conform het ontwerp van het Nedersaksische Visserijplan als 'no go'-zones uitgezonderd van de mosselzaadvisserij. Bij een broedval dient een voorafgaande tijdige terreininspectie met betrekking tot de zeegrasbestanden te worden uitgevoerd. Extra groeigebieden van zeegras dienen dan bij de mosselzaadvisserij te worden ontzien.

Omstreden blijft de mosselzaadvisserij op de Hond-Paap (M 27) conform het ontwerp van het Nedersaksische Visserijplan. Daarin is tot nu toe niet met alle voorwaarden voor het ontzien van het mosselbestand volgens een voorlopig HR-effectonderzoek³⁶ (in NL vergelijkbaar met 'passende beoordeling') rekening gehouden. Het 'Staatliches Fischeramt Bremerhaven' en het Nederlandse ministerie van Economische Zaken konden het niet eens worden over een overeenkomst over de mosselzaadvisserij. Overigens is een broedval van mosselen wegens de slechte habitatcondities de komende tijd zeer onwaarschijnlijk. In het IMP Eems-estuarium moet daarover worden opgenomen dat de mosselzaadvisserij momenteel geen probleem vormt. Mocht er een broedval voorkomen, dan moet voor mosselzaadvisserij op dat moment een HR-effectonderzoek worden uitgevoerd en de beoordeling hiervan en verdere stappen moeten tussen Nedersaksen en Nederland worden afgestemd.

Verder is men het erover eens geworden dat het voorstel voor Natura 2000-maatregel M 18 'Duurzame organisatie van de visserij, regeling inzake een visserij-beheerplan op grond van

³⁵ Staatliches Fischereiamt Bremerhaven, concept uit augustus 2010

³⁶ vgl. IBL Umweltplanung GmbH (2009): visserijplan (ontwerp november 2003) voor het gemeenschappelijke visserijgebied van het Koninkrijk der Nederlanden en de Bondsrepubliek Duitsland – mosselvisserij op de Hond en Paapzand – (eulitorale mosselvisserijstand); compatibiliteitsonderzoek cf. Art. 6 lid. 3 EU-FFH-Richtlijn en cf. Art. 4 lid. 4 EU-Vogelbeschermingsrichtlijn (FFH-VU), Oldenburg, 2009

het reeds voorhanden Visserijplan³⁷ en het nog slechts in geringe mate gebruiken voor de visserij grotendeels is afgedekt. Voor de functiegebieden 1 en 2 is evenwel een harmonisering van de wettelijke grondslagen aanbevelenswaardig.

Bij de twee resterende conflicten gaat het om negatieve effecten op het visserijdoel van het waarborgen van een onbeperkt gebruik door de visserij. Het gaat hierbij om de voorstellen voor maatregelen M 27 'Bewaring, ontwikkeling en herpopulatie van eulitorale en sublitorale mosselbanken' en M 44 'Beschermingsconcepten, verordeningen en vrijwillige afspraken', De visserij vreest hier verdere reglementeringen.

Een ander onderwerp was het storten van baggermateriaal. Vanwege de visserij wordt gepleit voor het deponeren van het baggermateriaal op land.

Bovendien zou het voorstel voor Maatregel M 19 'Ecologisch geoptimaliseerde koelwaterinname' opnieuw moeten worden geformuleerd als 'geoptimaliseerde koelwaterinname', omdat er geen ecologische optimalisatie sec bestaat.

'Natura 2000' en 'Jacht' (Vakbijdragen 1 en 6c)

De jacht is met betrekking tot de voorstellen voor Natura 2000-Maatregelen grotendeels neutraal ingeschat. Het gezamenlijke afstemmingsgesprek met de jagersverenigingen 'Landesjägerschaft Niedersachsen e.V.' en 'Ökologischer Jagdverein Niedersachsen und Bremen e.V.' bevestigde deze beoordeling. Al met al beschouwden alle betrokkenen een jachttijdenregeling op vrijwillige basis en een predatoren- en een ganzenbeheer in vogelbeschermingsgebieden als een belangrijke voorwaarde voor verdere samenwerking.

Met het oog op de avifauna binnen vogelbeschermingsgebieden werd er gediscussieerd over bestaande jachttijden en mogelijk te verwachten verdergaande beperkingen. Een herziening van het jachtrecht moet worden afgewacht³⁸. Dit beïnvloedt de voorstellen voor Maatregelen M 20 'Uitwerking en implementatie van beschermende bepalingen, verordeningen en vrijwillige afspraken voor het duurzaam veiligstellen van ongestoorde pleister- en foerageerplaatsen voor gastvogels' en M 22 'Uitwerking en implementatie van beschermende bepalingen, verordeningen en vrijwillige afspraken voor het duurzaam veiligstellen van stovingvrije broedplaatsen'.

Positieve doelen van de jacht kunnen daarentegen ook worden vastgesteld:

- Geen globaal predatiebeheer,
- Gesloten jachttijd het hele jaar door, binnen de dijkkruiden (midden daarvan) langs de Eems, aangevuld door bufferzones aan de rechter- en linkerkant van de rivier tot een breedte van 1,5 tot 2 km,
- Geen jacht op vliegende vogels buiten de 1,5 tot 2 km-zone tot aan het einde van het gebied van 10 km,
- Jacht binnen het 8 km-gebied alleen van 01 – 30/09 voor alle bejaagbare soorten, maar niet in het EU-vogelbeschermingsgebied,
- Geen jacht in de ochtend- of avondschemering, bij regen, sneeuwval of mist (ook niet bij lichte vormen ervan),
- Geen jacht bij ijs of sneeuw,
- Jacht uitsluitend op duidelijk 'aangesproken' (=herkende) grauwe ganzen, Canadese ganzen, nijl ganzen en wilde eenden.

³⁷ Staatliches Fischereiamt Bremerhaven, concept uit augustus 2010

³⁸ Een verandering is doorgevoerd en kan worden ontleend aan de verordening tot wijziging van de verordening tot uitvoering van de Nedersaksische Jachtwet van 23 september 2014, uitgegeven op 30 september 2014.

De voorstellen voor Natura 2000-Maatregelen M 20, M 22, M 45 en M 51 profiteren van deze doelen en gelden zodoende als synergiën. De naamgeving van de voorstellen voor Natura 2000-Maatregelen staat in tabel 5.

'Natura 2000' en 'Vrije tijd en toerisme' (vakbijdragen 1 en 8)

Bij het naast elkaar leggen van de voorstellen voor Natura 2000-Maatregelen en de toeristische doelen konden in het afstemmingsgesprek geen conflicten worden vastgesteld. Er resiteren overwegend neutrale inschattingen van de effecten van de doelen van 'vrije tijd en toerisme' op de voorstellen voor Natura 2000-Maatregelen.

Bij enkele doelen van het toerisme is er ook sprake van synergiën, vooral bij de vermindering van de slibimmissie. Bovendien konden onder voorwaarde recreanten over de belangen van Natura 2000 of de natuurbescherming worden voorgelicht, geplande projecten als het maken van een uitzichtplatform op het booreiland in Dyksterhusen³⁹ en het behouden van de zwemgelegenheid bij het boorplatform als positief voor Natura 2000 en daarmee als synergie worden beschouwd.

Afb. 23: Kiekkaaste bij Nieuw Statenzijl (Foto: K.Kreuyer, Min. EZ)

Al met al kan door een samenwerking van toerisme en natuurbescherming ook het recreatieve en toeristische gebruik in de regio zorgen voor draagvlakontwikkeling voor de natuurbescherming.

3.2.2 Afstemmingsgesprekken in Nederland

'Natura 2000' en de ruimtelijke ordening (vakbijdragen 1 en 2)

Er zijn geen directe conflicten tussen de ruimtelijke ordening en Natura 2000-doelen vastgesteld. Potentiële conflicten zijn gelegen in politieke besluiten met betrekking tot ontwikkelingen van vrije tijd en toerisme, intensivering in de landbouw, uitbreidingen van de industrie en bouw van windkrachtinstallaties, inclusief het leggen van kabels.

Natuurcompensatie voor plannen of projecten met negatieve effecten op Natura 2000 kan worden gecombineerd met de uitvoering van maatregelen in het kader van Natura 2000. Waar mogelijk dient bij de planning van de dijkversterking tussen Eemshaven in Delfzijl en ook bij het Marconi-Project en bij 'Kiek over Diek', met systeemherstel – hoofddoel van het IMP Eems-estuarium, rekening gehouden te worden.

'Natura 2000' en de 'Kaderrichtlijn Water (KRW)' (vakbijdragen 1 en 3)

Er zijn geen conflicten tussen de KRW en Natura 2000. Uitwerkingen in Nederland en Duitsland zijn in nauw overleg tot stand gekomen. De stikstofwaarden in het gebied lijken niet problematisch te zijn voor het bereiken van de Natura 2000-doelen. Het waterschap 'Hunze en Aa's' ziet in het kader van de oplossing van de slibproblematiek geen meerwaarde ten aanzien van het voorstel voor Maatregel M 33 'Westerwoldse Aa'. Verbetering van de passerbaarheid voor vissen enz. is wel effectief. De waterschappen doen ook al veel op dit vlak.

³⁹ Indien daardoor geen verticale structuren worden gecreëerd

'Natura 2000' en 'Hoogwaterbeheer en kustbescherming' (vakbijdragen 1 en 4)

Tussen maatregelen voor hoogwaterbeheer en kustbescherming en de voorstellen voor Natura 2000-maatregelen is er sprake van vergaande synergiën in het kader van dijkversterkingen en het meer ruimte geven aan het natuurlijke systeem van het Eems-estuarium. Voorbeelden hiervan zijn de instandhouding en de uitbreiding van het voorland en het gebruiken van achterliggende dijken in combinatie met wisselpolders. Ook waar geen actuele behoefte voor dijkversterking wordt gezien, dienen de mogelijkheden voor het creëren van meer ruimte voor het estuarium nagegaan te worden. In het kader van het deelplan 'Wadden' van het Deltaprogramma wordt ook gezocht naar natuurlijke oplossingen voor het versterken van de kustbescherming. Daarbij is het van belang dat de voorstellen voor Natura 2000-maatregelen tijdig worden meegenomen in de planning van projecten zoals de 'Groene Dollarddijk' en de geplande versterking van de Dijk Eemshaven – Delfzijl. Maar ook in de zogenaamde 'Projectoverschrijdende Verkenning van de waterschappen ter bepaling van noodzakelijke maatregelen ter versterking van de dijken van de Waddenzee-kust'. De Provincie Groningen, het waterschap Hunze en Aa's en het Ministerie van Economische Zaken werken samen aan de mogelijkheden van een groene dijk binnen de regels van Natura 2000. De resultaten van de studie 'Droge voeten' over het waterbeheer binnendijks ten gevolge van de klimaatveranderingen zijn ook van belang om mee te nemen in het IMP.

'Natura 2000' en 'Scheepvaart en havens' (Vakbijdragen 1 en 5)

'Natura 2000' en 'Handel, Industrie en havenbedrijvigheid' (Vakbijdragen 1 en 7)

Er zijn geen actuele conflicten met Natura 2000 gesignaleerd. Voor Groningen Sea Ports (GSP) is (minimaal) het behoud van de diepten van de vaargeul het belangrijkste. GSP draagt (o.a. samen met Emden) bij aan het realiseren van de Natura 2000-doelen met het onderzoek naar een effectieve aanpak van het slib (alternatief baggeren, zogenaamd slibvaren, slib uit het systeem verwijderen). GSP wil overigens de discussie over de Eemshaven in het kader van het 'Beheerplan Waddenzee Natura 2000' naar aanleiding van het IMP Eems-estuarium niet nog eens opnieuw voeren. Rijkswaterstaat geeft aan dat de resultaten van het IMP Eems-estuarium, waar nodig, in de volgende planningsperiode in het 'Beheerplan' moeten worden verwerkt. Tot slot wordt de noodzaak van een gezamenlijk gesprek met de Duitse sector 'scheepvaart en havens' benadrukt.

Potentiële conflicten zitten vooral in voorgenomen en toekomstige uitbreidingen van industrie- en haventerreinen. In Oosterhorn bijvoorbeeld is uitbreiding met 500 ha gepland voor zware industrie; hiervoor is o.a. een Passende Beoordeling vereist in het kader van de externe werking van de Natura 2000-wetgeving. Tijdelijke natuur op braakliggende terreinen kan een (tijdelijke) bijdrage aan het realiseren van Natura 2000-doelen zijn. Voor de langere termijn is het gewenst een gezamenlijk Nederlands–Duitse visie op te stellen voor de economische ontwikkeling rondom het Eems-estuarium. Verder werd er gesproken over het programma "Economie en Ecologie in Balans" (E&E) met het oog op mogelijke overeenkomsten met het IMP Eems-estuarium.

'Natura 2000' en 'Landbouw' (Vakbijdragen 1 en 6a)

De landbouw ziet zichzelf niet als veroorzaker van de problemen in het Eems-estuarium. De landbouw is het dan ook niet eens met de desbetreffende conflictanalyse. De landbouw staat wel open voor verdere gesprekken over mogelijke (individuele) bijdragen aan het oplossen van problemen in het Eems-estuarium. Uitgangspunt hierbij is dat de landbouw als sector geen land meer wil afstaan en dat verder alles op vrijwillige basis dient te gebeuren. Binnendijks moet in het kader van het IMP Eems-estuarium uitdrukkelijk met de wisselwerking tussen agrarisch gebruik en schadebestrijding door jacht in relatie tot de voorstellen voor N2000-maatregelen rekening gehouden worden (bijv. niet nog meer ganzen door de voorstellen voor Natura 2000-Maatregelen). De landbouw zelf ziet nog een mogelijke bijdrage in het duurzame beheer van de kwelders buitendijks (met behoud van het areaal).

'Natura 2000' en 'Visserij' (Vakbijdragen 1 en 6b)

De visserij ziet haar bijdrage voor het realiseren van de Natura 2000-doelen vooral in het uitoefenen van een duurzame visserij. Daarmee wordt een potentieel conflict vermeden. Duurzame visserij heeft een nadere uitwerking voor het Eems-estuarium.

Een andere bijdrage kan geleverd worden bij de uitvoering van het 'Aalherstelplan' van de beroepsvisserij. Ook bij het monitoren van de visbestanden kan de visserij helpen. De visserij vindt het realiseren van de passeerbaarheid voor vissen heel belangrijk, vooral van binnen- naar buitendijks.

'Natura 2000' en 'Jacht' (vakbijdragen 1 en 6c)

Over het algemeen vallen er geen grote conflicten te noemen. De invloed van verstoring binnen het plangebied door jacht er buiten heeft nader onderzoek. Ook verstoring door vrije tijd en toerisme moet worden onderzocht. Een synergie lijkt er te zijn tussen regulering op de vos buitendijks en een betere regulering van de vossenpopulatie in de regio en daarmee beperking van de predatie van op de grond broedende vogelsoorten op de voorlandgebieden buitendijks. Dit heeft nader onderzoek, onder andere naar populaties van de vos buitendijks. Het onderzoek dient ook informatie te verschaffen over hoe er het meest effectief kan worden gejaagd, ook met het oog op vrije tijd en toerisme. Schadebestrijding op dijken concurreert in ieder geval niet met de Natura 2000-doelen. Een synergie is eveneens te verwachten door de koppeling van gegevens over afschot en het bereiken van de Natura 2000-doelen, van populaties die moeten worden beschermd of bestreden, bijvoorbeeld in het geval van de afnemende populatie van wilde eenden.

Afb. 24: Visserij in de Buiteneems (Foto:K.Kreuyer, min. EZ)

'Natura 2000' en 'Vrije tijd en toerisme' (vakbijdragen 1 en 8)

Afb. 25: Buitenplaats Reiderhoeve bij Termunten (foto: N. Frost, NLWKN)

Vrije tijd en toerisme, gericht op natuurbeleving, kleinschalig en gezonde, kan een belangrijke bijdrage leveren aan het algemene draagvlak voor natuurbeschermingsmaatregelen. Een goede monitoring van de effecten van recreatie op de natuur is daarvoor gewenst, maar momenteel echter niet voorhanden. Voor beheersing van negatieve effecten door de recreatieve scheepvaart wordt met het definitief worden van het 'Actieplan Vaarrecreatie 2014 – 2018'⁴⁰ in het IMP Eems-estuarium, voldoende waarborging verwacht. Een potentieel conflict door uitbreiding van ligplaatsen lijkt daarmee ook vermeden te kunnen worden.

⁴⁰ In 2014 door autoriteiten en belangengroepen gezamenlijk uitgewerkt actieplan met maatregelen voor een duurzame recreatieve scheepvaart op de Waddenzee, zodat het realiseren van de N2000-doelen niet ondermijnd wordt

3.2.3 Bilaterale overlegondes (Nedersaksen – Nederland)

Tijdens, respectievelijk in aansluiting op de nationale afstemmingsgesprekken werd de noodzaak voor twee gezamenlijke / bilaterale afstemmingsgesprekken vastgesteld.

Met het oog op wederzijdse informatie werden aan het begin van een bilateraal gesprek de respectievelijke resultaten uit de nationale gesprekken gepresenteerd. Aansluitend daarop werden de van tevoren afgestemde onderwerpen die voor het gemeenschappelijke gebied relevant zijn, besproken.

'Natura 2000' en 'Kaderrichtlijn Water', 'Hoogwaterbeheer en kustbescherming' en 'Visserij' Vakbijdragen 1, 3, 4 en 6b)

Tijdens het afstemmingsgesprek werden het sedimentmanagementconcept, het waterloopkundig concept, alsmede een gezamenlijk monitoringplan en biodiversiteit stimulerende maatregelen besproken.

De Duitse federale Dienst voor water- en scheepvaartbeheer (WSV) heeft de Duitse Bundesanstalt für Gewässerkunde (BfG) al opdracht gegeven voor een 'sedimentmanagementconcept'. GSP en Stadt Emden onderzoeken gezamenlijk de verwijdering van slib uit de havens. De deelnemers waren het erover eens dat er op plangebied-niveau een gezamenlijk (overkoepelend) sedimentmanagementconcept NL - DE moet worden uitgewerkt, waarbij ook de belangen van de havens worden betrokken. Wie dit gaat coördineren, is tot nu toe onduidelijk⁴¹. Het 'sedimentmanagementconcept' ziet er evenwel inhoudelijk anders uit dan de door Natura 2000 voorgestelde Maatregel M 3 'Bagger- en sedimentmanagementconcept'. Een discussie over- en mogelijke aanpassing van het voorstel voor de Natura 2000-Maatregel dient derhalve in bilateraal overleg met scheepvaart en bedrijfsleven plaats te vinden.

Conflicten met de opstelling van het 'Geïntegreerd waterloopkundig concept' (M 2) worden niet gezien. Het concept dient verder bilateraal te worden uitgewerkt waarbij hieraan gerelateerde voorstellen voor maatregelen (bijv. M 1 'Creëren van meergeuligheid') ook in acht genomen dienen te worden. Bij het opstellen dienen alle relevante partijen te worden betrokken.

Alle voorstellen voor maatregelen, waarvan de uitvoering moeilijker is, moeten door de voorgestelde Maatregel M 53 'Institute for Estuarine Management Ems-Estuary, IEMEE' ondersteund worden.

Over de gezamenlijke voorstellen voor maatregelen in functiegebied 1 en 2, zoals het herstel van mosselbanken en zeegrasbestanden, maatregelen voor diersoorten (vogels, zeezoogdieren en invasieve soorten) alsmede een gezamenlijk monitoringplan vond een vakinhoudelijke gedachtewisseling plaats.

Geconstateerd wordt dat de monitoring tot nu toe in het kader van HR , en KRW samen met de reeds grensoverschrijdende trilaterale Waddenzee-monitoring (TMAP) voor de permanente controle van de betrokken parameters in principe voldoende is. Daarnaast dient in het IMP een aanvullende grensoverschrijdende monitoring voor de begeleiding en voortgangscontrole van de voorgestelde initiatieven en maatregelen te worden ontwikkeld. Deze dient te worden geïntegreerd in de bestaande monitoring.

Van de zijde van Nederland wordt wel veel waarde gehecht aan een gezamenlijk op te stellen visserijbeheerplan voor het gemeenschappelijke visserijgebied, zoals omschreven in M18.

⁴¹ Kleiwinning door het deponeren van slib in het binnenland hoort daarbij

'Natura 2000' en 'Scheepvaart en havens' en 'Handel, Industrie en havenbedrijvigheid' (Vakbijdragen 1, 5 en 7)

In dit bilaterale afstemmingsgesprek ging het om de rechten van bestaande projecten en gebruiksvormen, het 'Bagger- en sedimentmanagementconcept' en het 'Geïntegreerd waterloopkundig concept'. Verder is informatie uitgewisseld over nationale verschillen in het omgaan met de bescherming van Natura 2000-gebieden en zijn de verschillende nationale inschattingen en de samenwerking tussen Nedersaksen en Nederland ter sprake gebracht. Daarbij is vooral de toekomstige uitvoering van de voorstellen voor maatregelen nader bekeken en benadrukt dat er één verantwoordelijke organisatie als centraal aanspreekpunt wordt aangewezen en dat er een intensieve samenwerking van de betreffende verantwoordelijke instanties dient plaats te vinden.

Daarbij zijn ook reeds bestaande werkgroepen zoals WSV/RWS over kwesties van waterbeheer en onderhoud opgeroepen om zich meer op het thema Natura 2000 te focussen. De provincie Groningen heeft hierover reeds in het project 'Economie en ecologie in balans' haar gedachten laten gaan. Bij de Westerschelde was er bijvoorbeeld een gezamenlijke afspraak over de doelen, het behandelen van onderwerpen in werkgroepen, en de publieke presentatie tot aan de organisatie voor het beschikbaar stellen van budgetten toe.

Zoals reeds onder het punt over de Nedersaksische (nationale) afstemmingsgesprekken met de beide gebruikersgroepen duidelijk is geworden, zijn bij hen de grootste weerstanden tegen de uitvoering van de voorstellen voor Natura 2000-Maatregelen te verwachten. Aan Nederlandse zijde klopt dit echter slechts deels. Daar wordt van de kant van het bedrijfsleven een dialoog als kans gezien om het estuarium zowel als basis voor economisch handelen te gebruiken, alsook als natuurlijk leefgebied te behouden

In Nederland wordt momenteel onderzocht of er een andere verwerking van slib dan terugbrengen in zee kan plaatsvinden. Voor wat betreft de concretisering en implementatie van N2000-maatregelen geldt dat in Nederland bij maatregelen in het water RWS verantwoordelijk is en op land de provincies. In Nedersaksen zijn voor de uitvoering van maatregelen in de eerste plaats de lagere natuurbeschermingsinstanties verantwoordelijk; bij federale Duitse waterwegen de WSV.

Als maatregelen ter compensatie worden uitgevoerd, is samenwerking van meerdere initiatiefnemers voorstelbaar. Voor voorstellen voor grote conceptuele maatregelen, zoals het 'Sedimentmanagementconcept' (M 3), wordt opgeroepen een hoofdverantwoordelijke aan te wijzen, de uitvoering zelf dient door meerdere partners uit Duitsland en Nederland te worden gedaan.

In Duitsland heeft de WSV voor haar bevoegdheidsgebied toegezegd een sedimentmanagementconcept in engere zin op te stellen en door te voeren voor het reguliere onderhoud van de vaargeul, waarbij ook rekening wordt gehouden met de doelen van Natura 2000. Daartoe heeft de WSV de 'Bundesanstalt für Gewässerkunde' (BfG) al opdracht gegeven een sedimentmanagementconcept op te stellen dat de ecologische optimalisatie van onderhoudsbaggerwerkzaamheden en afvoer van baggersediment behandelt. Nadat vergelijkbare concepten voor de havens aan de Duitse en Nederlandse kant en het onderhouden van de waterweg op het Nederlandse grondgebied beschikbaar zijn, is het doel deze concepten in de zin van een gezamenlijk concept verder op elkaar af te stemmen. Daarmee wordt een breed gedragen concept gegarandeerd.

Ten aanzien van de uitwerking van een 'Geïntegreerd waterloopkundig concept' (M 2) staat in Nederland tot nu toe nog geen werkwijze voor de uitwerking vast. Duidelijk is wel dat het geen puur technisch verhaal, maar een samen met de actoren uitgewerkt concept moet zijn. Gezamenlijke formuleringen van de gebruikers en van Natura 2000 moeten hierin terug te vinden zijn.

Belangrijk onderdeel van het concept moet het 'zoveel mogelijk benaderen van het oorspronkelijke morfologische systeem zijn, waarbij het Eems-estuarium als een samenhangend ecologisch totaalsysteem wordt beschouwd. De gebruikersgroep adviseert om te beginnen met de opstelling van concepten per land, om deze, evenals bij het sedimentmanagement-concept, vervolgens samen te voegen. Deze werkwijze maakt naar de ervaring leert de beste resultaten mogelijk. Vooraf dienen echter door de nationaal verantwoordelijken aan Nederlandse- en Duitse zijde gezamenlijke doelen voor het waterloopkundig concept te worden uitgewerkt.

De 'Opruiming van de Griesberg' (M 4) is een Nederlandse maatregel van de KRW en Natura 2000. Vanaf 2016 kan uitvoering van de maatregel in de planning worden opgenomen, als de financiering is gewaarborgd.

De voorstellen voor Natura 2000-Maatregelen M 9 'Afgraven of afvlakken van oeverbeschouingen' en M 36 'Aanleg van ondiep-waterzones' worden bij uitvoering in de functiegebieden 1 en 2 als onproblematisch voor het bedrijfsleven beschouwd.

Het 'Verbouwen of afbreken van spuisluisen en gemalen om ze passeerbaar te maken of de passeerbaarheid te verbeteren' (M 17) is zowel in Nederland als in Duitsland niet strijdig met economische belangen.

Groningen Seaports in Nederland actief bezig met het voorbereiden van maatregelen om vertroebeling van het systeem tegen te gaan.

3.2.4 Samenvatting met betrekking tot de voorstellen voor Natura 2000-Maatregelen

Hieronder worden de eerder beschreven resultaten van alle afstemmingsgesprekken met de respectievelijke gebruikersgroepen op hoofdlijnen weergegeven. Voor dat doel is er een indeling gemaakt van de voorstellen voor Natura 2000-Maatregelen gesorteerd op of er door de gebruikersdoelen positieve⁴², negatieve⁴³ of helemaal geen⁴⁴ effecten op de voorstellen voor maatregelen te verwachten zijn. Voorstellen voor maatregelen, waarvan de effecten op de gebruikersdoelen en -belangen nog niet zichtbaar waren, zijn met 'resultaat nog onbekend' ingeschaald.

Voorstellen voor maatregelen met synergieën of met neutrale inschattingen worden als uitvoerbaar beschouwd, omdat hierbij geen weerstand van de kant van de gebruikersgroepen kon worden geconstateerd. Een tabellarische samenvatting van de onderstaande resultaten is te vinden in de bijlage⁴⁵.

In het totaaloverzicht van de resultaten van de afstemmingsgesprekken bleven van de in totaal 54 voorstellen voor Natura 2000-Maatregelen twee over, waarbij alleen **synergieën** zijn geconstateerd. Het gaat om:

- M 28 'Opstellen van een voor het Eems-Dollardestuarium specifiek monitoringconcept'
- M 53 'Oprichting van een 'Institute for Estuarine Management Ems-estuary', IEMEE'.

Deze twee voorstellen voor maatregelen zijn door alle partijen als synergieën met hun eigen doelen beschouwd, omdat daarmee kenniswinst en kennisuitwisseling is verbonden en er geen directe effecten op de gebruikerskant (doelen en belangen) zijn. Het IEMEE moet daarbij een platform bieden dat door bilaterale en multidisciplinaire samenwerking vanuit conceptuele maatregelen en voorstellen voor maatregelen concrete maatregelen ontwikkelt.

⁴² Synergieën

⁴³ Conflict

⁴⁴ neutraal

⁴⁵ vgl. IMP Eems-estuarium, deel B – Appendix, nr. VI - Samenvatting van de conflictanalyse

Van twee andere voorstellen voor maatregelen, heeft in het kader van het IMP Eems-estuarium geen verdere concretisering plaatsgevonden. Daardoor zijn de mogelijke effecten tot nu toe niet te overzien, Deze voorstellen voor maatregelen zijn daarom met '**resultaat nog onbekend**' aangegeven. Het zijn de voorstellen voor maatregelen:

- M 34 'Voorgestelde maatregelen uit de onderzochte alternatieven van de stuurgroep Eems'
- M 54 'Voorgestelde maatregelen uit het project Programma naar een Rijke Waddenzee'.

Een nadere toelichting van de beide voorstellen voor maatregelen is te vinden in hoofdstuk 3.5.

Bij de onderstaande 15 voorstellen voor maatregelen was er zoals verwacht geen sprake van conflicten met de gebruikersgroepen. De reden daarvoor is vooral dat genoemde voorstellen voor maatregelen veeleer conceptueel van karakter zijn en/of plaatsvinden in gebieden, waar geen overlappings met andere gebruiksvormen te verwachten zijn. Deze voorstellen voor maatregelen zijn derhalve als **neutraal** en daardoor ook als uitvoerbaar beoordeeld. Desondanks wordt er ook bij deze voorstellen voor maatregelen voor gebruikersgroepen op gewezen dat er pas dan beoordeling kan plaatsvinden als concrete voorstellen resp. eerste resultaten bekend zijn.

Afb. 26: Vogelzwerm boven de Zuidelijke Dollard (Foto: K.Kreuyer, Min. EZ)

er pas dan beoordeling kan plaatsvinden als concrete voorstellen resp. eerste resultaten bekend zijn.

- M 4 'Opruimen van de Griesberg'
- M 13 'Maatregelen voor behoud en ontwikkeling van de lagune en schelpenbank'
- M 14 'Maatregelen ten behoud en ontwikkeling van het complex kwelders - brakwaterrietland met duinvegetatie en struwelen'
- M 15 'Onderhoudsplannen' (opstellen van)
- M 18 'Duurzame organisatie van de visserij, regeling inzake een visserij-beheerplan'
- M 21 'Bepalen van de betekenis van de verschillende wadden in hun functie als fouragegebied'
- M 24 'Inrichting van storingvrije / storingsarme gebieden in het aquatische milieu voor de ontwikkeling van de resterende zeegrasbestanden en de typische daarmee gepaard gaande fauna en flora'
- M 25 'Onderzoek / monitoring voor het verkrijgen van inzicht met betrekking tot de verspreiding en (mogelijkheden van) regeneratie van zeegrasbestanden'
- M 26 'Maatregelen tegen de verdere immigratie en verspreiding van invasieve soorten'
- M 29 'Onderzoeksprogramma voor het toepassen van harde substraten'
- M 30 'Behoud van de habitatkwaliteit voor de bruinvis'
- M 31 'Maatregelen voor het beschermen van een deelpopulatie van de meervleermuis'
- M 32 'Vergroting van de wateruitwisseling langs de Geise-leitdamm en strekdam zeedijk'
- M 47 'Maatregelen voor behoud en ontwikkeling van laagland-hooilanden in complex met nat weidegebied of kalkgrasland'
- M 52 conceptionele basismaatregelen (onderzoek, rapportage, bijscholing, advisering, certificering)

Anders ziet het er daarentegen uit bij de hieronder genoemde voorstellen voor Natura 2000-Maatregelen, die tenminste voor één gebruikersdoel tot mogelijke **conflicten** bij de uitvoering van het voorstel voor een Natura 2000-maatregel zouden kunnen leiden. Daaronder vallen in totaal 35 voorstellen voor maatregelen.

Analyse van de voorstellen voor maatregelen met mogelijke conflicten.

Om een beter inzicht en overzicht van de soort en zwaarte van de conflicten met de actoren bij de Eems te krijgen, wordt hieronder van elk mogelijk conflictgevoelig voorstel voor een Natura 2000-Maatregel de problemen aangegeven. En indien mogelijk worden aanzetten voor mogelijke oplossingen gegeven.

Vanuit algemene ruimtelijke planning kwamen eveneens aanwijzingen voor mogelijke conflicten naar voren, die al door andere Vakbijdragegroepen zijn afgedekt – met uitzondering van het thema offshore-netonwikkelingsplan. De daarmee verbonden doelconflicten zijn op dit moment voor het plangebied niet te overzien of reeds opgelost (bijv. kabelcorridor in de Beneden-Eems). De algemene ruimtelijke planning zal in het kader van een algemene ruimtelijke afweging de concurrerende vaktechnische aanspraken op de ruimte afstemmen, coördineren, in evenwicht brengen en, waar nodig, bepaalde ruimtelijke gebruiksvormen voorrang verlenen boven andere.

⇒ M1 'Creëren van meergeuligheid'

De Vakbijdragegroepen 5 en 7 vrezen mogelijke beperkingen van de bevaarbaarheid van de vaargeul door dit voorstel voor een maatregel. Door een nog steeds groot gebrek aan kennis is dit conflict momenteel niet op te lossen. Omdat het voorstel voor deze maatregel zich ruimtelijk tot buiten het plan- en beïnvloedingsgebied uitstrekt, moeten de gevolgen bij de uitwerking op passende wijze worden onderzocht, bijvoorbeeld met oog op het eiland Borkum.

⇒ M2 'Geïntegreerd waterloopkundig concept'

Van de kant van de Vakbijdragegroepen 5 en 7 wordt een beperking van de huidige scheepvaart door de uitvoering van dit voorstel voor een maatregel gevreesd. Verder worden beperkingen van toegestane overvaarten van cruiseschepen of toegestane afmetingen van schepen vermoed. Dit conflict lijkt door een intensieve betrokkenheid van de betreffende actoren en de garantie van het huidige gebruik op te lossen. In Duitsland heeft WSV voor haar bevoegdheidsbereik in het kader van de opgedragen wettelijke taken toegezegd een dergelijk concept voor Duitsland uit te werken en vervolgens een integraal stroombouwconcept op te stellen en uit te werken.

⇒ M3 'Bagger- en sedimentmanagementconcept'

Er worden van de kant van de Vakbijdragegroepen 5 en 7 beperkingen van de huidige vaargeulafmetingen, de toegestane pekellozingen en beperkingen bij toegestane scheepsgroottes gevreesd. Verder ziet de landbouw (vakgroep 6 a) problemen door verdere beperkingen van haar gebruik en een oppervlakteconcurrentie met opspuitterreinen voor het deponeren van baggermateriaal. Dit conflict is (in beide gevallen) door een intensieve betrokkenheid van de betreffende actoren en garantie van het huidige gebruik op te lossen. Het probleem van oppervlakteconcurrentie kan door landinrichting en/of grondaankoop in de toekomst worden opgelost. Of bij een omzetting van dit maatregelvoorstel te verwachten problemen op het gebied van concurrentie van gronden door ruilverkaveling of verwerving zijn op te lossen, is op dit moment niet met zekerheid te zeggen.

In Duitsland heeft de WSV voor haar bevoegdheidsgebied toegezegd een sedimentmanagementconcept in engere zin op te stellen en door te voeren voor het reguliere onderhoud van de vaargeul, waarbij ook rekening wordt gehouden met de doelen van Natura 2000. Daartoe heeft de WSV de 'Bundesanstalt für Gewässerkunde' (BfG) al opdracht gegeven een sedimentmanagementconcept op te stellen voor de Eemsrivier (van de stuw bij Herbrum

tot Ems-km 112,5), waarin de ecologische optimalisatie van onderhoudsbaggerwerkzaamheden en afvoer van baggersediment wordt behandeld. Nadat vergelijkbare concepten voor de havens aan de Duitse en Nederlandse kant en het onderhouden van de waterweg op het Nederlandse grondgebied beschikbaar zijn, is het doel deze concepten in de zin van een gezamenlijk concept verder op elkaar af te stemmen. Dit gezamenlijk concept dient ook rekening te houden met de resultaten van de onderzoeken naar de oorzaken van het vertroebelingsprobleem zoals bijvoorbeeld het onderzoek naar de slibproblematiek (Deltares; in opdracht van Rijkswaterstaat).

- ⇒ M 5 'Handelingsrichtlijn voor onderhoudswerkzaamheden in de vaargeul en het vermijden van aanzienlijke geluidsoverlast.

De Nedersaksische vakbijdragegroepen 'Ruimtelijke ordening', 'Scheepvaart en havens' en 'Bedrijfsleven, industrie en Havenbedrijvigheid' zien deels conflicten met dit voorstel voor een maatregel.

Er wordt gevreesd voor het afzien van baggerwerkzaamheden gedurende de belangrijkste perioden van de stroomopwaartse- of stroomafwaartse trek van vissen en prikken, hetgeen nadelige effecten op een ongestoorde loop van de scheepvaart zou kunnen hebben. De Duitse vakgroepen 'Scheepvaart en havens' en 'Bedrijfsleven en industrie' zien deels conflicten met dit maatregelvoorstel. WSV werkt intern aan een vergelijkbare leidraad, die rekening houdt met milieubelangen.

Van Nederlandse zijde is geen sprake van een conflict tussen dit voorstel voor een maatregel en andere gebruiksvormen.

- ⇒ M 6 'Verkenning van een overgangszone'

Hier wordt een conflict vanwege beperking van uitbreiding van de landbouw en landbouwbedrijven gezien. Dit voorstel voor een maatregel betreft uitsluitend Nederlands grondgebied. Door over de uitwerking ervan intensief overleg te voeren met de landbouw lijken er mogelijkheden tot oplossingen te zijn, maar vooreerst alleen op bedrijfsniveau in overeenstemming met betrokken eigenaren.

- ⇒ M 7 'Algemene maatregelen ter verbetering van de kwaliteit van het oppervlaktewater / de waterkwaliteit'

Van de kant van de vakbijdragegroepen 5 en 7 wordt het voorstel voor een maatregel als conflicterend gezien, omdat er geen toereikende beoordeling van de effecten op de scheepvaart en onderhoudswerkzaamheden mogelijk is.

Ook de landbouw ziet beperkingen van haar gebruik op zich afkomen.

- ⇒ M8 'Vermindering of staken van het lozen van pekel'

Van de kant van de vakbijdragegroep 7 wordt het voorstel voor een maatregel als mogelijk conflicterend beschouwd, omdat een beperking van het toegestane gebruik van de cavernes wordt gevreesd. Door de garantie van behoud van bestaand gebruik onder de bestaande voorwaarden van de huidige gebruiksvormen kan dit conflict worden opgelost. Het voorstel voor een maatregel beoogt na het jaar 2039 geen pekellozingen meer toe te staan.

- ⇒ M9 'Verwijderen of afvlakken van oeverbeschoeiingen'

Van de kant van de Vakbijdragegroepen 5 en 7 wordt een belemmering of zelfs stremming gevreesd van de huidige scheepvaart door de uitvoering van dit voorstel voor een maatregel. Verder worden beperkingen van toegestane scheepsovervaarten vermoed.

WSV heeft reeds gesignaleerd, dat de aanpak van enkele oevergedeelten moet worden onderzocht. Bovendien is een herbezinning op de aanleg van beschoeiingen (bijv. 'Groene Dijk' in Nederland) een eerste stap in de goede richting. Dit conflict is voor zover nu te overzien oplosbaar. Hoogwaterbeheer en kustbescherming (vakbijdragegroep 4) ziet een mogelijke bedreiging van de kustbescherming, maar staat desondanks open voor het afvlakken van sommige trajecten van de oeverbeschoeiingen, zolang dit niet ten koste gaat van de te vervullen taak.

De landbouw (vakbijdragegroep 6a) voorziet beperkingen van haar gebruik door dit voorstel voor een maatregel en vreest bovendien dat landbouwgrond door het toelaten van erosie verloren zou kunnen gaan.

Of het conflict met de landbouw door landinrichting en/of grondaankoop is op te lossen, is momenteel nog niet goed in te schatten. In het kader van het 'Masterplan Ems 2050' kan een oplossing worden bereikt, omdat dit deze maatregel heeft overgenomen..

⇒ M 10 'Maatregelen ter behoud en ontwikkeling van kweldergemeenschappen'

De landbouw ziet problemen door verdere beperkingen van haar gebruiksmogelijkheden door de gewenste extensivering. Omdat echter het huidige beheer van de kwelders voor de instandhouding ervan zelfs noodzakelijk is, is hier het schijnbare conflict op te lossen. Hierbij wordt uitgegaan van een goede samenwerking zoals tot nu toe gebruikelijk om het beheer van de kwelders ook in de toekomst te garanderen.

⇒ M 11 'Aanleg van oeverbescherming ter beperking van erosieprocessen'

Vanuit de vakgroepen 5 en 7 wordt beïnvloeding van de huidige scheepvaart gevreesd. Omdat dit voorstel voor een maatregel evenwel uitsluitend de Manslagter Nacken betreft en daarmee binnen het Nationaal Park ligt, zijn er voor de gebruikersgroepen 5 en 7 geen effecten te verwachten.

⇒ M 12 'Maatregelen ter behoud en ontwikkeling van rietlandzones'

Van de kant van de landbouw worden verdere beperkingen van hun gebruik gevreesd. Of bij doorvoering van deze maatregel problemen met grondconcurrentie door landinrichting en/of gebiedsaankoop kunnen worden opgelost, is momenteel nog niet met zekerheid in te schatten.

Afb. 27: Rietgors (Foto: O. Lange, NLWKN)

⇒ M 16 'Behoud van de habitatkwaliteit voor de zeehond'

Vanuit Duits en Nederlands oogpunt bestaan op zich geen conflicten met dit bovengenoemd voorstel voor een maatregel als er een aangepast recreatief gebruik in de Natura 2000-gebieden plaatsvindt. Nederland heeft in het gebied twee beschermde ligplaatsen voor zeehonden aangewezen en er is een zeehondenkijkwand op de dijk.

⇒ M 17 'Verbouwen of afbreken van spuisluizen en gemalen om ze passeerbaar te maken of de passeerbaarheid te verbeteren'

Door de gebruikersgroepen 5 en 7 worden bij realisering van dit voorstel voor een maatregel effecten gevreesd op de afwatering van binnendijks liggende gebieden en effecten op de scheepvaart door het verplaatsen van de stuw van Herbrum (verlagen van het gemiddeld laagtij). Een verlaging van de binnenwaterstanden is niet te verwachten. Er is geen sprake van een conflict.

Bovendien streeft WSV uiterlijk in het jaar 2021 naar de verbetering van de passeerbaarheid van de stuw Herbrum volgens het 'Masterplan Ems 2050'.

⇒ M19 'Ecologisch geoptimaliseerde koelwaterinname'

Deze maatregel is een Nederlands voorstel en betreft uitsluitend Nederlands grondgebied. De maatregel wordt vanwege de grote hoeveelheden koelwater voor 3 elektriciteitscentrale als noodzakelijk gezien; er is geen conflict met andere belangen. Het conflict wordt als oplosbaar beschouwd, omdat er sowieso voldaan moet worden aan de betreffende beschermingsmaatregelen op grond van juridische eisen (natuurbescherming).

⇒ M 20 'Uitwerking en implementatie van beschermende bepalingen, verordeningen en vrijwillige afspraken voor het duurzaam veiligstellen van ongestoorde pleister- en foerageerplaatsen voor gastvogels', in combinatie met;

⇒ M 22 'Uitwerking en implementatie van beschermende bepalingen, verordeningen en vrijwillige afspraken voor het duurzaam veiligstellen van stovingrijke broedplaatsen'. Van de kant van de gebruikersgroepen 5 en 7 is – vanwege gebrekkige concretisering – geen beoordeling van de effecten van doorvoering van deze voorstellen voor maatregelen mogelijk. Wel worden door bedrijfsleven, industrie en scheepvaart nadelige effecten vermoed voor gebruiksvormen door de aanwijzing als beschermd gebied. Bovendien wordt ook van de kant van de landbouw en de visserij een conflict gezien t.a.v. respectievelijk, het agrarische gebruik van de dijkvoorlanden en het onbeperkte gebruik van het estuarium voor de visserij en de benutting van het estuarium voor de jacht (NSG Aussenems en NSG Unterems). Omdat hier niet de wettelijke bescherming op zich bedoeld is, maar wel de uitwerking ervan en bovendien de focus op vrijwillige afspraken ligt, is het conflict oplosbaar.

⇒ M 23 'Rekening houden met het belang van onbelemmerde vliegcorridors bij de controle van ingrepen tussen foerageer- en slaapplaatsen en andere met elkaar verbonden deelhabitats (bijvoorbeeld bij het zoeken naar locaties voor windenergie-installaties)'. Dit voorstel voor een maatregel houdt geen verboden in. Van de kant van gebruikersgroepen wordt desondanks gevreesd dat daarmee toekomstige planningsprocedures complexer en lastiger worden. Dit geldt ook in Nederland met de aantekening dat dit voorstel voor een maatregel meegenomen moet worden in de gebruikelijke toetsing conform de ruimtelijke ordening - en natuurwetgeving

⇒ M 27 'Behoud, ontwikkeling en regeneratie van eulitorale en sublitorale mosselbanken' Vanuit het oogpunt van de visserij brengt het voorstel voor een maatregel het onbeperkte gebruik van het estuarium voor de visserij in gevaar. Omdat er echter momenteel geen mosselbanken zijn en er bij het opnieuw voorkomen een HR-effectonderzoek (in Nederland passende beoordeling)⁴⁶ moet plaatsvinden, is het conflict op te lossen.

Afb. 28: Mosselbank op de Hond/Paap
(Foto: K. Kreuyer, Min. EZ)

⇒ M 33 'Herstel Westerwoldse Aa' Deze maatregel is een Nederlands voorstel en betreft uitsluitend Nederlands grondgebied. In geval van aanspraak op landbouwgrond aan Nederlandse zijde voor realisering, kan dat voor de landbouw alleen op vrijwillige basis. Door de ligging op de landsgrens ziet de landbouw aan Duitse zijde een conflict, omdat het behoud van het huidige landbouwkundig gebruik bedreigd lijkt. Op Duits grondgebied zijn echter geen beperkingen van het agrarische gebruik te verwachten. Het conflict kan in die zin worden opgelost.

⇒ M 35 'Voorgestelde maatregelen uit het project Perspective Lebendige Unterems' Van de kant van de vakkbijdragegroepen 5 en 7 is er geen beoordeling van de effecten mogelijk. Er wordt echter hinder of beperking van de huidige scheepvaart door de uitvoering van deze maatregel gevreesd. Verder worden beperkingen van toegestane scheepsovervaarten of toegestane afmetingen van schepen vermoed. Dit betreft in het bijzonder open verbonden polders zonder afsluitmiddelen (verlengde vultijden bij benutting van de stuwfunctie van de Emssperrwerk, onderhoudskosten met onderbrengingsproblemen, hogere zouttoevoer in de getijde-eems, pekelerosie in de vaargeul, negatieve effecten voor de scheepvaart door dwarsstromingen, etc.). Door technische oplossingen kunnen conflicten, voorzover deze zich voordoen, worden verzacht.

⇒ M 36 'Aanleg van ondiep-waterzones' en

⇒ M 37 'Naar achteren verleggen van de hoofddijklijn'

⁴⁶ Met open resultaat

De vakbijdragegroepen 5 en 7 vrezen beperkingen van toegestane overvaarten door het naar achteren verleggen van de hoofddijklijn (verlenging van de vultijd bij gebruik van de stuwfunctie van het Emssperrwerk). De landbouw vreest beperkingen in het grondgebruik en oppervlakteverlies van landbouwgrond. Of het conflict door landinrichting en/of grondverwerking zal kunnen worden opgelost, is momenteel nog niet met zekerheid in te schatten.

⇒ M 38 'Doorbreken of afgraven van zomerdijken of oeverwallen'

Het voorstel voor deze maatregel kan, volgens vakbijdragegroep 7, leiden tot beperkingen van toegestane overvaarten (verlenging van de vultijd bij gebruik van de stuwfunctie van het Emssperrwerk). De met zomerdijken omringde gebieden ten Zuiden van Papenburg zullen evenwel behouden blijven. Omdat er in totaal nog nauwelijks met zomerdijken of oeverwallen omdijkte gebieden zijn zal dit conflict oplosbaar zijn.

Verder vreest de landbouw beperkingen van het gebruik en verlies van areaal. Of bij uitwerking van deze maatregel de problemen van grondconcurrentie door ruilverkaveling of grondaankoop opgelost kunnen worden is op dit moment niet met zekerheid in te schatten.

⇒ M 39 'Aanleg van secundaire wateren'

De uitvoering van het voorstel voor deze maatregel kan leiden tot beperkingen van de bruikbaarheid van de Eems (bijv. beperkingen van toegestane scheepsovervaarten, langere vultijden bij gebruik van de stuwfunctie van de Eemskering) en vormt zodoende een conflict met de economische belangen en scheepvaartbelangen. Ook hier lijken technische aanpassingen in de uitvoering van het voorstel voor een maatregel mogelijk. Of en hoe het conflict hiermee kan worden opgelost, is momenteel nog onduidelijk.

Verder vreest de landbouw beperkingen in het grondgebruik en oppervlakteverlies van landbouwgrond. Of dit probleem door ruilverkaveling en grondaankoop in de toekomst zal kunnen worden opgelost, is momenteel nog niet met zekerheid in te schatten.

⇒ M 40 'Meanders en nevengeulen terugbrengen in de natuurlijke toestand'

De Vakbijdragegroepen 5 en 7 vrezen beperkingen bij toegestane scheepsovervaarten door het naar achteren verleggen van de hoofddijklijn (zie M 37) en/of het openen of afbreken van zomerdijken of oeverwallen (zie M 38). Door een daarmee mogelijkwerijs noodzakelijke verlenging van de stuw tijd zou ook de binnenscheepvaart schade lijden, omdat de havens boven het Emssperrwerk eventueel niet zouden kunnen worden bereikt. Het conflict blijft derhalve. Of het conflict door technische aanpassing van voorstellen voor de maatregelen kan worden opgelost, is nog onduidelijk.

⇒ M 41 'Maatregelen voor behoud en ontwikkeling van mesofiel grasland'

De landbouw in Duitsland vreest bij het voorstel voor deze maatregel een extensivering van het agrarische gebruik. Door de geplande aanwijzing als Naturschutzgebiet zal gewoonlijk via de verordening behorende bij de aanwijzing nadere regulering van het agrarische gebruik plaatsvinden. Het conflict blijft derhalve bestaan. Overigens moet worden geprobeerd om het gebruik van de gronden zo flexibel mogelijk invulling te geven.

Afb. 29: Grasland in het voorland (Foto: H.-J. Zietz)

⇒ M 42 'Maatregelen voor behoud en ontwikkeling van nagenoeg natuurlijke ooibosbestanden'

De Vakbijdragegroepen 5 en 7 vrezen beperkingen bij toegestane scheepstransporten door het openen of afgraven van zomerdijken of oeverwallen (zie M 38) (nodig voor realisering van het voorstel voor maatregel M42). Het huidige gebruik wordt echter niet belemmerd, zodat het conflict op te lossen is.

Daarnaast vreest de landbouw een extensivering van het grondgebruik door verslechtering van de afwatering. Of dit conflict door ruilverkaveling en/of grondaankoop in de toekomst zal kunnen worden opgelost, is momenteel nog niet met zekerheid te stellen.

- ⇒ M 43 'Maatregelen tot behoud van de nagenoeg natuurlijke stilstaande oppervlakte-wateren'

Bedrijfsleven en industrie vrezen dat door het voorstel voor de maatregel de bereikbaarheid van havens niet meer gegarandeerd zal zijn. Omdat hierbij ruimtelijke concurrentie kan worden uitgesloten, kan het conflict worden opgelost.

- ⇒ M 44 'Beschermingsconcepten, verordeningen en vrijwillige afspraken'

Van de kant van de gebruikersgroepen 5 en 7 is er geen beoordeling van de effecten mogelijk. Vermoed worden echter nadelige effecten voor gebruik door de aanwijzing als beschermd gebied (natuurbeschermingswetgebieden (NSG) Aussenems en Unterems). Verder vreest ook de visserij dat hun huidige gebruik door de NSG-aanwijzing in gevaar komt. Vergund gebruik wordt niet beperkt. Toekomstig gebruik kan op dit moment niet definitief worden beoordeeld. Het is niet uit te sluiten dat toekomstige projecten in het Eems-estuarium vergunningstechnisch zeer moeilijk worden. Het conflict blijft.

- ⇒ M45 'Behoud / bevordering van foerageerhabitats in de buurt van broedhabitats'

Op grond van de relatie met de voorstellen voor maatregelen M 9, M 36, M 39 en M 40 blijft het conflict voor Nedersaksen bestaan.

- ⇒ M 46 'Maatregelen tot behoud en ontwikkeling van soortenrijke ruigte-gemeenschappen met rietlanden'

Van de kant van de Vakbijdragegroepen 5 en 7 wordt een belemmering of zelfs stremming van de huidige scheepvaart door de uitvoering van dit voorstel voor een maatregel gevreesd. Verder worden beperkingen van toegestane scheepsovervaarten vermoed. Dit conflict kan echter worden opgelost en door garantie van het huidige gebruik. De landbouw ziet bovendien beperkingen van haar grondgebruik tot nu toe (extensivering) door dit voorstel voor een maatregel. Of het conflict met de landbouw door ruilverkaveling of grondaankoop in de toekomst is op te lossen, is momenteel nog niet met zekerheid in te schatten.

- ⇒ M 48 'Maatregelen tot behoud en ontwikkeling van de nagenoeg natuurlijke stilstaande wateren en afgesneden oude armen'

De landbouw vreest door dit voorstel voor een maatregel een extensivering van haar grondgebruik. Omdat in de voor de maatregel in aanmerking komende gebieden⁴⁷ tot nu toe geen agrarisch gebruik plaatsvindt, is er geen sprake van een conflict.

Afb. 30: Vellager Altarm (Foto: K. Wenn, NLWKN)

- ⇒ M 49 'Aanleg van getijdebassins'

De aanleg van getijdebassins wordt door de Vakbijdragegroepen 5, 6a en 7 als niet-oplosbaar belangenconflict beoordeeld. Door de niet-regelbare vergroting van het stuwvolume worden beperkingen van de toegestane scheepstransporten gevreesd. Flexibilisering van de stuwfunctie van het Emssperrwerk wordt bemoeilijkt. Verder wordt de daarmee samenhangende oppervlakteclaim door de landbouw als conflict beoordeeld.

⁴⁷ vgl. IMP Eems-estuarium, deel B – Appendix, nr. VI - Vakbijdrage Natura 2000, deel B, pag. 716 e.v.

Omdat het effect van het voorstel voor de maatregel in het kader van invoering van het Masterplan Ems 2050 nog middels een haalbaarheidsstudie moet worden onderzocht, kan de omvang van het conflict niet goed worden beoordeeld. Een hervatting van gesprekken na afronding van het lopende onderzoek is daarom zinvol.

⇒ M 50 'Maatregelen voor de kolonisatie / herpopulatie van soorten'

Van de kant van de Vakbijdragegroepen 5 en 7 is er geen beoordeling van de effecten mogelijk. Er wordt echter een belemmering of beperking van de huidige scheepvaart door de uitvoering van dit voorstel voor een maatregel gevreesd. Verder worden beperkingen van toegestane scheepsovervaarten gevreesd. Er valt overigens geen conflict te onderscheiden, omdat een goede waterkwaliteit als voorwaarde voor herpopulatie elke gebruiksvorm helpt.

⇒ M 51 'Maatregelen voor het behoud, de verbetering en de onderlinge verbinding van habitats van de broed- en gastvogels'

Conflicten van de Vakbijdragegroepen 'Landbouw' zijn aan Duitse zijde vastgesteld. De landbouw vreest door dit voorstel voor een maatregel een beperking van haar grondgebruik tot nu toe. Of het bij de uitvoering van maatregelen te verwachten conflict door ruilverkaveling en grondaankoop in de toekomst zal kunnen worden opgelost, is momenteel nog niet met zekerheid in te schatten.

Uit het voorgaande overzicht van de conflictgevoelige voorstellen voor maatregelen wordt duidelijk dat van de 35 voorstellen voor maatregelen er 8 over bijzondere conflicten beschikken, die ook op lange termijn maar moeilijk uit de weg zijn te ruimen. Deze maatregelen zijn:

- M1 'Creëren van meergeuligheid',
- M 35 'Voorgestelde maatregelen uit het project 'Perspective Lebendige Unterems',
- M 36 'Aanleg van ondiep-waterzones',
- M 37 'Naar achteren verleggen van de hoofddijklijn',
- M 39 'Aanleg van secundaire wateren',
- M 40 'Meanders en nevengeulen terugbrengen in de natuurlijke toestand',
- M 41 'Maatregelen ter behoud en ontwikkeling van mesofiel grasland'
- M 44 'Beschermingsconcepten, verordeningen en vrijwillige afspraken'.

Bij verdere voorstellen voor maatregelen is de conflictgevoeligheid momenteel nog niet afdoende te beoordelen (M 9, M 38, M 49). Vakbijdragegroepen 5 en 7, maar ook vakbijdragegroep 6a, verwachten de meeste fundamentele belangenconflicten

Alles overziend moet worden geconstateerd dat in het kader van het IMP Eems-estuarium van alle 54 voorstellen voor Natura 2000-maatregelen van de vakbijdrage 'Natura 2000' er:

- 2 voorstellen voor maatregelen met synergieën,
- 2 voorstellen voor maatregelen met resultaat nog onbekend,
- 15 voorstellen voor maatregelen met neutrale inschatting en
- 35 voorstellen voor maatregelen met conflicten, waarvan bij 27 de conflicten als op te lossen kunnen worden beoordeeld. Bij de daadwerkelijke uitwerking dient dat verder onderzocht te worden.

Als aanzet voor oplossingen van de resterende 27 voorstellen voor maatregelen met conflicten moet er vooral verdere en nauwere dialoog plaatsvinden tussen alle partijen – ook met het oog op intensieve uitwisseling van informatie – alsmede stapsgewijze opheffing van concurrentie om gebieden door ruilverkaveling en grondverwerving. Daarnaast is een groot aantal conflicten gebaseerd op nog deels weinig concrete en uitgewerkte voorstellen voor maatregelen. Dit betekent dat de uitwerking op gebruikersgroepen ook niet voldoende kan worden ingeschat. Dit is een wezenlijke taak bij de verdere planning voor de uitwerking van de afzonderlijke voorstellen voor maatregelen.

Daarenboven is bij verdere uitwerking van de voorstellen voor maatregelen ook te bezien, of en hoe afzonderlijke voorstellen in hun ontwikkeling gestuurd kunnen worden en/of samenloop van verschillende soorten maatregelen verantwoord is.

3.3 Andere projecten en planningen

In de periode van het opstellen van het IMP Eems-estuarium zijn in Nedersaksen en in Nederland andere projecten opgesteld, gestart of reeds beëindigd, gericht op de verbetering van de ecologische situatie in het Eems-estuarium.

De beide projecten 'Onderzochte alternatieven van de Lenkungsgruppe Ems' (Nedersaksen) en 'Perspectieven levendige Beneden-Eems' (Nedersaksen) zijn reeds in de vakbijdrage 'Natura 2000' met de tot op heden bekende inzichten vastgelegd. In het IMP-Eemsestuarium zouden de uit deze projecten voortvloeiende resultaten en concrete oplossingen moeten worden opgenomen en met het oog op de eisen en maatregelen voor Natura 2000 moeten worden beoordeeld en doorgevoerd. Dit valt niet meer binnen het kader van het IMP-Eemsestuarium, maar komt wel aan de orde in het Masterplan Ems 2050.

'Masterplan Ems 2050' (Nedersaksen)

In maart 2015 is het Masterplan Ems 2050 aangenomen. Het Masterplan (inclusief de bijlagen) biedt een bindend kader voor samenwerking tussen de verdragspartijen (deelstaat Nedersachsen, federale Duitse overheid, de Landkreis Emsland, de Landkreis Leer, de WWF, de BUND Nedersachsen, de NABU Nedersachsen en Meyer Werft GmbH). Wat betreft de ontwikkeling van de getijde-eems is daarin een procedure voor integratie van de diverse belangen van de verdragspartners vastgelegd. De officiële tekst van het Masterplan Ems 2050 is als bijlage bij het IMP gevoegd⁴⁸. Ten aanzien van het IMP Eems-estuarium is in artikel 13 lid. 1 van het verdrag het volgende geformuleerd: "Om de doelen van het Masterplan Ems 2050 te bereiken, moeten verdere maatregelen en concepten worden vastgelegd. Voor het bepalen van deze maatregelen kan het afgestemde IMP Eems-estuarium een vakinhoudelijke basis vormen."

Programma 'Naar een Rijke Waddenzee' (Nederland):

In januari 2010 is in opdracht van het toenmalige ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (intussen ministerie van Economische Zaken) het 'Programma naar een Rijke Waddenzee' gepresenteerd. In het kader hiervan worden kennis en de relevante financiële middelen beschikbaar gesteld voor natuurherstelmaatregelen. Het programma zet zich in voor een rijke Waddenzee voor mens en natuur door kennis en financiële middelen beschikbaar te stellen. Met betrekking tot het Eems Dollard-estuarium en omgeving zijn verschillende natuurverbeteringsmaatregelen ontwikkeld en gepubliceerd. Voor de uitvoering van herstelmaatregelen wordt onder meer een beroep gedaan op verschillende fondsen en budgetten waaronder het Waddenfonds. In 2014 is besloten om de looptijd van het programma te verlengen van 2015 tot en met 2018. Sinds de doorstart wordt PRW aangestuurd en gecontroleerd door het Opdrachtgeverscollectief Beheer Waddenzee.

MIRT-Onderzoek Eems Dollard, Economie en Ecologie in Balans (Nederland)

In Nederland worden in het kader van het MIRT (Meerjarenprogramma voor infrastructuur, ruimte en transport) problemen geanalyseerd en mogelijke oplossingen vastgelegd. De eerste fase van een MIRT-procedure betreft een zogeheten 'MIRT-onderzoek'.

⁴⁸ vgl. IMP Eems-estuarium, deel B – Appendix nr. VII, Masterplan Ems 2050

In het MIRT-onderzoek 'Economie en Ecologie Eems-Dollard in Balans' hebben Rijk (Ministerie van Infrastructuur en Milieu, Ministerie van Economische Zaken) en Provincie Groningen in de periode 2014-2015 de problemen en mogelijke oplossingen voor het Eems-Dollard estuarium onderzocht. Op 9 november 2015 hebben Rijk en Provincie over de resultaten gediscussieerd en een besluit genomen over het verdere vervolg⁴⁹.

De betrokken partijen hebben als gemeenschappelijk doel in 2050 een ecologisch gezond estuarium te verwezenlijken.

Rijk en regio hebben hiermee de probleemanalyse vastgelegd. Uit het MIRT-onderzoek en de betreffende documenten blijkt dat het Eems-Dollard estuarium niet optimaal functioneert. Er is een toename van de vertroebeling vastgesteld, die veroorzaakt wordt door het stijgende aandeel van fijn sediment (slib) in het water.

Rijk en Provincie zijn overeengekomen om onder gezamenlijk beheer van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu en de provincie Groningen een adaptief meerjarenprogramma met de naam 'Programma Eems-Dollard 2050' op te stellen.

In juli 2016 is het Programma Eems-Dollard 2050 van start gegaan. Dit programma werkt aan 3 hoofdonderwerpen: Hydromorfologische verbetering, Vitale kust en Nuttige toepassing slib. Voor dit programma is tot 2020 een budget van ca. 60 mln. beschikbaar.

Dit programma is gericht op afstemming met lopende en toekomstige initiatieven, die kunnen bijdragen aan verbetering van de kwaliteit van de riviermonding, zoals het IMP Eems-estuarium, initiatieven vanuit het platform 'Ecologie en Economie in balans (E&E)', het maatregelenprogramma Kaderrichtlijn Water (KRW) en het Beheerplan Natura 2000.

Economie en Ecologie in balans (E&E) (Nederland)

Het E&E-programma is in 2009 opgesteld vanuit de behoefte aan goede dialoog tussen belangengroepen en aan integrale ontwikkelingen. Hieruit is voortgekomen dat partijen elkaar nu goed weten te vinden en constructieve werkrelaties hebben. Maar voor het verbinden van hun soms tegengestelde belangen blijft programmatische ondersteuning gewenst. Daarnaast blijft het van belang om de werkrelaties zo productief mogelijk te benutten voor het oplossen van de maatschappelijke complexe vraagstukken.

Het programma E&E heeft drie functies:

1. het zijn van een herkenbaar regionaal bestuurlijk netwerk, dat door gezamenlijke dialoog, afstemming en kennisuitwisseling komt tot verbinding van belangen (platform),
2. het verbinden van en makelen tussen partijen om tot integrale oplossingen te komen
3. het zijn van een aanjager van integrale oplossingen, innovaties en uitvoering.

E&E is actief op vier thema's:

1. natuurverbetering en verbetering bereikbaarheid Eems,
2. vergroening en duurzame kaders chemiecluster,
3. het Deltaprogramma en de integrale aanpak kustzone en
4. slib Eems-estuarium als economisch product.

3.4 Resultaten van het zoeken naar synergie

Op basis van de inzichten uit alle afstemmingsgesprekken kunnen de geconstateerde effecten op de voorstgellen voor Natura 2000-maatregelen geëvalueerd en beoordeeld worden. Hierbij zij opgemerkt dat - ondanks onderstaande wijzigingen van de namen en/of inhoud

⁴⁹ vgl. IMP Eems-estuarium, deel B – Appendix nr. VIII

van de voorstellen voor Natura 2000-maatregelen van de Vakbijdrage 'Natura 2000' - de maatregelnummers⁵⁰ niet veranderen.

Inhoudelijke verandering, herformulering en afzien van voorstellen voor maatregelen

Het voorstel voor maatregel M 3 'Bagger- en sedimentmanagementconcept' wordt zowel inhoudelijk als in benaming aangepast. Dit voorstel voor een maatregel zal verder voortleven als Sedimentmanagementconcept. Doel van dit voorstel voor een maatregel is het opstellen van een integraal bagger- en sedimentmanagementconcept om verbetering van het Eems-estuarium te realiseren. Het voorstel voor een maatregel dient er voor om het onderhoud van de vaargeul te bereiken, waarbij rekening wordt gehouden met de doelen van Natura 2000 en de onderhoudsbaggerwerkzaamheden en het deponeren van het baggermateriaal ecologisch worden geoptimaliseerd. Hierdoor zullen zover als mogelijk negatieve beïnvloeding van te beschermen Natura 2000-waarden door baggeren en verspreiden van baggerspecie worden voorkomen evenals onder andere een verbetering van de waterkwaliteit worden bereikt. Het sedimentmanagementconcept dient voor het Eems-Dollardgebied gezamenlijk (DE en NL. te worden afgestemd en uitgewerkt.

Voorstel voor maatregel M 6 'Aanwijzing Overgangszone' is in Nederland hernoemd in 'Verkenning Overgangszone'. Door het voorstel voor een maatregel wordt ruimte gegeven aan het estuarium en worden natuurlijke verhoudingen tussen water, wadplaten, kwelders en pionierszone gedeeltelijk hersteld en wordt de waterkwaliteit verbeterd door het invangen van slib. Deze maatregel is nog in een zeer verkennend stadium en zal in goed overleg met alle betrokkenen moeten worden verkend.

Het voorstel voor maatregel M 8 'Vermindering of staken van het lozen van pek' is niet doelmatig gebleken, omdat er geen substantiële verbetering van de waterkwaliteit door de maatregel te verwachten is. Dit voorstel voor een maatregel vervalt.

Het voorstel voor maatregel M 17 'Verbouwen of afbreken van spuisluisen en gemalen om ze passeerbaar te maken of de passeerbaarheid te verbeteren' wordt hernoemd tot 'Verbouwen van spuisluisen en gemalen om ze passeerbaar te maken of de passeerbaarheid te verbeteren'. Dit is het gevolg van het feit dat in het betreffende maatregelenblad niet op afbreken ingegaan wordt. In het kader van de uitvoering van het Masterplan Ems 2050 is rekening gehouden met het verbouwen, maar niet met het afbreken van spuisluisen.

Het voorstel voor maatregel M 18 'Duurzame organisatie van de visserij, regeling inzake een visserij-beheerplan' wordt opnieuw geformuleerd en inhoudelijk aangepast, omdat al een Nedersaksisch visserijplan voor handen is, dat de inhoud afdekt en omdat het visserijkundige gebruik van geringe omvang is. Veel meer zal de focus van dit voorstel voor een maatregel gericht worden op de normalisering van de tot nu toe voor de functiegebieden 1 en 2 in het gemeenschappelijke gebied (DE – NL) bestaande ongelijkheid in nationale regelgeving. Daarom wordt dit voorstel voor een maatregel benoemd als 'Harmonisering van het visserijkundige gebruik in het Eems-Dollardgebied'.

Het voorstel voor maatregel M 19 'Ecologisch geoptimaliseerde koelwaterinname' wordt hernoemd tot 'Geoptimaliseerde koelwaterinname', omdat er geen zuiver ecologische optimalisatie plaatsvindt. Door de koelwaterinname te optimaliseren worden effecten op vissen verhinderd dan wel geminimaliseerd.

Omdat de dijken in het Leda-Jümme-gebied niet als hoofddijken zijn bestemd, maar het naar achteren verleggen ook als zinvol wordt beschouwd, wordt het voorstel voor Maatregel

Afb. 31: Voorland bij Pogum (Foto: H.-J. Zietz)

⁵⁰ vgl. IMP Eems-estuarium, deel B – Appendix, nr. VI - Vakbijdrage Natura 2000, deel B

M 37 'Naar achteren verleggen van de hoofddijklijn' opnieuw geformuleerd in 'Naar achteren verleggen van de dijklijn'.

Het voorstel voor maatregel M 38 'Openen of afgraven van zomerdijken of oeverwallen' wordt inhoudelijk aangepast. De zomerdijk boven Papenburg dient niet te worden geopend/verwijderd. Deze beslissing wordt gemotiveerd met prioriteit voor behoud en ontwikkeling van vlakland-hooilanden⁵¹ en behoud en ontwikkeling van rietlandzones/soortenrijke ruigtegemeenschappen⁵² in dit gebied. Ook gaat het bij deze gebieden om belangrijke functies voor de bescherming van weidevogels. De mogelijke zoekgebieden worden in het kader van het Masterplan Ems 2050 uitgewerkt.

Omdat het voorstel voor maatregel M 44 'Beschermingsconcepten, verordeningen en vrijwillige afspraken' in principe behoud van overheidswege/door de overheid impliceert, wordt deze herbenoemd in 'Behoud van Natura 2000-gebieden'. Inhoudelijk vindt er bovendien een aanvulling plaats voor de aanmelding van HR-Habitatrichtlijngebieden in het gemeenschappelijke gebied⁵³ (DE – NL), omdat hier tot nu toe geen uniforme en cartografisch concrete aanmelding van Habitatrichtlijngebieden door Duitsland heeft plaatsgevonden⁵⁴.

Het voorstel voor maatregel M 33 'Herstel Westerwoldse Aa' wordt weliswaar als potentiële optie maar met geringe bijdrage gezien voor de oplossing van de slibproblematiek. Zolang de slibgehalten in het gebied van de Dollard waar de Westerwoldse Aa uitmondt te hoog zijn, is de uitvoering niet realistisch. De M33 vervalt als zodanig, maar wordt als idee meegenomen in M6 'Verkenning Overgangszone'.

Het voorstel voor maatregel M 53 'Institute for Estuarine Management Eems-Dollard, IEMED' wordt veranderd met als doel een betere naam en duidelijkere taak. Er worden geen nieuwe instanties of bevoegdheden gecreëerd, maar veel meer zullen de bestaande instanties en bevoegdheden gericht worden op de samenwerking in het Eems-estuarium. De hergeformuleerde maatregel draagt de naam Samenwerkingsverband "Integrated Estuarine Management Ems-Estuary – IEMEE".

Nieuwe voorstellen voor maatregelen

Onderstaande voorstellen voor maatregelen zijn in de loop van de opstelling van het IMP en in het bijzonder tijdens en na de afstemmingsgesprekken met diverse personen en instanties doelmatig gebleken (ze vormen dus een aanvulling op de voorstellen voor Natura 2000-maatregelen).

De voorstellen voor maatregel M 34 'Onderzoek naar alternatieven van de Lenkungsgruppe Ems', M 35 'Perspectieven voor een levendige Beneden-Eems', M 49 'Aanleg van getijddebassins' en M 54 'Programma naar een rijke Waddenzee' zijn samengevat in voorstel voor maatregel M 34 'Systeemverbeterende maatregelen – bodemdrempel, getijderegeling, getijddebassins'. Verdere uitwerking en concretisering geschiedt voor Nedersaksen in het kader van het Masterplan Ems 2050. Daartoe wordt er een haalbaarheidsonderzoek uitgevoerd en zullen daarop afgestemde maatregelen worden vastgelegd.

Het Leda-Jümme-gebied ligt buiten het plangebied van het IMP Eems-estuarium in het beïnvloedingsgebied⁵⁵ en speelde bij de uitwerking van de Vakbijdrage Natura 2000 en de voorgestelde maatregelen een ondergeschikte rol. In het Leda-Jümme-gebied zijn daarom geen

⁵¹ M 47 'Maatregelen voor het bewaren en de ontwikkeling van vlakland-hooilanden in complex met nat weidegebied of kalkgrasland'

⁵² M 12 'Maatregelen ter bewaring en ontwikkeling van rietlandzones' en M 46 'Maatregelen voor het behoud en de ontwikkeling van soortenrijke ruigtegemeenschappen in associatie met rietlanden'

⁵³ Zie IMP Eemsestuarium, Deel B, Bijlage nummer II-kaart 1

⁵⁴ Andere richtlijnen en toelichtingen zijn te vinden in hoofdstuk 4

⁵⁵ vgl. IMP Eems-estuarium, deel B - Appendix, nr. III - Kaart 1

Natura 2000-maatregelvoorstellen voorgesteld. Aan het onder getijde-invloed liggende Leda-Jümme-gebied worden echter belangrijke functionele taken toegekend, die voor het Eems-Dollard estuarium van wezenlijk belang zijn. Het Leda-Jümme-gebied is bijvoorbeeld van grote waarde voor realisering van 'Maatregelen voor de kolonisatie / herpopulatie van soorten'⁵⁶ (M 50), Voor het creëren van broedplaatsen voor weidevogels binnendijks en voor het creëren van ecologische passeerbaarheid is het Leda-Jümme-gebied van grote waarde. In 2014 is een studie⁵⁷ uitgevoerd over uitvoerbaarheid en efficiëntie van het naar achteren verleggen van dijken in het Leda-Jümme-gebied. Daarin wordt concrete informatie gegeven over de huidige veiligheid van de dijk, de retentiewerking, de wettelijke bescherming, compensatieverplichtingen, opwaarderingsmogelijkheden en beschikbaarheid van ruimte. Daarnaast worden alle maatregelen met elkaar vergeleken en beoordeeld. Voor verbetering/opwaardering van het Leda-Jümme-gebied' zou deze studie derhalve een basis voor verdere voorstellen kunnen bieden. Bovendien dienen ook mogelijkheden voor de hoogwateropvang in de onmiddellijke omgeving van het Leda-Sperrwerk of in de polder Detern-Übertiefeland te worden onderzocht. In het Leda-Jümmegebied wordt terugleggen van de dijken o.a. voor het creëren van aanvullend retentiegebied als zinvol en noodzakelijk gezien.

Om te zorgen dat de uitvoering van maatregelen in Natura 2000-gebieden ter plaatse kan worden begeleid door aanwezigheid van vakinhoudelijke kennis van het plangebied en om belangrijke aspecten, bijv. beheerverplichtingen uit verordeningen inzake beschermde gebieden, voor de landbouw flexibel te kunnen uitvoeren, heeft het opzetten van een natuurbeschermingsstation zijn waarde bewezen. Het opzetten van een natuurbeschermingsstation aan de getijde-eems werd als noodzakelijk beschouwd en is inmiddels als maatregel in het Masterplan Ems 2050 gerealiseerd.

Samenvatting van de uitkomsten

De bovenstaande in samenvattende vorm beschreven beginsituatie in het plangebied geeft de waarden en functies van de natuur en het brede scala aan belangen in de regio weer. Deze verschillende en vaak tegenstrijdige belangen zijn hierboven in de resultaten van de afstemmingsgesprekken samengevat.

Een uitwerking en afstemming van geïntegreerde doelen vanuit het perspectief van alle betrokken belangengroepen kon in het kader van het IMP Eemsestuarium, zoals hierboven reeds in het voorwoord vermeld, om verschillende redenen niet of niet volledig worden gehaald of bereikt. De werkzaamheden aan het IMP Eems-estuarium werden aan Nedersaksische zijde in de tijd ingehaald door en geconcretiseerd in het Masterplan Ems 2050.

Een uitzondering vormde daarbij de Kaderrichtlijn Water, die voor het Eems-estuarium grotendeels dezelfde doelen als Natura 2000 nastreeft. Het maatregelengedeelte van het Internationale Beheerplan conform de -Kaderrichtlijn Water bevat 14 maatregelen die identiek zijn aan Natura 2000 -maatregelen.

In het kader van het IMP diende via de afstemmingsgesprekken bovendien te worden uitgezocht welke concrete belangenconflicten tegenover de verschillende voorstellen voor Natura 2000-maatregelen bestaan en daarmee het realiseren ervan verhinderen of slechts mogelijk maken als er aan randvoorwaarden wordt voldaan. Daarvoor is er, zoals hierboven al is aangegeven, in ieder geval voor enkele voorstellen voor maatregelen sprake van positieve resultaten (beoordeling 'synergie' en 'neutraal').

⁵⁶ vgl. IMP Eems-estuarium, deel B – Appendix, nr. VI - Vakbijdrage Natura 2000, hfdst. 6.10.1, pag. 747

⁵⁷ Uitvoerbaarheid en efficiëntie van het naar achteren verleggen van dijken bij de Sagter Ems, Soeste, Godesholter Tief en Barßeler Tief (NLWKN 2014)

Ten aanzien van het draagvlak en de uitvoering van de voorstellen voor Natura 2000-Maatregelen aan de kant van de gebruikersbelangen kon – in ieder geval op dit moment – slechts zeer voorwaardelijk en zeker niet met iedereen instemming worden bereikt.

Als resultaat van de gesprekken in het IMP Eems-estuarium zijn er van de 54 voorstellen voor maatregelen die in de Vakbijdrage 'Natura 2000' vanuit vaktechnisch oogpunt en in overleg met de verantwoordelijke natuurbeschermingsautoriteiten zijn uitgewerkt, in totaal 48 voorstellen voor maatregelen overgebleven. In Nedersaksen vormt het oppakken en uitvoeren van deze voorstellen voor maatregelen een taak van het Masterplan Ems 2050.

In het kader van de afstemmingsgesprekken en met inachtneming van andere projecten en plannings voor het plangebied zijn twee⁵⁸ nieuwe voorstellen voor maatregelen uitgewerkt, die voor de lange termijn geschikt zijn om de ecologische toestand van de Eems-Dollard te verbeteren.

De volgende tabel geeft zodoende als resultaat van het IMP Eems-estuarium-proces 51 voorstellen voor maatregelen aan die voor het bereiken van de Natura 2000-doelen vakinhoudelijk geschikt en noodzakelijk zijn en aan de uitvoering hiervan verder gewerkt moet worden.

De 51 voorstellen voor maatregelen worden ter verduidelijking en onderscheid (met de N2000 maatregelen) IMP-voorstellen voor maatregelen genoemd en zijn in de onderstaande overzichtstabel 9 weergegeven.

Tab. 9: Overzicht van alle 51 IMP-voorstellen voor maatregelen

Nr.	Omschrijving van IMP-voorstellen voor maatregelen	Funktiegebied						
		1	2	3	4	L	Ü	
M 1	Creëren van meergeuligheid	x					x	K
M 2	Geïntegreerd waterloopkundig concept	x	x	x	x		x	K
M 3	Sedimentmanagementconcept	x	x	x	x		x	K
M 4	Opruimen van de Griesberg	x						
M 5	Handelingsrichtlijn voor onderhoudswerkzaamheden in de vaargeul en het vermijden van aanzienlijke geluidsoverlast	x	x	x	x		x	K
M 6	Verkenning van een overgangszone	x	x				x	K
M 7	Algemene maatregelen ter verbetering van de kwaliteit van het oppervlaktewater / de waterkwaliteit	x	x	x	x		x	K
M 9	Afbreken of afvlakken van oeverbeschoeiingen	x	x	x	x		x	K
M 10	Maatregelen ter behoud en ontwikkeling van kweldergemeenschappen	x	x	x				K
M 11	Aanleg van oeverbescherming ter beperking van erosieprocessen	x						K
M 12	Behoud en ontwikkeling van rietlandzones	x	x	x	x			K
M 13	Behoud en ontwikkeling van de lagune en schelpenbank	x						
M 14	Behoud en ontwikkeling van het complex van kwelders en brakwaterrietland met duinvegetatie en struwelen	x						
M 15	Onderhoudsplannen	x	x	x	x		x	
M 16	Behoud van de habitatkwaliteit voor de zeehond	x	x					K
M 17	Verbouwen van spuisluisen en gemalen om ze passeerbaar te maken of de passeerbaarheid te verbeteren	x	x	x	x		x	K
M 18	Harmonisering van het visserijkundige gebruikt in de Eems-Dollard	x	x					
M 19	Geoptimaliseerde koelwaterinname	x						K
M 20	Uitwerking en implementatie van beschermende bepalingen, verordeningen en vrijwillige afspraken voor het duurzaam veiligstellen van ongestoorde pleister- en foerageerplaatsen voor gastvogels	x	x	x	x			K

⁵⁸ M 55 en M 56

Integraal Managementplan Eems-estuarium – Deel A –
3 Poging tot samenvoegen van gebruiksvormen

Nr.	Omschrijving van IMP-voorstellen voor maatregelen	Functiegebied						
		1	2	3	4	L	Ü	
M 21	Bepaling van de betekenis van verschillende wadden in hun functie als foerageergebied	x	x	x				
M 22	Uitwerking en implementatie van beschermende bepalingen, verordeningen en vrijwillige afspraken voor het duurzaam veiligstellen van storingvrije broedplaatsen	x	x	x	x			K
M 23	Rekening houden met het belang van onbelemmerde vliegcorridors bij de controle van ingrepen tussen foerageer- en slaapplaatsen en andere met elkaar verbonden deelhabitats (bijvoorbeeld bij het zoeken naar locaties voor windenergie-installaties)	x	x	x	x			K
M 24	Inrichting van storingvrije / storingarme gebieden in het aquatische milieu voor de ontwikkeling van de resterende zee grasbestanden en de typische daarmee gepaard gaande fauna en flora	x						
M 25	Onderzoek / monitoring voor het verkrijgen van inzicht met betrekking tot de verspreiding en herpopulatie van zee grasbestanden	x						
M 26	Vermijden/beperken van de verdere immigratie en verspreiding van invasieve soorten	x	x	x	x		x	
M 27	Behoud, ontwikkeling en herpopulatie van eulitorale en sublitorale mosselbanken	x						K
M 28	Opstellen van een voor het Eems-Dollard estuarium specifiek inventarisatie- en monitoringconcept	x	x	x	x			
M 29	Onderzoeksprogramma voor het toepassen van harde substraten	x	x					
M 30	Behoud van de habitatkwaliteit voor de bruinvis	x	x					
M 31	Behoud van een deelpopulatie van de meervleermuis	x	x	x				
M 32	Toename van de wateruitwisseling langs de Geiseleiddamm en Leitdamm Seedeich		x				x	
M 34	Systeemverbeterende maatregelen – bodemdrempel, getijderegeling, getijdebassins			x	x		x	
M 36	Aanleg van ondiepe waterzones	x*	x	x	x		x	K
M 37	Naar achteren verleggen van de dijklijn	x*	x	x	x		x	K
M 38	Opening of afbreken van zomerdijken of oeverwallen			x	x		x	K
M 39	Aanleg van secundaire wateren	x*	x*	x	x		x	K
M 40	Meanders en nevengeulen terugbrengen in de natuurlijke toestand			x	x		x	K
M 41	Behoud en ontwikkeling van mesofiel grasland			x				K
M 42	Behoud en ontwikkeling van nagenoeg natuurlijke ooibosbestanden			x	x			K
M 43	Behoud van de nagenoeg natuurlijke stilstaande oppervlaktewateren			x				K
M 44	Behoud van Natura 2000-gebieden	x	x	x	x		x	K
M 45	Instandhouding / bevordering van foerageerhabitats in de buurt van broedhabitats			x	x			K
M 46	Behoud en ontwikkeling van soortenrijke ruigte-gemeenschappen in associatie met rietlanden				x			K
M 47	Behoud en ontwikkeling van vlakland-hooilanden in complex met nat weidegebied of kalkgrasland				x			
M 48	Behoud en ontwikkeling van de nagenoeg natuurlijke stilstaande wateren en afgesneden oude armen				x			K
M 50	Kolonisatie / herpopulatie van soorten	x	x	x	x		x	K
M 51	Instandhouding, verbetering en connectiviteit van habitats van broed- en gastvogels	x	x	x	x		x	K
M 52	Fundamentele conceptuele maatregelen (onderzoek, rapportage, bijscholing, advisering, certificering)	x	x	x	x		x	
M 53	Institute for Estuarine Management Ems-Estuary, IEMEE	x	x	x	x		x	
M 55	Verbeteringen/opwaarderingen in het Leda-Jümme-gebied					x		
M 56	Opzetten van een natuurbeschermingsstation	x	x	x			x	

Toelichting:

rood = voorstellen voor gezamenlijke NL-DE maatregelen;

blauw = voorstellen voor maatregelen op Nederlands grondgebied;

zwart = voorstellen voor maatregelen op Duits grondgebied

x* = in verband met "aanwijzing van een overgangszone";

- L** = voorstellen voor maatregelen in het Leda-Jümme-gebied
Ü = voorstellen voor functiegebiedoverschrijdende maatregelen
K = voorstel voor een maatregel waar een conflict aan vastzit (vgl. hfst 3.4)

Afb. 32: Eems bij Jemgum (Foto: H.-J. Zietz)

4. IMP–voorstellen voor maatregelen, aanwijzingen voor implementatie van Natura 2000

Het IMP Eems-estuarium moet in zijn totaliteit alle betrokkenen kunnen dienen, juist vanwege de nauwe vervlechting van de gebruiksvormen met de natuurlijke ruimte en de bij de implementatie van N2000 maatregelen optredende conflicten in het plangebied.

Hiervoor is de volgende gemeenschappelijke gedeelde omschrijving van de betekenis en de rol van het IMP Eems-estuarium voor de toekomstige ontwikkeling van het plangebied en voor de samenwerking van de verschillende betrokkenen uitgewerkt. De gemeenschappelijke beginselen van het IMP Eems-estuarium zijn gedacht als algemeen richtsnoer, door alle betrokkenen in gelijke mate in acht te nemen.

Het IMP Eems-estuarium dient alle betrokkenen bij het Eems-estuarium, omdat het

- de situatie van de Natura 2000-gebieden in het grens- en gebiedsoverschrijdende plangebied voor het eerst gedetailleerd in beeld brengt en analyseert en de resultaten in een gezamenlijk document uitgebreid weergeeft,
- voor een effectieve grensoverschrijdende bescherming van Natura 2000 oplossingsvoorstellen – in ieder geval deels – met inachtneming van de gebruiksbelangen laat zien,
- door de informatie bijdraagt aan duidelijkheid over planningsruimte en ook aan het versnellen van plannings- en vergunningsprocedures,
- het wederzijdse begrip bevordert voor de belangen van vertegenwoordigde betrokkenen door informatie en uitwisseling alsmede medewerking in het uitwerkings- en uitvoeringsproces,
- de grensoverschrijdende kennis en het bewustzijn over het functioneren en de ontwikkelingsperspectieven van het Eems-estuarium bevordert.

Nedersaksen en Nederland willen de intensieve en uiterst constructieve grensoverschrijdende samenwerking in het kader van de opstelling van het IMP Eems-estuarium ook bij de concrete en praktische implementatie ervan voortzetten.

De stapsgewijze implementatie van deze IMP-voorstellen voor maatregelen moeten regelmatig getoetst en geëvalueerd worden met het oog op de te bereiken doelen en de resultaten, om zo nodig de planning van de maatregelen tijdig aan te kunnen passen. Deze procedure wordt als “adaptief beheer” aangeduid.

In het IMP Eems-estuarium zijn voorstellen voor maatregelen, voornamelijk maatregelen voor concrete gebieden, op kaarten weergegeven⁵⁹.

4.1 IMP-Maatregelenbladen

Als basis voor het IMP Eems-estuarium zijn alle voorgestelde maatregelen uit de Vakbijdrage 'Natura 2000' gebruikt. Op basis van de resultaten en evaluatie van de in hoofdstuk 3 beschreven afstemmingsgesprekken kwam er veel nieuwe en/of concretere informatie met betrekking tot de afzonderlijke voorstellen voor maatregelen. Enkele voorstellen voor maatregelen zijn echter ook geschrapt, samengevoegd of vooreerst uitgesteld (vgl. hoofdstuk 3).

Om ervoor te zorgen dat de resultaten die voor de concretisering en implementatie van de voorstellen voor maatregelen belangrijk zijn, in begrijpelijke vorm ter beschikking staan, zijn in het kader van het IMP Eems-estuarium Maatregelenbladen⁶⁰ opgesteld. Deze worden IMP-

⁵⁹ vgl. IBP Eems-estuarium, deel B - Appendix, nr. III, kaarten 2+3

⁶⁰ vgl. IMP Eems-estuarium, deel B – Appendix, nr. II, IMP-Maatregelenbladen

Maatregelenbladen genoemd en zijn qua inhoud vergelijkbaar met die in de Vakbijdrage N2000.

Met de IMP-Maatregelenbladen worden de wijzigingen ten opzichte van de voorstellen voor maatregelen uit Vakbijdrage 1 'Natura 2000' gedocumenteerd en worden voor elk afzonderlijk voorstel voor een maatregel de volgende aspecten weergegeven:

- Beknopte beschrijving en beoogde werking van het voorstel voor de maatregel,
- Ligging in het functiegebied,
- Voorstel voor een nationale (NL of DE) maatregel of gemeenschappelijke maatregel (DE + NL),
- Aanwijzing voor de inpassing / groepering (proces, habitat, soorten, overige),
- Evt. synergie resp. inhoudelijk gelijke maatregelen tussen Natura 2000 + KRW,
- Resultaten uit de afstemminggesprekken,
- Verwijzingen naar geschikte uitvoeringsinstrumenten,
- Verwijzingen naar de concrete uitvoering en daarbij te betrekken instanties,
- Koppeling met andere voorstellen voor maatregelen.

Voor alle nadere informatie over de afzonderlijke voorstellen voor maatregelen, zoals details over betrokken Natura 2000-gebieden, soorten indicatoren, een nauwkeurige beschrijving van de voorstellen voor maatregelen of zoekgebieden voor de implementatie van het voorstel voor een maatregel, wordt verwezen naar de Vakbijdrage 1 'Natura 2000'.

In het kader van het IMP Eems-estuarium zijn ook nog andere geschikte IMP-voorstellen voor maatregelen ontwikkeld, die eveneens zijn weergegeven in de Maatregelenbladen. Deze nieuwe voorstellen voor maatregelen / maatregelenbladen zijn doorlopend genummerd (vanaf M 55).

4.2 Prioritering van voorstellen voor maatregelen

Op basis van de in het kader van het IMP Eems-estuarium vastgestelde voorstellen voor maatregelen ter verbetering van de beschermings- en instandhoudingstoestand van de Natura 2000-habitattypen en soorten in het Eems-estuarium zijn de resultaten van de verschillende voorstellen voor maatregelen in de respectievelijke IMP-Maatregelenbladen weergegeven⁶¹.

Deze voorstellen voor maatregelen vormen het handelingsconcept/perspectief van het IMP Eems-estuarium en zijn verdeeld in vier verschillende groepen:

- procesgericht
- HR-habitats
- HR-soorten / beschermde vogels
- Overige

Op grond van het abstractieniveau van het IMP Eems-estuarium en de diverse manieren van invulling van de meeste maatregelen is een concrete individuele hiërarchie en ruimtelijke vastlegging op dit moment niet mogelijk.

Hieronder worden om te beginnen algemene natuurbeschermingscriteria benoemd die een rangorde voor de concretisering en implementatie van voorstellen voor maatregelen mogelijk maken. Zo kan een bijzondere noodzaak worden afgeleid voor voorstellen voor maatregelen die:

- dienen voor het herstel van de gunstige staat van instandhouding van de toestand van Natura 2000-habitattypen en soorten, waarvan de populatie in het plangebied

⁶¹ vgl. IMP Eems-estuarium, deel B – Appendix, nr. II, IMP-Maatregelenbladen

momenteel is beoordeeld met een "middelmatige tot slechte toestand " die dus een concrete verbetering van "C" naar "B" kunnen bewerkstelligen of

- het behoud van de gunstige staat van instandhouding bij Natura 2000-habitattypen en soorten, waarvan de toestand dreigt te verslechteren, kunnen bewerkstelligen.

Mocht de staat van instandhouding dan wel het vooruitzicht voor een habitatype volgens supplement I of een soort volgens supplement II van de Habitatrichtlijn of de Vogelrichtlijn in de verschillende functiegebieden verschillend worden beoordeeld, dan kan daaruit worden afgelezen in welk gedeelte van het plangebied er sprake is van een bijzondere noodzaak tot uitvoering. Bestaat de mogelijkheid om een voorstel voor een maatregel op verschillende plaatsen in het plangebied te implementeren, dan moet deze eerst daar worden gerealiseerd waar aan een van beide bovengenoemde criteria wordt voldaan en er een geringere impact op derden te verwachten is.

Daarnaast kan er voor een voorstel voor een maatregel ook een bijzondere noodzaak tot uitvoering worden vastgesteld als deze gelijktijdig positieve effecten heeft op een groot aantal verschillende Natura 2000-habitattypen en soorten of in het hele plangebied effect heeft. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om voorstellen voor conceptuele maatregelen die betrekking hebben op het "totale systeem van de 'Tideems' (getijde Eems)" en dit in positieve zin dienen te veranderen, om zo integraal positieve effecten op veel beschermde Natura 2000-waarden te hebben.

Met de eerder genoemde algemene criteria dient in specifieke gevallen een implementatie van het betreffende voorstel voor een maatregel niet te worden uitgesloten als deze op grond van geschikte omstandigheden ter plaatse mogelijk en geaccepteerd is ('no regret') of door Nedersaksen en Nederland gezamenlijk kan worden uitgevoerd.

Hieronder worden op basis van deze fundamentele criteria voor bepaalde speerpunten verdere richtlijnen/aanbevelingen uiteengezet voor de IMP-voorstellen voor maatregelen die gezien hun prioritering van bijzonder belang zijn.

Beschermings- en instandhoudingsdoelen in de Vakbijdrage Natura 2000

De in de vakbijdrage Natura 2000⁶² uitgewerkte beschermings- en instandhoudingsdoelen voor het plangebied zijn in tabelvorm samengevat in het IMP Eems-estuarium opgenomen⁶³. Zij vormen het uitgangspunt voor maatregelen. De beschermings- en instandhoudingsdoelen zijn gegroepeerd volgens de hiernavolgende indeling:

- behoud en verbeteren van voor het estuarium kenmerkende processen en functies om gunstige abiotische voorwaarden en kenmerkende hydromorfologische structuren te bereiken,
- behouden en verbeteren van voor het estuarium kenmerkende habitats of getijdelandenschappen en hun dynamische veranderingen.
- behouden en verbeteren van leefgebieden voor vitale, op lange termijn levensvatbare populaties van soorten soorten van Bijlage II van de Habitatrichtlijn en de vogelsoorten van de Vogelrichtlijn

Afb. 33: Oude arm van de Eems bij Jemgum (Foto: K. Wenn, NLWKN)

⁶² vgl. IMP Eems-estuarium, deel B – Appendix, nr. VI - Vakbijdrage Natura 2000, hfdst. 4.3, pag 394

⁶³ vgl. IMP Eems-estuarium, deel B – Appendix, nr. I - Natura 2000, bechermings- en instandhoudingsdoelen

- behouden en verbeteren van habitats voor vitale, opo lange termijn levensvatbare populaties van leefgebiedtypische soorten.

Voorstellen voor maatregelen voor de hoofdproblematiek in het Eems-estuarium (getij-asymmetrie / troebeling enz.)

Voor het bereiken van de Natura 2000-doelen voor het Eems-estuarium is een spoedige en succesvolle implementatie van de voorstellen voor procesgerichte maatregelen urgent. In het Masterplan Ems 2050 is daartoe voor Nedersaksen vastgelegd dat het bereiken van de doelen van het Masterplan, te weten 'duurzame ontwikkeling en optimalisatie van het Eems-estuarium ten aanzien van natuurlijkheid, veiligheid en toegankelijkheid', rekening houdend met de 'ecologische en economische belangen', het volgende betekent:

1. Prioriteit geven aan de oplossing van het slibprobleem in de Beneden-Eems,
2. Verbetering van de watertoestand in de getijde-eems met als een gunstige toestand van instandhouding te realiseren conform de betreffende richtlijnen:
 - a. Terugdringing van stroomopwaarts gericht transport van vaste stoffen
 - b. Verbetering van de waterecologie (waterkwaliteit, betere leefomstandigheden voor waterfauna en -flora),
3. Realisering en/of opwaardering van habitattype 'estuaria' en bijbehorende soorten, met als doel bereiken van de gunstige toestand van instandhouding conform de betreffende richtlijnen,
4. Bescherming van vogels en hun leefgebied ,
5. Realiseren van een goed functionerende vaarroute 'Bundeswasserstraße Ems' voor de Eemshaven en voor de aan de haven en de waterweg gelieerde bedrijven.

Een oplossing van het slibprobleem heeft prioriteit, omdat anders veel andere voorstellen voor maatregelen helemaal niet uitgevoerd kunnen worden. In het Masterplan Ems 2050 is daarom een bindend kader 'Waterbouwkundige maatregelen voor oplossing van het slibprobleem en ter verbetering van de watertoestand in de Beneden-Eems' vastgelegd. In dit kader worden drie haalbaarheidsstudies uitgewerkt voor de verschillende oplossingsrichtingen.

Afb. 34: Slibdepot bij Jemgum (Foto: H.-J. Zietz)

Nationale bijzonderheden (DE – NL)

Bij de toedeling van de instandhoudingsdoelen in Natura 2000-gebieden gebruikt Nederland het principe van 'strategisch lokaliseren'. Om in het hele land een gunstige staat van instandhouding van de habitattypen en soorten te bereiken, is lokalisering van nationale doelen ter verbetering van de kwaliteit of vergroting van het gebied van een habitattype of habitat van een categorie bij voorkeur voor die gebieden zinvol, waar deze doelen tegen de geringste financiële kosten en sociale effecten kunnen worden gerealiseerd. Het oogmerk van dit principe is op een uitvoerbare en betaalbare manier landelijk een gunstige staat van instandhouding te bereiken.

In het Nederlandse deel van het Eemsestuarium wordt in het kader van de Natura 2000 aanwijzing voor het habitattype Estuaria naast een behoudsdoel voor oppervlakte een verbeterdoel voor kwaliteit opgenomen.

In Nedersaksen is er geen inhoudelijk verschillende wijze van aanpak tussen de in totaal drie estuaria (Elbe, Weser, Eems). Alle deelstaten zijn verplicht om in hun rechtsgebied in het kader van de bestaande mogelijkheden de maatregelen te nemen om de gunstige instandhoudingstoestand te bewaren en/of te herstellen.

Synergieën tussen Vakbijdrage 1 'Natura 2000' en KRW

Vakbijdrage 1 'Natura 2000' en KRW streven zoals verwacht grotendeels gelijke doelen na, maar met betrekking tot concrete maatregelen is er vaak sprake van verschillen of ontbreekt er een inhoudelijke harmonisering van voorstellen voor maatregelen.

In het kader van het IMP Eems-estuarium zijn er in totaal 14 voorstellen voor maatregelen voor de Eems uitgewerkt die qua naam en qua inhoud identiek zijn. Daarmee worden hierbij mogelijkheden geboden om deze voorstellen voor maatregelen met voorrang en gezamenlijk te realiseren (zie tabel 11).

Tab. 10: Synergieën tussen Vakbijdrage 1 'Natura 2000' en KRW

Nr.	IMP-voorstellen voor maatregelen
M 2	Geïntegreerd waterloopkundig concept
M 3	Sedimentmanagementconcept
M 4	Opruimen van de Griesberg
M 7	Verbetering van de kwaliteit van het oppervlaktewater / de waterkwaliteit*
M 9	Afbreken of afvlakken van oeverbeschoeiingen
M 10	Behoud en ontwikkeling van kweldergemeenschappen
M 12	Behoud en ontwikkeling van rietlandzones
M 15	Onderhoudsplannen
M 17	Verbouwen van spuisluizen en gemalen om ze passeerbaar te maken of de passeerbaarheid te verbeteren
M 27	Behoud, ontwikkeling en herpopulatie van eulitorale en sublitorale mosselbanken
M 36	Aanleg van ondiepewaterzones
M 37	Naar achteren verleggen van de dijklijn*
M 38	Opening of afbreken van zomerdijken of oeverwallen*
M 50	Kolonisatie / herpopulatie van soorten

*indien gelijktijdig andere, voor de KRW positieve voorstellen voor maatregelen kunnen worden geïmplementeerd

Bescherming en achteraf aanmelden van Natura 2000-gebieden

Op 8 december 2008 heeft de Europese Commissie de Nederlandse habitatzone Eems-Dollard opgenomen in de 'lijst van gebieden van gemeenschappelijk belang'. Daarmee moet dit gebied na uiterlijk zes jaar zijn aangewezen of van overheidswege zijn veiliggesteld. De habitatzone 'Eems-Dollard' zal in 2017 door een wijziging van het aanwijzingsbesluit Natura 2000 Waddenzee worden aangewezen.

In Nedersaksen is het IMP Eems-estuarium eveneens als basis voor het van overheidswege veiligstellen van aangemelde Natura 2000-gebieden in het Eems-estuarium uitgewerkt. Op grond van eisen van de Europese Commissie is gepland dat eind 2015 de aanwijzing en bescherming als natuurbeschermingsgebied (NSG) moet zijn afgerond.

De aanmeldingen van Natura 2000-gebieden die er nu toe in het Eems-Dollard-gebied of binnen het gemeenschappelijk (verdrags)gebied (DE – NL) zijn geweest, vereisen echter met het oog op concrete gebiedsgrenzen een harmonisatie en het opstellen van gezamenlijke digitale basisinformatie. Bovendien is het gemeenschappelijke (verdrags)gebied binnen het plangebied tot nu toe alleen door Nederland als Natura 2000-gebied (Habitatrichtlijn, Vogelrichtlijn) aangemeld. Dit moet door Nedersaksen, in ieder geval als habitatrichtlijngebied, nog gebeuren. Tegen deze achtergrond is dit in het betreffende IMP-voorstel voor een maatregel (vgl. M 44) extra opgenomen.

Draagvlak bij de gebruikersgroepen

Uit de afstemmingsgesprekken (vgl. hoofdstuk 3) zijn de volgende IMP-voorstellen voor maatregelen voortgekomen (zie tabel 12), die door geen enkele gebruikersgroep als kritisch, maar als 'neutraal' of als 'synergie' worden beschouwd, zodat er kan worden uitgegaan van draagvlak. De concretisering en implementatie vragen een verdere volledige betrokkenheid van gebruikersgroepen.

Tab. 11: Overzicht van de voorstellen voor maatregelen met neutrale beoordeling of synergie-beoordeling

Nr.	IMP-voorstellen voor maatregelen
M 4	Opruimen van de Griesberg
M 11	Aanleg van oeverbescherming ter beperking van erosieprocessen
M 15	Onderhoudsplannen
M 24	Inrichting van stovingvrije / stovingarme gebieden in het aquatische milieu voor de ontwikkeling van de resterende zeegrasbestanden en de typische daarmee gepaard gaande fauna en flora
M 25	Onderzoek / monitoring voor het verkrijgen van inzicht met betrekking tot de verspreiding en herpopulatie van zeegrasbestanden
M 26	Voorkomen / inperken van verdere immigratie en verspreiding van invasieve soorten
M 28	Opstellen van een voor het Eems-estuarium specifiek inventarisatie- en monitoring-concept
M 29	Onderzoeksprogramma voor het toepassen van harde substraten
M 31	Behoud van een deelpopulatie van de meervleermuis
M 32	Toename van de wateruitwisseling langs de Geise-strekdijk en strekdijk zeedijk
M 47	Behoud en ontwikkeling van vlakland-hooilanden in het complex met nat weidegebied of kalkgrasland
M 52	Fundamentele conceptuele maatregelen (onderzoek, rapportage, bijscholing, advisering, certificering)
M 53	Samenwerkingsverband Integrated Estuarine Management Ems-Estuary', IEMEE

Voorstel voor toekomstige weidevogelleefgebieden en habitats in het estuarium

In de Vakbijdrage 1 'Natura 2000' en in het IMP Eems-estuarium (vgl. hoofdstuk 2) is, met name voor het functiegebied 3 als onderdeel van het vogelbeschermingsgebied V 10, gewezen op het momenteel grote belang van buitendijkse gebieden voor weidevogels.

De ontwikkeling van voor estuaria typische habitats kan op deze gebieden zodoende alleen plaatsvinden als er eerst een oplossing voor de bescherming van de weidevogels op de lange termijn is gewaarborgd.

Voor zover voor deze gebieden het herstel en de ontwikkeling van voor estuaria typische en/of voor getijdelandenschappen typische watercondities als prioritair doel voorzien is, is het noodzakelijk om op de lange termijn gericht en bij voorkeur in het binnenland voor de weidevogelsoorten nieuwe geschikte gebieden te creëren. Alternatief is om in bepaalde situaties deels mogelijk geschikte terreinen in de uiterwaarden te bieden.

Als voor de bescherming van weidevogels te behouden leefgebieden worden de volgende gebieden voorgesteld:

- A = Uiterwaarden bij Petkum
- B = Uiterwaarden bij Nendorp
- C = Uiterwaarden bij sluis Oldersum
- D = Uiterwaarden bij Middelsterborg
- E = Uiterwaarden bij Midlum
- F = Weidegebied bij Thedinga
- G = Uiterwaarden bij Hohegaste
- H = Uiterwaarden bij Bingum en Bingumer Sand

- I = Gebieden met zomerdijken boven Papenburg

Hoe dit voorstel in het Eems-estuarium in de functiegebieden 3 en 4 er uit zal kunnen zien, is in het IMP-Eemsestuarium in kaartbeelden vastgelegd.⁶⁴

Het boven beschreven doelconflict op de voordijkgebieden van het Vogelbeschermingsgebied V10 eeft geen betrekking op hun betekenis voor waardebepalende gast- en trekvogels

4.3 Bevoegdheden en financieringsmogelijkheden

Het realiseren van de beschermings- en instandhoudingsdoelen en de implementatie van de voorstellen voor maatregelen voor het behouden en herstellen van de gunstige staat van instandhouding van de beschermde Natura 2000-gebieden in het plangebied van het IMP Eems-estuarium zijn formeel de taak van de voor natuurbescherming verantwoordelijke overheden.

De realisering vereist, naast de bestaande verantwoordelijkheid van overheden voor maatregelen zoals aanwijzingen van beschermde gebieden, ook een actief en continu initiatief van de natuurbeschermingsinstanties op alle niveaus in Nedersaksen (Umweltministerie, NLWKN en de Landkreise) en in Nederland (Ministerie EZ, Rijkswaterstaat, provincie Groningen). Zij nemen de maatregelen mee bij het ter plaatse noodzakelijke handelen van verantwoordelijke natuurbeschermingsinstanties en andere overheidsinstanties.

In Nederland is het Ministerie van Economische Zaken (Min.EZ) bevoegd gezag voor de Natura 2000-aanwijzing (hele gebied) en Nb-wetvergunningen in het gemeenschappelijke of betwiste gebied. Rijkswaterstaat is belast met de opstelling van het Beheerplan N2000. De provincie Groningen is bevoegd gezag voor de natuurbeschermingstaken, met uitzondering van de Natura 2000 aanwijzing in het onbetwiste Nederlandse gebied.

In Nedersaksen doet het Umweltministerie de melding van Natura 2000-gebieden. De landkreisen Aurich en Leer, de kreisfreie stad Emden en de NLWKN zijn de bevoegde lagere natuurbeschermingsautoriteiten.

Duitsland en Nederland zullen een gezamenlijk uitvoeringsprogramma uitwerken om daarmee ook EU-subsidies voor het Eems-estuarium te kunnen aanspreken.

De open en interdisciplinaire dialoog met overige openbare instanties, verenigingen, gebruikers en direct betrokkenen en de informatieuitwisseling zijn een eerste vereiste voor de verdere implementatie. Daarnaast hebben ook andere autoriteiten en instanties de verantwoordelijkheid of zelfs de wettelijke vereiste taak om met de doelen van de natuurbescherming in het kader van hun taakvervulling rekening te houden en geschikte maatregelen te implementeren. Dit betreft bijvoorbeeld de Duitse federale dienst voor water- en scheepvaartbeheer (WSV) voor het gedeelte van de Duitse waterwegen en hun ecologische passeerbaarheid.

Het IMP Eems-estuarium vormt in Nedersaksen een vakinhoudelijke basis voor het Masterplan Ems 2050. Op basis hiervan is voor de overeengekomen doelstellingen een bindend kader opgesteld. De financiering van deze maatregelen, die voor een duurzame ontwikkeling van het Eems-estuarium geïmplementeerd moeten worden, is daarbij eveneens geregeld.

In Nederland vormt het IMP een bouwsteen voor de verdere planvorming voor het Eems-Dollardgebied. Maatregelen voor dit gebied worden uitgewerkt in het kader van het Programma Eems-Dollard 2050 en het Beheerplan Natura 2000.

⁶⁴ Vgl. IMP, deel B-bijlage III kaart 4

De financiering van het netwerk Natura 2000 wordt in artikel 8 van de Habitatrichtlijn algemeen beschreven. De bepalingen van de Habitat- en Vogelrichtlijn richten zich t.a.v. de financiële consequenties allereerst tot de lidstaten. Wel is voorzien in een cofinanciering door de Europese Unie op basis van een kostenbegroting in de Habitatrichtlijn. Op grond daarvan komt een directe financiële deelneming van de Europese Unie vooral voor die gebieden in aanmerking, waarin zich prioritaire soorten en habitattypen bevinden.

De Europese Unie raamt voor de implementatie van de Habitat- en Vogelrichtlijn in de hele EU een financieringsbehoefte van ca. 6 miljard euro per jaar⁶⁵. Dit zijn kosten voor de opbouw van het netwerk Natura 2000, het beheer van deze beschermde gebieden, de uitvoering van de maatregelen voor het behoud en de verbetering van de staat van instandhouding van de beschermde habitattypen en soorten en de voortgangscntrole. Inbegrepen zijn ook kosten voor natuurbeleving en natuur- en milieueducatie.

In Duitsland kunnen de natuurbeschermingsmaatregelen in de Natura 2000-gebieden met deelstaat-steunprogramma's of in het kader van Europese fondsen met EU-cofinanciering worden gesteund. De EU-Commissie heeft een leidraad voor de financiering uitgegeven⁶⁶, en geactualiseerd⁶⁷ waarin de steunmogelijkheden op EU-niveau zijn weergegeven.

Om gebruik te kunnen maken van de EU-fondsen moeten de deelstaten eigen uitvoeringsprogramma's opstellen en door de Europese Unie laten goedkeuren. Contactpersonen in Nedersaksen voor de subsidiecriteria zijn de ministeries (milieu, landbouw) en ten aanzien van de natuurbescherming de NLWKN.

Om een effectief management van de Natura 2000-gebieden te bereiken, zijn in artikel 8 van de Habitatrichtlijn 'prioritaire actiekaders' als strategische planningsinstrumenten opgenomen. Deze worden voor elke programmaperiode op nationaal en/of regionaal niveau vastgelegd, om in de lidstaten de integratie van de financiering van Natura 2000 bij het gebruik van andere relevante EU-financieringsinstrumenten te versterken. Het Duitse 'prioritaire actiekader' voor de EU-programmaperiode 2014/2020 is in overleg met de deelstaten in 2013 opgesteld.

Aan Duitse zijde is als verdere financieringsmogelijkheid voor de implementatie van IMP-maatregelen het programma "Blaues Band" genoemd, indien dit programma volgens planning in 2016 als actiekader aangenomen wordt. Dit programma is bedoeld om de natuur van rivieren en uiterwaarden te bevorderen. Als daartoe geschikte maatregelen worden in het bijbehorende raamconcept bijvoorbeeld genoemd het herstel van typische uiterwaardenhabitats, verwijderen van harde oeverbeschermingen, het weer verbinden van oude rivierarmen met de rivier en het terugleggen van dijken.

Beheer- en ontwikkelplan voor de Rijkswateren (BPRW) 2016-2021.

In Nederland zijn de politieke en financiële maatregelen voor de periode 2016-2021 in het Beheer en Ontwikkelplan voor de Rijkswateren (BPRW) vastgelegd. De maatregelen die in het BPRW zijn opgenomen zijn onderdeel van de Rijksbegroting.

Het KRW maatregelenpakket is voor de planperiode gericht op nader onderzoek naar de slibhuishouding van de Wadden en de Eems-Dollard, kwelderherstel, uitbreiding van het zeegrasareaal en het opruimen van de door lozingen in het verleden ontstane 'Griesberg Brunnermond'. In genoemde planperiode zal RWS concrete maatregelen op hun effecten gaan beoordelen met het doel dat duidelijk wordt welke maatregelen in welke mate bijdragen aan een verbetering van de kwaliteit van het estuarium.

⁶⁵ Internetpagina van het 'Bundesamt für Naturschutz' (BfN); www.bfn.de/0316_finanzen.html

⁶⁶ Leidraad 'Financiering van Natura 2000', in opdracht van de Europese Commissie, directoraat generaal Milieu, herziene versie, juni 2007

⁶⁷ Guidance Handbook (2014); Financing Natura 2000- EU funding oppertunities in 2014-2020

Waddenfonds.

Het Waddenfonds is opgericht om een duurzame en kwalitatieve impuls te geven aan ecologie en economie van het waddengebied. Sinds 1 januari 2012 zijn de provincies Noord-Holland, Groningen en Fryslân verantwoordelijk voor het Waddenfonds. Het Waddenfonds geeft impulsen aan het ontwikkelen van de internationale ecologische betekenis van het waddengebied in combinatie met regionale duurzame economische ontwikkeling.

De hoofddoelstellingen van het Waddenfonds zijn:

- a) Het vergroten en versterken van de natuur- en landschapswaarden van het waddengebied.
- b) Het verminderen of wegnemen van externe bedreigingen van de natuurlijke rijkdom van de Waddenzee.
- c) Een duurzame economische ontwikkeling van het waddengebied, dan wel gericht zijn op een substantiële transitie naar een duurzame energiehuishouding ten aanzien van het waddengebied.
- d) Het ontwikkelen van een duurzame kennishuishouding ten aanzien van het waddengebied.

Het gaat om private initiatieven en initiatieven van lagere overheden. Voor het Waddenfonds komen projecten in aanmerking die niet in lopende overheidsprogramma's zijn opgenomen.

Nieuwe ontwikkeling van (NL-DE) steunprogramma 's voor estuaria

Tegen de achtergrond van het bijzondere belang van estuaria moet worden overwogen of de ontwikkeling van een eigen dan wel gemeenschappelijk (NL-DE) natuurbeschermingssteunprogramma voor estuaria zinvol is. Met een gemeenschappelijk 'estuarium-programma' zouden de recente nationale inzichten en maatregelen ten behoeve van een positieve en eventueel ook gezamenlijke verdere ontwikkeling van de verschillende estuaria doelgericht kunnen worden geïmplementeerd. Daarnaast zou een dergelijk programma ook als een belangrijke aanvullende stap aan het realiseren van de doelen van de Kaderrichtlijn Water kunnen bijdragen.

Uitvoering van afzonderlijke maatregelen

De uitvoering van speciale of grotere natuurbeschermingsprojecten (bijvoorbeeld hulpmaatregelen ten behoeve van soorten, maatregelen voor het creëren en ontwikkelen van nageoeg natuurlijke habitats) kan in specifieke gevallen via openbare financierings- of subsidie-mogelijkheden plaatsvinden, bijvoorbeeld via 'LIFE+' van de Europese Commissie of het recentelijk ingestelde federale Duitse programma ter bevordering van de biologische diversiteit (BMU 2011). Daarnaast kan de implementatie van afzonderlijke maatregelen financieel door openbare of particuliere stichtingen, zoals de Duitse federale stichting voor milieuzorg (Deutsche Bundesstiftung Umwelt [DBU]) of de Nedersaksische milieustichting (Niedersächsische Umweltstiftung), worden ondersteund.

De financiering van de IMP-voorstellen voor maatregelen is in ieder geval een formele taak van de natuurbeschermingsinstanties. Daarnaast hebben ook andere instanties en organisaties de verantwoordelijkheid of zelfs de wettelijke opgedragen taak om met de doelen van de natuurbescherming in het kader van hun taakvervulling rekening te houden en geschikte voorstellen voor maatregelen conform het IMP Eems-estuarium te implementeren.

4.4 Uitvoeringsinstrumenten en samenwerking

In onderstaande tabel 12 worden essentiële nationale en gemeenschappelijke uitvoeringsinstrumenten voor het realiseren van de doelen en voorstellen voor maatregelen van het IMP Eems-estuarium opgesomd die ook in de IMP-Maatregelenbladen worden gebruikt.

Naast deze instrumenten is het voor het realiseren van de doelen en voorstellen voor maatregelen echter ook van wezenlijk belang ze in andere vakinhoudelijke planningen over te nemen / te integreren.

Tab. 12: Instrumenten die voor de uitvoering van het IMP Eems-estuarium van belang zijn

Geschikte uitvoeringsinstrumenten	Overname in andere planningen
Samenwerking DE - NL Wettelijke bescherming/aanwijzing N2000 Investeringsmaatregelen Contractuele natuurbescherming Informatie / geleiden van de bezoekers Onderzoeksplannen Monitoring Landinrichting Planningen / concepten Beheerplan N2000 Programma Eems-Dollard 2050	Ruimtelijke ordening en deelstaatplanning KRW – beheerplan en maatregelenprogramma

Hieronder worden de in de tabel 12 genoemde instrumenten voor het realiseren van het IMP Eems-estuarium nader toegelicht.

4.4.1 Samenwerking Duitsland-Nederland

Het Eems-Dollardgebied is een belangrijk gemeenschappelijk deelgebied in het Eems-estuarium. Maatregelen in Nedersaksen of in Nederland kunnen telkens van invloed zijn in het andere land. Daarnaast zijn in het IMP Eems-estuarium veel gezamenlijke IMP-voorstellen voor maatregelen uitgewerkt. De implementatie van het IMP Eems-estuarium vereist daarmee een voortzetting van de huidige intensieve samenwerking in de toekomst. Dit betreft niet alleen regelmatige gesprekken, maar vooral een concrete samenwerking tussen de respectievelijke autoriteiten en instanties. Daarvoor zijn hieronder enkele belangrijke aspecten weergegeven.

⇒ Eems-Dollard-Commissies

In de huidige samenstelling zijn volgens het Eems-Dollardverdrag en het Eems-Dollardmilieuprotocol alleen regeringen en waterschappen vertegenwoordigd. Het zou zinvol zijn dat hierin ook (natuur- en) milieuorganisaties en het bedrijfsleven vertegenwoordigd zouden zijn. Een voorbeeld hiervoor is het partnerschap tussen Nederland en België voor de Schelde.

Ook de taken voor de subcommissie G Eems-Dollard zouden kunnen worden uitgebreid, bijvoorbeeld met de implementatie van het IMP Eems-estuarium en/of de intensieve begeleiding van de respectievelijke nationale of gemeenschappelijke voorstellen voor maatregelen in het Eems-Dollard Verdragsgebied.

Het zou ook zinvol kunnen zijn op bepaalde momenten grensoverschrijdende politieke dialogen te voeren of een nadere verkenning te doen naar de samenstelling en de functies van de verschillende Eems-Dollard commissies.

⇒ Samenwerkingsverband IEMEE

In de Vakbijdrage Natura 2000 is de noodzaak tot samenwerking / partnerschap reeds uitgebreid uiteengezet. Met de betreffende IMP-voorstel voor maatregel M 53 'Samenwerkingsverband Integrated Estuarine Management Ems-Estuary – IEMEE' is beoogd een platform te

bieden dat via bilaterale en multidisciplinaire samenwerking uit voorstellen voor conceptuele maatregelen concrete maatregelen ontwikkelt.

⇒ **Gezamenlijke monitoring**

Het onderwerp 'monitoring' dient in het Eems-estuarium gezamenlijk te worden opgepakt, met name voor de uitvoering van de gemeenschappelijke IMP-voorstellen voor maatregelen. In de Vakbijdrage Natura 2000 is reeds uitgebreide informatie over het betreffende voorstel voor maatregel M 28 'Opstellen van een voor het Eems-estuarium specifiek inventarisatie- en monitoringconcept' weergegeven.

⇒ **Informatie over het IMP Eems-estuarium via internet**

De opstelling van het IMP Eems-estuarium is in Nedersaksen voor alle betrokkenen (Planungsgruppe/vakbijdragegroepen) via een 'interne' internetpagina ondersteund. Op deze pagina is ook plek ingeruimd voor de Nederlandse projectinformatie.

Voor de gezamenlijke uitvoering van het IMP Eems-estuarium zou, evenals bij andere estuaria, het internet eveneens kunnen worden gebruikt om het brede publiek te informeren. Daarvoor is een tweetalige presentatie (DE – NL) noodzakelijk.

⇒ **Overeenkomst (DE – NL)**

Om een verbindende en concrete grondslag voor een gemeenschappelijke grensoverschrijdende samenwerking bij de uitwerking van het IMP Eemsestuarium tussen de betrokken overheden en instituten te bewerkstelligen kan deze in een hiertoe strekkende overeenkomst worden vastgelegd.

4.4.2 Wettelijke bescherming / Aanwijzing N2000

In enkele delen van het plangebied is het, zoals hierboven al aangegeven, voor de bescherming van de Natura 2000-gebieden en hun functies nog noodzakelijk en ook reeds in voorbereiding, om natuurbeschermingsinstrumenten van overheidswege (aanwijzing/beheerplan, Ausweisung als Naturschutzgebiet) in te zetten.

Voor de bescherming van Natura 2000-gebieden moeten de noodzakelijke beschermings- en instandhoudingsdoelen (en in Duitsland ook de vereiste maatregelen) worden vastgelegd en daardoor bindend worden.

4.4.3 Investeringsmaatregelen

In bepaalde gevallen vormt grondaankoop een belangrijk beschermings- en ontwikkelingsinstrument voor de implementatie van natuurbeschermingsverplichtingen. Dat betreft vooral die voorstellen voor maatregelen van het IMP Eems-estuarium, waarbij conflicten tussen Natura 2000-doelen en andere gebruiksvormen via overeenkomsten niet kunnen worden opgelost, die zeer langdurig van aard zijn of waarbij de aankoop goedkoper is dan het gebruik van andere natuurbeschermingsinstrumenten. De grondaankoop is met name zinvol voor voorstellen voor maatregelen waarin de plaatselijke situatie (bijvoorbeeld blijvende verandering in de waterhuishouding) moet worden verbeterd of voor voorstellen voor maatregelen op lange termijn voor de weidevogelsoorten voor het verplaatsen en creëren van nieuwe geschikte gebieden, bij voorkeur in het binnenland.

Voor zover gebieden zich al in openbaar bezit bevinden (staat, deelstaat, Landkreise), dienen deze met prioriteit bij de uitvoering van het IMP Eems-estuarium te worden betrokken dan wel met het oog op de geschiktheid ervan te worden getoetst. Het beheer van deze gebieden kan bijvoorbeeld in het kader van pachtovereenkomsten geregeld worden.

4.4.4 Contractuele natuurbescherming (Duitsland)

De contractuele natuurbescherming (agrarisch natuurbeheer met overeenkomsten) vooral in de vorm van samenwerking tussen natuurbescherming en landbouw – levert een belangrijke bijdrage aan de uitvoering van de Europese natuurbeschermingsverplichtingen, met name door het ontwikkelen van die soorten en habitattypen van de Habitatrichtlijn welke zijn aangewezen op bijzondere (extensieve) vormen van landbouwkundig gebruik. Contractuele natuurbescherming komt voor agrarische gebieden in het plangebied van het IMP Eems-estuarium echter vooral in aanmerking als instrument voor het onderhoud en de ontwikkeling van extensief gebruikt, soortenrijk grasland en voor de bescherming van de broedende weidevogels en gastvogels. Vanwege toenemende concurrentie in gronden en teruggang van weidevogelpopulaties zullen intensief grondgebruik en weidevogelbescherming niet strikt gescheiden op verschillende percelen plaatsvinden.

Afb. 35: Rundvee in het dijkvoorland (Foto: H.-J. Zietz)

4.4.5 Informatie / sturen van de bezoekers, onderzoeksplannen, monitoring, ruilverkaveling en plannings / concepten

Andere geschikte uitvoeringsinstrumenten uit tabel 12 zijn 'informatie/sturen van de bezoekers, onderzoeksplannen, monitoring, ruilverkaveling en plannings/concepten'. Daarvoor wordt in de Maatregelenbladen aangegeven of ze in het betreffende voorstel voor een maatregel zouden kunnen worden gebruikt.

4.4.6 Ruimtelijke ordening en deelstaatplanning

De randvoorwaarden voor de ontwikkeling van alle ruimtelijk significante belangen op middel- en lange termijn worden in Nedersaksen maar ook in Nederland in belangrijke mate door de ruimtelijke ordening en de structuurplanning vormgegeven. De ruimtelijke ordening kan op interdisciplinair, overkoepelend niveau vooral de doelen van het IMP Eems-estuarium voor haar rekening nemen.

Afb. 36: Eems bij Jemgum (Foto: H.-J. Zietz)

In Nedersaksen zijn door middel van 'voorrangsgebieden voor Natura 2000' in het kaartgedeelte van het huidige Landesraumordnungsprogramm (LROP) van de deelstaat Nedersaksen de Natura 2000-gebieden in het plangebied in principe afgedekt. Er is een voorstel aan de orde geweest om op grond van het LROP een voor de Eems specifiek voorrangsgebied buiten de N2000-gebieden aan te wijzen, bijvoorbeeld een "Vorrangsgebiet für die Entwicklung der Tideems". Daarmee zou de ruimte veiliggesteld worden voor het op lange termijn uitvoeren van de IMP-voorstellen voor maatregelen, die veel grond vergen. Vanwege de schaarste aan grond binnen het plangebied en het beïnvloedingsgebied wordt dit voorstel als niet realistisch beschouwd.

4.4.7 KRW – beheerplan en -maatregelenprogramma

In de KRW is al rekening gehouden met de Natura 2000-belangen voor de direct van water afhankelijke habitats en soorten. De maatregelen waarmee het bereiken van de goede che-

mische toestand en het goede ecologische potentieel⁶⁸ als bedoeld in de KRW zijn voorzien, zullen ook effect hebben op de staat van instandhouding van de aquatische habitattypen volgens appendix I en soorten volgens appendix II van de Habitatrictlijn. Het gaat dan bijvoorbeeld om vermindering van de belasting door nutriënten en schadelijke stoffen, herstel van de biologische passeerbaarheid van de bijrivieren enz.

De uitvoering van de KRW heeft eveneens effect op betrokken gebruiksvormen, bijvoorbeeld in het kader van het onderhoud van de waterwegen, de kustbescherming, het agrarische gebruik en bij lozingen en wateronttrekkingen.

De bijdrage van de KRW voor Natura 2000 is waardevol. De parameters van de beoordeling en het bereiken van het doel volgens de KRW geven echter slechts een deel van de soorten, habitats en functies weer die in het kader van de Natura 2000-richtlijnen (Habitatrictlijn, Vogelrichtlijn) in stand moeten worden gehouden. Voor de beschermde Natura 2000-waarden is derhalve altijd een specifieke aanvulling van de gegevens, beoordelingen en maatregelen volgens de KRW nodig.

In het kader van het IMP Eems-estuarium zijn voor het plangebied de tussen de KRW en Natura 2000 gemeenschappelijke en inhoudelijk identieke voorstellen voor maatregelen concreet uitgewerkt (vgl. hoofdstuk 3).

4.5 Planning en goedkeuring van toekomstige plannen

Omdat in de Natura 2000-gebieden prioritair het doel wordt nagestreefd om de biologische diversiteit via de in de betreffende gebieden waardebepalende habitats en soorten te beschermen, dient bij nieuwe projecten of plannen vóór de uitvoering ervan te worden nagegaan in hoeverre ze met de belangen van Natura 2000 verenigbaar zijn. Daarbij gaat het om een specifieke toetsing (Passende beoordeling, Prüfung gemäss FFH) die in de regel aansluit op de wettelijk geregelde vergunningsprocedures, waarin ook milieu- en natuurbeschermingsbelangen worden getoetst (bijvoorbeeld milieueffectrapportage, compensatie).

In het kader van het IMP Eems-estuarium en de Vakbijdrage 'Natura 2000'⁶⁹ zijn diverse natuurbeschermingsgrondslagen voor het totale grensoverschrijdende plangebied geïdentificeerd, beoordeeld en vastgelegd en zijn zodoende beschikbaar voor derden als basis voor de toetsing van plannen.

Tot de grondslagen behoren:

- de inventarisatie en beoordeling van de habitats en soorten,
- de integrale en functiegebiedspecifieke beschermings- en instandhoudingsdoelen voor de Natura 2000-gebieden in het plangebied⁷⁰,
- de voorstellen voor maatregelen die bij geschiktheid als coherentie- en compensatiemaatregelen kunnen worden gebruikt.

Met deze grondslagen en informatie kan in Nedersaksen en in Nederland voor nieuwe projecten en plannen bij de uitvoering van HR-effectonderzoeken rekening worden gehouden.

⁶⁸ De in het plangebied van het IMP Eems-estuarium liggende waterlichamen zijn in het kader van de uitvoering van de KRW als aanzienlijk veranderd (HMWB) gecategoriseerd. Doel is derhalve het bereiken van het goede ecologische potentieel.

⁶⁹ vgl. IMP Eems-estuarium, deel B – Appendix, nr. VI - Vakbijdrage Natura 2000

⁷⁰ vgl. IMP Eems-estuarium – Deel B – Appendix II – Natura 2000-beschermings- en instandhoudingsdoelen in het plangebied

Effectonderzoeken voor projecten en plannen⁷¹

In de nationale natuurbeschermingswetgeving voor Nedersaksen (Bundesnaturschutzgesetz) en Nederland (Natuurbeschermingswet) is vastgelegd dat de toetsing of- en in hoeverre projecten of plannen zich met de instandhoudingsdoelen van een Natura 2000-gebied verdragen (HR-effectonderzoek), vóór de toelating of uitvoering ervan noodzakelijk is, als die projecten of plannen afzonderlijk of in combinatie met andere projecten of plannen significante negatieve effecten op de instandhouding van de N2000 doelen kunnen hebben.

Tot die projecten en plannen kunnen eveneens wijzigingen in het gebruik of, in incidentele gevallen, ook onderhoudsmaatregelen behoren die leiden tot aanzienlijke negatieve beïnvloedingen van Natura 2000-gebieden wat betreft kenmerkende bestanddelen van de behouds- of beschermingsdoelstellingen. Dergelijke effecten zijn niet noodzakelijkerwijs alleen dan te verwachten als gronden in een Europees beschermd gebied worden gebruikt. Ook projecten en plannen die buiten het betreffende Natura 2000-gebied spelen kunnen een negatief effect op N2000 gebieden hebben (externe werking).

Afb. 37: Dollard in richting Emden (Foto: H.-J Zietz)

Ten aanzien van algemene methodische eisen aan het HR-effectonderzoek, in Nederland passende beoordeling geheten, bestaan er tussen plannen in estuaria en in andere gebieden geen principiële verschillen. Het al dan niet toelaatbaar zijn van een plan wordt in elk geval door onderzoek van dat specifieke geval bekeken. Om te bepalen of een plan al dan niet toelaatbaar is, is een analyse van de door de bouw/aanleg en voorgenomen gebruik bepaalde effecten noodzakelijk met inachtneming van cumulatieve effecten met andere projecten en plannen.

Het IMP Eems-estuarium kan voor toekomstige plannen als vakinhoudelijke basis voor het eventueel noodzakelijke Habitatrichtlijn-vooronderzoek of Habitatrichtlijn-effectonderzoek worden gebruikt, maar kan dit niet vervangen. Het formele onderzoek kan pas gebeuren door de initiatiefnemer aan de hand van zijn aanvraag.

De in het HR-effectonderzoek⁷² / Passende Beoordeling⁷³ noodzakelijke beoordelingen moeten voldoen aan de jongste stand van wetenschap en techniek. In het geval van resterende en niet te vermijden onzekerheden komen er twee benaderingen in aanmerking:

- een negatief effect wordt in het kader van een 'worst case-scenario' met toepassing van het voorzorgsprincipe als significant beoordeeld – of ingeval als voorgestelde mitigatie als niet toereikend beoordeeld;

⁷¹ vgl. artikel 6, lid 3+4, Habitatrichtlijn 92/43/EEG

⁷² § 34 Bundesnaturschutzgesetz (BNatSchG)

⁷³ ADC-toets (alternatieven / dwingende redenen van groot openbaar belang / compensatie)

- een nadelige beïnvloeding wordt bij transparante weergave van de ervoor pleitende redenen en de onzekerheden als hoogstwaarschijnlijk niet significant beoordeeld - of in geval van voorgestelde mitigatie als hoogstwaarschijnlijk effectief.

Het resterende risico wordt opgevangen door middel van een geschikte monitoring en maatregelen die worden genomen in het geval dat de ontwikkeling afwijkt van de prognose (risicomanagement).

Voor nadere algemene informatie en ook bijzondere eisen (bijvoorbeeld uitzonderingsclausules, onderzoek van alternatieven) wordt verwezen naar de betreffende leidraden.

EU-COMMISSIE (2007/2012):

Leidraad voor de uitlegging van artikel 6 lid 4 van de 'Habitatrichtlijn' 92/43/EEG

LAMBRECHT, H & TRAUTNER, J (2007):

Fachinformationssystem und Fachkonventionen zur Bestimmung der Erheblichkeit im Rahmen der FFH-VP – Endbericht zum Teil Fachkonvention, Schlusstand Juni 2001.

R&E-project in het kader van het milieuonderzoeksplan van het Duitse ministerie van milieu, natuurbescherming, bouw en reactorveiligheid in opdracht van het Bundesamt für Naturschutz.

BMVBS (2008):

Leidraad voor het FFH-effectonderzoek bij Duitse waterwegen.

Europese Commissie (2011): Richtlijn voor de implementatie van de Vogelbeschermings- en Habitatrichtlijn in mondingsgebieden (estuaria) en kustgebieden, met bijzondere inachtneming van havenontwikkeling- en baggerwerkzaamheden (januari 2011).

Maatregelen voor het borgen van de samenhang van Natura 2000-gebieden (coherentie)

Indien een plan met aanzienlijke negatieve effecten op de instandhoudingsdoelen van een Natura 2000-gebied voldoet aan de uitzonderingseisen volgens § 34 lid 3 van de Duitse natuurbeschermingswet (BNatSchG), kan het desondanks worden goedgekeurd. In dat geval moet in maatregelen voor het behoud van de samenhang van het netwerk Natura 2000, de zogenaamde coherentie-behoudende maatregelen, worden voorzien, waarmee aanzienlijke negatieve effecten moeten worden gecompenseerd.

In het Nederlandse systeem van vergunningen in het kader van de Natuurbeschermingswet is er zelden sprake van een verplichting tot compensatie. Uitgangspunt is dat de geplande activiteit de beschermde natuur niet mag aantasten. Kan een activiteit tot schade leiden, dan worden er beschermende maatregelen voorgeschreven. Resteert na toepassing van dit principe en in vervolg op de ADC-toets de mogelijkheid van beschadiging van het beschermde gebied, dan dient de schade te worden gecompenseerd. Deze compenserende maatregel wordt in de directe omgeving van de plaats waar de schade ontstaat, uitgevoerd. De verplichting tot schadevergoeding kan niet door maatregelen van een regulier actieplan worden uitgevoerd. Er moeten extra maatregelen worden genomen.

Het IMP Eems-estuarium en de vakbijdrage 'Natura 2000' geven een groot aantal verschillende voorstellen voor maatregelen aan die geschikt zijn om de staat van instandhouding van de Natura 2000-gebieden te behouden of te verbeteren. Een deel van deze voorstellen voor maatregelen kan principieel ook voor het behouden van de coherentie als bedoeld in § 34 lid 5 van de Duitse natuurbeschermingswet (BNatSchG) worden erkend en uitgevoerd.

Voorwaarde voor de formele toestemming is dat het gaat om vrijwillige maatregelen, die

- ondanks de significante negatieve effecten als gevolg van het project geschikt zijn om de samenhang van het netwerk Natura 2000 te helpen garanderen,
- niet een verplichte natuurbeschermingsmaatregel zijn die voor het behoud of herstellen van de staat van instandhouding moet dienen, indien deze zich vanaf het moment

van de aanmelding van een Natura 2000-gebied intussen heeft verslechterd (verslechteringsverbod van art. 6 lid 2 Habitatrichtlijn),

- een ontwikkelingsmaatregel of een extra maatregel betreffen.

Verdere maatregelen, die in het algemeen dienen tot verbetering van een reeds ongunstige staat van instandhouding, zijn dientengevolge niet bindend en kunnen daardoor in geschikte gevallen als maatregelen voor de borging van coherentie doorgevoerd worden.

Maatregelen die al in het Masterplan Ems 2050 zijn opgenomen, komen in principe niet in aanmerking als coherentieborgende maatregelen. Mocht men in afzonderlijke gevallen een maatregel uit het Masterplan als coherentie maatregel willen gebruiken (om welke reden dan ook), dan moet dit met de betreffende instanties van het Masterplan afgestemd worden.

Omdat het IMP Eems-estuarium is uitgewerkt als een vakinhoudelijk plan, bevat het geen juridisch verplichte maatregelen. Opleggen van dergelijke maatregelen gebeurt in het kader van toepassing van de natuurbeschermingswetgeving.

Verder kunnen in Nedersaksen voor projecten ook compenserende maatregelen volgens de 'ingreepregeling' (Eingriffsregelung) (§ 13 e.v. BNatSchG) noodzakelijk zijn. Het IMP Eems-estuarium kan hierbij als 'ideeën-pool' voor mogelijke maatregelen worden gebruikt. Bij de planning en uitvoering van compenserende maatregelen in het plangebied dient er aansluiting op- of ondersteuning van de in het IMP Eems-estuarium geformuleerde doelen voor de beschermde Natura 2000-gebieden plaats te vinden.

Door diverse reeds uitgevoerde compenserende maatregelen is er sprake van jarenlange ervaringen met het realiseren en onderhouden van estuariene en door getijden beïnvloede biotopen. Een opsomming van geïmplementeerde compenserende maatregelen is te vinden in de Vakbijdrage 'Natura 2000'⁷⁴.

Vanuit het gezichtspunt van de natuurbescherming wordt een anticiperende planning of uitvoering van maatregelen aanbevolen, omdat deze geschikt is om tijdelijke hiaten tussen aanzienlijke negatieve effecten en compensatie of vervanging te verkorten. Dit lijkt des te belangrijker te zijn, omdat juist in de estuaria, met sterke oppervlakteconcurrentie tussen gebruiksvormen en grootschalige wisselwerkingen, voor de uitvoering van grotere maatregelen diverse problematische situaties moeten worden overwonnen.

Richtlijnen voor toekomstige plannen

In de afstemminggesprekken is met name door het bedrijfsleven aangegeven dat door het IMP het verkrijgen van een vergunning voor toekomstige projecten en plannen aanzienlijk lastiger of de daarvoor benodigde voorwaarden (compensatie / coherentie) aanzienlijk zwaarder zouden kunnen worden. Tegelijkertijd is ook gesteld dat de toetsing van projecten en plannen in het plangebied door de verantwoordelijke Nedersaksische of Nederlandse autoriteiten methodisch en vakinhoudelijk niet mag verschillen.

Afb. 38: Kwelders in de Nederlandse Dollard (Foto: M. Sander, NLWKN)

⁷⁴ vgl. IMP Eems-estuarium, deel B – Appendix, nr. VI - Vakbijdrage Natura 2000, hfdst. 6.8, pag. 529 e.v.

5. Slotopmerkingen, dankwoord en vooruitblik

Om het IMP Eems-estuarium te kunnen opstellen, hebben in de loop van de totale voorbereidings- en uitwerkingsfase, van de kickoff-bijeenkomst in Leer in december 2010 tot aan de publicatie, veel personen, instellingen, verenigingen en groeperingen uit Nedersaksen en Nederland meegewerkt. In het bijzonder worden alle leden van de Planungsgruppe/Projectgroep uit Nedersaksen en Nederland hartelijk bedankt voor hun betrokken deelname aan de discussies en hun mondelinge of schriftelijke bijdragen, die het planningsproces daardoor stap voor stap constructief en transparant verder hebben gebracht.

Door het grensoverschrijdende karakter van het IMP Eems-estuarium en het daarmee samenhangende grensoverschrijdende werk moesten er nogal wat hordes worden genomen. Verschillen in de nationale wettelijke grondslagen, opvattingen en werkwijzen vereisten van alle betrokkenen een hoge mate van discipline, geduld en bereidheid tot gesprek om het gezamenlijke doel niet uit het oog te verliezen. Vooral de taalbarrière was oorzaak voor menige vertraging, niet in de laatste plaats door het daarmee gepaard gaande vertaalwerk in woord en geschrift.

De door de betrokkenen geuite wensen aan het plangebied waren divers. Zij maakten het noodzakelijk om tot aan de afronding van de opstelling van het IMP Eems-estuarium intensief te blijven werken met de doelen en opgaven die voortkomen uit de belangen van de natuurbescherming en de verschillende gebruiksvormen. Alleen door de steeds inhoudelijk-gerichte- en constructiefkritische samenwerking van alle medewerkers in de Plannings- en Vakbijdragegroepen kon dit plan worden opgesteld. Het IMP Eems-estuarium geeft daarmee het uitgangspunt voor toekomstige maatregelen voor verbetering van Natura 2000. Dat deze maatregelen steeds dringender noodzakelijk worden blijkt bijvoorbeeld uit het Masterplan Ems 2050 en het Programma Eems-Dollard 2050.

De verschillende coördinatoren van de verschillende vakbijdragegroepen hebben belangrijk werk voor het IMP Eems-estuarium geleverd. Zij hebben met de afzonderlijke groepen de Vakbijdragen uitgewerkt en in het planproces ingebracht. Bovendien waren ze belangrijke contactpersonen en gesprekspartners voor deze belangen. Alle coördinatoren en ook de individuele leden van de Vakbijdragegroepen worden hartelijk bedankt voor hun inzet.

Het gezamenlijke werk van de betrokkenen aan de vakbijdragen en het gebruik ervan in het IMP Eems-estuarium heeft de wederzijdse afhankelijkheid en de noodzaak van een vroegtijdige, landgrens- en sectoroverschrijdende samenwerking in het Eems-estuarium des te meer duidelijk gemaakt en dient een vervolg te krijgen.

Tenslotte kan worden geconstateerd dat met de toegepaste aanpak van intensieve deelname van gebruikersgroepen het wederzijdse begrip voor de respectievelijke belangen en doelen in het plangebied is gegroeid, ook voor de Natura 2000 relevante eisen. In de laatste vergadering van de gemeenschappelijke Planungsgruppe op 12 mei 2016 werd deze aanpak en ook het IMP-Eemsestuarium positief gewaardeerd.

Daarom willen Nedersaksen en Nederland de intensieve en uiterst constructieve landgrensoverschrijdende samenwerking tijdens de uitvoering van maatregelen voortzetten.

Tot besluit ook een woord van dank aan iedereen die op welke wijze dan ook heeft bijgedragen aan het slagen van het IMP Eems-estuarium.

Afb. 39: Eems bij Critzum (Foto: H.-J. Zietz)

6. Verklarende woordenlijst

Aanwijzing	De staatssecretaris van het Ministerie van Economische Zaken (MinEZ) wijst een natuurbeschermingsgebied als Natura 2000-gebied aan. Dit gebeurt via een aanwijzingsbesluit. Daarin worden de vakinhoudelijke doelen weergegeven waarvoor het gebied is geselecteerd en aangemeld, en wordt het gebied geografisch begrensd.
ADC-toets	De toets die doorlopen moet worden als uit de passende beoordeling blijkt dat significante effecten mogelijk zijn. De volgende stappen moeten worden doorlopen. 1. Zijn er alternatieven? Zo ja, dan kan geen Nb-wetvergunning worden verleend. Zo nee, 2: Zijn er dwingende redenen van groot openbaar belang om de activiteit toch toe te staan? Zo nee, dan kan geen Nb-wetvergunning worden verleend. Zo ja, dan kan een vergunning verleend worden, maar dient er compensatie plaats te vinden.
Beheerplan	In Nederland wordt na de aanwijzing van een Natura 2000-gebied een Beheerplan (<i>Bewirtschaftungsplan</i>) opgesteld. Dit doet de verantwoordelijke autoriteit (meestal de provincie) in samenwerking met de betrokken partijen in en rond het Natura 2000-gebied. In het plan worden de maatregelen beschreven die noodzakelijk zijn om de beoogde doelen te bereiken.
Behoud	Preventieve of acute voorkoming van het slechter worden van 'goede' of 'uitstekende' profileringen (uitgangstoestand 'A' of 'B') van de (habitat-)structuren en functies van de habitattypen volgens bijlage I van de Habitatrichtlijn (HR), van de toestand van de populaties en van de habitatkwaliteit voor de soorten volgens bijlage II van de HR.
Beïnvloedingsgebied	Het beïnvloedingsgebied (Betrachtungsgebiet) ligt aan Duitse zijde van de Eems en is ruimer dan het plangebied. Het betreft gebieden bij de uitwerking van het IMP die ecologisch verbonden zijn met het plangebied. Naast deelgebieden van de habitatzone 013, die binnendijs buiten de getijde-invoel liggen, zijn dit vier Vogelrichtlijngebieden, waarvan deelgebieden in het plangebied liggen, en het gedeelte van de Eems tussen Herbrum en Bollingerfähr. Toelichtingen en een kaart zijn te vinden in Hfst. 1.1.
Beneden-Eems	De Beneden-Eems loopt van Tidewehr bij Herbrum (Dortmund-Ems-kanaal – DEK – km 212) tot Eems-km 40,5 bij Emden.
Buiteneems	De Buiteneems omvat het gedeelte van de Noordzee van de verkenningsboei bij Eems-km 113,0 tot Emden bij ongeveer Eems-km 40,7
Dortmund-Ems-kanaal	Het Dortmund-Ems-kanaal (DEK) verbindt Dortmund met de zeehaven Emden. Het ontmoet bij Gleesen voor het eerst de Eems. Reeds na 2 km verlaat het deze weer bij Hanekenfähr. In het traject Hanekenkanaal uit het jaar 1828 gaat het langs Lingen tot Meppen. Daar bij de samenvloeiing van Hase en Eems wordt het DEK definitief onderdeel van de Eems. Vanaf Papenburg gaat het DEK over in de Benedeneems ofwel de zeewaterweg.
Eems-Dollardverdrag	<p>Het op 08-04-1960 tussen de Bondsrepubliek Duitsland en het Koninkrijk Nederland gesloten Eems-Dollardverdrag is de basis voor de samenwerking in de Eemsmonding. Geregeld werd dat er in het gebied van de Eems tussen de Eemsmonding en Emden geen volkenrechtelijke landsgrens is. Zeewaarts van het tot de 3-zeemijlenlijn reikende Eems-Dollard-verdragsgebied is ook het verloop van de grens tot aan de 12-zeemijlenlijn tussen de landen omstreden. Op 24-10-2014 is een nieuw gezamenlijk Verdrag over het gebruik en het beheer van de kustzee tussen 3 en 12 zeemijlen ondertekend.</p> <p>Het Eems-Dollardverdrag is door extra overeenkomsten meermaals aangevuld, bijvoorbeeld met het Eems-Dollardmilieuprotocol van 22 augustus 1996. Voor de samenwerking met betrekking tot de water- en natuurbescherming in de Eemsmonding zijn afspraken gemaakt en regelingen getroffen, vooral met het oog op de aanwijzing van Habitatrichtlijngebieden en het Nationaal Park Nedersaksische Waddenzee. In het Verdrag is bovendien geregeld welke taken door beide landen samen moeten worden behartigd en welke zaken (bijvoorbeeld metingen of hydrologische onderzoeken) telkens aan de ander worden medegeedeeld.</p>

Estuarium	<p>Een estuarium wordt het mondingsgedeelte van een rivier genoemd, dat door de zee (getijden, zoutgehalte enz.) en door de rivier (hoogwater, toevoer zoetwater) wordt beïnvloed. In estuaria ontwikkelen zich onder getijde-invloed gelegen habitats met puur zoet of zout water of een mix van beide (brak water), waarin bijzondere, specifiek aan deze omstandigheden aangepaste dier- en plantensoorten leven.</p> <p>Het Eems-estuarium vormt de benedenloop van de Eems die onderhevig is aan de invloed van de getijden van de Noordzee én de invloed van het bovenstroomse water. De grens van het Eems-estuarium aan zeezijde wordt getrokken bij de overgang van de polyhaliene naar de mariene zone, de overgang aan landzijde bij de getijgrens in het limnische gedeelte</p>
Functiegebied	<p>Het functiegebied vormt een ecologisch uniform deelgebied dat als zodanig kan worden beschreven en beoordeeld en waarvoor doelen voor de natuurbescherming-inhoudelijke ontwikkeling als bedoeld in de Habitatrictlijn kunnen worden geformuleerd. De afbakening van functiegebieden gebeurt aan de hand van abiotische (saliniteit, morfologie en getijslag) en biotische factoren (macrofauna).</p>
Gastvogels	<p>Alle vogels die buiten hun broedgebieden in doortrek- of overwinteringsgebieden in het plangebied worden aangetroffen, worden gastvogels genoemd.</p>
'Gezamenlijk gebied'	<p>Dit bevindt zich in een deel van de Eems dat zich uitstrekt van de Dollard bij Emden (ca. Eems-km 40) tot aan de Buiteneems (ca. Eems-km 67,5). In dit gebied is het verloop van de grens onduidelijk (zie ook Eems-Dollard-verdrag).</p>
Gunstige Staat van instandhouding	<p>Toestand van een habitattype of een soort die voldoet aan de criteria van art. 1e) of i) van de Habitatrictlijn.</p>
Habitattype	<p>Type leefgebied van (Europees) gemeenschappelijk belang volgens de Habitatrictlijn: biotooptypen of biotoopcomplexen die staan genoemd in bijlage I van de Habitatrictlijn en waarvoor beschermde gebieden moeten worden aangewezen die het systeem van beschermde gebieden 'Natura 2000' vormen</p>
IMP- & Natura 2000-voorstel voor een Maatregel	<p>Bij IMP-voorstellen voor maatregelen gaat het evenals bij Natura 2000-maatregelen om soorten maatregelen. Deze kunnen bij de uitvoering uit meerdere afzonderlijke maatregelen bestaan.</p>
IMP-Voorstel voor een gezamenlijke maatregel	<p>IMP-voorstellen voor maatregelen worden gedifferentieerd naar gezamenlijke, Duitse en Nederlandse maatregelen. Gezamenlijke maatregelen kunnen zowel op Duits als op Nederlands grondgebied worden uitgevoerd.</p>
Instandhouding ⁷⁵	<p>Overkoepelend begrip voor het behoud, de ontwikkeling en het herstel van de gunstige staat van instandhouding van de (habitat-)structuren en functies van de habitattypen volgens bijlage I van de Habitatrictlijn (HR), en van de toestand van de populaties en van de habitatkwaliteit voor de soorten volgens bijlage II van de HR.</p>
Instandhoudingstoestand	<p>"Totaal van de inwerkingen die de betreffende habitat en de daarin voorkomende kenmerkende soorten beïnvloeden en op de lange termijn effect kunnen hebben op de natuurlijke verspreiding, de structuur en de functies en op het overleven van de kenmerkende soorten ervan" (art. 1eHR. Analoog definieert artikel 1i) de instandhoudingstoestand voor soorten als "totaal van invloeden die op de lange termijn effect kunnen hebben op de verspreiding en de grootte van de populaties van de betreffende soorten". (zie ook 'Gunstige instandhoudingstoestand').</p>
Nagenoeg natuurlijk	<p>Toestand van een structuur of functie die leidt tot een beoordeling 'A' van habitattypen of soorten; komt overeen met een referentietoestand.</p>
Ongunstige staat van in-	<p>Toestand van een habitattype of een soort die niet voldoet aan de criteria van art. 1e) of i) van de Habitatrictlijn (vgl. 'Gunstige instandhoudingstoestand').</p>

⁷⁵ Instandhouding heeft niet dezelfde betekenis als het Nederlandse begrip 'Behoud', dat betrekking heeft op de onveranderlijkheid ook van negatieve profileringen.

standhouding	
Passeerbaarheid	Migratiemogelijkheid voor dieren, met name van zout naar zoet en vice versa. Versperrende bouwwerken, bijvoorbeeld stuwen en gemalen, onderbreken die passeerbaarheid. Omleidingsbeken of vistrappen herstellen de verbinding.
Plangebied	Het plangebied voor het IMP Eems-estuarium omvat het in het binnen de getijde-invoed gelegen Eems-estuarium van de stuw bij Herbrum tot aan Eems-km 67,5 in de Buiten-Eems, inclusief de Dollard, alsmede de aldaar gelegen Natura 2000-gebieden. Aan de landzijde wordt het plangebied begrensd door de buitenteen van de zeedijk. Een uitzondering vormt het gedeelte van de Eems tussen Papenburg en Coldam, dat niet als Natura 2000-gebied is gemeld.
Planungsgruppe/Projectgroep	De Planungsgruppe en de projectgroep verzorgen de (integrale) vakinhoudelijke begeleiding van het IMP Eems-estuarium en moeten een vakoverstijgende beschouwing en inachtneming van alle beschermings- en gebruiksbelangen langs de Eems garanderen.
Staat van in-standhouding	Toestand van de beschermde Natura 2000-gebieden
Tidal Pumping	Effect dat ontstaat door de asymmetrie van de getijcurve (dominantie van de vloedstroom), waardoor fijnkorrelige sedimenten (fijn zand / slijk) stroomopwaarts worden getransporteerd. Met eb stroomafwaarts getransporteerd materiaal wordt bij beginnende vloed onmiddellijk gemobiliseerd alvorens zijn oorspronkelijke locatie te hebben kunnen bereiken. Het resultaat is de tidal pumping van zwevende stoffen stroomopwaarts, met verslibbing als gevolg.
'Tideems' (getijeems)	Het begrip wordt hier synoniem gebruikt met het begrip 'Eems- estuarium' en betekend daarom het gebied van de Buiteneems en de Benedeneems tot aan de grens van de getijde-invoed bij Herbrum.
Trekvogel	Vogel die tijdens zijn trek een gebied opzoekt om tussentijds te pleisteren; zie ook onder gastvogels.
Vakbijdragegroep	De vakbijdragegroepen zijn projectbegeleidende werkgroepen, die een afspiegeling zijn van de diverse beschermings- en gebruiksbelangen langs de rivier de Eems vanuit hun respectievelijke sectorale visie. Ze zijn samengesteld uit vertegenwoordigers van de Planningsgroepen en andere deskundigen. De vakbijdragegroepen hebben de respectievelijke vakbijdragen opgesteld, een aantal direct grensoverschrijdend, de andere eerst per land en later samengevoegd.
Voorland	Aan waterzijde vóór de hoofddijk tot aan het stromende water gelegen land; kan tevens de zomerpolder inhouden; omvat het totale overstromingsgebied; wordt vaak synoniem gebruikt met 'buitendijkse gebieden' of 'dijkvoorland'.
Zoekgebied	Gedeelte in het plan- of beïnvloedingsgebied dat geschikt is voor de implementatie van maatregelen voor de beschermde Natura 2000-gebieden.

7. Literatuurlijst

Arens, S. (2009) Erfassung und Bewertung der Röhrichte, Brack- und Salzmarschen (Makrophyten/Angiospermen) im Rahmen eines Praxistests zur Umsetzung der EG-WRRL in den Übergangsgewässern von Weser und Ems. Bericht des NLWKN. 69 Seiten + 46 Seiten Anlagen. Brake, Oldenburg und Wilhelmshaven.

BMVBS (2008): Leitfaden zur FFH-Verträglichkeitsprüfung an Bundeswasserstraßen.

KÜFOG (2014): Integrierter Bewirtschaftungsplan Emsästuar (IBP Ems). Fachbeitrag 1 „Natura 2000“ – Teil A - C. Erarbeitet im Auftrag des Niedersächsischen Landesbetriebes für Wasserwirtschaft, Küsten- und Naturschutz (NLWKN), Rijksoverheid & Provincie Groningen

BUND Niedersachsen, NABU Niedersachsen, WWF Deutschland in Kooperation mit der TU Berlin (2014): Ems-Ästuar 2030 – Ein Masterplan für die Ems

LAMBRECHT, H & TRAUTNER, J (2007): Fachinformationssystem und Fachkonventionen zur Bestimmung der Erheblichkeit im Rahmen der FFH-VP – Endbericht zum Teil Fachkonvention, Schlussstand Juni 2001. FuE-Vorhaben im Rahmen des Umweltforschungsplans des Bundesministeriums für Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit im Auftrag des Bundesamtes für Naturschutz.

Ministerie van Infrastructuur en Milieu en Provincie Groningen (2015): Economie en Ecologie Eems Dollard in Balans, Eindrapport MIRT-onderzoek

Ministerie van Infrastructuur en Milieu (2015): Stroomgebiedbeheerplan Eems 2016-2021.

Ministerie van Infrastructuur en Milieu (2015): Maatregelprogramma Eems Eems 2016 - 2021

Niedersächsisches Ministerium für Umwelt, Energie und Klimaschutz (NI), Ministerium für Klimaschutz, Umwelt, Landwirtschaft, Natur- und Verbraucherschutz (NRW), Ministerie van Infrastructuur en Milieu (2015): INTERNATIONALER BEWIRTSCHAFTUNGSPLAN NACH ARTIKEL 13 WASSER-RAHMENRICHTLINIE FÜR DIE FLUSSGEBIETSEINHEIT EMS (BEWIRTSCHAFTUNGSZEITRAUM 2015 - 2021 / INTERNATIONAAL BEHEERPLAN VOLGENS ARTIKEL 13 KADERRICHTLIJN WATER VOOR HET STROOMGEBIEDDISTRICT EEMS BEHEERPERIODE 2015 – 2021.

NLWKN (2005): Umsetzung der EG-WRRL im Übergangsgewässer - Ökologische Bewertungskonzepte am Beispiel des Ems-Dollart-Ästuars. Projektabschlussbericht April 2005.

NLWKN (2009): Niedersächsischer Beitrag für den Bewirtschaftungsplan der Flussgebietsgemeinschaft Ems“.

NLWKN (2009): Niedersächsischer Beitrag für das Maßnahmenprogramm der Flussgebietsgemeinschaft Ems.

Niedersächsisches Ministerium für Umwelt, Energie und Klimaschutz (MU): Niedersächsischer Beitrag zu den Bewirtschaftungsplänen 2015 bis 2022 der Flussgebiete Elbe, Weser, Ems und Rhein.

Niedersächsisches Ministerium für Umwelt, Energie und Klimaschutz (MU): Niedersächsischer Beitrag zu den Maßnahmenprogramm 2015 bis 2022 der Flussgebiete Elbe, Weser, Ems und Rhein.

NLWKN (2014): Umsetzbarkeit und Effizienz von Deichrückverlegungen an Sagter Ems, Soeste, Godesholter Tief und Barßeler Tief.

NLWKN (2015): ENTWURF - Leitfaden zur Maßnahmenplanung für Natura 2000-Gebiete in Niedersachsen. unveröffentlichtes Arbeitspapier November 2015

Ontwikkelingsvisie Eemsdelta 2030 (2013): Samen denken Samen doen. Vastgesteld door raden en staten in september 2013.

Provincie Groningen & Ministerie van Infrastructuur en Milieu (2016): Programma Eems-Dollard 2050. Meerjarig adaptief programma voor ecologische verbetering.

Royal Haskoning DHV (2014), Probleembeschrijving Eems-estuarium: Probleembeschrijving volgens DPSIR Methodiek in het kader van MIRT-onderzoek Ems-Dollard. Definitief rapport: 9 september 2014.

Rijkswaterstaat, Ministerie van Infrastructuur en Milieu (December 2009 (herziene versie 2012): Beheer- en Ontwikkelplan voor de Rijkswateren 2010-2015 - Werken aan een robuust watersysteem.

Rijkswaterstaat, Ministerie van Infrastructuur en Milieu (December 2009 (herziene versie 2012): Beheer- en Ontwikkelplan voor de Rijkswateren 2016-2021.

Van den Brink, M., S. Meijerink, C. Termeer & J. Gupta (2014) Climate-proof planning for flood-prone areas: assessing the adaptive capacity of planning institutions in the Netherlands. Regional Environmental Change, vol. 14, pp. 981-995.

"Internetbronnen":

www.ems-eems.de: Geschäftsstelle Ems. Niedersächsischer Landesbetrieb für Wasserwirtschaft, Küsten- und Naturschutz, Betriebsstelle Meppen (Hrsg.).

www.geodaten.niedersachsen.de: Geodatenportal Niedersachsen. Navigation – Viewer & Dienste – Layerstruktur – Layer Nordsee - Ems-Dollart-Vertrag.
http://www.geodaten.niedersachsen.de/portal/live.php?navigation_id=8682&article_id=25327&_psmand=28 (situatie 04.12.2014)

www.synbiosys.alterra.nl: Ministerie van Economische Zaken. Beschermde natuur in Nederland: soorten en gebieden in wetgeving en beleid. Home – Natura 2000 – Procedure Natura 2000.
<http://www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/gebiedendatabase.aspx?subj=procedure> (situatie 04.1.2014)

EU-Kommission

Europäische-Kommission (2011): „Leitfaden - Umsetzung der Vogelschutz- und der Habitatrichtlinie in Mündungsgebieten (Ästuaren) und Küstengebieten – unter Berücksichtigung von Hafenentwicklungs- und Baggermaßnahmen“ (Januar 2011)

Kettunen, M., Torkler, P. and Rayment, M. (2014): Financing Natura 2000 in 2014 - 2020: Guidance Handbook, a publication commissioned by the European Commission DG Environment (May 2014 draft).

McConville, A., Underwood, E., Green, S. and Kettunen, M. (2014) Financing Natura 2000 in 2014 - 2020: Guidance Handbook, Part II – case studies, a publication commissioned by the European Commission DG Environment (Jan 2014 draft)

Deel B - Bijlagen

voor Nedersaksen en Nederland

I Natura 2000-beschermings- en instandhoudingsdoelen in het plangebied

- overzichtstabel

II IMP maatregelenbladen

- Maatregelenbladen voor alle maatregelen uit Vakbijdrage 1 „N 2000” en van toepassing zijnde andere maatregelen

III Kaarten

- **Kaart 1**
Overzichtskaart met N2000-en beschermd gebied
- **Kaart 2**
Voorstellen voor maatregelen voor estuarium-karakteristieke biotopen in Functiegebieden 1 en 2
- **Kaart 3**
Voorstellen voor maatregelen voor estuarium-karakteristieke biotopen in Functiegebieden 3 en 4.
- **Kaart 4**
Voorstellen voor toekomstige gebieden voor weidevogels en voor estuariumbiotopen in de functiegebieden 3 en 4.

IV Samenvatting conflictanalyse

- Inschattingen n.a.v. de afstemminggesprekken (per september 2014)

V Overzicht van betrokken organisaties in D en NL

- Planungsgruppe Niedersachsen
- Projectgroep Nederland

VI Vakbijdragen 1 t/m 8

- Vakbijdragen 1-8 *alleen digitaal beschikbaar op bijgevoegde CD-ROM.*
- Aanvullend op Vakbijdrage 5: Vakinhoudelijke stellingname over Vakbijdrage 1 “Natura 2000”(IBL Umweltplanung GmbH (2014) in opdracht van de Vakbijdragegroepen 5 en 7) *alleen digitaal beschikbaar op bijgevoegde CD-ROM.*
- Synopsissen van Vakbijdragen (NL) - *alleen digitaal beschikbaar op bijgevoegde CD-ROM*

VII Masterplan Ems 2050

VII MIRT-Onderzoek Eems Dollard, Economie en Ecologie in balans

I - Natura 2000 beschermings- en instandhoudingsdoelen in het plangebied

Basis: Vakbijdrage 1 N2000 (per februari 2014)

De N 2000-beschermings- en instandhoudingsdoelen die in het kader van Vakbijdrage 1 zijn uitgewerkt voor het gezamenlijke Duits – Nederlandse plangebied van het IMP-Eemsestuarium, inclusief de specifieke doelen in de 4 functiegebieden zijn in onderstaande tabel nogmaals samengevat. In rechten bindende instandhoudingsdoelen zijn al of worden nog in de betreffende verordeningen voor de beschermde gebieden(DId) of in de beheerplannen (NL) vastgelegd.

De doelen per functiegebied zijn inhoudelijk toegedeeld aan de functiegebieden-overstijgende doelen. Wanneer er geen concrete (specifieke) doelen voor de functiegebieden aangegeven zijn, gelden de functiegebied-overstijgende doelen. Bovendien wordt in samenhang met de doelen voor de functiegebieden ook aangegeven, op welke in het betreffende functiegebied liggende Duitse en Nederlandse Natura 2000-gebieden of delen daarvan beplaaarde beschermings- of onderhoudsdoelen betrekking hebben.⁷⁶

Habitatrichtlijn- gebieden (Nederland en Nedersaksen)

HR Eems-Dollard Habitatrichtlijngebied Eems-Dollard

HR Waddenzee Habitatrichtlijngebied Waddenzee

FFH 001 Nationalpark Niedersächsischen Wattenmeer

FFH 002 Unterems und Außenems

FFH 013 Ems

FFH 173 Hund und Paapsand

Vogelrichtlijn-gebieden (Nederland en Nedersaksen)

VR Waddenzee Vogelrichtlijngebied Waddenzee

V01 Niedersächsisches Wattenmeer und angrenzendes Küstenmeer

V04 Krummhörn

V06 Rheiderland

V10 Emsmarsch von Leer bis Emden

V16 Emstal von Lathen bis Papenburg

V60 Hund und Paapsand

⁷⁶ Zie ook IMP Eemsestuarium, deel A- tekstdeel, par. 2.2. "Natura 2000" vakbijdrage 1, afbeelding 2

1. Behoud en ontwikkeling van voor estuaria of getijdenlandschappen typische processen en functies voor het bereiken van gunstige abiotische condities en de typische hydromorfologische structuren								
<i>Functiegebiedoverschrijdende doelen</i>	<i>Functiegebied 1</i>	<i>N2000 Gebied</i>	<i>Functiegebied 2</i>	<i>N2000 Gebied</i>	<i>Functiegebied 3</i>	<i>N2000 Gebied</i>	<i>Functiegebied 4</i>	<i>N2000 Gebied</i>
Behoud en ontwikkeling van gunstig in stand gehouden morfologische structuren met een evenwichtige verhouding van sublitoraal, eulitoraal en supralitoraal en een gunstig in stand gehouden waterbedding-dynamiek o.a. als voorwaarde voor het behoud en de ontwikkeling van de connectiviteit (kwaliteit en kwantiteit van een ruimtelijk-functionele verbinding van leefgebieden) tussen sublitoraal, eulitoraal en supralitoraal en de daarmee mogelijke uitwisseling van individuen tussen (deel-)populaties of deelhabitats.	Behoud van de passeerbaarheid van de habitat als voorwaarde voor de ecologische verbindingstussen het brakwaterwad van de Dollard en de open Waddenzee en behoud en herstel van de connectiviteit de riviervlakte en het binnenland in,	FFH 001 FFH 002 FFH 173 HR Waddenzee	Behoud van defysieke passeerbaarheid van de habitat als voorwaarde voor de ecologische verbindingstussen de Benedeneems en de open Waddenzee	FFH 001 FFH 002 HR Waddenzee	Behoud van de(fysieke) passeerbaarheid van de oligohaliene zone als voorwaarde voor de ecologische verbindingstussen de limnische Benedeneems en het brakwaterwad van de Dollard of de meso- en polyhaliene zone van het overgangswater	FFH 002	Behoud van de fysieke passeerbaarheid van de limnische Benedeneems als voorwaarde voor de ecologische verbindingstussen de oligohaliene zone en de Midden-Eems boven de stuw van Herbrum.	FFH 013
Ontwikkeling van een nagenoeg natuurlijke verdeling van de stromingsenergie en vermindering van de stroming in de vaargeul.	Bevordering van het meergeulensysteem van de Buiteneems, daarmee verbetering van de doorstroombaarheid van de Oostereems en de Bocht van Watum als zelfstandige rivierarmen met doorgaande sublitorale geulen en ondiep-wateraandelen	FFH 001 FFH 002 FFH 173 HR Waddenzee	Duurzaam behoud van de voorhanden geulen en prielen (geen verdere aanslibbing) en herstel van de verscheidenheid van prielen in de Dollard	FFH 001 FFH 002 HR Waddenzee	Behoud en bevordering van een natuurlijke oppervlaktewaterdynamiek: Indraaien van de getijden in het dijkvoorland via sloten en geulen	FFH 002	Behoud en bevordering van een natuurlijke oppervlaktewaterdynamiek: Indraaien van de getijden in het dijkvoorland via sloten en geulen	FFH 013
Ontwikkeling van een nagenoeg natuurlijke getijdendynamiek					Ontwikkeling in de richting van een voor estuaria typische dynamiek met evenwichtige getijdecondities - met name vermindering van de vloedstroombinantie en de verhoogde stromingssnelheden van de vloedstroom	FFH 002	Ontwikkeling in de richting van een voor estuaria typische dynamiek met evenwichtige getijdecondities - met name vermindering van de vloedstroombinantie en de verhoogde stromingssnelheden	FFH 013
Behoud en ontwikkeling van gunstige instandhoudingen van de gradienten van voor estuaria typische of voor getijdenlandschappen typische abiotische factoren (bijv. saliniteit,	Waarborgen van de natuurlijke dynamiek (vooral van de getijde-omstandigheden en stromingssnelheden met meergeulensysteem als	FFH 001 FFH 002 FFH 173 HR		FFH 001 FFH 002 HR Waddenzee		FFH 002		FFH 013

1. Behoud en ontwikkeling van voor estuaria of getijdenlandschappen typische processen en functies voor het bereiken van gunstige abiotische condities en de typische hydromorfologische structuren								
<i>Funcctiegebiedoverschrijdende doelen</i>	<i>Funcctiegebied 1</i>	<i>N2000 Gebied</i>	<i>Funcctiegebied 2</i>	<i>N2000 Gebied</i>	<i>Funcctiegebied 3</i>	<i>N2000 Gebied</i>	<i>Funcctiegebied 4</i>	<i>N2000 Gebied</i>
sedimentsequenties, zwevende stoffen, stromingscondities, getijde-invloed, getijslag) en biotische factoren (bijv. primaire productie, vegetatiezoneringen, zoneringen van de kolonisatie met (macrozoobenthos) zowel binnen het estuarium alsook tussen het estuarium en de rivierlakte in het limnische gedeelte	gevolg) en structuren van het gebied (vooral van de verscheidenheid van sedimentstructuren met zand-, slijk- en gemengde wadden in grotendeels natuurlijke successie en grootschalige ondiep-waterzones)	Wadden-zee		zee				
Verbetering van de waterkwaliteit.	Verbetering van de waterkwaliteit: bereiken van het doel voor de fysische en chemische kwaliteitscomponenten volgens de kaderrichtlijn water (KRW) en voor het 'generatiedoel' betreffende de immissie van gevaarlijke stoffen volgens OSPAR (zie hfdst. 4.2.4) en vermindering van de zwevende stoffen en nutriënten, onder andere als voorwaarde voor verbetering van de primaire productie	FFH 001 FFH 002 FFH 173 HR Wadden-zee	Verbetering van de waterkwaliteit: bereiken van het doel voor de fysische en chemische kwaliteitscomponenten volgens de Kaderrichtlijn Water (KRW) en voor het 'generatiedoel' voor de immissie van gevaarlijke stoffen volgens OSPAR (zie hfdst. 4.2.4).	FFH 001 FFH 002 HR Wadden-zee	Herstel van een waterkwaliteit die de herpopulatie van het kenmerkende aquatische fytoplankton mogelijk maakt (troebeling en zuurstofverzadiging) Verbetering van de waterkwaliteit: bereiken van het doel voor de fysische en chemische kwaliteitscomponenten volgens de kaderrichtlijn water (KRW) en voor het 'generatiedoel' betreffende de immissie van gevaarlijke stoffen volgens OSPAR (zie hfdst. 4.2.4); doel: tijdens het gehele jaar verhoging van de zuurstofwaarden naar ≥ 4 mg/l en vermindering van de gemiddelde concentraties zwevende stoffen in het zuidelijke gedeelte van het functiegebied naar ≤ 100 mg/l,	FFH 002	Herstel van een waterkwaliteit die de herpopulatie van het kenmerkende aquatische fytoplankton mogelijk maakt (troebeling en zuurstofverzadiging) Verbetering van de waterkwaliteit: bereiken van het doel voor de fysische en chemische kwaliteitscomponenten volgens de kaderrichtlijn water (KRW) en voor het 'generatiedoel' betreffende de immissie van gevaarlijke stoffen volgens OSPAR (zie hfdst. 4.2.4); doel: tijdens het gehele jaar verhoging van de zuurstofconcentratie naar ≥ 4 mg/l en vermindering van de gemiddelde concentraties zwevende stoffen in het zuidelijke gedeelte van het functiegebied naar ≤ 100 mg/l	FFH 013

2. Behoud en ontwikkeling van voor estuaria typische of voor onder getijde-invloed gelegen rivierlandschappen typische habitats en hun dynamische veranderingen								
Funcctiegebiedoverschrijdende doelen	Funcctiegebied 1	N2000 Gebied	Funcctiegebied 2	N2000 Gebied	Funcctiegebied 3	N2000 Gebied	Funcctiegebied 4	N2000 Gebied
Behoud en ontwikkeling van habitats en levensgemeenschappen die in bijzondere mate afhankelijk zijn van de natuurlijke dynamiek van morfologische processen (bijv. wadvlakten, ondiep-waterzones en prielen)	Behoud en ontwikkeling van de in het functiegebied voorkomende kenmerkende biotootypen en habitattypen / habitats⁷⁷ , met name van <ul style="list-style-type: none"> grootschalige wadvlakten van uiteenlopende en diverse instandhouding van de sedimentstructuur en de morfologie 	FFH 001 FFH 002 FFH 173 HR Wadden-zee	Behoud en ontwikkeling van de in het functiegebied voorkomende kenmerken- de biotootypen / vegetatie-eenheden ⁷⁸ en habitattypen / habitats, met name van <ul style="list-style-type: none"> grootschalige brakwater-wadvlakten met diverse instandhouding van de sedimentstructuur en de morfologie 	FFH 001 FFH 002 HR Wadden-zee	Behoud en ontwikkeling van de in het functiegebied voorkomende kenmerkende biotootypen en habitattypen , met name van <ul style="list-style-type: none"> brakwater-wadvlakten met diverse instandhouding van de sedimentstructuur en de morfologie 	FFH 002	Behoud en ontwikkeling van de in het functiegebied voorkomende kenmerkende biotootypen en habitattypen , met name van <ul style="list-style-type: none"> deels vegetatieloos, deels door oeverplantengemeenschappen en rietlanden begroeid rivierwad langs de onder getijde-invloed gelegen benedenloop van de Eems 	FFH 013
Behoud en ontwikkeling van de in het plangebied voorkomende kenmerkende biotootypen in een zodanige orde van grootte, verdeling in de ruimte en connectiviteit, dat daarin de habitattypische soorten in vitale, duurzaam overlevingsvatbare populaties in een goede instandhouding kunnen voorkomen	<ul style="list-style-type: none"> Mozaïekachtig geprofileerde en divers gestructureerde kweldercomplexen van uiteenlopende hoogte met nagenoeg natuurlijke zoutgradiënten, een nagenoeg natuurlijke waterhuishouding en vervlechting met de ervoor gelegen wadvlakten Onder invloed van zout water staande rietlanden als onderdeel van het complex van zilt marsland- en brakwaterrietland, met name op de Rysumer Naken in Duitsland en de lagune en de 	FFH 001 FFH 002	<ul style="list-style-type: none"> Uiteenlopende successiefasen van kwelergemeenschappen met verschillende vochttoestanden (nat tot wisselend vochtig), waarin ook de lichtbehoevende halofyten met een zo groot mogelijke soortenrijkdom voorkomen Grootschalige rietlandzones die vóór de kwelders zijn gelegen 	FFH 001 FFH 002 HR Wadden-zee	<ul style="list-style-type: none"> Extensief gebruikte kwelders van de estuaria en mesofiel groenland met uiteenlopende beïnvloeding door zout water, vocht en hoogteniveaus in het complex met ruigtegemeenschappen en rietlanden in het dijkvoorland van Petkum, Nendorp en Oldersum. Onder invloed van het getijde en zout water staande rietlanden als onderdeel van het complex van estuariumkwelders of mesofiel groenland en rietlanden van het brakwaterwad / rietland van de brakke marsgrond, in alle buitendijkse gebieden 	FFH 002	<ul style="list-style-type: none"> Soortenrijke ruigtegemeenschappen (inclusief hun associatie met rietlanden) langs de rivieroever ter hoogte van Herbrum en Papenburg Soortenrijke, weinig bemeste, overwegend gemaaide vlakland-hooilanden op matig vochtige tot matig droge standplaatsen, deels in complex met nat weidegebied of kalkgrasland, in het gebied tussen Herbrum en Brual en in de buitendijkse gebieden ten zuiden van Coldam De oevervegetatiecomplexen met nauw verbonden rivierwadden, moerassen, rietlan- 	FFH 013

⁷⁷ toewijzing van habitattypen aan de gezamenlijke habitats (NL/DE) in FG 1 en 2 zie hfdst. 3.1.1.1, tab. 19 en afb. 62

⁷⁸ vegetatie-eenheden in de Nederlandse Dollard-kwelders zie hfdst. 3.2.2.3, afb. 126

2. Behoud en ontwikkeling van voor estuaria typische of voor onder getijde-invloed gelegen rivierlandschappen typische habitats en hun dynamische veranderingen								
Funcctiegebiedoverschrijdende doelen	Funcctiegebied 1	N2000 Gebied	Funcctiegebied 2	N2000 Gebied	Funcctiegebied 3	N2000 Gebied	Funcctiegebied 4	N2000 Gebied
	schelpenbanken bij Campen (Duitsland), hier toelaten van de natuurlijke dynamische ontwikkeling		en daarnaast ontwikkeling met name van <ul style="list-style-type: none"> • kwelders en hun voor estuaria typische overgangsvormen naar vochtige en natte weidelanden aan Duitse kant 		Behoud van: <ul style="list-style-type: none"> • Door het getij beïnvloede, nagenoeg natuurlijke weide-ooboscomplexen in het buitendijks gebied bij Essklum, Nüttermoorsiel en Colldamer Alt-arm • Vrijwel natuurlijke stilstaande wateren (bijv. Nendorper Deichvorland, Rorichem), danwel vrijwel natuurlijke ontwikkeling van niet-natuurlijke stilstaande wateren habitat voor bedreigde soorten en levensgemeenschappen. • Natuurlijke structuren in de uiterwaarden, zoals kleine zijkreeken van de Ems met bijbehorende rietzomen. 		den, ooi-struwelen, kleine ooi-bosresten, marsprieelen en greppels in marsland en extensief groenland en riviergras tussen Völlen en de noordelijke grens van functiegebied 3 ten zuiden van Coldam <ul style="list-style-type: none"> • Nagenoeg natuurlijke stilstaande wateren / afgesneden strangen (in het dijkvoorland bij Aschendorf) met helder tot licht vertroebeld, eurotroop water en goed ontwikkelde water- en verlandingsvegetatie, onder andere met gemeenschappen van submerse grootbladige fonteinkruiden En daarnaast ontwikkeling met name van <ul style="list-style-type: none"> • Nagenoeg natuurlijke, vochtige tot natte elzen-, essen- en wilgenbossen en hardhoutoobossen van alle leeftijdsniveaus met een nagenoeg natuurlijke waterhuishouding, periodieke overstromingen, voor de standplaats geschikte, oorspronkelijk in de natuurlijke ruimte inheemse boomsoorten, een hoog aandeel oud en dood hout, holle bomen en specifieke habitatstructuren (vloedgeulen, plassen, open plekken) daar waar het geen habitats van waardevolle weidebroedvogels betreft en de standplaatseigenschappen geschikt zijn (met name lokaal in het zuidelijke gedeelte van het 	

2. Behoud en ontwikkeling van voor estuaria typische of voor onder getijde-invloed gelegen rivierlandschappen typische habitats en hun dynamische veranderingen								
Funcctiegebiedoverschrijdende doelen	Funcctiegebied 1	N2000 Gebied	Funcctiegebied 2	N2000 Gebied	Funcctiegebied 3	N2000 Gebied	Funcctiegebied 4	N2000 Gebied
							funcctiegebied en ter hoogte van de Tunxdorfer Schleife)	
Ontwikkeling van een evenwichtige oppervlakteconditie van supralitoraal, wadvlakten en geulen van het eulitoraal, ondiep-waterzones, ondiep en diep sublitoraal		FFH 001 FFH 002 FFH 173 HR Wadden-zee		FFH 001 FFH 002 HR Wadden-zee		FFH 002		FFH 013
Ontwikkeling, vergroting en opwaardering van ondiep-waterzones met een mild stromingsklimaat in alle saliniteitszones en nagenoeg natuurlijke overgangen tussen ondiep en diep sublitoraal		FFH 001 FFH 002 FFH 173 HR Wadden-zee		FFH 001 FFH 002 HR Wadden-zee		FFH 002		FFH 013
Ontwikkeling van gunstige instandhouding van de oeverstructuren met natuurlijke overgangen tussen water en land en de bevordering van natuurlijke vegetatiestructuren en biotoopuitrusting	<p>Ontwikkeling (Duitse zijde) met name van</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zeekraalwad met een oppervlakte-aandeel dat het voortdurende ontstaan van nagenoeg natuurlijke oevervegetatie en kwelders in de chronologie van de successie mogelijk maakt • en stabiele regenererbare zoomstructuren van het slijkgraswad in het overgangsgebied naar de kwelders <p>Ontwikkeling van gunstige instandhoudingen van de oeverstructuren, met name met onbelemmerde overgangen van vegetatievrij wad naar zeekraalwad (Manslagter Nacken), slijkgraswad en</p>	FFH 001 FFH 002	<p>Aan de Nederlandse zijde:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Behoud van zeekraalwad met een oppervlakte-aandeel dat het ontstaan van nagenoeg natuurlijke oevervegetatie en kwelders in de chronologie van de successie mogelijk maakt, • Behoud van stabiele regenererbare zoomstructuren van slijkgraswad in het overgangsgebied naar de kwelders 	HR Wadden-zee	<p>Ontwikkeling van</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gunstige instandhoudingen van de oeverstructuren, met name met onbelemmerde overgangen van vegetatievrij wad naar onder invloed van brak water staande rietlanden, estuariumkwelders en onder invloed van zout water staand groenland van verschillende hoogte 	FFH 002	<p>Onderhoud en ontwikkeling van</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gunstige instandhoudingen van onbelemmerde oeverstructuren en behoud en bevordering van daarmee verbonden ondiep-watergedeelten 	FFH 013

2. Behoud en ontwikkeling van voor estuaria typische of voor onder getijde-invloed gelegen rivierlandschappen typische habitats en hun dynamische veranderingen								
Funcctiegebiedoverschrijdende doelen	Funcctiegebied 1	N2000 Gebied	Funcctiegebied 2	N2000 Gebied	Funcctiegebied 3	N2000 Gebied	Funcctiegebied 4	N2000 Gebied
	brakwaterrietland alsmede kwelders van verschillende hoogte							
Behoud en ontwikkeling van goed ontwikkelde, onder getijde-invloed gelegen voorland met habitattypische vegetatiestructuren en levensgemeenschappen alsmede gunstige getijde- en overstromingsdynamiek, vooral vergroting van de gunstig in stand gehouden buitendijkse gebieden	Behoud van de natuurlijke soortenrijke vorming van het kwelder-brakwaterrietland-complex en van de natuurlijk ontstane bestanden met duinvegetatie en struwelen op het oude opsputterrein 'Rysumer Nacken': Toelaten van de natuurlijke ontwikkeling	FFH 001					Behoud en ontwikkeling van de aan getijde-invloed onderhevige Tunxdorfer Schleife met grootschalige rietlanden, oeverplantengemeenschappen en zoetwaterwad-den, riviergras, getijde-wilgen-oobossen en -struwelen en als nationaal belangrijke habitat voor wad- en watervogels Behoud en ontwikkeling van het buitendijkse gebied Nenndorf, van de onder getijde-invloed staande smalle oeverstrook met rietlanden, nitrofytische aanspoelzone-gemeenschappen en zachthoutoobossen en van de ondiepe zandoe-ver	FFH 013

3. Behoud en ontwikkeling van habitats voor vitale, duurzaam overlevingsvatbare populaties van de soorten uit bijlage II van de Habitat-Richtlijn en van de vogelsoorten van de EU-vogelrichtlijn								
Funcctiegebiedoverschrijdende doelen	Funcctiegebied 1	N2000 Gebied	Funcctiegebied 2	N2000 Gebied	Funcctiegebied 3	N2000 Gebied	Funcctiegebied 4	N2000 Gebied
	Behoud en bevordering van een op de lange termijn levensvatbare, in het kader van de natuurlijke schommelingen stabiele deelpopulatie van de zeehond in de typische onder getijde-invloed gelegen wadgebieden en ondiep-waterzones. Behoud van het ongestoorde leefgebied in zijn functie als zon- en rustplaats en als zoogplaats. Behoud en bevoor-	FFH 001 FFH 002 FFH 173 HR Wad-den-zee	Behoud en bevordering van een op de lange termijn levensvatbare, binnen het kader van de natuurlijke schommelingen stabiele deelpopulatie van de zeehond in de typische onder getijde-invloed gelegen wadgebieden en ondiep-waterzones door de verbetering van de habitatkwaliteit. Behoud / ontwikkeling van het ongestoorde leefgebied in zijn functie als zon-	FFH 001 FFH 002 HR Wad-den-zee				

3. Behoud en ontwikkeling van habitats voor vitale, duurzaam overlevingsvatbare populaties van de soorten uit bijlage II van de Habitat-Richtlijn en van de vogelsoorten van de EU-vogelrichtlijn								
Funcctiegebiedoverschrijdende doelen	Funcctiegebied 1	N2000 Gebied	Funcctiegebied 2	N2000 Gebied	Funcctiegebied 3	N2000 Gebied	Funcctiegebied 4	N2000 Gebied
	dering van de voedselbronnen		en rustplaats en als zoogplaats (Dollard, Nederland). Behoud en bevordering van de voedselbronnen					
Behoud en ontwikkeling van de habitats van levensgemeenschappen van broedvogels met typische soortensamenstelling in de kenmerkende biotooptypen (broedvogels van de kwelders, van het extensief gebruikte groenland, van de rietlanden, riviervlakte- en ooibossoorten etc.)	Behoud en ontwikkeling van het dijkvoorland als brakwaterrietland / kwelder-ecosysteem met als bijzondere doelstelling het behoud van de ongestoorde habitats van broedvogellevensgemeenschappen met een typische soortensamenstelling van rietbroeders, strandbroeders en wadvogels. Een aandachtsgebied voor de rietbroeders bevindt zich daarbij op het opspuitterrein 'Rysumer Nacken'	V01	<p>behoud en ontwikkeling van de ongestoorde habitats van broedvogellevensgemeenschappen met typische soortensamenstelling in de kenmerkende biotooptypen (broedvogels van de kwelders, van het extensief gebruikte, onder invloed van zout water staande groenland en van de rietlanden), met name de ontwikkeling van vochtige bodemomstandigheden, geschikt om in te wroeten, als habitat voor de waardevolle soorten van de avifauna, met name de wadvogels, in het dijkvoorland van de Dollard ten zuiden van het boorplatform</p> <p>Verbetering van de passeerbaarheid van kunstmatige oeverstructuren voor jonge vogels</p>	V01 V04	Behoud van de habitatopervlakken en behoud en ontwikkeling van de habitatkwaliteit van het open dijkvoorland met vrije zichtcondities (zonder geleedende en begrenzend structuren zoals rietlanden of struwelen). Behoud en optimalisering als extensief gebruikt, onder invloed van zout water gelegen ecosysteem van structuurrijk zilt marsland / groenland met een hoog waterpeil en bijzondere doelstelling van het behoud van de ongestoorde habitats van levensgemeenschappen van broedvogels met typische soortensamenstelling van de weidebroedvogels (wadvogels en zangvogels). De doelen betreffen met name de buitendijkse gebieden bij Bingum (incl. Bingumer Sand), het dijkvoorland bij Hohegaste, tussen Thedingaer Vorwerk en Sautelersiel en het dijkvoorland van Petkum en Nendorp; verbetering van de habitatcondities voor weidebroedvogels, met name in het dijkvoorland bij Midlum	V10	<p>Behoud en ontwikkeling van deels onder getijdinvloed liggende, deels achter zomerdijken gelegen voorlanden met als bijzondere doelstelling het behoud van de ongestoorde habitats van levensgemeenschappen van broedvogels met typische soortensamenstelling van de weidebroedvogels (wadvogels en zangvogels), vooral in de buitendijkse gebieden tussen Herbrum en Brual en in de buitendijkse gebieden ten zuiden van Coldam, vooral als structuurrijke open arealen met extensief gebruikt groenland en braaklanden met een hoog waterpeil en kleine wateroppervlakten</p> <p>Behoud en ontwikkeling van het dijkvoorland als rivierwad-rietland-ecosysteem met als bijzondere doelstelling het behoud van de ongestoorde habitats van levensgemeenschappen van broedvogels met typische soortensamenstelling van de broedvogels van rietlandgemeenschappen en zeggerietsoorten (incl.</p>	V16

3. Behoud en ontwikkeling van habitats voor vitale, duurzaam overlevingsvatbare populaties van de soorten uit bijlage II van de Habitat-Richtlijn en van de vogelsoorten van de EU-vogelrichtlijn								
Funcctiegebiedoverschrijdende doelen	Funcctiegebied 1	N2000 Gebied	Funcctiegebied 2	N2000 Gebied	Funcctiegebied 3	N2000 Gebied	Funcctiegebied 4	N2000 Gebied
					Behoud van de habitatoppervlakten en behoud en ontwikkeling van de habitatkwaliteit van het dijkvoorland als brakwaterrietland-ecosysteem met als bijzondere doelstelling het behoud van de ongestoorde habitats van levensgemeenschappen van broedvogels met typische soortensamenstelling van de rietbroeders , met name in het dijkvoorland bij Esklum, bij de oude Eemsarm van Coldam, tussen Leer en Heisfelder Siel, bij Nüttermoorsiel, op het Hatzumer Sand, de buitendijkse gebieden bij Rorichum en in deelarealen in het dijkvoorland van Nendorp en Petkum		porseleinhoen en watersnip), vooral in het dijkvoorland bij Weekeborg en tussen Papenburg en Brual (incl. de Tunxdorfer Schleife)	
Behoud en ontwikkeling van grotendeels ongestoorde pleister- en ruigebieden voor kenmerkende soorten gastvogelpopulaties in een grote soortenrijkdom en hoge aantallen individuen die op verschillende wijze gebruik maken van het plangebied, rekening houdende met alle noodzakelijke functies: Rui, rust/pleisterplaats bij hoogtij en foerageren,	Behoud van het dijkvoorland van de deelgebieden Manslagter Nacken, lagune, schelpenbanken, Rysumer Nacken en Hond en Paapzand als ongestoorde pleister- en ruigebieden voor kenmerkende soorten gastvogelpopulaties in een grote soortenrijkdom en hoge aantallen individuen die het functiegebied op verschillende wijze gebruiken, rekening houdende met alle noodzakelijke functies: Rui, rust/pleisterplaats bij hoogtij en foerageren	V01 V60 VR Wadden-zee	Behoud en ontwikkeling van ongestoorde brakwaterwad- en dijkvoorlandgebieden als pleisterplaats voor ganzen en als pleister- en foerageerhabitat voor wad- en watervogels	V01 V10 VR Wadden-zee	Behoud van de structuurrijke, diverse, door groenland gekenmerkte, open dijkvoorlanden met verspreide ondiep-water- en wateroppervlakten en rietlanden als pleister- en overwinteringsgebied voor gastvogels , met name voor noordse ganzen in de buitendijkse gebieden bij Petkum, Nendorp, Hatzum en Midlum en voor ganzen en eenden in het voorland tussen Sauteler Siel en Hohegaste, het voorland van Bingum en Sand en de pleisterplaats voor ganzen	V10	Behoud van geschikte nagenoeg natuurlijke en storingarme foerageergebieden voor pleisterende en overwinterende vogels (bijv. kleine zwaan en wilde zwaan in het Eemsdal bij Aschendorf) met name nat groenland en overstromingsgebieden met vrije zichtcondities (zonder geleedende of begrenzende structuren als rietlanden of struwelen), kalme rustwateren in de omgeving van de foerageergebieden en behoud en ontwikkeling van vliegcorridors tussen	V16

3. Behoud en ontwikkeling van habitats voor vitale, duurzaam overlevingsvatbare populaties van de soorten uit bijlage II van de Habitat-Richtlijn en van de vogelsoorten van de EU-vogelrichtlijn								
Funcctiegebiedoverschrijdende doelen	Funcctiegebied 1	N2000 Gebied	Funcctiegebied 2	N2000 Gebied	Funcctiegebied 3	N2000 Gebied	Funcctiegebied 4	N2000 Gebied
					Esklum		foerageergebieden, rustwateren en naar vogelbeschermingsgebieden in de buurt (V06 'Rheiderland', V16 'Eemsdal van Lathen tot Papenburg'	
Behoud van de habitatfuncties, met name als foerageergebied, ook voor broed- en gastvogelpopulaties van aangrenzende of functioneel verbonden gebieden, bijvoorbeeld in het beïnvloedingsgebied,	Behoud van verbindingselementen en vliegcorridors naar de in de buurt gelegen vogelbeschermingsgebieden zowel binnendijks (bijvoorbeeld V04 Krummhörn) alsook in de Dollard.	V01 V04	Behoud en ontwikkeling van de functie van de brakwaterwadvlakten van de Dollard als ongestoorde slaapplaats en foerageergebied voor noordse gastvogels , vooral voor het in de buurt gelegen vogelbeschermingsgebied V06 'Rheiderland' in het beïnvloedingsgebied (foerageerhabitat), Behoud van de verbindingselementen en vliegcorridors naar de Waddenzee en naar in de buurt gelegen vogelbeschermingsgebieden zowel binnendijks in het beïnvloedingsgebied (V06 Rheiderland en V04 Krummhörn) alsook buitendijks in het plangebied (V01 en V10) en in Nederland het riviergebied tussen Binnen Aa en Westerwoldse Aa.	V01 V04 V06 V10 VR Waddenzee	Behoud van de verbindingfunctie zowel binnen het vogelbeschermingsgebied V 10 'Emsmarsch van Leer tot Emden' in het functiegebied 3 alsook ten opzichte van de vogelbeschermingsgebieden V 01 'Nedersaksische Waddenzee' (Dollard) en V 06 'Rheiderland (beïnvloedingsgebied), die als foerageer-, pleister- en slaapplaats voor noordse gastvogels in een directe functionele samenhang staan, waarbij de een voorwaarde voor de ander is, alsmede behoud van vliegcorridors voor gastvogels tussen deels binnendijks gelegen foerageergebieden en de rustwateren in het buitendijkse gebied.	V01 V06 V10 VR Waddenzee		V16
Behoud en ontwikkeling van de habitatcondities voor de migratie- en paaipopulaties van de fint en de priksorten	Behoud en ontwikkeling van het aanpassings- en foerageergebied voor finten en negenogen , met name gedurende de hoofdmigratietijden	FFH 001 FFH 002 HR Waddenzee	Behoud en ontwikkeling van het aanpassings- en foerageergebied voor finten en negenogen , met name gedurende de hoofdmigratietijden	FFH 001 FFH 002 HR Waddenzee	Ontwikkeling van een vitale, duurzaam overlevingsvatbare paaipopulatie van de fint door verbetering van de water- en sedimentkwaliteit in het kraamkamergebied voor larven en juveniele stadia Behoud en bevordering van vitale, duurzaam	FFH 002	Ontwikkeling van een vitale, duurzaam overlevingsvatbare paaipopulatie van de fint door verbetering van de water- en sedimentkwaliteit in het paai- en kraamkamergebied voor larven Behoud en bevordering van vitale, duurzaam	----- FFH 013

3. Behoud en ontwikkeling van habitats voor vitale, duurzaam overlevingsvatbare populaties van de soorten uit bijlage II van de Habitat-Richtlijn en van de vogelsoorten van de EU-vogelrichtlijn								
Funcctiegebiedoverschrijdende doelen	Funcctiegebied 1	N2000 Gebied	Funcctiegebied 2	N2000 Gebied	Funcctiegebied 3	N2000 Gebied	Funcctiegebied 4	N2000 Gebied
<p>tussen het mariene kraamkamergebied en de paaiplaatsen en opgroeihabitats van de prikken in stroomopwaarts gelegen watergedeelten en toevoerrivieren van het estuarium; geen extra, technisch veroorzaakte mortaliteit (bijvoorbeeld onttrekking van water); fysisch-chemische waterparameters hebben geen nadelige invloed op stroomopwaarts zwemmende paaidieren, noch op wegmigrerende jonge dieren.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <u>Zeeprrik (petromyzon marinus)</u> <p>Ongehinderde passeerbaarheid van het estuarium tussen het mariene kraamkamergebied en de paaiplaatsen en opgroeihabitats van de prikken in stroomopwaarts gelegen watergedeelten en toevoerrivieren van het estuarium; geen extra, technisch veroorzaakte mortaliteit; fysisch-chemische waterparameters hebben geen nadelige invloed op stroomopwaarts zwemmende paaidieren, noch op wegmigrerende jonge dieren.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <u>Zalm (salmo salar)</u> <p>Ongehinderde passeerbaarheid van het estuarium tussen het mariene kraamkamergebied en de paaiplaatsen en opgroeihabitats</p>		<p>HR Wad- den- zee</p> <p>FFH 001 FFH 002</p> <p>HR Wad- den- zee</p>		<p>HR Wad- den- zee</p> <p>FFH 001 FFH 002</p> <p>HR Wad- den- zee</p>		<p>FFH 002</p>		<p>FFH 013</p>

3. Behoud en ontwikkeling van habitats voor vitale, duurzaam overlevingsvatbare populaties van de soorten uit bijlage II van de Habitat-Richtlijn en van de vogelsoorten van de EU-vogelrichtlijn

Funcctiegebiedoverschrijdende doelen	Funcctiegebied 1	N2000 Gebied	Funcctiegebied 2	N2000 Gebied	Funcctiegebied 3	N2000 Gebied	Funcctiegebied 4	N2000 Gebied
in het stroomopwaarts gelegen watergedeelte of toevloerivieren van het estuarium; geen extra, technisch veroorzaakte mortaliteit; fysisch-chemische waterparameters hebben geen nadelige invloed op stroomopwaarts zwemmende paai-vissen, noch op wegmigrende smolten.								-

4. Behoud en ontwikkeling van habitats voor vitale, duurzaam overlevingsvatbare populaties van de habitattypische soorten

Funcctiegebiedoverschrijdende doelen	Funcctiegebied 1	N2000 Gebied	Funcctiegebied 2	N2000 Gebied	Funcctiegebied 3	N2000 Gebied	Funcctiegebied 4	N2000 Gebied
	Ontwikkeling van gunstige standplaatscondities voor regeneratie en systematische uitbreiding van kwelders. Waarborgen van de ongestoordheid van de standplaats als voorwaarde voor de ontwikkeling van het zeegrasbestand (<i>Zostera marina</i>) op het gehele Hond en Paapzand in het kader van de natuurlijke ontwikkelingsdynamiek van de soort	FFH 173 HR Wadden-zee						
	Behoud en ontwikkeling van de natuurlijke mosselbanken , (<i>Mytilus edulis</i>) in alle ontwikkelingsstadia (bijv. Bocht van Watum, Hond en Paapzand).	FFH 173 HR Wadden-zee						
Behoud en ontwikkeling van de kenmerkende standplaatscondities en gebiedsaandelen van de aquatische structuren als habitat van de voor het leefgebied typische macrozoöbenthoslevensgemeenschap	Behoud en ontwikkeling van de kenmerkende standplaatscondities en gebiedsaandelen van de aquatische structuren als habitat van de voor het leefgebied typische macrozoöbenthoslevensgemeenschap met een hoog	FFH 001 FFH 002 FFH 173 HR Wadden-zee	Behoud en ontwikkeling van de kenmerkende standplaatscondities en gebiedsaandelen van de aquatische structuren als habitat van de voor het leefgebied typische macrozoöbenthoslevensgemeenschap met een hoog	FFH 001 FFH 002 HR Wadden-zee	Ontwikkeling van de kenmerkende standplaatscondities (verbetering van de waterkwaliteit, verbetering van de sedimentkwaliteit) voor de regeneratie van de aquatische	FFH 002	Ontwikkeling van de kenmerkende standplaatscondities (verbetering van de waterkwaliteit, verbetering van de sedimentkwaliteit) voor de regeneratie van de aquatische	FFH 013

4. Behoud en ontwikkeling van habitats voor vitale, duurzaam overlevingsvatbare populaties van de habitattypische soorten								
Functiegebiedoverschrijdende doelen	Functiegebied 1	N2000 Gebied	Functiegebied 2	N2000 Gebied	Functiegebied 3	N2000 Gebied	Functiegebied 4	N2000 Gebied
met de voor de saliniteitszone telkens typische soortensamenstelling en van soorten van speciale structuren	aandeel brakwater- en polyhaliene soorten	zee	aandeel brakwatersoorten		habitats in het eulitoraal en sublitoraal als habitat van de voor het leefgebied typische macrozoobenthoslevensgemeenschap		habitats in het eulitoraal en sublitoraal als habitat van de voor het leefgebied typische macrozoobenthoslevensgemeenschap	
Behoud en ontwikkeling van de habitatcondities voor habitattypische vislevensgemeenschappen	Behoud en ontwikkeling van de habitatcondities voor habitattypische vislevensgemeenschappen met typische leeftijdssamenstelling en hoog aandeel estuariene en diadrome migratiesoorten.	FFH 001 FFH 002 HR Wadden- zee	Behoud en ontwikkeling van de habitatcondities voor habitattypische vislevensgemeenschappen met typische leeftijdssamenstelling en een hoog aandeel estuariene soorten en diadrome migratiesoorten	FFH 001 FFH 002 HR Wadden- zee	Behoud en ontwikkeling van de habitatcondities (verbetering van de waterkwaliteit, verbetering van de sedimentkwaliteit) voor habitattypische vislevensgemeenschappen met typische leeftijdssamenstelling en een hoog aandeel estuariene soorten en diadrome migratiesoorten	FFH 002	Ontwikkeling van de habitatcondities (verbetering van de waterkwaliteit, verbetering van de sedimentkwaliteit) voor habitattypische vislevensgemeenschappen met typische leeftijdssamenstelling en een hoog aandeel diadrome migratiesoorten	FFH 013
<i>Vissen en rondbekken door LAVES (2012)</i> Habitattypische soorteninventaris <ul style="list-style-type: none"> Behoud en bevordering van vitale, duurzaam overlevingsvatbare populaties van de bijzonder belangrijke vissoorten en rondbekken of habitattypische ecologische gilden (vooral estuariene, diadrome, limnische); belangrijke kenmerkende soorten of hun leeftijdsgroepen kunnen overeenkomstig hun referentiefrequentie worden aangetoond; ongehinderde vistrekmoogelijkheden tussen de verschillende saliniteitszones binnen het estuarium en tussen estuarium, natuurlijke toevoerrivieren en kunst- 	<i>Formulering van instandhoudingsdoelen voor vissen en rondbekken door Laves (2012)</i> <ul style="list-style-type: none"> Behoud en bevordering van een vitale, duurzaam overlevingsvatbare populatie, zodat de grote slakdolf op de lange termijn overeenkomstig zijn referentiefrequentie kan worden aangetoond. Habitattypische harde substraten met bijbehorende epibiotische organismen (hydroïdpoliepen, algen) zijn in de polyhaliene zone in voldoende gebiedsaandelen en ruimtelijke verbinding voorhanden. De fysisch-chemische waterparameters en de chemische toestand van het oppervlaktewater hebben geen negatieve invloed op het reproductieresultaat, de larvale- 	FFH 001 FFH 002	<i>Formulering van instandhoudingsdoelen voor vissen en rondbekken door Laves (2012)</i> <ul style="list-style-type: none"> Behoud en bevordering van een vitale, duurzaam overlevingsvatbare populatie, zodat de grote slakdolf op de lange termijn overeenkomstig zijn referentiefrequentie kan worden aangetoond. Habitattypische harde substraten met bijbehorende epibiotische organismen (hydroïdpoliepen, algen) zijn in de mesohaliene zone in voldoende gebiedsaandelen en ruimtelijke verbinding voorhanden. De fysisch-chemische waterparameters en de chemische toestand van het oppervlaktewater hebben geen negatieve invloed op het reproductieresultaat, de larvale- 	FFH 001 FFH 002	<i>Formulering van instandhoudingsdoelen voor vissen en rondbekken door Laves (2012)</i> <ul style="list-style-type: none"> Behoud en bevordering van een vitale, duurzaam overlevingsvatbare populatie van de spiering, samengesteld uit paaivissen van meerdere jaargangen; de ongehinderde passeerbaarheid van het estuarium tussen de paa- en kraamkamergebieden van de leeftijdsgroep 0+ in het binnenste estuarium en de Waddenzee is gewaarborgd; de fy- 	FFH 002	<i>Formulering van instandhoudingsdoelen voor vissen en rondbekken door Laves (2012)</i> <ul style="list-style-type: none"> Behoud en bevordering van het Eems-Dollard estuarium als belangrijk kraamkamergebied voor juveniele botten, zodat de vissoort overeenkomstig de referentiefrequentie ervan ten behoeve van de gunstige instandhoudingstoestand kan worden aangetoond. Bevordering van ondiepwaterzones met habitattypische fijne sedimenten (met name zandfracties van verschillende korrelgroottes) in voldoende ge- 	FFH 013

4. Behoud en ontwikkeling van habitats voor vitale, duurzaam overlevingsvatbare populaties van de habitattypische soorten								
Funcctiegebiedoverschrijdende doelen	Funcctiegebied 1	N2000 Gebied	Funcctiegebied 2	N2000 Gebied	Funcctiegebied 3	N2000 Gebied	Funcctiegebied 4	N2000 Gebied
matige afwateringssyste- men; fysisch-chemische waterparameters en che- mische watertoestand hebben geen negatieve invloed op het reproduc- tiesresultaat, de larvale- ontwikkeling of het over- leven van de belangrijke soorten.	ontwikkeling of het overle- ven van deze estuariene vi- soort in het Eems-Dollard es- tuarium.' <ul style="list-style-type: none"> Behoud en bevordering van het Eems-Dollard estuarium als belangrijk kraamkamer- gebied voor juveniele bot- ten, zodat de vissoort over- eenkomstig de referentie- frequentie ervan kan worden aangetoond. behoud en be- vordering van ondiep- waterzones met habitattypi- sche fijne sedimenten (met name zandfracties van ver- schillende korrelgroottes) in voldoende gebiedsaandelen en ruimtelijke verbinding; waarborgen van een groten- deels ongehinderde passe- erbaarheid tussen estuari- um en middenloop van de Eems boven Herbrum. 		ontwikkeling of het overle- ven van deze estuariene vi- soort in het Eems-Dollard es- tuarium.' <ul style="list-style-type: none"> Behoud en bevordering van het Eems-Dollard estuarium als belangrijk kraamkamer- gebied voor juveniele bot- ten, zodat de vissoort over- eenkomstig de referentie- frequentie ervan als referen- tie kan worden aangetoond. behoud en bevordering van ondiep-waterzones met ha- bitattypische fijne sedimen- ten (met name zandfracties van verschillende korrel- groottes) in voldoende ge- biedsaandelen en ruimtelijke verbinding; waarborgen van een grotendeels ongehin- derde passeerbaarheid tus- sen estuarium en midden- loop van de Eems boven Herbrum. 		sisch-chemische wa- terparameters (zuur- stofgehaltenes, gehaltenes van zwevende stoffen) en de chemische wa- tertoestand hebben geen nadelige invloed op het reproductiere- sultaat, de larvale ontwikkeling en het opgroeien van de leef- tijdsgroep 0+. Als op- groeigebieden ge- schikte habitats (on- diep-waterzones met rustiger stroming) zijn in voldoende gebieds- aandelen en ruimtelij- ke verbinding voor- handen. De verschil- lende leeftijdsgroepen kunnen overeenkom- stig hun referentiefre- quentie ten behoeve van de gunstige in- standhoudingstoe- stand worden aange- toond. <ul style="list-style-type: none"> Behoud en bevorde- ring van het Eems- Dollard estuarium als belangrijk kraamka- mergebied voor juve- niele botten, zodat de vissoort overeenkom- stig de referentiefre- quentie ervan ten be- hoeve van de gunstige instandhoudingstoe- stand kan worden aangetoond. Bevorde- ring van ondiep- 		biedsaandelen en ruimtelijke verbinding; waarborgen van een grotendeels ongehin- derde passeerbaar- heid tussen estuarium en middenloop van de Eems boven Herbrum; verbetering van de fy- sisch-chemische wa- terparameters en van de chemische water- toestand in de limni- sche zone, zodat de kwaliteit van het Eems-Dollard estuari- um als belangrijk op- groeigebied van juve- niele botten niet na- delig wordt beïnvloed, <ul style="list-style-type: none"> Behoud en bevorde- ring van een vitale, duurzaam overle- vingsvatbare popula- tie van de schele pos, zodat de soort duur- zaam overeenkomstig de referentiefrequen- tie ervan ten behoeve van de gunstige in- standhoudingstoe- stand kan worden aangetoond. Bevorde- ring van ondiep- waterzones met habi- tattypische fijne sedi- menten (fijne kiezel, zandfracties van ver- schillende korrelgroot- tes) in voldoende ge- biedsaandelen en ruimtelijke verbinding; 	

4. Behoud en ontwikkeling van habitats voor vitale, duurzaam overlevingsvatbare populaties van de habitattypische soorten								
Functiegebiedoverschrijdende doelen	Functiegebied 1	N2000 Gebied	Functiegebied 2	N2000 Gebied	Functiegebied 3	N2000 Gebied	Functiegebied 4	N2000 Gebied
					<p>waterzones met habitattypische fijne sedimenten (met name zandfracties van verschillende korrelgroottes) in voldoende gebiedsaandelen en ruimtelijke verbinding; waarborgen van een grotendeels ongehinderde passeerbaarheid tussen estuarium en middenloop van de Eems boven Herbrum; verbetering van de fysisch-chemische waterparameters en van de chemische watertoestand in de oligohaliene zone, zodat de kwaliteit van het Eems-Dollard estuarium als belangrijk opgroeigebied van juveniele botten niet nadelig wordt beïnvloed,</p> <ul style="list-style-type: none"> • Behoud en bevordering van een vitale, duurzaam overlevingsvatbare populatie van de schele pos, zodat de soort duurzaam overeenkomstig de referentiefrequentie ervan ten behoeve van de gunstige instandhoudingstoestand kan worden aangetoond. Bevordering van ondiepwaterzones met habitattypische fijne sedi- 		<p>bevordering van grotendeels ongehinderde vistrekmoogelijkheden tussen estuarium en middenloop van de Eems boven Herbrum; verbetering van de fysisch-chemische waterparameters en van de chemische watertoestand in de limnische zone, zodat het reproductieresultaat, de larvale ontwikkeling of het overleven van deze limnische vissoort in het Eems-Dollard estuarium niet nadelig worden beïnvloed,</p>	

4. Behoud en ontwikkeling van habitats voor vitale, duurzaam overlevingsvatbare populaties van de habitattypische soorten								
Functiegebiedoverschrijdende doelen	Functiegebied 1	N2000 Gebied	Functiegebied 2	N2000 Gebied	Functiegebied 3	N2000 Gebied	Functiegebied 4	N2000 Gebied
					menten (fijne kiezel, zandfracties van verschillende korrelgroottes) in voldoende gebiedsaandelen en ruimtelijke verbinding; bevordering van grotendeels ongehinderde vistrek mogelijkheden tussen estuarium en middenloop van de Eems boven Herbrum; verbetering van de fysisch-chemische waterparameters en van de chemische watertoestand in de oligohaliene zone, zodat het reproductieresultaat, de larvale ontwikkeling en het overleven van deze limnische vissoort in het Eems-Dollard estuarium niet nadelig worden beïnvloed.			

5. Behoud- en ontwikkelingsdoelen voor soorten, waarvan de verspreidingsgebieden momenteel als 'onbekend' ⁷⁹ (Duitsland) zijn beoordeeld, of waarvan de verspreidingsgebieden momenteel niet significant ⁸⁰ zijn (alleen functiegebied 4), waarbij de trend van de ontwikkeling van de populatie dan wel bestaande beschermingsinspanningen door maatregelen dienen te worden bevorderd								
	Functiegebied 1 Inschaling: onbekend	N2000 Gebied	Functiegebied 2 Inschaling: onbekend	N2000 Gebied	Functiegebied 3 Inschaling: onbekend	N2000 Gebied	Functiegebied 4 Inschaling: niet significant	N2000 Gebied
Hierbij zijn geen functiegebiedoverschrijdende doelen voor het hele	Behoud en ontwikkeling van het Eems-Dollard estuarium	FFH 001	Behoud en ontwikkeling van het Eems-Dollard	FFH 001				

⁷⁹ De staat van instandhouding is als onbekend, dat wil zeggen niet waardeerbaar aangemerkt als er onvoldoende gegevens over het betrokken gebied bekend zijn om over de staat van instandhouding te kunnen oordelen.

⁸⁰ Het voorkomen van de soorten is niet significant, omdat het in het plangebied betreffende deelgebied van de habitatzone 013 'Eems' voor het behoud van de respectievelijke populaties onbelangrijk is. Daardoor is er geen inschaling van de instandhoudingstoestand gemaakt.

5. Behoud- en ontwikkelingsdoelen voor soorten, waarvan de verspreidingsgebieden momenteel als 'onbekend' ⁷⁹ (Duitsland) zijn beoordeeld, of waarvan de verspreidingsgebieden momenteel niet significant ⁸⁰ zijn (alleen functiegebied 4), waarbij de trend van de ontwikkeling van de populatie dan wel bestaande beschermingsinspanningen door maatregelen dienen te worden bevorderd								
	Functiegebied 1 Inschaling: onbekend	N2000 Gebied	Functiegebied 2 Inschaling: onbekend	N2000 Gebied	Functiegebied 3 Inschaling: onbekend	N2000 Gebied	Functiegebied 4 Inschaling: niet significant	N2000 Gebied
plangebied geformuleerd, omdat de inschaling 'onbekend' of 'niet significant' betrekking heeft op de gemelde soorten van de respectieve habitatzones.	als doorgaand migratie- en foerageergebied voor de bruinvis , zodat in de hoofdmigratietijden een ongestoorde passeerbaarheid van de mondingstrechtter is gewaarborgd,		estuarium als doorgaand migratie- en foerageergebied voor de bruinvis .					
	Ontwikkeling van een vitale, duurzaam overlevingsvatbare deelpopulatie van de meervleermuis door behoud van structuurrijke oever- en watergebieden als foerageerhabitat	FFH 002	Ontwikkeling van een vitale, duurzaam overlevingsvatbare deelpopulatie van de meervleermuis door behoud en ontwikkeling van structuurrijke oever- en watergebieden als foerageerhabitat	FFH 002	Behoud van een vitale, duurzaam overlevingsvatbare deelpopulatie van de meervleermuis . O.a. Behoud en optimalisering van stilstaande en stromende wateren met een zo rijk mogelijke structuur, inclusief hun oevers als foerageerhabitat en bevordering ook van kleine, lijnvormige wateren in het dijkvoorland (prielen, sleuven) als vliegwegen naar de jachtgebieden.	FFH 002		
							Ontwikkeling van de ecologisch doorgaande rivierloop met nagenoeg natuurlijke oevers en het zoetwaterwad als (deel-)habitat van migrerende vissoorten en met geschiktheid voor de herpopulatie van de visotter	FFH 013
							Behoud en ontwikkeling van mesotrope tot eutrope oude waterlopen en overige stilstaande wateren en sloten, o.a. als habitat van drijvende waterweegbree en kamsalamander	FFH 013

II - IMP-maatregelenbladen

Leeswijzer voor de maatregelenbladen

Op de volgende bladzijden wordt elk in het kader van het IMP Eemsestuarium uitgewerkt voorstel voor een IMP-maatregel in de vorm van een maatregelenblad beschreven.

In het maatregelblad wordt voor elk voorstel voor een IMP-maatregel beschreven: het maatregelnummer en de naam van het voorstel voor de maatregel, de ligging in het plangebied (functiegebied), of het voorstel voor de maatregel voor Duitsland, Nederland of gemeenschappelijk is, wanneer het voorstel zou kunnen worden uitgewerkt alsmede de relatie met andere maatregelen. Bovendien worden de resultaten uit het intensieve afstemmingsproces in de Nedersaksische, de Nederlandse en de gezamenlijke gesprekken met de betrokken vakbijdragegroepen kort beschreven en worden toepasselijke instrumenten en aanwijzingen voor de uitwerking benoemd en de belangrijkste actoren, die bij de uitwerking zouden moeten worden betrokken.

Voor verder informatie over de afzonderlijke voorstellen voor IMP-maatregelen, zoals details over de betreffende N2000-gebieden, indicatorsoorten of een gedetailleerde beschrijving van het voorstel voor de maatregelen en de zoekruimte voor mogelijke uitvoering wordt voor elke voorstel voor een IMP-maatregel een concrete verwijzing naar de vindplaats in vakbijdrage 1 “Natura 2000” opgenomen.

Functiegebied	1= polyhalien, 2 = mesohalien 3= oligohalien, 4= limnisch, Ü= functiegebied overstijgend L= Leda-Jümme-gebied
NL/DE	Voorstel voor een gemeenschappelijke IMP-Maatregel in het betreffende functiegebied (meestal in het gemeenschappelijke gebied) danwel het gehele plangebied betreffend
NL	Voorstel voor een IMP- maatregel op Nederlands grondgebied
DE	Voorstel voor een IMP-maatregel opNnedersaksisch grondgebied
Uitvoering mogelijk vanaf/tot	Er wordt, voor zover mogelijk, een inschatting gemaakt, wanneer uitvoering van een voorstel voor een maatregel mogelijk zou zijn. Dit is mede gebaseerd op de planning uit het Masterplan Ems 2050

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

Nr.	Benaming van de voorstellen voor IMP-Maatregelen	Functiegebieden						K
		1	2	3	4	L	Ü	
M 1	Creëren van meergeuligheid	x					x	K
M 2	Geïntegreerd waterloopkundig concept	x	x	x	x		x	K
M 3	Sedimentmanagementconcept	x	x	x	x		x	K
M 4	Opruimen van de Griesberg	x						
M 5	Handelingsrichtlijn voor onderhoudswerkzaamheden in de vaargeul en het vermijden van aanzienlijke geluidsoverlast	x	x	x	x		x	K
M 6	Aanwijzing van een overgangszone	x	x				x	K
M 7	Verbetering van de kwaliteit van het oppervlaktewater / de waterkwaliteit	x	x	x	x		x	K
M 9	Afbreken of afvlakken van oeverbeschoeiingen	x	x	x	x		x	K
M 10	Behoud en ontwikkeling van kweldergemeenschappen	x	x	x				K
M 11	Aanleg van oeverbescherming ter beperking van erosieprocessen	x						K
M 12	Behoud en ontwikkeling van rietlandzones	x	x	x	x			K
M 13	Behoud en ontwikkeling van de lagune en schelpenbank	x						
M 14	Behoud en ontwikkeling van het complex van kwelders en brakwaterrietland met duinvegetatie en struwelen	x						
M 15	Onderhoudsplannen	x	x	x	x		x	
M 16	Behoud van de habitatkwaliteit voor de zeehond	x	x					K
M 17	Verbouwen van spuisluisen en gemalen om ze passeerbaar te maken of de passeerbaarheid te verbeteren	x	x	x	x		x	K
M 19	Geoptimaliseerde koelwaterinname	x						
M 20	Uitwerking en implementatie van beschermende bepalingen, verordeningen en vrijwillige afspraken voor het duurzaam veiligstellen van ongestoorde pleister- en foerageerplaatsen voor gastvogels	x	x	x	x			K
M 21	Bepaling van de betekenis van verschillende wadden in hun functie als foerageergebied	x	x	x				
M 22	Uitwerking en implementatie van beschermende bepalingen, verordeningen en vrijwillige afspraken voor het duurzaam veiligstellen van storingvrije broedplaatsen	x	x	x	x			K
M 23	Rekening houden met het belang van onbelemmerde vliegcorridors bij de controle van ingrepen tussen foerageer- en slaapplaatsen en andere met elkaar verbonden deelhabitats (bijvoorbeeld bij het zoeken naar locaties voor windenergie-installaties)	x	x	x	x			K
M 24	Inrichting van storingvrije / storingarme gebieden in het aquatische milieu voor de ontwikkeling van de resterende zeegrasbestanden en de typische daarmee gepaard gaande fauna en flora	x						
M 25	Onderzoek / monitoring voor het verkrijgen van inzicht met betrekking tot de verspreiding en herpopulatie van zeegrasbestanden	x						
M 26	Maatregelen tegen de verdere immigratie en verspreiding van invasieve soorten	x	x	x	x		x	
M 27	Behoud, ontwikkeling en herpopulatie van eulitorale en sublitorale mosselbanken	x						K
M 28	Opstellen van een voor het Eems-Dollard estuarium specifiek inventarisatie- en monitoringconcept	x	x	x	x			
M 29	Onderzoeksprogramma voor het toepassen van harde substraten	x	x					
M 30	Behoud van de habitatkwaliteit voor de bruinviss	x	x					
M 31	Maatregelen ter behoud van een deelpopulatie van de meervleermuis	x	x	x				
M 32	Toename van de wateruitwisseling langs de Geise-strekdijk en strekdijk zeedijk		x				x	
M 34	Systeemverbeteren het voorstel voor de maatregelen – bodemdrempel, getijderegeling, getijdebassins	x	x	x	x		x	
M 36	Aanleg van ondiep-waterzones	x*	x	x	x		x	K
M 37	Naar achteren verleggen van de dijklijn	x*	x	x	x		x	K
M 38	Opening of afbreken van zomerdijken of oeverwallen			x	x		x	K
M 39	Aanleg van secundaire wateren	x*	x*	x	x		x	K
M 40	Meanders en nevengeulen terugbrengen in de natuurlijke toestand			x	x		x	K
M 41	Maatregelen ter behoud en ontwikkeling van mesofiel grasland			x				K
M 42	Maatregelen ter behoud en ontwikkeling van nagenoeg natuurlijke ooibosbestanden			x	x			K
M 43	Maatregelen ter behoud van de nagenoeg natuurlijke stilstaande oppervlaktewateren			x				K
M 44	Behoud van Natura 2000-gebieden	x	x	x	x		x	K

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

Nr.	Benaming van de voorstellen voor IMP-Maatregelen	Functiegebieden						K
		1	2	3	4	L	Ü	
M 45	Maatregel ter behoud en ontwikkeling van voedselbiotopen nabij broedbiotopen			x	x			K
M 46	Maatregelen ter behoud en ontwikkeling van soortenrijke ruigte-gemeenschappen in associatie met rietlanden				x			K
M 47	Maatregelen ter behoud en ontwikkeling van vlakland-hooilanden in complex met nat weidegebied of kalkgrasland				x			
M 48	Maatregelen ter behoud en ontwikkeling van de nagenoeg natuurlijke stilstaande wateren en afgesneden oude armen				x			K
M 50	Maatregelen voor de kolonisatie / herpopulatie van soorten	x	x	x	x		x	K
M 51	Maatregelen voor de instandhouding, verbetering en connectiviteit van habitats van broed- en gastvogels	x	x	x	x		x	K
M 52	Fundamentele conceptuele maatregelen (onderzoek, rapportage, bijscholing, advisering, certificering)	x	x	x	x		x	
M 53	Institute for Estuarine Management Ems-estuary, IEMEE	x	x	x	x		x	
M 55	Maatregelen in het Leda-Jümme-gebied					x		
M 56	Opzetten van een natuurbeschermingsstation	x	x	x			x	

Toelichting:

rood = voorstellen voor gezamenlijke maatregelen NL / D;

blauw = voorstellen voor maatregelen op Nederlands grondgebied;

zwart = voorstellen voor maatregelen op Duits grondgebied of alleen voor DE gemelde appendix II-soorten;

*x** = in verband met "aanwijzing van een overgangszone";

L = voorstellen voor maatregelen in het Leda-Jümme-gebied

Ü = voorstellen voor functiegebiedoverschrijdenhet voorstel voor de maatregelen

K: = voorstellen voor maatregelen waarover conflicten bestaan (zie deel A, par. 3.2.4)

M 1	Creëren van meergeuligheid	procesgericht				
		functiegebied				
		1	2	3	4	Ü
		NL/DE				NL/DE
<p>Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel Met het herstel van een meergeulensysteem komt de morfologie van het estuarium in een meer natuurlijke toestand met als verwacht positief resultaat: verbetering van de hydrologische en morfologische parameters van het hele systeem en in het bijzonder die van de reducering van de vloedstroombinominatie in de Eems-rivier en de daarmee verbonden slechte waarden van zwevend slijb en zuurstof. Nagestreefd wordt de vermindering van de stroming in de Westereems en de versterking van de doorstroming van de Oostereems en de Bocht van Watum.</p> <p>Dit voorstel voor een maatregel heeft een directe relatie met de voorstellen voor de conceptuele maatregelen M2 'Geïntegreerd waterloopkundig concept' en M3 'sedimentsmanagementconcept'.</p>						
Resultaat van de afstemminggesprekken						
<p>De vakbijdragegroepen, 'Scheepvaart en Havens' en 'Handel, Industrie en Havenbedrijvigheid' vrezen door dit voorstel voor een maatregel mogelijke belemmeringen of inperkingen van de bevaarbaarheid voor schepen. Ook vanwege de nog grote kennisleemten is dit conflict vooralsnog niet op te lossen.</p> <p>Andere vakbijdragegroepen staan neutraal tegenover dit voorstel voor een maatregel.</p> <p>Uit Nederland zijn er geen verdere opmerkingen over dit voorstel voor een maatregel.</p>						
Geschikte instrumenten voor realisering			Belangrijke betrokkenen bij een mogelijke realisering:			
<ul style="list-style-type: none"> • samenwerking NL – DE • Investerings • onderzoeksplanning • Monitoring • Plannen / concepten • Beheerplan N2000 • Programma Eems Dollard 2050 • KRW 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung des Bundes (WSV) • NLWKN Gewässerbewirtschaftung / Forschungsstelle Küste • NLWKN Regionaler Naturschutz • Nationalparkverwaltung Niedersächsischer Wattenmeer • Overheden (NL) • Stakeholders (NL) 			
Aanwijzingen voor een mogelijke realisering:						
<p><u>In ieder geval</u> Om deze maatregel te kunnen uitvoeren is het oprichten van een bilateraal samenwerkingsverband noodzakelijk. Om dat doel te bereiken zijn verschillende deelmaatregelen aan de orde. De aanpak voor het uitvoeren van deze deelmaatregelen wordt gefaciliteerd door het IEMEE.</p> <p><u>voor voorstellen voor gezamenlijke maatregelen:</u> De Grenswaterencommissie is het passende platform om te besluiten over wie welke maatregelen uitvoert.</p> <p>Onderzoek van dit voorstel voor een maatregel kan alleensamen met de "Wasser- und Schifffahrtsverwaltung"(Nedersaksen) en Rijkswaterstaat (Nederland) worden uitgevoerd. I</p> <p>n Nederland wordt dit voorstel voor een maatregel in het "Programma Eems Dollard 2050" uitgewerkt als onderdeel van spoor A: onderzoek naar hydromorfologische renaturering.</p> <p>Een voorstel/zoekgebied voor de uitwerking van M1 is op kaart weergegeven (zie IBP Eems-estuarium, Deel B, III, kaart 2)</p>						
Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere voorstellen voor maatregelen: M 2, M 3, M 6, M 7, M 28, M 36, M 37, M 53						
<p>Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1: maatregelblad M 1 en blz. 536 - 538</p> <p>Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1: overzichtskaart FR1: S. 577</p>						

M 2	Geïntegreerd waterloopkundig concept	procesgericht				
		functiegebied				
		1	2	3	4	Ü
		NL/DE	NL/DE	DE	DE	NL/DE
<p>Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel</p> <p>Naast natuurlijke veranderingen heeft de aanpassing van het Eemsestuarium aan de toenemende grootte van de schepen tot ingrijpende hydrologische en morfologische veranderingen geleid. Deze veranderingen hebben tot asymmetrie van de getijdencurve geleid. Door deze asymmetrie dringen sedimenten en zwevend slib sterker de Eems binnen en kunnen ze nauwelijks nog weggespoeld worden. Hiermee hangen duidelijke ecologische gebreken mee samen. Om deze veranderingen in te perken danwel terug te drngen is een groot aantal maatregelen, waarvan de werking elkaar aanvuld, noodzakelijk.</p> <p>Met het opstellen van een geïntegreerd waterloopkundig concept moet ook rekening gehouden worden met ecologische- en interdisciplinaire onderzoeksvragen en de formulering en bespreking ervan t.b.v. een hydrologische verbetering van het Eems-estuarium.</p> <p>Deze maatregel is in het bijzonder gerelateerd aan de voorstellen voor maatregelen M 1 'creëren van meer-geuligheid' en M 3 'sedimentsmanagementconcept'.</p>						
Resultaat van de afstemminggesprekken						
<p>Het voorstel voor een maatregel is inhoudelijk gelijk aan de relevante maatregelen in het Nedersaksische KRW-beheerplan.</p> <p>De vakbijdragegroepen 'Scheepvaart en Havens' en 'Handel , Industrie en Havenbedrijvigheid' vrezen inperking van de huidige scheepvaart en ook beperkingen voor het 'overvaren' van cruiseschepen van de werven naar zee als dit voorstel voor een maatregel tot uitvoering komt. Dit conflict lijkt door intensieve participatie van de betrokken partijen en de garantie van continuering van bestaand gebruik oplosbaar De WSV in Duitsland heeft toegezegd voor haar werkgebied in het kader van haar wettelijke taken een geïntegreerd waterloopkundig concept op te stellen en te realiseren.</p> <p>De overige vakbijdragegroepen staan neutraal tegenover het voorstel voor de maatregel.</p> <p>Vanuit Nederland zijn geen verdere aanwijzingen of informatie over dit voorstel van een maatregel ontvangen.</p>						
geschikte instrumenten voor realisering		belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisering:				
<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking NL - DE • Investerings • Plannen/Concepten • Beheerplan N2000 • Programma Eems Dollard 2050 • KRW 		<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung des Bundes (WSV) • NLWKN Gewässerbewirtschaftung • NLWKN Regionaler Naturschutz • Nationalparkverwaltung Niedersächsischer Wattenmeer • Overheden (NL) • Alle betrokken stakeholders 				
<p>Aanbevelingen voor realisering:</p> <p><u>In ieder geval:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Om deze maatregel te kunnen uitvoeren is het oprichten van een bilateraal samenwerkingsverband noodzakelijk (zie M53: "IEMEE") • <p><u>Voor gezamenlijke voorstellen voor maatregelen:</u></p> <p>De Grenswatercommissie is het passende platform om te besluiten over wie welke maatregelen uitvoert. Realisering van dit voorstel voor een maatregel kan alleen door samenwerking tussen de Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (Niedersachsen) en Rijkswaterstaat (Nederland). In Nederland wordt dit voorstel voor een maatregel uitgewerkt in het Programma Eems Dollard 2050: Deel A: Onderzoek naar herstel van de hydromorfologische integriteit.</p>						
<p>Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere voorstellen voor maatregelen:</p> <p>M 1, M 3, M 6, M 7, M 28, M 36, M 37, M 38, M 39, M 40, M 53</p>						
<p>gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1:</p> <p>Geen maatregelenblad, vergelijk pag. 481 – 482</p> <p>gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1:</p> <p>geen overzichtskaart(en)</p>						

M 3 Sedimentmanagementconcept	procesgericht				
	functiegebied				
	1	2	3	4	Ü
	NL/DE	NL/DE	DE	DE	NL/DE
<p>Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel</p> <p>Het doel van een sediment management concept is om een op de behoeften van de vaargeul en de havens afgestemd beheer te bereiken, waarbij ook de doelstellingen van Natura 2000 in en een ecologische optimalisatie van het onderhoudsbaggerwerk en de verwerking van de baggerspecie acht worden genomen. Hierbij moet zoveel als mogelijk negatieve beïnvloeding van te beschermen N2000-waarden door het baggeren en het verwerken ervan voorkomen worden als ook onder andere een verbetering van de waterkwaliteit bewerkstelligd worden. Doel van dit voorstel voor een maatregel is daarnaast innovatieve manieren te vinden en daarna uit te voeren om de hoeveelheden sediment te verminderen. Het sedimentmanagementconcept dient voor het Eems-Dollard-gebied gezamenlijk (Duitsland, Nederland) afgestemd en uitgewerkt te worden)</p> <p>Dit voorstel voor een maatregel is te bezien in samenhang met M 1 "creëren van meergeuligheid" en het voorstel voor de conceptuele maatregel M 2 "geïntegreerd waterloopkundig concept."</p>					
Resultaat van de afstemminggesprekken					
<p>Het voorstel voor een maatregel is inhoudelijk identiek aan het voorstel voor de maatregel in KRW Beheerplan van Nedersaksen.</p> <p>Er wordt door de Duitse vakgroepen Scheepvaart en havens en Bedrijfsleven en industrie gevreesd voor negatieve beïnvloeding van de actuele afmetingen van de vaargeulen, de vergunde pekelozingen alsmede beperkingen van de toegestane scheepsafmetingen.</p> <p>Verder ziet de vakgroep "landbouw" problemen door verdere beperkingen op het gebruik van hun land, alsmede een strijd tussen land voor landbouw en land als baggerspeciedepot.. Dit conflict kan worden opgelost door middel van een intensieve participatie van belanghebbenden en het waarborgen van het huidige gebruik. Of bij uitvoering van dit voorstel voor een maatregel de verwachte problemen rond concurrentie om land kunnen worden opgelost door middel van ruilverkavelingen of aankoop van grond is nu nog niet zeker in te schatten.</p> <p>Verder heeft de WSV al opdracht gegeven aan de Bundesanstalt für Gewässerkunde voor het opstellen van een sedimentmanagementconcept voor het WSV-onderhoud van de Eems tussen de stuw bij Hebrum tot Eems-km 112,5.</p> <p>Groningen Seaports draagt, onder ander samen met de WSA Emden bij aan onderzoek naar een effectieve aanpak in de omgang met slib om de N2000-doelen te realiseren.</p>					
geschikte instrumenten voor realisering:			belangrijke betrokkenen bij de realisering:		
<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking NL - DE • Plannen/Concepten • Onderzoeksvoorstellen • Beheerplan N2000 • Programma Eems Dollard 2050 • KRW 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung des Bundes (WSV) • NLWKN Gewässerbewirtschaftung • NLWKN Regionaler Naturschutz • Landkreis / kreisfreie Stadt • Hafenverwaltung • Nationalparkverwaltung Niedersächsischer Wattenmeer • Overheden (NL) • Stakeholders (NL) 		
<p>Aanwijzingen voor een mogelijke realisering:</p> <p><u>In ieder geval:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Uivoering is vanaf 2016 mogelijk • het oprichten van een bilateraal samenwerkingsverband noodzakelijk (zie M53: "IEMEE") • Uitgebreidere en interdisciplinair gecoördineerde planning waarbij alle onderhoudswerkzaamheden worden betrokken • In het geïntegreerde concept dienen ook de conclusies over de oorzaken van dhet vertroebelingsprobleem uit het onderzoek naar de slibproblematiek (Deltares, in opdracht van Rijkswaterstaat) te worden opgenomen, net zoals de uitgevoerde maatregelen langs de Nederlandse kust. • Het voorstel voor de maatregelen zullen als gemeenschappelijk bilateraal concept (Did-NL) worden uitgewerkt. <p><u>Voor gemeenschappelijke voorstellen voor maatregelen:</u></p> <p>De inspanningen van de havenbedrijven en –autoriteiten, zowel aan Nedersaksische als Nederlandse zijde, dienen bij de uitwerking te worden betrokken.</p> <p><u>Nedersaksen</u></p> <p>Het Bundesanstalt für Gewässerkunde (BfG) heeft al opdracht van de Wasser- und Schifffahrtsverwaltung des Bundes (WSV) voor he topstellen van een sedimentmanagementconcept voor het WSV-onderhoud van de Eems tussen de stuw van Hebrum en Eems km 112,5.</p> <p><u>Nederland:</u></p> <p>RWS doet KRW-onderzoek naar de slibhuishouding en GSP werkt aan een pilot anders omgaan met slib. In Nederland wordt dit voorstel voor een maatregel in het Programma Eems Dollard 2050 verder uitgewerkt: Oplos-</p>					

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

singsrichting 3: Verbetering van het voedselweb (primaire productie) door het voorkomen van een verdere vertroebeling en terugdringen van de bestaande vertroebeling

Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere voorstellen voor maatregelen:

M 1, M 2, M5, M 7, M 36, M 28, M 36, M 38, M 53

gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1:

geen eigen maatregelblad en bladzijden 482-483

gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1:

geen overzichtskaart(en)

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 4 Opruimen van de Griesberg	HR-biotopen				
	functiegebied				
	1	2	3	4	Ü
	NL				
<p>Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel Door het weghalen van 22 ha oneigenlijk materiaal in de Bocht van Watum wordt de kwaliteit van het habitatype H1130 en de bijhorende natuurwaarden verbeterd. Met namen de bodemfauna kan zich op deze plek herstellen wat weer positieve invloed heeft verder op in de voedselketen. Verder wordt de hydromorfologische situatie, natuurlijke processen en de waterkwaliteit lokaal hersteld.</p>					
<p>Resultaat van de afstemminggesprekken</p> <p>In Nederland heeft niemand bezwaar tegen het opruimen van de griesberg</p>					
<p>geschikte instrumenten voor realisering:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking NL - DE • Plannen/Concepten • Beheerplan N2000 • WRRL (NL) • Programma Eems Dollard 2050 			<p>belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisering:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • NLWKN Regionaler Naturschutz • Overheden (NL) • Stakeholders (NL) • 		
<p>Aanwijzingen voor een mogelijke realisering: <u>In ieder geval:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • De uitvoering is in 2016 voorzien • Het voorstel voor een maatregel wordt gefinancierd door het KRW programma. • Samenwerking tussen Rijkswaterstaat, havens in Nederland en Duitsland, gemeente Delfzijl en eventueel waterschappen en LTO. Er wordt een uitvoeringsplan voor de verwijdering opgesteld alsook een plan voor de verwerking van het materiaal. <p><u>Nederland</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Rijkswaterstaat is hoofdverantwoordelijk (KRW maatregel) • Het verwijderen van de griesberg levert een beperkte bijdrage aan de verbetering van de kwaliteit van het habitatype estuarium, de lokale waterkwaliteit en het herstel van het hydromorfologisch systeem. • Het is een icoonproject en een eerste stap in de goede richting ter verbetering van het ecosysteem van het Eems estuarium en daarom heel belangrijk voor het creëren van draagvlak. <p>Een voorstel/zoekgebied voor de uitwerking van M4 is op kaart weergegeven (zie IBP Eems-estuarium, Deel B, III, kaart 2)</p>					
<p>Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere voorstellen voor maatregelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • M 1, M 2, M 3, M 7, M 28 					
<p>gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1: Maatregelenblad M 4 en p. 540</p>					
<p>gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1: Geen overzichtskaart(en)</p>					

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 5	Handelingsrichtlijn voor onderhoudswerkzaamheden in de vaargeul en het vermijden van aanzienlijke geluidsoverlast	HR-soorten/beschermde vogels				
		Functiegebied				
		1	2	3	4	Ü
		NL/DE	NL/DE	DE	DE	NL/DE
<p>Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel Om de doorgangsmogelijkheden van de Eems voor vissen en prikken in het plangebied duurzaam te verzekeren, is het noodzakelijk een handelingsrichtlijn voor onderhoudsmaatregelen uit te werken die rekening houdt met trek- en paaitijden. Verder moet voor het veiligstellen en herstellen van de leefgebiedsfunctie voor finten, prikken alsmede voor de bruinvis, aanmerkelijke geluidsbelastingen door bouw- en onderhoudswerken en daarvoor veroorzaakte barrièrewerkingen vermeden worden.</p>						
Resultaten van de afstemminggesprekken						
<p>Bij dit voorstel van een maatregel wordt is men bang dat er moet worden afgezien van baggerwerkzaamheden tijdens de drukste tijden van het in- en uitzwemmen van de finten en prikken, hetgeen tot beperking van de scheepvaart kan leiden. In de Nedersaksische Vakbijdragengroepen “Scheepvaart en haven” en “Bedrijven en Industrie” ziet men daarom conflicten rond dit voorstel voor een maatregel. Omdat in dit geval de “Wasser- und Schifffahrtsverwaltung” de aan te spreken partij is en deze organisatie intern reeds zelf aan een onderzoek (“Leitfaden”) werkt om met de omgevingsbelangen rekening te houden, wordt hier geen conflict gezien.</p> <p>Vanuit Nederlandse zijde bestaan tegen dit voorstel voor een maatregel geen bezwaren.</p>						
Geschikte instrumenten voor realisatie:			Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisatie:			
<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking NL / DE • Onderzoeksvoorstellen • Monitoring • Plannen/Concepten • Beheerplan N2000 • WRRL (NL) • Programma Eems-Dollard 2050 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Deichverband • Landkreis/ kreisfreie Stadt • Wasser- und Bodenverband • Steden en gemeenten • Overheden (NL) • Stakeholders (NL) 			
Aanbevelingen voor een mogelijke realisatie:						
<u>In ieder geval</u>						
<ul style="list-style-type: none"> • Om deze maatregel te kunnen uitvoeren is het oprichten van een bilateraal samenwerkingsverband noodzakelijk (zie M53: “IEMEE”) • Voorwaarden in de toelatingsbeschikkingen voor onderhoudsmaatregelen (“gehobene Unterhaltung”) in overleg met de natuurbeschermingsautoriteiten. 						
<u>Voor gezamenlijke voorstellen voor maatregelen</u>						
De grenswatercommissie moet bij de uitwerking worden betrokken.						
<u>Nedersaksen</u>						
Voor zover de maatregel de bevoegdheid van de “Wasser- und Schifffahrtsverwaltung des Bundes” (WSV) betreft is de WSV verantwoordelijk voor de maatregelen voor het onderhoud van de wateren. De BMVI heeft in maart 2015 de “Leitfaden Umweltbelange bei der Unterhaltung von Bundeswasserstrassen” uitgegeven, waarin de eisen vanuit natuurbescherming en ecologie bij het verkeers- en waterbouwkundige onderhoud van de Bondsvaarwegen worden beschreven. De leidraad is op de website van het BfG beschikbaar.						
<u>Nederland</u>						
Rijkswaterstaat en het Ministerie van Economische Zaken zijn in Nederland het bevoegde gezag.						
Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere maatregelen:						
<ul style="list-style-type: none"> • M 3, M 15, M 17, M 30, M 53 						
gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1:						
<ul style="list-style-type: none"> • Geen maatregelenblad, pagina 488 – 489 						
gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1:						
<ul style="list-style-type: none"> • Geen overzichtskaart 						

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 6 Verkenning overgangszone	Procesgericht				
	Functiegebied				
	1	2	3	4	Ü
	NL	NL			
<p>Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel</p> <p>Bij uitvoering van het voorstel voor de maatregel wordt ruimte gegeven aan het estuarium en worden natuurlijke verhoudingen (gedeeltelijk) hersteld en de waterkwaliteit verbeterd door het invangen van slib. Een natuurlijke overgang van zoet naar zout wordt gecreëerd met bijhorende habitattypes (H1310, H1320 en H1330). Ook trek-vissen, broedvogels en trekvogels kunnen meeprofiteren van dit voorstel voor een maatregel. De totale biologische diversiteit neemt toe. Jonge kwelders werken als sedimentvangers, en de Waddenzee kan meegroeien met de zeespiegelstijging.</p>					
<p>Resultaat van de afstemminggesprekken</p> <p>Er wordt een conflict gevreesd in relatie tot het beperken van de landbouw en het beëindigen van landbouwbedrijven. Dit Nederlandse voorstel voor een maatregel betreft uitsluitend Nederlands grondgebied.</p> <p>Vanuit de vakbijdrage Landbouw wordt een conflict gezien omdat de maatregelen van het ganzenakkoord en het IMP-voorstel voor een maatregel elkaar niet moeten versterken.</p> <p>De Provincie meent dat het anticiperen op de gevolgen van de klimaatsverandering ook van belang is en dat waterveiligheid een belangrijk aspect is in de zoektocht naar een integrale oplossing.</p> <p>De Nederlandse landbouwvertegenwoordigers hebben de voorkeur om een vooroever voor de dijk aan te leggen in de plaats van landinwaarts te werken. Relatie met het Deltaprogramma is hier belangrijk.</p>					
Geschikte instrumenten voor realisatie:			Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisatie:		
<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking NL / DE • Plannen • Beheerplan N2000 • KRW (NL) • Programma Eems Dollard 2050 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • NLWKN Regionaler Naturschutz • Overheden (NL) • Stakeholders (NL) 		
<p>Aanbevelingen voor realisatie:</p> <p><u>In ieder geval:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Uitwerking is vanaf 2016 mogelijk • Om deze maatregel te kunnen uitvoeren is het oprichten van een bilateraal samenwerkingsverband noodzakelijk (zie M53: "IEMEE") <p><u>Nederland</u></p> <p>In Nederland wordt dit voorstel voor een maatregel in het Programma Eems Dollard 2050 uitgewerkt.</p> <p>Een voorstel/zoekgebied voor de uitwerking van M6 is op kaart weergegeven (zie IBP Eems-estuarium, Deel B, III, kaart 2)</p>					
<p>Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met voorstellen voor andere maatregelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • M 1, M 2, M 3, M 9, M 10, M 17, M 22, M 23, M 24, M 36, M 51, M 53 					
<p>Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maatregelenblad M 6 en p. 542 – 543, 591- 592 <p>Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Overzichtskaart FR 1, pagina 517 en FR 2, pagina 621 					

M 7 Verbetering van de kwaliteit van het oppervlaktewater	procesgericht				
	1	2	3	4	Ü
	NL/DE	NL/DE			NL/DE
<p>Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel</p> <p>Het gaat in dit voorstel voor de maatregelen voor verbetering van de waterkwaliteit om geschikte leefomstandigheden te bereiken t.b.v. herkolonisatie van karakteristieke zoönose van vissen en het macrobenthos. Dit zijn voorstellen voor maatregelen voor</p> <ul style="list-style-type: none"> • vermindering van hoge zwevend slibgehalten en troebeling • vermindering van aanvoer van voedingstoffen in het bijzonder fosfaat • vermindering van belasting door warmtetoevoer en waterinname en -lozing 					
Resultaten uit de afstemingsgesprekken					
<p>Het voorstel voor een maatregel is inhoudelijk identiek met de relevante maatregel in het Nedersaksische KRW-beheerplan.</p> <p>De vakbijdragegroepen ‚Scheepvaart en Havens‘ en Handel, Industrie, zien in het voorstel voor de maatregel een (potentieel) conflict omdat er geen goede inhoudelijke beoordeling mogelijk is op eventuele effecten op scheepvaart en onderhoud van de waterwegen. Het conflict is alleen deels op te lossen.</p> <p>Ook de landbouw ziet problemen (vanwege uitspoeling van mest- en andere stoffen). Omdat het gebruik van het buitendijks land aan (milieu) voorwaarden is gebonden, lijkt er geen conflict te zijn.</p> <p>Er wordt een conflict in het kader van de ruimtelijke ordening voorzien.</p> <p>Andere vakbijdragegroepen hebben een overwegend neutrale opstelling t.a.v. het voorstel voor de maatregel.</p> <p>Van Nederlandse kant worden met betrekking tot dit voorstel voor een maatregel geen tegenstellingen gezien.</p>					
Geschikte instrumenten voor realisering		Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisering:			
<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking NL / DE • investeringen • onderzoeksplanning • Monitoring • Beheerplan N2000 • KRW • Programma Eems Dollard 2050 		<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung des Bundes (WSV) • NLWKN Gewässerbewirtschaftung + Forschungsstelle Küste • NLWKN Regionaler Naturschutz • Hafenverwaltung • Nationalparkverwaltung Niedersächsischer Wattenmeer • Overheden (NL) • Stakeholders (NL) 			
<p>Aanbevelingen voor mogelijke realisering:</p> <p><u>In ieder geval:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Uitvoering is vanaf 2016 mogelijk. • Instemming door het bevoegd gezag voor natuurbescherming in vergunningsprocedures en onderbouwingen voor plannen • Uitwerking van maatstaven voor waterkwaliteit conform de KRW. Vermindering van eutrofiering door stikstof en fosfaat uit de landbouw • controle van de grenswaarden. <p><u>Voor voorstellen voor gezamenlijke maatregelen:</u></p> <p>De Grenswaterencommissie is het passende platform om te besluiten over wie welke maatregelen uitvoert.</p> <p><u>Nederland:</u></p> <p>In Nederland wordt dit voorstel voor een maatregel uitgewerkt in het Programma Eems Dollard 2050</p>					
<p>Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere maatregelen::</p> <ul style="list-style-type: none"> • M 1, M 2, M 3, M 4, M 19, M 27, M 53 					
<p>Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geen maatregelblad, blz. 484 – 488 					
<p>Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geen overzichtskaart 					

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 9	Afbreken of afvlakken van oeverbeschoeiingen	HR biotopen				
		Functiegebieden				
		1	2	3	4	Ü
		NL/DE	NL/DE	DE	DE	DE
<p>Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregelAfbreken (of afvlakken) van oeverbeschoeiingen met als doel de ontwikkeling van een estuarium-eigen dynamiek, met name door:</p> <ul style="list-style-type: none"> Natuurlijke overgangen van wadvlakten naar kwelders en rietlanden maar ook naar natte graslanden en oobos. Ontwikkeling van biotopen voor macrobenthos Scheppen van stromingsarme plekken voor hiervoor karakteristieke vissoorten Ontwikkelen van een structuurrijke oevervegetatie met veel insecten voor de meervleermuis als ook van habitats voor macrobenthos 						
Resultaten uit de afstemminggesprekken						
<p>Het voorstel voor de maatregel is inhoudelijk identiek met de relevante maatregel in het Nedersaksische KRW-beheerplan.</p> <p>De vakbijdragegroepen 'Scheepvaart en Havens' en 'Handel, Industrie', vrezen beperking of zelfs stillegging van de huidige scheepvaart, ook voor het 'overvaren' van schepen van werven naar zee. De WSV merkte al op dat in enkele oeverzones de realisatie van dit voornemen wordt onderzocht. Ook is een andere manier van omgaan met de versterking van dijken (bijv. de Groene Dijk in Nederland) een eerste stap in de goede richting. Het conflict lijkt daarom oplosbaar en door het geven van garantie voor de voorzetting van bestaand gebruik ook voor de economische sector acceptabel.</p> <p>De landbouw voorziet gebruikbeperkingen en vreest dat landbouwgrond buitendijks verloren gaat door erosie. Of verwachte problemen met betrekking tot de concurrentie om gronden door landinrichting en/of aankoop van gronden oplosbaar zijn is op dit moment nog niet in te schatten.</p> <p>Vanuit de hoogwater –en kustbescherming worden mogelijke belemmeringen van de kustbescherming voorzien, maar men staat open voor het afvlakken van bepaalde oevergedeeltes, zolang de te beschermen belangen niet gehinderd worden.</p> <p>Aan Nederlandse kant bestaan met betrekking tot dit voorstel voor een maatregel geen conflicten.</p>						
Geschikte instrumenten voor realisering:		Belangrijke betrokkenen bij een mogelijke realisering:				
<ul style="list-style-type: none"> samenwerkingNL / DE Monitoring Plannen/concepten Beheerplan N2000 KRW Programma Eems Dollard 2050 		<ul style="list-style-type: none"> Wasser- und Schifffahrtsverwaltung des Bundes (WSV) Deichverband NLWKN Gewässerbewirtschaftung NLWKN Regionaler Naturschutz Landkreis/ kreisfreie Stadt Wasser- und Bodenverband Städte und Gemeinden Landwirtschaftskammer Overheden Stakeholders 				
Aanbevelingen voor mogelijke realisering:						
<p><u>In ieder geval:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Uitvoering is vanaf 2016 mogelijk Modellen en proeftrace's voor proefnemingen met alternatieve oeverbeschermingsmethoden zoals bv. het kwelderwerkenconcept uit E&E (NL), een MER voor onderhoudswerken met deskundigen van de WSV in samenspraak met het Land Nedersaksen en afstemming met Nederland. In het bijzonder onderzoek naar de ervaringen met vervangende maatregelen en uitwerking van alternatieve oplossingen voor gemeenschappelijke maatregelen. Het voorstel voor de maatregelen liggen overwegend in het eigen bevoegdheidsbereik van beide landen. Bij het terugleggen van oeverversterkingen dient onderzocht te worden wat de invloed is op het habitat voor bodembroeders. <p><u>Nedersachsen:</u> Voor zover de maatregelen het werkgebied van de WSV betreffen is de WSV verantwoordelijk voor het afbreken of afvlakken van haar eigen oeververdedigingen.</p> <p><u>Nederland</u> In Nederland wordt het voorstel voor een maatregel in het kader van de Programma Eems Dollard 2050 uitgewerkt.</p> <p>Een voorstel/zoekgebied voor de uitwerking van M9 is op kaart weergegeven (zie IBP Eems-estuarium, Deel B, III, kaart 2 en 3) Of deze maatregel ook als mitigerende of compenserende maatregel kan worden uitgevoerd kan pas in het</p>						

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 9 Afbreken of afvlakken van oeverbeschoeiingen	HR biotopen				
	Funcctiegebieden				
	1	2	3	4	Ü
	NL/DE	NL/DE	DE	DE	DE
kader van de uitvoering van en specifiek geval beoordeeld worden (Zie IMP-Eemsestuarium deel A, hoofdstuk 4.5 "Planning en goedkeuring van toekomstige plannen")					
Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere voorstellen voor maatregelen:					
<ul style="list-style-type: none"> • M1, M2, M3, M 6, M 10, M 12, M 15, M20, M21, M28, M 31, M 36, M 53, en bovendien in functiegebied 3: M 37, M 40, in FR4 noch M 42 					
Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1:					
<ul style="list-style-type: none"> • Maatregelenblad t M 9 en blz. 490 – 492, 544 – 546, 601 – 603, 651 – 653, 704 – 705 					
Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1:					
<ul style="list-style-type: none"> • Overzichtskaarten : FR1: S. 577; FR2: S. 621; FR3: S. 673; FR4: S. 727 					

M 10	Behoud en ontwikkeling van kweldergemeenschappen	HR-biotopen				
		Functiegebieden				
		1	2	3	4	Ü
		NL/DE	NL/DE	DE		
<p>Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel</p> <p>Kwelders in het estuarium zijn gebaat bij een zekere mate van (landbouwkundig) gebruik. Voor een (natuurlijke) ontwikkeling is extensivering daarvan gewenst. En het aandeel van bijna natuurlijke zouthoudende kleine watertjes moet vergroot worden in daartoe geschikte gebieden onder vermindering van kunstmatige ontwatering. Dit kan al door bv het verbreden van sloten. Het habitatype Atlantische kwelders komt in de poligo-haline en mesohaline zine voor (FG 1+2). In de oligohaline zone (FG 3) ligt het zwaartepunt van de kwelders op de overgang met de mesohaline zone in de Petkummer, Ditzummer en Memdorper uiterwaarden. In de andere delen van functiegebied 3 komen daarentegen mesofyle graslanden voor.</p> <p> In Nederland is voortzetting van het huidige gebruik van de Dollard-kwelders voorzien; er zijn geen verdere plannen.</p>						
<p>Resultaten uit de afstemmingsgesprekken</p>						
<p>Het voorstel voor de maatregel is identiek met de relevante maatregel in het Nedersaksische KRW-beheerplan.</p> <p>De landbouw ziet een conflict in de mogelijke verdere beperking van het landbouwkundige gebruik. Aangezien het huidige gebruik bijdraagt tot behoud van de Kwelders, lijkt het conflict oplosbaar, zeker gelet op de bestaande praktijk van goed onderling overleg. De ruimtelijk ordening zag een soortgelijk conflict.</p>						
<p>Geschikte instrumenten voor realisering:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking NL / DE • Plannen/concepten • Beheerplan N2000 • KRW • Programma Eems-Dollard 2050 			<p>Belangrijke betrokkenen bij de realisering: :</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nationalparkverwaltung Niedersächsischen Wattenmeer • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Deichverband • Landkreis / kreisfreie Stadt • Städte und Gemeinden • Landwirtschaftskammer • Staatliches Fischereiamt Bremerhaven • LAVES – Binnenfischerei • Overheden (NL) • Stakeholders (NL) 			
<p>Aanbevelingen voor een mogelijke realisering:</p> <p><u>In ieder geval:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Uitvoering is vanaf 2016 mogelijk. • Aankoop van kwelders door de overheid, eventueel icm landinrichting. • Aanpassing van pachtovereenkomsten op staatsgronden, voor private eigenaren financiële tegemoetkomingen. • Voorwaarden voor gebruik van compensatiegronden. • Bevordering van opslibbing, ook gelet op klimaatveranderingen (zeespiegelstijging). • Afstemming met het belang van de bescherming van overwinterende en trekvogels <p><u>Nederland</u></p> <p>In Nederland wordt dit voorstel voor een maatregel in het Programma Eems Dollard 2050 uitgewerkt.</p> <p>Een voorstel/zoekgebied voor de uitwerking van M10 is op kaart weergegeven (zie IBP Eems-estuarium, Deel B, III, kaart 2 en 3)</p> <p>Of deze maatregel ook als mitigerende of compenserende maatregel kan worden uitgevoerd kan pas in het kader van de uitvoering van en specifiek geval beoordeeld worden (Zie IMP-Eemsestuarium deel A, hoofdstuk 4.5 "Planning en goedkeuring van toekomstige plannen")</p>						
<p>Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere maatregelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • M1, M2, M3, M 20, M 22, M28, M 39, M 41, M 45, M 51, M 53FR3: M 38, M 43 						
<p>Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • maatregelenbladen M 10 en M 10, M 41 en blz. 547 – 550, 604 – 606; 645 – 648 <p>Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Overzichtskaarten: : FR1: S. 577; FR2: S. 621; FR3: S. 673 						

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 11	Aanleg van oeverbescherming ter beperking van erosieprocessen	HR-biotopen				
		Functiegebieden				
		1	2	3	4	Ü
		DE				
Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel						
Stenen oeverbescherming dient niet alleen voor bescherming van de kust maar kan de vorming van een natuurlijke overgangszone (pionierszone) met oa zeekraal en slijkgras bevorderen en ze verminderen de neiging tot erosie. Daarnaast kunnen pionierszones een positief effect hebben op het hoge slibgehalte in de Eemsmonding, omdat fijn materiaal kan worden afgezet in het rustiger water. De stenen oeverbescherming kan bij de aanliggende dijkvakken tot de vorming van kwelders aanzetten en voor bestaande kwelders de oppervlakte vergroten.						
Resultaten uit de afstemminggesprekken						
De vakbijdragegroepen 5 en 7 vrezen beïnvloeding van de huidige scheepvaart. Omdat dit voorstel voor een maatregel echter alleen in het gebied van de Manslagter Nacken betreft en dus in het Nationaal Park ligt, zijn er voor de gebruikersgroepen 5 en 7 geen gevolgen te verwachten.						
Geschikte instrumenten voor realisatie:			Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisatie:			
<ul style="list-style-type: none"> • Investeringsmaatregelen • Planningen en concepten 			<ul style="list-style-type: none"> • Nationalparkverwaltung Niedersächsischer Wattenmeer • Deichverband • Landkreis / kreisfreie Stadt • NLWKN Gewässerbewirtschaftung/ Forschungsstelle Küste • NLWKN Regionaler Naturschutz 			
Aanbevelingen voor een mogelijke realisatie:						
<p><u>In ieder geval:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Kustbescherming met methoden van bio-engineering • ‚Ufervorspülungen‘ <p>In samenwerking met het Nationaal Park “Niedersächsischen Wattenmeer” moet gezocht worden naar geschikte stukken oever, bijvoorbeeld het stuk ten zuiden van de Manslagter Nacken.</p> <p>Het bestuur van het Nationaal park nedersaksische waddenzee is van mening, dat dit voorstel voor een maatregel voor de natuurlijke kweldervorming niet effectief is. De actieve ontwikkeling van kwelders door kwelderwerken waarbij bestaande. Gelijkwaardige wadvlakten verloren gaan zou niet in de doelen van het Nationaal Park passen. Voor de gehele noordelijke Krummhörn ziet het Nationaal park vanuit het oogpunt van natuurbescherming geen noodzaak voor verdere kustbeschermingsmaatregelen van bestaande kwelderwerken.</p> <p>Een voorstel/zoekgebied voor de uitwerking van M11 is op kaart weergegeven (zie IBP Eems-estuarium, Deel B, III, kaart 2)</p>						
Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere voorstellen voor maatregelen:						
in FG1: M 7, M 10						
Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1:						
Geen maatregelenblad en pagina 574						
detaillierde Karteninformationen im Fachbeitrag 1:						
Overzichtskaart: FG1: pag. 577						

M 12	Behoud en ontwikkeling van rietlandzonen	HR biotopen				
		Functiegebieden				
		1	2	3	4	Ü
		DE	DE	DE	DE	
Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel:						
Bestaande rietbestanden worden veiliggesteld en in sommige gebieden uitgebreid. Het voorstel voor de maatregel is bedoeld om bij te dragen aan de verbetering van de waterkwaliteit (opname van voedingsstoffen, sediment afzetting). Verder zullen estuarium-typische biotopen en een natuurlijke vegetatiezonering in de overgangszone van rietland naar kwelder of natte 'Hochstaudenfluren' behouden en ontwikkeld worden. De rietbestanden dienen ook als leefgebied voor de relevante rietzangers en als foerageerhabitat voor de meervleermuis.						
Resultaten van de afstemminggesprekken:						
Het voorstel voor de maatregel is inhoudelijk identiek aan het voorstel voor de maatregel in het KRW Beheerplan van Niedersachsen.						
Vanuit de landbouw vreest men verdere beperkingen op het gebruik ervan. Of dit conflict in de toekomst kan worden opgelost door ruilverkaveling en grondverwerving valt nu nog niet in te schatten.						
Geschikte instrumenten voor realisatie:			Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisatie:			
<ul style="list-style-type: none"> wettelijke bescherminginvesteringen investeringen Agrarisch natuurbeheer Ruilverkaveling 			<ul style="list-style-type: none"> Wasser- und Schifffahrtsverwaltung des Bundes (WSV) Nationalparkverwaltung Niedersächsischer Wattenmeer Landkreis / kreisfreie Stadt Deichverband Wasser- und Bodenverband Amt für regionale Landesentwicklung (ARL) NLWKN Gewässerbewirtschaftung/ Forschungsstelle Küste NLWKN Regionaler Naturschutz 			
Aanbevelingen voor een mogelijke realisatie:						
<u>In ieder geval:</u>						
<ul style="list-style-type: none"> Realisatie is vanaf 2016 mogelijk. Verwerving van bestaande vooroevers in het plangebied door de overheid (als een kavelruil in het kader van de ruilverkaveling proces van subsidiegelden) Aanpassing van de pachtcontracten op openbare percelen, voor particuliere gronden financiële prikkels voor een gezamenlijk programma natuurbescherming of Vertragsnaturschutz (agrarische natuurbeheer). Ruimtelijk Onderningsconcept (LROP) 						
<u>Stappen voor veiligstelling:</u>						
<ul style="list-style-type: none"> Voor zover nog geen wettelijk beschermd natuurgebied, opname van passende instandhoudingsdoelstellingen in de natuurbeschermingsgebiedsverordeningen. 						
<u>Ontwikkelingsstappen:</u>						
<ul style="list-style-type: none"> Het selecteren van geschikte kuststroken voor de ontwikkeling van rietland in de oeverstrook Het selecteren van geschikte percelen voor de ontwikkeling van riet in grasland of kwelders (voorland / in het gebied van de eilandjes in de Eemsrivier Hatzumer Sand en Bingumer Sand), rekening houdend met het belang van de weidevogels en trekvogels -> bij doorsnijding van aanzienlijke broedvogel- en trekvogel habitats, kan de ontwikkeling van rietland pas na de verplaatsing van avifaunistische waarden naar het binnenland uitgevoerd worden. Planning van de omschakeling Indien nodig:, aankoop , ruilverkaveling, vrijwillige kavelruil danwel , contracten afsluiten met grondeigenaren / gebruikers 						
Een voorstel/zoekgebied voor de uitwerking van M12 is op kaart weergegeven (zie IBP Eems-estuarium, Deel B, III, kaart 2 en 3)						
Of deze maatregel ook als mitigerende of compenserende maatregel kan worden uitgevoerd kan pas in het kader van de uitvoering van en specifiek geval beoordeeld worden (Zie IMP-Eemsestuarium deel A, hoofdstuk 4.5 "Planning en goedkeuring van toekomstige plannen")						
Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere voorstellen voor maatregelen:						
M 7, M 9, M 10, M 14, M 20, M 22, M 31, M 38 (alleen FG 4), M 44, M 46						
Gedetailleerde informatie in Vakbijdrage 1:						
Maatregelenblad M 12 und pagina's 551 – 552, 596 – 597, 649 – 650, 721 – 722						
Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1:						
Overzichtskaarten: FG1: S. 577; FG2: pag. 621; FG3: pag. 673; FG4: pag. 727						

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 13	Behoud en ontwikkeling van de lagune en schelpenbanken	HR biotopen				
		Functiegebieden				
		1	2	3	4	Ü
DE						
Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor een maatregel:						
Behoud en ontwikkeling van de lagune en de schelpenbank bij Campen. Bescherming en ontwikkeling van estuariumtypische biotopen en meer natuurlijke vegetatiezoning in het overgangsgedebied van aquatische naar terrestrische gebieden, onder anderen voor de avifauna.						
Resultaten uit de afstemminggesprekken:						
Vanuit Duits perspectief bestaan er geen conflicten met bovengenoemd voorstel voor een maatregel.						
Geschikte instrumenten voor implementatie:			Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisatie:			
<ul style="list-style-type: none"> • Plannen en concepten • Informatie / bezoekersgeleiding 			<ul style="list-style-type: none"> • Nationalparkverwaltung Niedersächsischer Wattenmeer • NLWKN Gewässerbewirtschaftung/ Forschungsstelle Küste • NLWKN Regionaler Naturschutz • Staatliches Fischereiamt Bremerhaven • LAVES 			
Aanbeveling voor realisatie::						
<u>In ieder geval:</u> <ul style="list-style-type: none"> • Uitvoering is mogelijk vanaf 2016 • Uitvoering van de bestaande wettelijke voorschriften (National Park wetgeving), met inbegrip van controle en sanctionering (met name kitesurfen, bezoekersgeleiding) <p>Een voorstel/zoekgebied voor de uitwerking van M13 is op kaart weergegeven (zie IBP Eems-estuarium, Deel B, III, kaart 2)</p>						
Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere maatregelen:						
Niet beschikbaar						
Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1:						
Maatregelblad M 13 en pagina 553 – 554						
Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1:						
Overzichtskaart: FG1: pag. 577						

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 14 Behoud en ontwikkeling van het complex van kwelders en brakwaterrietland met duinvegetatie en struwelen	HR biotopen				
	Functiegebieden				
	1	2	3	4	Ü
	DE				
Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel:					
<p>Op de vroegere vloeivelden in Rysumer Nacken zou een natuurlijke ontwikkeling moeten worden toegestaan. De percelen zouden in principe niet in agrarisch gebruik moeten zijn. Onderhoudsmaatregelen zullen verder mogelijk blijven. Bovendien zou er geen ontwatering van het voorland moeten plaatsvinden en zouden veranderingen in de waterhuishouding vermeden moeten worden om o.a. het wilgen-pioniersbos veilig te stellen. In de noordelijke regio van Rysumer Nacken zijn twee kleine proefpercelen met grasland. Daar zou extensivering geprobeerd kunnen worden bijvoorbeeld in de vorm van het gebruik van de percelen zonder meststoffen.</p>					
Resultaten uit de afstemminggesprekken:					
Dit voorstel voor een maatregel wordt door alle vakbijdragegroepen als neutraal ingeschat.					
Geschikte instrumenten voor realisatie:			Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisatie:		
<ul style="list-style-type: none"> • investeringsmaatregelen • Agrarisch Natuurbeheer • Ruilverkaveling 			<ul style="list-style-type: none"> • Nationalparkverwaltung Niedersächsischen Wattenmeer • Deichverband • ArL, Ämter für Agrarstruktur • Landwirtschaftskammer • NLWKN Gewässerbewirtschaftung/ Forschungsstelle Küste • NLWKN Regionaler Naturschutz 		
Aanbevelingen voor een mogelijke realisatie:					
<p><u>In ieder geval:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Uitvoering is vanaf 2016 mogelijk • Beschikbaar stellen van alternatieve percelen voor de beweiding van schapen binnendijs (daardoor kan de buitendijsse beweiding opgeheven worden) <p>Een voorstel/zoekgebied voor de uitwerking van M14 is op kaart weergegeven (zie IBP Eems-estuarium, Deel B, III, kaart 2)</p> <p>Of deze maatregel ook als mitigerende of compenserende maatregel kan worden uitgevoerd kan pas in het kader van de uitvoering van een specifiek geval beoordeeld worden (Zie IMP-Eemsestuarium deel A, hoofdstuk 4.5 "Planning en goedkeuring van toekomstige plannen")</p>					
Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere voorstellen voor maatregelen:					
Niet beschikbaar					
Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1:					
Maatregelblad M 14 en pag. 555 – 556					
Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1:					
Overzichtskaart: FG1: pag. 577					

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 15 Onderhoudsplannen	Overig				
	Functiegebied				
	1	2	3	4	Ü
	NL/DE	NL/DE	DE	DE	NL/DE
<p>Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel</p> <p>Doel van een onderhoudsplan is het optimaal rekening houden met de ecologische belangen bij het onderhoud van de oever en de watergang alsmede natuurbeschermingstechnische streefbeelden en ontwikkelingsdoelen mee te nemen om significante verbeteringen van de ecologische kwaliteit van wateren en oeverzones te bereiken. Daarnaast zullen specifieke onderhoudsaanwijzingen voor habitattypen en –soorten , voor soorten uit de EU-Vogelrichtlijn en andere geselecteerde hoogwaardige gebieden en soorten opgesteld worden. Het opstellen van zulke onderhoudsplannen is voor het hele plangebied wenselijk.</p>					
Resultaten van de afstemmingssprekken					
<p>Het voorstel voor de maatregel is inhoudelijk gelijk met dezelfde maatregel in het Beheerplan KRW van Nedersaksen</p> <p>Dit voorstel voor een maatregel wordt door de gebruikersgroepen (Dld. en NL) als neutraal ingeschat. Aan Nederlandse kant bestaan met betrekking tot dit voorstel voor een maatregel geen conflicten.</p>					
Geschikte instrumenten voor realisatie:			Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisatie:		
<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking NL / DE • Plannen/Concepten • Beheerplan N2000 • WRRL 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Landkreis / kreisfreie Stadt • NLWKN Regionaler Naturschutz • Nationalparkverwaltung Niedersächsischer Wattenmeer • Overheden, waterschappen (NL) • Stakeholders (NL) 		
<p>Aanbevelingen voor een mogelijke realisering</p> <p><u>In ieder geval</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Verbeterde en interdisciplinair gecoördineerde planning van het onderhoudsbaggerwerk door de WSV in het plangebied, waarbij havenbeheerders en voor de natuurbescherming verantwoordelijke overheden worden betrokken. <p>Basis van een onderhoudsprogramma zijn bijv.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een gedetailleerde inventarisatie van de oeverstructuren en van de tot nu toe uitgevoerde, dan wel noodzakelijke onderhoudsmaatregelen • Een inventarisatie van de oeverbiotopen • In beeld brengen van mogelijke doelconflicten (bijv. beschermingswaardige vegetatiebestanden). • <p><u>Voor voorstellen voor gemeenschappelijke maatregelen</u></p> <p>De ontwikkeling en implementatie moeten wetenschappelijk worden ondersteund. Bij het ontwikkelen van een onderhoudsplan moet de samenhang (komptabilität) met het Trilaterale Waddenzeeplan worden veiliggesteld.</p> <p><u>Nedersaksen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Op grond van § 7 par. 3 van de Wet op het National Park Niedersächsisches Wattenmeer moet een “Vorland”-beheerplan gemaakt worden voor de niet door een hoofddijk of een zomerdijk beschermde staats eigendommen in het voorland van de Krummhörn en in de Dollard. Bij het ontwikkelen van onderhoudsplannen moet de samenhang met het “Vorland”-beheerplan veilig worden gesteld. • De WSV zal aan de hand van het reeds opgestelde “Konzeptes zur Erstellung von Unterhaltungsplänen im Bereich der WSD Nordwest un Nord”(BFG 2009) stapsgewijs en naar behoefte onderhoudsplannen opstellen en vernieuwen voor oeverbeschermings- en stroombouwwerken in de Eems en DEK. Het opstellen van onderhoudsplannen gebeurt op basis van behoefte, die enerzijds op de aard en omvang van het benodigde onderhoud en anderzijds op de beschermings- en verbeteringsdoelen in het kader van Natura 2000 is gebaseerd. 					
<p>Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere voorstellen voor maatregelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • M 28, M 53. In FR4: M 7, M 9, M 37, M 38, M 40, M 48 					
<p>Gedetailleerde tekstinformatie in vakbijdrage 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geen maatregelenblad en pagina's 483 – 484, 574, 725 					
<p>Gedetailleerde kaartinformatie in vakbijdrage 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Overzichtskaarten: FR1: S. 577; FR4: S. 727 					

M 16 Behoud van de habitatkwaliteit voor de zeehond	HR-soorten/beschermde vogels				
	Functiegebied				
	1	2	3	4	Ü
	NL/DE	NL/DE			
<p>Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel Verzekeren van een ook op lange termijn stabiele zeehondenpopulatie. Ongestoorde werp- en rustplaatsen alsmede ongehinderde uitwisseling tussen de zeehondenpopulatie in de Waddenzee en die in de Eems-Dollard. De verbetering van de voedselbronnen (visfauna) is daarbij van wezenlijk belang.</p>					
Resultaten van de afstemmingsgesprekken:					
<p>Bij handhaving van de bestaande regels voor het recreatieve gebruik worden er aan Nederlandse noch aan Duitse zijde conflicten gezien bij uitvoering van dit voorstel voor een maatregel. In Nederland zijn er voor de zeehonden al twee wettelijk beschermde rustplaatsen en een zeehonden-kijkwand op de dijk.</p>					
Geschikte instrumenten voor realisatie:			Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisering:		
<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking NL / DE • Wettelijke bescherming / aanwijzing N2000 • Informatievoorziening, sturen van bezoekers • Monitoring • Beheerplan N2000 • WRRL (NL) 			<ul style="list-style-type: none"> • Nationalparkverwaltung Niedersächsischer Wattenmeer • Landkreis / kreisfreie Stadt • NLWKN Regionaler Naturschutz • Overheden (NL) • Stakeholders (NL) 		
<p>Aanbevelingen voor een mogelijke realisering: <u>In ieder geval.</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Uitvoering is vanaf 2016 mogelijk • Toepassing van de bestaande regels en verbeteren van toezicht en handhaving • Bezoekers begeleiden en informeren om het bewustzijn over de bescherming van de zeehonden te verhogen • Ontwikkeling en implementatie van een uitgebreid natuurbeschermingsconcept voor de Eems-Dollard, met inbegrip van zeehondenligplaatsen op de Hond/Paap (buiten het National Park "Niedersächsisches Wattenmeer") • Hiervoor zijn verschillende stappen nodig: <ul style="list-style-type: none"> ○ Stap 1: Vaststellen welke maatregelen en monitoring reeds zijn uitgevoerd ○ Stap 2: Inventarisatie van kennishiaten ○ Stap 3: Afstemmen wat de reden is voor het voorstel voor de maatregelen en monitoring (en de financieringsbron) en de uitvoering van alle afgesproken monitoring ○ Stap 4: Evalueren en, pas indien nodig het beheer aan (adaptief beheer) ○ Stap 5: regelmatige herhaling <p><u>Gezamenlijke maatregelen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Monitoring binnen de trilaterale overeenkomsten ((Programma Eems Dollard 2050) • het veilig stellen van de zeehondenpopulatie op de Hond-Paap <p><u>Nedersaksen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Voortzetting van de bescherming en monitoring door het National Park • opnemen van toereikende bescherming en behoudsdoelstellingen alsmede regels in de NSG-Verordnungen (Hond/Paap en platen buiten het National Park). • bezoekers begeleiding en informatie voor bezoekers, om het bewustzijn over de bescherming van de zeehondenpopulatie te verhogen • het opstellen van een gedragscode voor excursies (zeehonden kijken) <p><u>Nederland</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • begeleiding en informatie van bezoekers om het bewustzijn voor de bescherming van de zeehondenpopulatie te verhogen • het formuleren van een gedragscode voor excursies (zeehonden kijken) en aanvullend beperking van menselijke activiteiten • het formuleren van algemene regels voor de visserij, die de rust voor de zeehonden waarborgen (onderwatergeluid te beperken door het gebruik van stille vaartuigen) <p>Een voorstel/zoekgebied voor de uitwerking van M16 is op kaart weergegeven (zie IBP Eems-estuarium, Deel B, III, kaart 2)</p>					
<p>Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere voorstellen voor maatregelen</p> <ul style="list-style-type: none"> • M 5, M 21, M 28, M 44, M 53 					
<p>Gedetailleerde tekstinformatie in vakbijdrage 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maatregelenblad M 16 und pagina's 557 – 558, 607 – 608 <p>Gedetailleerde kaartinformatie in vakbijdrage 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Overzichtkaarten: FR1: S. 577; FR2: S. 621 					

M 17	Verbouwen van spuisluizen of gemalen ter verbetering van de ecologische passeerbaarheid	HR-soorten/beschermde vogels				
		Functiegebieden				
		1	2	3	4	Ü
		NL/DE	NL/DE	DE	DE	DE
Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel						
<p>Het herstel van ecologische passeerbaarheid moet zo ver als mogelijk doorgevoerd worden. Dit komt niet alleen de relevante vissoorten in het kader van N 2000 ten goede maar ook andere organismen (bv planten en ongewervelde dieren). Aanpak kan in bepaalde gevallen het geheel verwijderen van een hindernis zijn met passende aanpassingsmaatregelen ten behoud van een goede waterhuishouding. Voor het merendeel zal het echter gaan om aparte voorzieningen ten behoeve van de passeerbaarheid zoals vishevels en vispassages'.</p>						
Resultaten uit de afstemminggesprekken						
<p>Het voorstel voor de maatregel is inhoudelijk identiek aan de relevante maatregel in het Nedersaksische KRW-beheerplan.</p> <p>De vakbijdragegroepen 'Scheepvaart en Havens' en 'Handel, Industrie' in Duitsland vrezen beperkingen ten aanzien van het gebruik van binnendijkse –en buitendijkse wateren vanwege mogelijke peilverlagingen, met name door mogelijke verlegging van de stuw bij Hebrum. Een peilverlaging binnendijks vanwege de maatregel is niet te verwachten.</p> <p>In Nederland worden geen problemen gezien.</p>						
Geschikte instrumenten voor realisering			Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisering:			
<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking NL / DE • Monitoring • Plannen / concepten • Beheerplan N2000 • KRW 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Deichverband • Entwässerungsverband • Landkreis / kreisfreie Stadt • NLWKN, Gewässerbewirtschaftung/ Forschungsstelle Küste • NLWKN, Regionaler Naturschutz • Waterschappen • Provincie Groningen 			
Aanbevelingen voor een mogelijke realisering:						
<u>In ieder geval:</u>						
<ul style="list-style-type: none"> • Gedeeltelijk zal deze maatregelen uitgevoerd worden in het kader van het Masterplan Ems 2050. Voor een deel wordt passeerbaarheid reeds gerealiseerd. • Realisering in het kader van KRW • Aanpassing van de toegestane stroomsnelheden in spuisluizen en gemalen aan de lokale vissoorten. • Oprichten van een bilateraal samenwerkingsverband • Gezamenlijke analyse/evaluatie door natuurorganisaties en waterschappen c.a. in Duitsland en Nederland van de ervaringen met passeervoorzieningen tot nu toe • Verbouw van spuisluizen en gemalen t.b.v. passeerbaarheid combineren met andere aanpassings- of onderhoudswerkzaamheden • Betrokkenheid natuurbeschermingsautoriteiten bij vergunningverlening. 						
<u>Nedersaksen</u>						
<p>Voor iedere spuisluis of gemaal moet een maatwerkoplossing voor herstel van de ecologische passeerbaarheid gevonden worden. Hierbij moet rekening gehouden worden met de plaatselijke omstandigheden en de technische voorwaarden en mogelijkheden. Daarnaast moet ook de ecologische situatie aan weerszijden van het bouwwerk geanalyseerd worden om eventuele aanvullende passeerbevoorwaarden voorstel voor de maatregelen te nemen, oa. tbv het aanwezig zijn van geschikte paaigebieden</p>						
<u>Nederland</u>						
<p>In Nederland zijn alle spuisluizen en praktisch alle gemalen ecologisch passeerbaar gemaakt.</p> <p>Een voorstel/zoekgebied voor de uitwerking van M17 is op kaart weergegeven (zie IBP Eems-estuarium, Deel B, III, kaart 2 en 3)</p>						
Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met voorstellen voor andere maatregelen:						
<ul style="list-style-type: none"> • M 53, in FR4: M 35; M 50 						
Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1:						
<ul style="list-style-type: none"> • Maatregelbladen M 17 en blz 497 – 509, 559 – 560, 609 – 610, 661 – 662, 723 – 724 						
Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1:						
<ul style="list-style-type: none"> • Overzichtskaarten : FR1: blz. 577; FR2: blz. 621; FR3: blz. 673; FR4: blz. 727 						

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 18	Harmonisering van het visserijkundige gebruik in het Eems-Dollardgebied	HR-soorten/beschermde vogels				
		Functiegebied				
		1	2	3	4	U
		NL/DE	NL/DE			
<p>Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel</p> <p>In het gemeenschappelijke visserijgebied bestaan momenteel uiteenlopende nationale regels, voorschriften en wetten. In Nederland is de mosselvisserij is bijvoorbeeld verboden terwijl aan de Duitse kant, de visserij op mosselen is toegestaan, voor zover een ‚Verträglichkeitsprüfung‘ (‘‘Passende Beoordeling’’) dat toelaat. Dit zou met elkaar in overeenstemming moeten worden gebracht met vertegenwoordigers van de visserij, de National Park Verwaltung en de vertegenwoordigers van Nederland (visserij en natuur) in de Eems-Dollard.</p>						
<p>Resultaat van de afstemminggesprekken:</p>						
<p>Het voorstel voor de maatregel "Duurzame uitoefening van de visserij, regeling via een visserijbeheerplan" wordt door alle Vakbijdragegroepen als neutraal beschouwd.</p>						
<p>Geschikte instrumenten voor realisering:</p>			<p>Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisering:</p>			
<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking NL / DE • Plannen/Concepten 			<ul style="list-style-type: none"> • Nationalparkverwaltung Niedersächsischer Wattenmeer • Staatliches Fischereiamt Bremerhaven • LAVES – Binnenfischerei • Overheden (NL) • Stakeholders (NL) 			
<p>Aanwijzingen voor mogelijke realisatie:</p> <p><u>In ieder geval</u></p> <p>Omdat er van de kant van Staatliche Fischereiamt (Duitse overheid) geen behoefte bestaat aan een visserijbeheerplan, maar een harmonisatie van de zeer verschillende juridische grondslagen en regels noodzakelijk wordt geacht, is het voorstel voor de maatregel inhoudelijk aangepast en is de titel opnieuw gekozen.</p>						
<p>Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere voorstellen voor maatregelen:</p> <p>niet beschikbaar</p>						
<p>Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1:</p> <p>Geen maatregelenblad en pagina's 575, 670-671</p> <p>Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1:</p> <p>Overzichtskaarten: FR1: pag. 577; FR3: pag. 673</p>						

M 19 Geoptimaliseerde koelwaterinname	HR-soorten/beschermd vogels				
	Functiegebieden				
	1	2	3	4	U
	NL				
<p>Korte beschrijving: Door de koelwaterinname te optimaliseren worden effecten op vissen geminimaliseerd. Hiervoor zijn verschillende systemen beschikbaar. Hieronder staan een aantal mogelijke maatregelen.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het koelwaterinnamesysteem moet voorzien zijn van een zeef die zo veel mogelijk aanzuiging van vissen en andere dieren voorkomt; de maaswijdte mag dan hoogstens 5 mm x 5 mm bedragen. • De aanzuighoeveelheid per tijdseenheid dient niet groter te zijn dan 0,3 m³/sec. • In het koelwaterinlaatsysteem moet een vis-,retour'-systeem geïnstalleerd worden. • Om te verhinderen dat de ingezogen vissen sterven, moet het retourstelsel zo geïnstalleerd worden dat de vis niet direct weer wordt ingezogen. • De uitmonding van het vis-,retour'-systeem zodanig plaatsen/afschermen dat predatie (bv door vogels) en wegvangen door sport- en/of beroepsvisserij niet mogelijk is. 					
Resultaten uit de afstemminggesprekken:					
Dit voorstel voor een maatregel betreft uitsluitend Nederland. Op grond van de grote hoeveelheden koelwater voor de drie energiecentrales in Eemshaven wordt het voorstel als noodzakelijk en de conflicten als oplosbaar gezien, omdat de beschreven beschermingsmaatregelen op grond van de natuurwetgeving verplicht getroffen moeten worden.					
Geschikte instrumenten voor realisering:			Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisering:		
<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking NL / DE • Monitoring • Beheerplan N2000 • KRW (NL) • Programma Eems Dollard 2050 			<ul style="list-style-type: none"> • NLWKN Regionaler Naturschutz • Overheden (NL) • Stakeholders (NL) 		
<p>Aanbevelingen voor mogelijke realisering: In ieder geval :</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uitvoering is vanaf 2016 mogelijk. • Industrieën die koelwater innemen dienen op basis van de Natuurbeschermingswetvergunning hun waterinname aan te passen. • Het betreft een actie voor Industrie en Bevoegd gezag Nb-wet • Het minimaliseren van effecten op vissen in kustgebieden en in het bijzonder in gebieden met een belangrijke kraamkamerfunctie, heeft een positief effect op het gehele Eems estuarium ecosysteem. 					
<p>Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere maatregelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • M 5, M 7, M 17, M 18, M 28, M 53 					
<p>Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • geen maatregelblad, tekst bij l 6.2.4.3, p. 487 <p>gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • geen overzichtskaart 					

M 20	Uitwerking en implementering van beschermende bepalingen, verordeningen en vrijwillige afspraken voor een duurzaam behoud van ongestoorde pleister- en foerageerplaatsen voor overwinterende- en trekvogels (gastvogels)	HR- soorten / beschermde vogels				
		functiegebieden				
		1	2	3	4	Ü
		NL/DE	NL/DE	DE	DE	
Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel						
<p>Uitvoering van de juridische verplichtingen uit de Habitat- en Vogelrichtlijn alsmede het Bundesnaturschutzgesetz (DLD) en de Natuurbeschermingswet (NL) door het aanwijzen van (een) kwalificerend en functiegebied overschrijdend beschermingsgebied.</p> <p>Bescherming van nagenoeg ongestoorde overwinterings- en trekvogelpopulaties van karakteristieke soorten in grote aantallen die de functiegebieden op verschillende manieren benutten. Daarbij dient rekening te worden gehouden met alle noodzakelijke voorwaarden voor ruien, (hoogwater)rustplaats en foerageren.</p>						
Resultaten uit de afstemminggesprekken						
<p>Van de kant van de vakbijdragegroepen 'Scheepvaart en Havens' en Handel en Industrie' is geen beoordeling van effecten mogelijk gebleken. Beperkingen voor gebruik vanwege de aanwijzing van beschermde gebieden (Buiten- en Benedeneems) worden wel vermoed. Door de vakbijdragegroepen 'ruimtelijke ordening', 'landbouw', 'visserij' en 'jacht' worden conflicten gezien respectievelijk in relatie tot aansluiting van offshorewindenergie op het elektriciteitsnet aan de vaste wal, het landbouwkundig gebruik van uiterwaarden, een onbeperkte visserij en jachtmogelijkheden. Omdat hier niet de wettelijke bescherming bedoeld is maar veel meer de uitvoering hiervan via vrijwillige afspraken lijkt het conflict oplosbaar. Voor de vakbijdragegroepen 'KRW', 'Hoogwater en Kustbescherming' en 'vrije tijd en toerisme' is het voorstel voor de maatregel neutraal.</p> <p>Van Nederlandse zijde wordt op mogelijke beperkingen voor de aanleg van kabels voor de aansluiting van de offshore windparken op het hoogspanningsnet gewezen.</p>						
Geschikte instrumenten voor realisering			Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisering:			
<ul style="list-style-type: none"> • samenwerking NL / DE • agrarisch natuurbeheer • Monitoring • Plannen/ concepten • Beheerplan N2000 • KRW 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Landkreis / kreisfreie Stadt • Deichverband • Wasser- und Bodenverband • Städte und Gemeinden • NLWKN Regionaler Naturschutz • Overheden (NL) • Stakeholders (NL) 			
Aanbevelingen voor een mogelijke realisering:						
<p><u>In ieder geval:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Uitvoering vanaf 2016 mogelijk • Om deze maatregel te kunnen uitvoeren is het oprichten van een bilateraal samenwerkingsverband noodzakelijk. Om dat doel te bereiken zijn verschillende deelmaatregelen aan de orde. De aanpak voor het uitvoeren van deze deelmaatregelen wordt gefaciliteerd door het IEMEE. • In Duitsland een 'ronde tafel-overleg' tussen natuurbeschermingsautoriteiten en jachtorganisaties om een concept uit te werken over in het kader van het agrarische natuurbeheer toelaatbare jacht op overwinterende- en trekvogels. • In Nederland reeds bestaande afspraken • Rekening houden met de hoogwater(vlucht)rustplaatsen in de gezamenlijke NL-D beschermingsconcepten voor het Eems-estuarium (met in NL de Punt van Reide, Oterdum en dijken bij Delfzijl) <p><u>Nederland</u> In Nederland wordt dit voorstel voor een maatregelen in het Programma Eems-Dollard 2050 verder uitgewerkt.</p>						
Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere maatregelen:						
<ul style="list-style-type: none"> • M 21, M 23, M 44, M 51, M 53 						
Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1:						
<ul style="list-style-type: none"> • Maatregelblad M 20 en blz 561 – 562, 613 – 614, 665 – 666, 711 – 712 						
Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1:						
<ul style="list-style-type: none"> • Overzichtskaarten : FR1: blz. 577; FR2: blz. 621; FR3: blz. 673; FR4: blz. 727 						

M 21	Bepaling van de betekenis van verschillende wadden in hun functie als foerageergebied.	Overige				
		functiegebieden				
		1	2	3	4	Ü
		NL/DE	NL/DE	DE		
Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel						
Onderzocht dient te worden wat de betekenis is van verschillende wadtypen voor het kunnen foerageren van de ‚kritische‘ overwinteraars (en trekvogels). Hiervoor is de ontwikkeling van een monitoringsprogramma over het foeragegedrag in habitiatype 1140 (vegetatievrij slik-, zand- en ‚mixed‘ wad) nodig. Verder is kwalitatief en kwantitatief onderzoek van het macrobenthos in de verschillende wadtypen gewenst. Ook moet de primaire productie - basis voor de voedselketen - onderzocht worden. Aanvullend dienen de abiotische parameters getijdynamiek en sedimentatiedynamiek en hun uitwerking op de vestiging van benthos in de voor de vogels belangrijke delen van het wad in beeld te worden gebracht.						
Resultaten uit de afstemminggesprekken:						
Dit voorstel voor een maatregel roept vanuit de vakbijdragen geen bezwaren op.						
Geschikte instrumenten voor realisering			Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisering			
<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking NL / DE • onderzoeksplanning • Monitoring • Plannen/concepten • Beheerplan N2000 • KRW 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Nationalparkverwaltung Niedersächsischer Wattenmeer • NLWKN Gewässerbewirtschaftung + Forschungsstelle Küste • NLWKN Regionaler Naturschutz • Overheden (NL) • Stakeholders (NL) 			
Aanbevelingen voor een mogelijke realisering:						
<u>In ieder geval:</u>						
Uitvoering is vanaf 2016 mogelijk.						
<ul style="list-style-type: none"> • Om deze maatregel te kunnen uitvoeren is het oprichten van een bilateraal samenwerkingsverband noodzakelijk. Om dat doel te bereiken zijn verschillende deelmaatregelen aan de orde. De aanpak voor het uitvoeren van deze deelmaatregelen wordt dan gefaciliteerd door het IEMEE. 						
De volgende stappen zijn nodig:						
Stap 1: nagaan welk onderzoek reeds aan de gang is en welke resultaten al beschikbaar zijn , In het bijzonder ook op het internationale vlak.						
Stap 2: de kennisleemten in beeld brengen.						
Stap 3: het samen met de onderzoeksinstituten opstellen van een project-/onderzoeksplan ter realisering van alle monitoringseisen.						
Stap 4: beoordelen (van de monitoringsresultaten) en indien nodig (de monitoring) aanpassen (adaptief beheer).						
Stap 5: regelmatige herhaling van bovenstaande stappen.						
Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere maatregelen:						
<ul style="list-style-type: none"> • M 20, M 22, M 28, M 53 						
Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1:						
<ul style="list-style-type: none"> • Maatregelblad t M 21 en blz. 563, 615, 667 						
Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1:						
<ul style="list-style-type: none"> • Overzichtskaarten : FR1: blz. . 577; FR2: blz. . 621; FR3: blz . 673 						

M 22	Uitwerking en implementatie van beschermende bepalingen, verordeningen en vrijwillige afspraken voor een duurzaam behoud van stovingrijke broedplaatsen	HR- soorten / beschermde vogels				
		Functiegebied				
		1	2	3	4	Ü
		NL/DE	NL/DE	DE	DE	
<p>Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel Uitvoering van de wettelijke verplichtingen uit hoofde van de Habitatrichtlijn en de Vogelrichtlijn en de Duitse Federale Natuurbeschermingswet om permanent de Natura 2000-gebieden veilig te stellen. De bescherming en bevordering van steltlopers, strand en rietzangers. Hierbij moeten ook de buiten het plangebied gelegen binnendijkse gebieden, die geen Vogelrichtlijngebied zijn worden betrokken. Bij deze laatste gaat het in het bijzonder om de betekenis van de gebieden voor weidevogels.</p>						
Resultaat van de afstemminggesprekken:						
<p>Van de kant vakbijdragegroepen “Scheepvaart en havens” en “Bedrijfsleven en industrie” is geen beoordeling van de effecten van deze maatregel mogelijk. Vermoed wordt dat deze maatregel, door de aanwijzing van de „Naturschutzgebieten“ (NSG Aussenems en NSG Unterems) effect heeft op het gebruik door bedrijven, industrie en scheepvaart. Verder zien ook de Duitse groepen Ruimtelijke Ordening, de Landbouw en de Visserij en Jacht een conflict bij de aanlanding van de offshorewindkabels, het landbouwkundige gebruik van de dijkvoorlanden en het onbepaalde visserij- en jachtgebruik van het estuarium. De vakbijdragegroepen “WRRL”, “Hoogwater- en kustbescherming en “Toerisme” staan neutraal tegenover dit voorstel voor een maatregel. Aan Nederlandse kant stuit dit voorstel voor een maatregel op voorhand niet op bezwaren.</p>						
Geschikte instrumenten voor realisatie:			Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisatie			
<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking NL / DLD • Agrarisch Natuurbeheer • Geleiding van bezoekers • Plannen/Concepten • Beheerplan N2000 • KRW (NL) 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Landkreis / kreisfreie Stadt • Deichverband • Wasser- und Bodenverband • Städte und Gemeinden • Amt für regionale Landesentwicklung • NLWKN Regionaler Naturschutz • Naturschutzverbände • Overheden(NL) • Stakeholders (NL) 			
<p>Aanbevelingen voor een mogelijke realisatie: <u>In ieder geval:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Uitvoering is vanaf 2016 mogelijk <p><u>Nedersaksen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • In Duitsland een ‘ronde tafel-overleg’ tussen natuurbeschermingsautoriteiten en jachtorganisaties om een concept uit te werken over in het kader van het agrarische natuurbeheer toelaatbare jacht op overwinterende- en trekvogels. • stimuleringsprogramma voor natuurbeschermingsconforme landbouw. <p><u>Nederland</u> Aan Nederlandse kant vindt uitwerking van deze maatregel plaats via de aanwijzing van het plangebied als N2000-gebied en voor wat betreft de nadere invulling van het beheer in de aanvulling voor de Eems-Dollard op het beheerplan N2000 voor de Waddenzee en verder ook in het Programma Eems-Dollard 2050.</p>						
<p>Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met de volgende andere maatregelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • M 20, M 44, M 51, M 53 						
<p>Gedetailleerde tekstinformatie is te vinden in vakbijdrage 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maatregelblad M 22 en bladzijden 564 – 565, 611 – 612, 663 – 664, 709 – 710 						
<p>Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Overzichtskaarten FR1: S. 577; FR2: S. 621; FR3: S. 673; FR4: S. 727 						

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 23	Rekening houden met het belang van onbelemmerde vliegcorridors bij de controle van ingrepen tussen foerageer- en slaappleaatsen en andere met elkaar verbonden deelhabitats (bijv. bij het zoeken naar lacaties voor windenergie-installaties)	HR-soorten / beschermde vogels				
		Functiegebieden				
		1	2	3	4	Ü
		NL/DE	NL/DE	DE	DE	
Korte beschrijving en effecten van het voorstel voor de maatregel::						
Onderhoud van storingsvrije voedselplaatsen, netwerkelementen en vliegcorridors naar naburige vogelreservaten en andere gebieden die zich onderscheiden als voedsel-, rust- en slaapruijnte voor 'nordische' gastvogels en die met elkaar in ondeelbare functionele samenhang staan en van elkaar afhankelijk zijn.						
Resultaten van de afstemmingsgesprekken:						
Het voorstel voor de maatregel bevat geen verboden, zodat vanuit Duits perspectief geen conflict met het bovenstaande kan blijven bestaan. Dit geldt ook in Nederland met de kanttekening dat dit voorstel voor een maatregel betrokken moet worden bij de beoordeling in het kader van de ruimtelijke ordening en de Natuurbeschermingswet. Door een zorgvuldige planning kan het conflict als oplosbaar worden beschouwd.						
Geschikte instrumenten voor realisatie:			Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisatie:			
<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking NL / DE • Onderzoeksvoorstellen • Monitoring • Plannen / concepten • Beheerplan N2000 • KRW (NL) 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Deichverband • Landkreis / kreisfreie Stadt • Waterschappen • Steden en gemeenten • Overheden (NL) • Stakeholders (NL) 			
Aanbeveling voor een mogelijke realisatie:						
<u>In ieder geval:</u>						
<ul style="list-style-type: none"> • Uitvoering is vanaf 2016 mogelijk • toepassing van de bestaande regelgeving 						
<u>Nederland</u>						
Er is alleen het voorrangsg gebied van de provincie Groningen dat voor windenergie benut kan worden. Hierbij is 15 km van de totale Groninger kust als een voorrangsg gebied voor windturbines aangewezen, de resterende circa 70 km niet.						
Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere maatregelen:						
<ul style="list-style-type: none"> • niet beschikbaar 						
Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1:						
<ul style="list-style-type: none"> • geen maatregelenblad, pagina's 533, 585, 632, 687, 779 						
Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1:						
<ul style="list-style-type: none"> • geen overzichtskaart(en) 						

M 24	Inrichting van storingsvrije / storingsarme gebieden in het aquatische milieu voor de ontwikkeling van de resterende zee-grasbestanden en de daarmee gepaard gaande typerende fauna en flora	HR-biotopen				
		Functiegebied				
		1	2	3	4	Ü
		NL/DE				
<p>Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel</p> <p>Het veiligstellen van de ongestoordheid van de standplaats als een voorwaarde voor de ontwikkeling van zeegras (<i>Zostera marina</i>) op de Hond en Paap binnen de natuurlijke ontwikkelingsdynamiek van de soort:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Inrichting van storingsvrije-/storingsarme zones, het vermijden van elke bodemverstoring, • Vergroting van het zeegrasareaal bijvoorbeeld door aanplanten of zaadverspreiding, • Vermindering van de aanvoer van verontreinigende en voedingsstof uit bronnen in de plangebied en beoordelingsgebied 						
<p>Uitkomsten van de afstemminggesprekken</p>						
<p>Het voorstel voor de maatregel wordt door alle vakgroepen als neutraal beoordeeld.</p>						
<p>Geschikte instrumenten voor realisering:</p>		<p>Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisering:</p>				
<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking NL / DE • Monitoring • Plannen/Concepten • Beheerplan N2000 • KRW (NL) 		<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Landkreis / kreisfreie Stadt • NLWKN Gewässerbewirtschaftung + Forschungsstelle Küste • NLWKN Regionaler Naturschutz • Staatliches Fischereiamt Bremerhaven • LAVES - Binnenfischerei • Overheden (NL) • Stakeholders (NL) 				
<p>Aanbevelingen voor een mogelijke realisering</p> <p><u>In ieder geval:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Oprichting van een bilateraal samenwerkingsverband (zie M 53 "IEMEE") • Onderzoeken naar de verspreiding van zeegras in andere estuaria en naar de samenhang tussen vertroebeling van het water en het voorkomen van zeegras. • Ontwikkelen en uitwerken van een allesomvattend natuurbeschermingsconcept in de Eems-Dollard met inbegrip van de zeegrasvoorkomens op Hond_Paap (buiten het Nationaal park Nedersaksische Waddenzee) • Inrichting van visserijvrije zones <p><u>Nedersaksen</u></p> <p>Voor de ongestoorde ontwikkeling van de zeegrasbestanden op de Hond-Paap is het wenselijk, dat in het aquatische bereik grootschalige storingsvrije zones worden ingericht, waar geen mosselvisserij plaatsvindt. Daarom zijn de potentiële zeegrasbestanden SG-1 en SG-2 in het ontwerp van het Nedersaksische visserijplan van augustus 2010 als verboden gebieden voor de mosselzaadvisserij opgenomen. Als er broedval plaats zou vinden moet er een actuele opname van de locaties van het zeegras worden opgesteld. Dan moeten aanvullende gebieden van de mosselvisserij gevrijwaard blijven.</p> <p>Een voorstel/zoekgebied voor de uitwerking van M24 is op kaart weergegeven (zie IBP Eems-estuarium, Deel B, III, kaart 2 en 3)</p>						
<p>Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere maatregelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • in FR1: M 1, M 2, M 3, M 7, M 25, M 28, M 44, M 53 						
<p>Gedetailleerde tekstinformatie in vakbijdrage 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maatregelblad M 24 und pagina's 566 – 567 						
<p>Gedetailleerde kaartinformatie in vakbijdrage1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Overzichtskaart FR1: S. 577 						

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 25	Onderzoek / monitoring voor het verkrijgen van inzicht met betrekking tot de verspreiding en herpopulatie van zee-grasbestanden	HR-biotopen				
		Functiegebied				
		1	2	3	4	Ü
		NL/DE				
<p>Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel</p> <p>Ontwikkeling van gunstige standplaatsomstandigheden voor regeneratie en systematische verspreiding van zee-grasvelden. Het waarborgen van ongestoordheid van de standplaats als een voorwaarde voor de ontwikkeling van zee-grasbestanden (<i>Zostera marina</i>) op de Hond-Paap binnen de natuurlijke dynamiek van de ontwikkeling van het type</p> <ul style="list-style-type: none"> • Inrichting van storingsvrije-/storingsarme zones, het vermijden van elke bodemverstoring, • Vergroting van het zee-grasareaal bijvoorbeeld door aanplanten of zaadverspreiding, • Vermindering van de aanvoer van verontreinigende en voedingsstoffen uit bronnen in het plangebied en beoordelingsgebied. 						
Resultaat van de afstemmingsgesprekken						
Deze maatregel wordt door alle vakbijdragegroepen (NL en DLD) als neutraal beoordeeld						
Geschikte instrumenten voor realisering:			belangrijke betrokkenen bij de mogelijke uitwerking:			
<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking NL / DE • Onderzoeksvoorstellen • Monitoring • Plannen/Concepten • KRW (NL) • Beheerplan N2000 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Landkreis / kreisfreie Stadt • Nationalparkverwaltung Niedersächsischer Wattenmeer • NLWKN Gewässerbewirtschaftung • NLWKN Regionaler Naturschutz • Naturschutzverbände • Overheden (RWS) (NL) • Stakeholders (NL) 			
<p>Aanbevelingen voor mogelijke realisering</p> <p>In ieder geval: Organiseren van een bilateraal samenwerkingsverband (zie M53 IEMEE)</p>						
<p>Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere maatregelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • M 1, M 2, M 3, M 7, M 24, M 28, M 44, M 53 						
<p>gedetailleerde tekstinformatie in vakbijdrage 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • geen informatie <p>Gedetailleerde kaartinformatie in vakbijdrage 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • geen overzichtskaart (n) 						

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 26	Maatregelen tegen verdere immigratie en verspreiding van invasieve soorten	HR- soorten / beschermde vogels				
		Functiegebied				
		1	2	3	4	Ü
		NL/DE	NL/DE	DE	DE	NL/DE
<p>Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel: De ervaringen tot nu toe kunnen een negatieve beïnvloeding van de inheemse fauna door invasieve soorten niet uitsluiten. Daarom is het noodzakelijk de binnenkomst van deze soorten door de behandeling van ballastwater tegen te gaan alsmede door bilaterale onderzoeksprojecten verder inzicht in de ecologische impact van invasieve soorten. De uitvoering van de overeenkomst inzake ballastwater management systemen is hier van groot belang. Alternatieve methoden (bijvoorbeeld filtratie met UV-licht) zullen worden ontwikkeld en toegepast. Invasieve plantensoorten bedreigen in laaglandbos habitattypen en zones met ruigtekruiden. Besluiten over de te nemen maatregelen, moeten afhankelijk van de specifieke plek genomen worden. Voor de evaluatie van het succes van de inspanningen op lange termijn en voor de voorspelbaarheid en vroegtijdige waarschuwing van nieuwe invasieve soorten is monitoring van cruciaal belang.</p>						
Resultaat van de afstemminggesprekken:						
Deze maatregel wordt door alle vakbijdragegroepen (NL en Dld) als neutraal beoordeeld.						
Gecshikte instrumenten voor realisatie::			Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisatie:			
<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking NL / DE • Investerings • Onderzoeksvoorstellen • Monitoring • WRRL (NL) • Beheerplan N2000 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Landkreis / kreisfreie Stadt • Deichverbände • Wasser- und Bodenverbände • Städte und Gemeinden • Overheden (NL) • Stakeholders (NL) 			
<p>Aanbevelingen voor een mogelijke realisering</p> <ul style="list-style-type: none"> • Oprichten van een bilateraal samenwerkingsverband (zie M53 IEMEE) • Verbod van het lozen van onbehandeld ballastwater uit gebieden buiten de regio • Onderzoeksprojecten: Biocidevrije systemen voor de de behandeling van ballastwater • Bewustwording van de rederijen om het invangen van invasieve soorten in ballastwater te voorkomen 						
<p>Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere maatregelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • M 25, M 27, M 28, M 29, M 53 						
<p>Gedetailleerde tekstindormatie in vakbijdrage 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geen maatregelenblad, pagina 519 – 521 <p>Gedetailleerde kaartinformatie in vakbijdrage 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geen overzichtskaart(en) 						

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 27 Behoud, ontwikkeling en herpopulatie van eulitorale en sublitorale mosselbanken	HR-biotopen				
	Funcctiegebied				
	1	2	3	4	Ü
	NL/DE				
<p>Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel: Het voorstel voor de maatregelen om de mosselpopulatie te stabiliseren moeten de ontwikkeling van natuurlijke leeftijdsopbouw en biogene natuurlijke sedimentvorming ondersteunen. Ze omvatten zowel actieve bilaterale maatregelen met het verspreiden van mosselzaad op geschikte locaties en passieve maatregelen als de inrichting van ongestoorde gebieden:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Monitoringprogramma, dat onder meer geschikte locaties in beeld brengt, eerdere analyse, de ontwikkeling van een hervestigingsprogramma en de uitvoering van proefprojecten • Uitbreiding van de mosselbanken door een eenmalige ondersteuning (bijvoorbeeld matten, enz.) op geschikte locaties voor de ontwikkeling van mosselbanken te bevorderen • Oprichting van een beschermingsgebied rond het gebied Hond-Paap, het vermijden van elke bodemverstoring. Dit betekent ook dat er geen visserij op halfwasmosselelen in de storingsvrije gebieden zal mogen plaatsvinden. 					
Resultaat van de afstemmingssgesprekken:					
<p>Deze maatregel is inhoudelijk identiek met de maatregelen in Nedersaksische KRW-beheerplan.</p> <p>Vanuit het gezichtspunt van de Duitse vakgroep Visserij bedreigt deze maatregel het onbeperkte visserijkundige gebruik van het estuarium. Omdat thans geen mosselen aanwezig zijn en bij het weer opnieuw voorkomen voor het opvissen een FFH-Prüfung (Duitse passende beoordeling) gemaakt moet worden is het conflict oplosbaar.</p> <p>Voor Nederlandse mosselzaadvissers geldt dat het gebied Hond-Paap een gesloten gebied is voor mosselzaadvissers</p>					
Geschikte instrumenten voor realisatie:			Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisatie:		
<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking NL / DE • Monitoring • Plannen/Concepten • Beheerplan N2000 • KRW 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Landkreis / kreisfreie Stadt • Nationalparkverwaltung Niedersächsischer Wattenmeer • NLWKN Regionaler Naturschutz • NLWKN Gewässerbewirtschaftung + Forschungsstelle Küste • Staatliches Fischereiamt Bremerhaven • LAVES – Binnenfischerei • Overheden (NL) • Stakeholders (NL) 		
Aanbevelingen voor een mogelijke realisering					
<p><u>In ieder geval:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Uitvoering is vanaf 2016 mogelijk • Oprichting van een bilaterale samenwerkingsverband (zie M 53 "IEMEE") Voorwaarde voor de hervestiging van litorale en sublitorale mosselbanken: <ul style="list-style-type: none"> - Een monitoringsprogramma dat onder meer geschikte locaties voor deze maatregel laat zien - Opstellen van een hervestigingsprogramma - De uitvoering van proefprojecten • Inrichting van visserijvrije zones • uitvoering van de bestaande wetgeving, met inbegrip van controle en handhaving • Ontwikkeling en implementatie van een uitgebreid natuurbeschermingsconcept in de Eems-Dollard, met inbegrip van de mosselbestand op de Hond-Paap (buiten het Nationaal Park "Niedersächsisches Wattenmeer") • Onderzoeksproject <p><u>Voor gemeenschappelijke maatregelen:</u> De gesprekken tussen DE en NL moeten weer worden hervat om voor het geval het tot een nieuwe broedval komt een gemeenschappelijke aanpak te bereiken. In Nederland wordt dit voorstel voor een maatregel in het Programma Eems-Dollard 2050 uitgewerkt. Een voorstel/zoekgebied voor de uitwerking van M27 is op kaart weergegeven (zie IBP Eems-estuarium, Deel B, III, kaart 2)</p>					
Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere maatregelen:					
<ul style="list-style-type: none"> • in FR1: M 1, M 2, M 3, M 7, M 18 (?), M 26, M 25, M 28, M 44, M 53 					
Gedetailleerde tekstinformatie in vakbijdrage 1:					
<ul style="list-style-type: none"> • Maatregelenlad M27 en bladzijde 568-569 					
Gedetailleerde kaartinformatie in vakbijdrage 1:					
<ul style="list-style-type: none"> • Overzichtskaart Funcctiegebied 1, blz. 577 					

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 28	Opstellen van een voor het Eems-Dollard estuarium specifiek inventarisatie- en monitoringconcept	Overig				
		Functiegebied				
		1	2	3	4	Ü
		NL/DE	NL/DE	NL/DE	NL/DE	
<p>Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel: Aanvullend op de bestaande monitoring zullen specifieke waarderingsparameters van het habitatype Estuaria verzameld moeten worden (bv. de kolonisatie van de verschillende habitats). Het gaat om die parameters waarvoor tot nu toe ontoereikende studies beschikbaar zijn om de causale verbanden in het estuarium en de impact van de geplande projecten te kunnen beoordelen.</p> <p>Bovendien moet de ontwikkeling van een solide monitoringsprogramma het mogelijk maken om de hydromorfologische en ecologische ontwikkelingen in de Eems-Dollard te volgen. Op deze manier wordt een beter inzicht in de autonome ontwikkelingen gekregen in het estuarium en in de effectiviteit van herstelmaatregelen. Modellering, uitvoering en monitoring worden georganiseerd in nauwe onderlinge afstemming en waar nodig en relevant gecombineerd met onderzoeken op systeemniveau.</p> <p>Bij het opstellen van de monitoring-concept wordt in het trilaterale Waddenzee samenwerkingsgebied en het Nationaal Park niedersächsisches Wattenmeer volgens de TMAP-standaard gewerkt.</p>						
Resultaten van de afstemmingsgesprekken						
<p>Deze maatregel is op grond van zijn karakter van conceptuele maatregel door alle vakbijdragegroepen positief gewaardeerd.</p>						
Geschikte realiseringinstrumenten:			Belangrijke betrokkenen bij de omzetting:			
<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking NL / DE • Onderzoeksvoorstellen • Monitoring • Plannen/Concepten • Beheerplan N2000 • WRRL, KRW (NL) • Programma Eems-Dollard2050 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Landkreis / kreisfreie Stadt • NLWKN Gewässerbewirtschaftung + Forschungsstelle Küste • NLWKN Regionaler Naturschutz • Overheden (NL) • Stakeholders (NL) 			
<p>Aanbevelingen voor de uitwerking: <u>In ieder geval:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Het voorstel van een maatregel kan vanaf 2016 worden uitgewerkt • oprichten van een bilateraal samenwerkingsverband (zie M53 IEMEE) <p>Nederland</p> <ul style="list-style-type: none"> • In Nederland wordt dit voorstel voor een maatregel in het kader van het Programma Eems-Dollard2050 uitgewerkt. 						
<p>Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere maatregelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • M 1, M 2, M 3, M 25, M 26, M27, M 29, M 36, M 53. 						
<p>Gedetailleerde tekstinformatie in vakbijdrage 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maatregelblad M28 en bladzijden 570-571, 616-617, 668 						
<p>Gedetailleerde kaartinformatie in vakbijdrage 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Overzichtskaarten: FR1: S. 577; FR2: S. 621; FR3: S. 673 						

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 29	Onderzoeksprogramma voor het op de toepassen van harde substraten	HR-biotopen				
		Functiegebied				
		1	2	3	4	Ü
		NL/DE	NL/DE			
<p>Korte omschrijving en beoogde effecten van het voorstel voor de maatregel</p> <p>Er moet een onderzoeksprogramma komen om de bruikbaarheid van het op de bodem brengen van harde substraten te onderzoeken. Dit programma zal gebaseerd worden op een analyse van historische voorkomens hiervan. Harde substraten hebben vanwege hun kolonisatie met speciale coenoses (bijv. Hydrozoën, algen) een grote ecologische betekenis. Dit geldt vooral voor de zanderige en slikkige gebieden in het sublitoraal. Om de substraatdiversiteit te verhogen en ook om een differente verspreiding van makrozoöbenthos te bereiken, moet de mogelijkheid van aanbrengen van harde substraten worden onderzocht.</p> <p>Het op de bodem brengen van harde substraten moet vooral getoets worden aan de erosieranden in het sublitoraal, aan de randen van de vaargeul de parallel aan het vaarwater liggende kabelcorridors waar niet gebaggerd wordt.</p>						
Resultaten van de afstemmingssprekken						
Het voorstel voor de maatregel wordt door alle vakgroepen als neutraal beoordeeld.						
Geschikte realiseringinstrumenten:			Belangrijke betrokken bij de realisering:			
<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking NL / DE • Onderzoeksvoorstellen • Monitoring • Plannen/Concepten • Beheerplan N2000 • KRW (NL) • Programma Eems-Dollard 2050 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung • Landkreis / kreisfreie Stadt • Nationalparkverwaltung Niedersächsischer Wattenmeer • NLWKN Gewässerbewirtschaftung + Forschungsstelle Küste • NLWKN Regionaler Naturschutz • Staatliches Fischereiamt Bremerhaven • Overheden (NL) • Stakeholders (NL) 			
<p>Aanbevelingen voor de realisering:</p> <p><u>In ieder geval:</u> Oprichting van een bilateraal samenwerkingsverband (zie M53 IEMEE)</p>						
<p>Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere maatregelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • M 7, M 24, M 25, M 26, M 27, M 28, M 53 						
<p>Gedetailleerde tekstinformatie in vakbijdrage 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • geen maatregelblad, bladzijde 575,619 <p>Gedetailleerde kaartinformatie in vakbijdrage 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Overzichtskaarten: FR1: S. 577; FR2: S. 621 						

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 30	Behoud van de habitatkwaliteit voor de bruinvis	HR- soorten / beschermde vogels				
		Functiegebieden				
		1	2	3	4	Ü
		DE	DE			
<p>Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel: Zorgen voor een onbelemmerde trek- en uitwisselingsbewegingen naar aangrenzende habitats in de Noordzee, het behoud van geschikte habitats met voldoende beschikbaarheid van voedsel voor de bruinvis.</p>						
<p>Resultaten van de afstemminggesprekken:</p> <p style="text-align: center;">De maatregel wordt door alle vakbijdragegroepen als neutraal gezien.</p>						
<p>Geschikte instrumenten voor realisatie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • investeringsmaatregelen • monitoring • Plannen / concepten 			<p>Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisatie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Landkreis / kreisfreie Stadt • Nationalparkverwaltung Niedersächsischer Wattenmeer • NLWKN, Gewässerbewirtschaftung/ Forschungsstelle Küste • NLWKN Regionaler Naturschutz 			
<p>Aanbevelingen voor realisatie:</p> <p><u>In ieder geval:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Uitvoering is vanaf 2016 mogelijk • Toepassing van de bestaande regels en het toezicht en de handhaving verbeteren • Monitoring: een systematische en permanente registratie van de aanwezigheid van bruinvissen in de Eemsmonding door te klikdetectors (C-POD's) • Ontwikkeling en implementatie van een uitgebreid natuurbeschermingsconcept in de Eems-Dollard (buiten het Nationaal Park "niedersächsisches Wattenmeer") • <p><u>Nedersaksen</u></p> <p>De BMVI heeft in maart 2015 de "Leitfaden Umweltbelange bei der Unterhaltung von Bundeswasserstrassen" uitgegeven, waarin de eisen vanuit natuurbescherming en ecologie bij het verkeers- en waterbouwkundige onderhoud van de Bonds-vaarwegen worden beschreven. De leidraad is op de website van het BfG beschikbaar.</p>						
<p>Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere maatregelen: in FG1: M 5, M 18</p>						
<p>Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1: Maatregelenblad M 30 en pagina 572</p>						
<p>Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1: Overzichtskaart: FG1: pag. 577</p>						

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 31	Maatregelen ter behoud van een deelpopulatie van de meervleermuis	HR- soorten / beschermde vogels				
		Functiegebieden				
		1	2	3	4	Ü
		DE	DE	DE		
<p>Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel: Bevordering van een structuurrijke oevervegetatie van stromende en stilstaande wateren en kanalen om zo insectenrijke jacht- en foerageerhabitats voor de meervleermuis te creëren. Hiervoor is eventueel een aanpassing van de onderhoudsmaatregelen nodig. Er moet een voldoende brede strook langs de waterkant overblijven. Verder zou graslandbeheer een structuurrijke en gevarieerde vegetatie moeten bevorderen, met inbegrip van de ontwikkeling van de bomen in de buurt van water. Ruïnes (bv de oude steenbakkerij in het Midlumer dijkvoorland) moet worden gehandhaafd als potentiële slaappleatsen.</p>						
<p>Resultaat van de afstemmingssprekken:</p>						
<p>Het voorstel voor de maatregel wordt door alle vakbijdragegroepen als neutraal beschouwd.</p>						
<p>Geschikte instrumenten voor realisatie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • investeringsmaatregelen • plannen / concepten 			<p>Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisatie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Deichverband • Landkreis / kreisfreie Stadt • Wasser- und Bodenverband • Städte und Gemeinden 			
<p>Aanbeveling voor realisatie:</p> <p><u>In ieder geval:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Uitvoering is vanaf 2016 mogelijk • Ontwikkelings- en beheerconcept • Monitoring: de eerste opname en verdere observatie van de verblijven en jachtgebieden <p>De Meervleermuis is in Nedersaksen geclassificeerd als een zoogdier in bijlage II van de Habitatrichtlijn met hoogste prioriteit voor het behoud en de ontwikkeling. Over het voorkomen van deze soort zijn langs de Eems slechts een paar aanwijzingen. Om op de toekomst gerichte maatregelen te kunnen maken is monitoring van de betekenis van de het gebied voor de meervleermuis vereist.</p> <p>Of deze maatregel ook als mitigerende of compenserende maatregel kan worden uitgevoerd kan pas in het kader van de uitvoering van een specifiek geval beoordeeld worden (Zie IMP-Eemsestuarium deel A, hoofdstuk 4.5 "Planning en goedkeuring van toekomstige plannen")</p>						
<p>Ruimtelijke en vakinhoudelijke samenhang met andere maatregelen: in FG1+2: M 9, M 12, M 44, M 46; voor monitoring voor FG3 zie M voor FG2; FG3: M 9</p>						
<p>Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1: Maatregelenblad M 31 en pagina's 573, 618, 669 – 670</p>						
<p>Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1: Overzichtskaarten: FG1: pag. 577; FG2: pag. 621; FG3: pag. 673</p>						

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 32	Toename van de wateruitwisseling langs de Geiseleidamm en strekdam zeedijk	Procesgericht				
		Functiegebieden				
		1	2	3	4	Ü
		NL/DE				
Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel:						
<p>Vanwege een verbetering van de natuurlijke hydrologie en morfologie zou het onderhoud van de Geiseleidamm niet hervat moeten worden. Bovendien dient te worden beproefd of in de dam bij geselecteerde trajecten "sleuven" kunnen worden aangebracht om de stroomsnelheid in het Emdervaarwater te verminderen en de dominantie van de vloedstroom af te zwakken. Het moet in ieder geval worden onderzocht voor het gebied bij de ingang van het Grote Gat.</p>						
Resultaten van de afstemminggesprekken:						
<p>Het voorstel voor de maatregel wordt door alle vakgroepen als neutraal beschouwd.</p>						
Gecshikte instrumenten voor realisatie:		Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisatie::				
<ul style="list-style-type: none"> • Investeringsmaatregelen • Onderzoeksplannen • Monitoring • Plannen / concepten 		<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Landkreis / kreisfreie Stadt • Nationalparkverwaltung Niedersächsischer Wattenmeer • NLWKN Gewässerbewirtschaftung/ Flussgebietsmanagement/ Forschungsstelle Küste • NLWKN Regionaler Naturschutz 				
Aanbevelingen voor realisatie:						
<u>In ieder geval:</u>						
<ul style="list-style-type: none"> • Verbeterde en interdisciplinair gecoördineerde onderhoudsplanung van de WSV • Oprichting van een bilaterale samenwerkingsverband voor de ontwikkeling van plannen voor waterbouwkundige maatregelen 						
<p>Een voorstel/zoekgebied voor de uitwerking van M31 is op kaart weergegeven (zie IBP Eems-estuarium, Deel B, III, kaart 2)</p> <p>Of deze maatregel ook als mitigerende of compenserende maatregel kan worden uitgevoerd kan pas in het kader van de uitvoering van een specifiek geval beoordeeld worden (Zie IMP-Eemsestuarium deel A, hoofdstuk 4.5 "Planning en goedkeuring van toekomstige plannen")</p>						
Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere maatregelen:						
in FG2: M 7						
Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1:						
Maatregelenblad M 32 en pagina 587 – 588						
Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1:						
Overzichtskaart: FG2: pag. 621						

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 34 Systeemverbeteren– bodemdrempel, getijderegeling, getijdebassins	Overig				
	Functiegebieden				
	1	2	3	4	Ü
	DE	DE	DE		DE
<p>Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel: Het voorstel voor de maatregelen voor de bodemdrempel, de getijderegeling via het Emssperrwerk en de getijdebassins moeten verder hydromorfologisch worden onderzocht. Het doel moet de oplossing voor het probleem van slib en zuurstof in de Eemsrivier zijn.</p>					
Resultaten van de afstemminggesprekken:					
<p>Aangezien het voorstel voor de maatregel tot dusver nog geen voldoende concreet niveau heeft, werd deze maatregel door bijna alle vakbijdragegroepen met een "?" aangeduid omdat beoordeling van de effecten op de verschillende gebruiksvormen nog niet mogelijk is. Pas na het beschikbaar komen van de bevindingen van het lopende onderzoek is een beoordeling door de vakbijdragegroepen mogelijk.</p>					
Gecshikte instrumenten voor realisatie:			Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisatie:		
<ul style="list-style-type: none"> • Onderzoeksvoorstellen • Monitoring • Ruilverkaveling • Plannen / concepten 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Deichverband • Landkreis / kreisfreie Stadt • Städte und Gemeinden • Amt für regionale Landesentwicklung (ARL) • NLWKN Gewässerbewirtschaftung/ Flussgebietsmanagement/ Forschungsstelle Küste • NLWKN Regionaler Naturschutz 		
<p>Aanbevelingen voor realisatie: <u>In ieder geval:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • In het Masterplan Ems 2050 worden concrete voorstellen voor de voortgang en planning van de onderzoeken naar de bodemdrempel, getijdesturing en getijdebassins vastgelegd. 					
<p>Ruimtelijke en vakinhoudelijke samenhang met andere maatregelen: M 7</p>					
<p>Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1: Geen maatregelenblad en pagina's 525 – 526</p>					
<p>Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1: Geen overzichtskaart(en)</p>					

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 36 Aanleg van ondiep waterzones	HR-biotopen				
	Functiegebied				
	1	2	3	4	Ü
	NL	DE	DE	DE	DE
<p>Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel: Ondiep waterzones moeten nu gegraven of door baggeren gemaakt worden omdat zij niet meer spontaan ontstaan. De aanleg van ondiep water zones moet plaatsvinden in gebieden waar het voorland van nature hiervoor geschikt is. Bijzonder geschikt zijn gebieden waarin een opening oeververdediging gemaakt kan worden. Om uitdrogen van ondiep water bij eb te voorkomen en de invoer van zwevende stof te verminderen moet de verbinding met de hoofdstroom via een onderdorpel worden gedaan. Daarnaast moet worden voorzien in een zwakke doorstroming, want dit is waarschijnlijk van bijzonder belang voor de Fint (vooral de juveniele stadia).</p>					
<p>Resultaat van de afstemminggesprekken: Het voorstel voor een maatregel is inhoudelijk gelijk met de maatregelen in het Nedersaksische KRW-beheerplan. Deze maatregel kan tot beperking van het gebruik van de rivier de Eems (bijvoorbeeld beperkingen van de toelaatbare overvaarten leiden en blijft daarom een conflict met de economische- en scheepvaartbelangen. Of dit conflict bij uitwerking van het voorstel door een aangepaste planning kan worden opgelost is nog onduidelijk. Bovendien, vereest de landbouw beperkingen in het gebruik van de grond en verlies van oppervlak. Of de bij de uitwerking van het voorstel te verwachten problemen met betrekking tot de concurrentie om grond door ruilverkaveling of grondverwerving kunnen worden opgeloste, is nog niet goed in te schatten. In Nederland zijn geen specifieke bezwaren tegen deze maatregel geuit.</p>					
Geschikte instrumenten voor realisatie:			Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisatie:		
<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking NL / DE • Plannen/Concepten • Beheerplan N2000 • KRW (NL) • Programma Eems-Dollard 2050 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Landkreis / kreisfreie Stadt • Deichverband • Wasser- und Bodenverband • Städte und Gemeinden • Nationalparkverwaltung Niedersächsischer Wattenmeer • NLWKN Gewässerbewirtschaftung + Forschungsstelle Küste • NLWKN Regionaler Naturschutz • Overheden (NL) • Stakeholders (NL) 		
<p>Aanbevelingen voor realisering: <u>In ieder geval:</u> Oprichten van een bilateraal samenwerkingsverband. Door het aanleggen van ondiep waterzones kunnen andere voor een estuarium typerende leefgebieden (bijv rietvelden) of landbouwgrond verloren gaan. Bovendien kan het in strijd zijn met de doelstellingen van de bescherming van vogels, omdat broedvogelgebieden als gevolg van een overstrooming verloren kunnen gaan. De ontwikkeling van ondiep water zones kan zowel op het gebied van zijarmen en algemeen in het bereik van de hoofdstroom Een voorstel/zoekgebied voor de uitwerking van M36 is op kaart weergegeven (zie IBP Eems-estuarium, Deel B, III, kaart 2 en 3). Of deze maatregel ook als mitigerende of compenserende maatregel kan worden uitgevoerd kan pas in het kader van de uitvoering van een specifiek geval beoordeeld worden (Zie IMP-Eemsestuarium deel A, hoofdstuk 4.5 "Planning en goedkeuring van toekomstige plannen")</p>					
<p>Ruimtelijke en inhoudelijk samenhang met andere maatregelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • M 1, M 2, M 3, M 4, M 6, M 7, M 9, M 12, M 16, M 20 (FR3), M 22, M 28, M 37, M 38, M 39, M 40 (FR3+4), M 42, M 43, M 46, M 51, M 53 					
<p>Gedetailleerde tekstinformatie in vakbijdrage 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maatregelenblad M 36 und pagina's 493 – 494, 594 – 595; 654 – 657, 713 – 715 					
<p>Gedetailleerde kaartinformatie in vakbijdrage 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Overzichtskarten: FR2: S. 621; FR3: S. 673; FR4: S. 727 					

M 37 Naar achteren verleggen van de dijklijn	Procesgericht				
	Functiegebied				
	1	2	3	4	Ü
	NL	DE	DE	DE	DE
<p>Korte beschrijving en effecten van het voorstel voor de maatregel: Door middel van een verplaatsing van de dijklijn kunnen grote natuurlijke buitendijkse gebieden worden gecreëerd die onderhevig zijn aan de natuurlijke morfodynamica en die opnieuw worden blootgesteld aan de invloeden van het getij. Langs de gedeelten waar het voorland in het Eems-estuarium erg smal is, heeft een teruglegging van de hoofddijk een belangrijk opwaarderingspotentieel. Naast de ontwikkeling van estuariumtypische of getijdedempende structuren wordt hier door de toename van het overstroomde gebied tegelijk een bijdrage geleverd voor verkleining van de vloedstroom dominantie en het hoge zweefstofgehalte. Daarnaast worden rust- en foerageergebieden voor watervogels, habitat voor macrobenthos en structuurrijke oevers en wateropervlakken aangelegd, zoals foerageergebied voor de Meervleermuis.</p>					
Resultaat van de afstemmingsgesprekken:					
<p>Het voorstel is inhoudelijk gelijk aan de maatregel in het Nedersaksische KRW-beheerplan.</p> <p>Het voorstel voor een maatregel kan tot beperkingen van het gebruik van de Eems (bijvoorbeeld beperking van de toegelaten cruiseschip-transporten) leiden en daarmee is er een conflict met de economische en scheepvaartbelangen. Of bij uitwerking van het voorstel het conflict door een aangepaste planning opgelost kan worden, is nu nog niet duidelijk.</p> <p>Bovendien, vreest de landbouw (in Nederland en Nedersaksen) beperkingen in het gebruik van de grond en verlies van oppervlak. Of de bij de uitwerking van het voorstel te verwachten problemen met betrekking tot de concurrentie om grond door ruilverkaveling of grondverwerving kunnen worden opgeloste, is nog niet goed in te schatten.</p> <p>De Provincie meent dat het anticiperen op de gevolgen van de klimaatsverandering ook van belang is en dat waterveiligheid een belangrijk aspect is in de zoektocht naar een integrale oplossing. De Landbouwvertegenwoordiging heeft de voorkeur om een vooroever voor de dijk aan te leggen in de plaats van landinwaarts te werken (Deltaprogramma).</p>					
Geschikte instrumenten voor realisering:			Belangrijke betrokkenen bij de realisering:		
<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking NL / DE • Plannen/Concepten • Beheerplan N2000 • WRRRL • Programma Eems-Dollard 2050 (NL) 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Landkreis / kreisfreie Stadt • Deichverband • Wasser- und Bodenverband • Städte und Gemeinden • NLWKN Regionaler Naturschutz • NLWKN Gewässerbewirtschaftung + Forschungsstelle Küste • Overheden (NL) • Stakeholders (NL) 		
Aanwijzingen voor realisatie:					
<p><u>In ieder geval:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Inrichting van een bilateraal samenwerkingsverband (zie M 53 ‚IEMEE‘) <p><u>Nedersaksen:</u> Het terugleggen van de dijklijn is in principe daar mogelijk, waar direct achter de dijk geen nederzettingen of vergelijkbare waarden liggen. Bijzonder geschikt zijn de gebieden, waar pas in de laatste tijd de dijklijn naar voren is gelegd, zodat er nog een oude dijklijn of een vaste ondergrond beschikbaar is. Er kunnen binnendijkse broedvogelgebieden verloren gaan, en belangentegenstellingen met kustbescherming, landbouw en waterbouw optreden.</p> <p>Het is momenteel nog niet bekend waar en of een teruglegging van de dijk zal worden ingericht en wat de effecten ervan zijn voor betrokken partijen. De volgende aspecten zijn daarbij te betrekken:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Voorbeeldprojecten of modelstudies (bijv. als onderzoeks- en ontwikkelingsproject) • Benutten van synergiën (voor de landbouw ongeschikte percelen, waterbouw, kustbescherming, natuurbescherming, toerisme en recreatie) • Grondgebruiksconcept • Ruimtelijk ordeningsconcept (LROP) <p>De teruglegging van de dijklijn kan tot een tegenstelling leiden tussen een estuarium-karakteristieke ontwikkelen en het behoud van weidevogelgebieden, waar waardevolle leefomgeving en habitat voor vogels die op of nabij de bodem broeden verloren gaat</p>					
<u>Nederland</u>					

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 37 Naar achteren verleggen van de dijklijn	Procesgericht				
	Functiegebied				
	1	2	3	4	U
	NL	DE	DE	DE	DE
<p>Aan Nederlandse zijde wordt nu al gekeken welke koppelingen er met lopende projecten en trajecten te leggen zijn, zoals bv. bij de dijkversterking Eemshaven – Delfzijl.</p> <p>Op kaart 2 en 3 zijn op grond van de bovenstaande criteria zoekgebieden aangegeven. Realisatie is pas op langere termijn mogelijk. Het terug leggen van de dijken in het Leda- Jümme-gebied zal als eerste gerealiseerd kunnen worden.</p>					
<p>Ruimtelijke en vakinhoudelijke samenhang met andere maatregelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • M6, M 7, M 12, M 20, M 22, M 31, M 36, M 39, M 55 					
<p>Gedetailleerde informatie in Vakbijdrage 1: Maatregelenblad M 37 und pagina's 493, 598 – 600, 637 – 638, 693 – 695</p>					
<p>Gedetailleerde kaartinformatie in Vakbijdrage 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Overzichtskaarten FR2: S. 621; FR3: S. 673; FR4: S. 727 					

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 38 Opening of afbreken van zomerdijken of oeverwallen	Procesgericht				
	Functiegebieden				
	1	2	3	4	Ü
			DE	DE	DE
Korte beschrijving en effecten van het voorstel voor de maatregel:					
<p>Het afbreken of het selectieve openen van de zomerdijken en de daarmee gepaard gaande toename van de invloed van het hoogwatertij staat ten dienste van de ontwikkeling van estuariene en typerende habitats voor uiterwaarden, zoals de opeenvolging van vlaktes met rivier- of brakwater riet, zeggemoeras, rivierbeemden, zoetwaterwadden of kwelders en daarmee bijvoorbeeld de ontwikkeling van de broed- en rustgebieden voor de avifauna. Verder wordt de overstromingsfrequentie van voormalige poldergebieden aanzienlijk verhoogd, wat onder andere een positieve invloed kan hebben op het hoge zweefstagehalte in de Eems. Bovendien kunnen karakteristieke waterkanthabitats zich ontwikkelen in combinatie met een aanpassing of vermindering van het landbouwkundig gebruik.</p>					
Resultaten uit de afstemminggesprekken					
<p>Het voorstel voor de maatregel is inhoudelijk identiek aan het voorstel voor de maatregel volgens het beheerplan KRW van Nedersaksen, Duitsland.</p> <p>Het voorstel voor de maatregel kan volgens vakbijdragegroep 7, leiden tot beperkingen bij het overvaren van cruiseschepen. Echter, aangezien er nauwelijks gebieden zijn waar nog steeds zomerdijken ontmanteld kunnen worden, en het huidige gebruik toegestaan kan blijven bestaan, kan het conflict worden opgelost. De grote zomerdijk ten zuiden van Papenburg moet worden gehandhaafd.</p> <p>Verder vreest de landbouw beperkingen in in het gebruik en verlies van oppervlakte. Of de bij de uitwerking van deze maatregel te verwachten knelpunten met betrekking tot grondschaarste door ruilverkaveling of de aankoop van grond kunnen worden opgelost is nu nog niet in te schatten.</p>					
Geschikte instrumenten voor realisatie:			Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisatie:		
<ul style="list-style-type: none"> • investeringsmaatregelen • Agrarisch natuurbeheer • Ruilverkaveling • Plannen / concepten 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Deichverband • Landkreis / kreisfreie Stadt • Wasser- und Bodenverband • Städte und Gemeinden • Amt für regionale Landesentwicklung (ARL) • NLWKN Gewässerbewirtschaftung/ Flussgebietsmanagement/ Forschungsstelle Küste • NLWKN Regionaler Naturschutz 		
Aanbevelingen voor realisatie:					
<p><u>In ieder geval:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Grondaankoop met subsidie • In voorkomende gevallen inzet van compenserende maatregelen bijv. voor dijkverhogingen • EU-subsidiegelden voor individuele maatregelen • Ruimtelijke ordeningsconcept (LRDP) <p>Voorwaarde voor de uitvoering van deze maatregel is de beschikbaarheid van grond van de overheid ofwel de toestemming van landeigenaren en gebruikers.</p> <p>De voor een locatie meest gunstige oplossing moet gevonden worden, rekening houdend met aspecten zoals kustbescherming, eventueel gewenste agrarisch gebruik en mogelijk conflicterende natuurinhoudelijke belangen. De zomerdijk in het gebied boven de Papenburg zal niet geopend / verwijderd worden. Dit besluit wordt gerechtvaardigd met het primaire doel van de bescherming en ontwikkeling van madelanden⁸¹ alsmede de bescherming en ontwikkeling van rietvelden / soortenrijke ruigtekruidenvegetaties⁸² in dit gebied.</p> <p>De opening of teruglegging van de zomerdijken of kades kan tot een tegenstelling leiden tussen een estuarium-karakteristieke ontwikkelen en het behoud van weidevogelgebieden, waar waardevolle leefomgeving en habitat voor vogels die op of nabij de bodem broeden verloren gaat.</p> <p>Een voorstel/zoekgebied voor de uitwerking van M38 is op kaart weergegeven (zie IBP Eems-estuarium, Deel B, III, kaart 3)</p>					
Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere maatregelen:					
M 7, M 10, M 12, M 14, M 31, M 36, M 42, M 45, M 51					
Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1:					
Maatregelenblad M 38 en pagina's 492 – 493, 635 – 636, 690 – 692					

⁸¹ M 47 "Behoud en ontwikkeling van vlakland-hooilanden in complex met nat weide gebied of kalkgrasland"

⁸² M 12 "Behoud en ontwikkeling van rietlandzones" en M46 "Behoud en ontwikkeling van soortenrijke ruigte-gemeenschappen in associatie met rietlanden"

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 38 Opening of afbreken van zomerdijken of oeverwallen	Procesgericht				
	Functiegebieden				
	1	2	3	4	Ü
			DE	DE	DE
Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1: Overzichtskaarten: FR3: pag. 673; FG4: pag. 727					

M 39 Aanleg van secundaire wateren	Procesgericht				
	Functiegebied				
	1	2	3	4	Ü
	NL	NL	DE	DE	DE
<p>Korte beschrijving en effecten van het voorstel voor de maatregel: Via het systeem van zijgeulen met ondiep en diep water gebieden kan een habitat met veel verschillende oeverbiotopen worden gecreëerd. Met de inzet van machines moeten in de graslandcomplexen prieden en geulen worden gegraven. Deze zijtakken kunnen worden aangesloten op overlopdrempels, zodat ze onder invloed van het getij komen te staan. Om dichtslibbing te voorkomen, kunnen bagger- en riviertechische maatregelen nodig zijn. Bovendien moet de doorstroming worden gewaarborgd. En verder kunnen bijvoorbeeld tijdelijke wateren ontstaan veroorzaakt door sluitingen van afwateringsloten. Zijgeulen dragen bij aan de verbetering van de abiotische parameters voor rivier dynamiek die typisch is voor estuaria en voor typische habitatstructuren voor macrozoöbenthos, waardevolle vogelsoorten, meervleermuizen alsook voor kweekgebieden voor verschillende vissoorten.</p>					
Resultaten van de afstemminggesprekken:					
<p>Conflicten worden in de Vakgroepen 5, 6a en 7 gezien vanwege verschillende mogelijke beperkingen voor de scheepvaart en de opstuw mogelijkheden alsmede de beschikbaarheid van grond. Het voorstel voor deze maatregel kan leiden tot beperkingen van het gebruik van de Eems(bijv. voor de overvaart van cruiseschepen) en blijft dus een conflict met de economische belangen en scheepvaartbelangen. Of bij de uitwerking van het voorstel het conflict door een aangepast planning kan worden opgelost is noch niet duidelijk. Bovendien vreest de landbouw beperkingen in hun gebruik en een verlies aan oppervlakte. Of de bij de uitwerking van deze maatregel te verwachten knelpunten met betrekking tot grondschaarste door ruilverkaveling of de aankoop van grond kunnen worden opgelost is nu nog niet in te schatten..</p> <p>Vanuit Nederland is er geen verder advies en informatie over deze maatregel.</p>					
Geschikte instrumenten voor realisering:			Belangrijke betrokkenen bij de realisering:		
<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking NL / DE • Monitoring • Plannen/Concepten • Beheerplan N2000 • KRW (NL) • Programma Eems-Dollard 2050 (NL) 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung • Landkreis / kreisfreie Stadt • Deichverband • Wasser- und Bodenverband • Städte und Gemeinden • NLWKN Regionaler Naturschutz • NLWKN Gewässerbewirtschaftung + Forschungsstelle Küste • Overheden (NL) • Stakeholders (NL) 		
<p>Aanwijzingen voor realisatie: <u>In ieder geval:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • mogelijke doelconflicten met belangrijke broedvogelleefgebieden • lijn-achtige kleiverwijdering van dijken • Oprichting van een bilateraal samenwerkingsverband • Ruimtelijke ordeningsconcept (LROP) <p>Door de aanleg van zijgeulen kan een conflict ontstaan tussen de ontwikkeling van estuariene biotopen en het behoud van weidenvogelgebied, omdat waardevolle leefgebieden en habitats voor bodem- en laagbroedende vogelsoorten verloren kan gaan.</p> <p>Een voorstel/zoekgebied voor de uitwerking van M39 is op kaart 3 weergegeven (zie IBP Eems-estuarium, Deel B, III, kaart 3) Of deze maatregel ook als mitigerende of compenserende maatregel kan worden uitgevoerd kan pas in het kader van de uitvoering van een specifiek geval beoordeeld worden (Zie IMP-Eemsestuarium deel A, hoofdstuk 4.5 "Planning en goedkeuring van toekomstige plannen"</p>					
<p>Ruimtelijke en vakinhoudelijke samenhang met andere maatregelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • M 2, M 3, M 7, M 9, M 31, M 38, M 41, M 43, M 46, M 50, M53 					
<p>Gedetailleerde informatie in Vakbijdrage 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maatregelebladen M 39 en pagina's 494-495, 639-641, 696-698 					
<p>Gedetailleerde kaarten in Vakbijdrage 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Overzichtskaarten: FR3: pag. 673; FR4: pag. 727 					

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 40	Meanders en nevengeulen terugbrengen in de natuurlijke toestand	Procesgericht				
		Functiegebieden				
		1	2	3	4	Ü
			DE	DE	DE	
Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel:						
<p>Door de aanleg van nevengeulen wordt een verdeling van getijdenenergie binnenin het gebied mogelijk gemaakt. Daarmee kan, naast het verbeteren van de getijdendynamiek over een grotere oppervlakte, de ontwikkeling van getij-afhankelijke habitattypen worden vergemakkelijkt.</p> <p>Voor de revitalisering is een verscheidenheid aan maatregelen noodzakelijk, waarvan de effecten elkaar aanvullen, zoals:</p> <ul style="list-style-type: none"> - terugleggen van rivieroevers, verwijdering of verplaatsing van oeverwallen, - opening van de zomerdijken, - baggeren en sturing van de stroming om zwakker doorstroomde ondiepe watervlaktes te laten ontstaan - verandering van de loop met het herstel van meer natuurlijke krommingsamplitudes en -frequenties. <p>Opkomende "eilanden" moet worden overgelaten aan de natuurlijke successie of worden gebruikt voor uiterwaardenbos.</p>						
Resultaten van de afstemmingsgesprekken:						
<p>De vakbijdragegroepen 5 en 7 vreesden beperkingen op de toegestane overvaarten van cruiseschepen door teruglegging van de dijklijn (zie M 37) en/of het openen of de teruglegging van de zomerdijken of oeverwallen (zie M 38). Door de verlenging van de stuwtijd zou ook de binnenscheepvaart getroffen worden omdat de havens boven het Emssperwerk, in dat geval niet bereikt kunnen worden. Het conflict blijft dus. Of het bij uitwerking van het voorstel door een aangepaste planning opgelost kan worden is nu niet te zeggen.</p>						
Geschikte instrumenten voor realisatie:			Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisatie:			
<ul style="list-style-type: none"> • investeringsmaatregelen • onderzoeksvoorstellen • Ruilverkaveling • Plannen / concepten 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Deichverband • Landkreis / kreisfreie Stadt • Städte und Gemeinden • NLWKN Gewässerbewirtschaftung/ Flussgebietsmanagement/ Forschungsstelle Küste • NLWKN Regionaler Naturschutz • Amt für regionale Landesentwicklung (ARL) 			
Aanbevelingen voor realisatie						
<u>In ieder geval:</u>						
<ul style="list-style-type: none"> • lijnvormige kleiverwijdering voor dijkenbouw • door overheidregelingen gesubsidieerhet voorstel voor de maatregelen • Oprichting van een bilateraal samenwerkingsverband • Grondmanagementconcept • Ruimtelijke ordeningsconcept (LROP) <p>De revitalisering is zinvol in gebieden waar het voorland navenant groot is.</p> <p>Een essentiële voorwaarde is de beschikbaarheid van grond. Verder moet inkomend getijde in de buitendijkse gebieden getolereerd worden of gewenst zijn. Daardoor wordt het agrarisch gebruik van de uiterwaarden beperkt. Het opstuwend effect in wateren die daarin uitmonden moeten in acht worden genomen.</p> <p>Door het aansluiten van oude armen kan een conflict ontstaan tussen de ontwikkeling en herstel van estuariu-umtypische habitats en behoud van weidevogelgebied, omdat waardevolle habitats en gebieden voor bodembroedende en laagbroedende vogels verloren gaan.</p> <p>Een voorstel/zoekgebied voor de uitwerking van M40 is op kaart 3 weergegeven (zie IBP Eems-estuarium, Deel B, III, kaart 3)</p> <p>Of deze maatregel ook als mitigerende of compenserende maatregel kan worden uitgevoerd kan pas in het kader van de uitvoering van een specifiek geval beoordeeld worden (Zie IMP-Eemsestuarium deel A, hoofdstuk 4.5 "Planning en goedkeuring van toekomstige plannen"</p>						
Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere maatregelen:						
M 2, M 3, M 7, M 9, M 12, M 31, M 36, M 37, M 38, M 42						
Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1:						
Maatregelenblad M 40 en pagina's 496, 642 – 644, 699 – 701						
Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1:						
Overzichtskaarten: FG3: pag. 673; FG4: pag. 727						

M 41	Maatregelen ter behoud en ontwikkeling van mesofiel grasland	HR biotopen				
		Functiegebieden				
		1	2	3	4	U
			DE			
Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel:						
<p>Het mesofiele grasland bevindt zich in de oligohaline zone in FG 3 in het Midlumer Deichvorland en in de Eems-uiterwaarden tussen Leer en Nüttermoor.</p> <p>Voor het behoud van mesofiel grasland moet een intensivering van landbouwkundig gebruik of braaklegging vermeden worden. Bovendien moeten geen veranderingen in het hydrologisch regiem doorgevoerd worden (behoud van bodemvocht).</p> <p>Daardoor zal het oppervlakteaandeel van de habitattypische vegetatiestructuren in het voorland verhogen. Bovendien dient het voorstel voor de maatregel van de broedvogelgemeenschap in een graslandecosysteem met hoge waterstanden en typische soortensamenstelling, met name steltlopers en zangvogels veilig te stellen. Ondersteunend is het systeem van kleine stilstaande wateren en laaggelegen landerijen, die op hun beurt rust- en overwinteringsgebied zijn voor trekvogels.</p>						
Resultaten van de afstemmingsgesprekken:						
<p>Landbouw vreest met deze maatregel een voortgaande extensivering van het landbouwkundig gebruik. Door de geplande aanwijzing als Naturschutzgebiet zal in de gebiedsbeschermingsverordening normaal gesproken een regulering van het landbouwkundig gebruik worden opgenomen. Het conflict blijft bestaan. Ondanks alles moet worden geprobeerd om het gebruik van de grond zo flexibel mogelijk te maken.</p>						
Geschikte instrumenten voor realisatie:			Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisatie:			
<ul style="list-style-type: none"> • investeringsmaatregelen • Agrarisch Natuurbeheer • Ruilverkaveling • Plannen / concepten 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Deichverband • Landkreis / kreisfreie Stadt • Wasser- und Bodenverband • Städte und Gemeinden • Amt für regionale Landesentwicklung (ARL) 			
Aanbevelingen voor realisatie:						
<p><u>In ieder geval:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Uitvoering is vanaf 2016 mogelijk • met overheidsmiddelen gefinancierde maatregelen <p>De nadruk bij de selectie van percelen zou moeten liggen bij intensief gebruikte, soortenarme percelen. Om de acceptatie bij de gebruikers te vergroten moet Agrarisch natuurbeheeringezet worden.</p> <p>Het voorstel voor de maatregel is bedoeld om de habitat voor weidevogels in stand te houden en is strijdig met bijvoorbeeld de aanleg van ondiep waterzones. De tegenstelling wordt in Vakbijdrage 1 opgelost door temporele differentiatie.</p> <p>Een voorstel/zoekgebied voor de uitwerking van M41 is op kaart 3 weergegeven (zie IBP Eems-estuarium, Deel B, III, kaart 3)</p> <p>Of deze maatregel ook als mitigerende of compenserende maatregel kan worden uitgevoerd kan pas in het kader van de uitvoering van een specifiek geval beoordeeld worden (Zie IMP-Eemsestuarium deel A, hoofdstuk 4.5 "Planning en goedkeuring van toekomstige plannen")</p>						
Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere maatregelen:						
in FG3: M 10, M 20, M 38, M 42, M 43						
Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1:						
Maatregelblad M 10, 41 en pagina's 645 – 648						
Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1:						
Overzichtskaart: FG3: pag. 673						

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 42 Maatregelen ter behouden ontwikkeling van nagenoeg natuurlijke ooibosbestanden	HR biotopen				
	Functiegebieden				
	1	2	3	4	Ü
			DE	DE	
Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel:					
<p>De bestaande ooibosstructuren moeten in een gunstige staat van instandhouding worden behouden of zich in die richting ontwikkelen.</p> <p>Door het openen van de zomerdijken bij het gelijktijdig aanpassen van het gebruik van de uiterwaard wordt ruimte gecreëerd voor de ontwikkeling van ooibossen. Afhankelijk van de morfologie van het terrein is misschien wel de afvlakking van oevers zinvol.</p> <p>Veranderingen in de waterhuishouding en de toevoer van nutriënten moeten worden vermeden in de ooibosgebieden.</p> <p>De immigratie van exoten in het habitattype 91E0 * moet worden vermeden.</p>					
Resultaten van de afstemmingsgesprekken:					
<p>De vakbijdragegroepen 5 en 7 vrezen beperkingen op de toegestane overvaarten van cruiseschepen door het openen of teruglegging van de zomerdijken of oeverwallen (zie M38). Huidig gebruik wordt daardoor niet getroffen, zodat het conflict oplosbaar is.</p> <p>Bovendien, vreest de landbouw een extensivering van het gebruik (vermindering van drainage). Of de bij de uitwerking van deze maatregel te verwachten knelpunten met betrekking tot grondschaarste door ruilverkaveling of de aankoop van grond kunnen worden opgelost is nu nog niet in te schatten..</p>					
Geschikte instrumenten voor realisatie:			Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisatie:		
<ul style="list-style-type: none"> • investeringsmaatregelen • Agrarisch Natuurbeheer • Ruilverkaveling • Plannen / concepten 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Deichverband • Landkreis / kreisfreie Stadt • Wasser- und Bodenverband • Städte und Gemeinden • Amt für regionale Landesentwicklung (ARL) • NLWKN Gewässerbewirtschaftung/ Flussgebietsmanagement/ Forschungsstelle Küste • NLWKN Regionaler Naturschutz 		
Aanbevelingen voor realisatie:					
<u>In ieder geval:</u>					
<ul style="list-style-type: none"> • Realisatie is vanaf 2016 mogelijk • met overheidsmiddelen gefinancierde maatregelen • Ruimtelijk ordeningsconcept (LROP) • Afstemming van maatregelen met de belangen van de weidevogelbescherming is noodzakelijk. • Afstemming van maatregelen met de belangen van de landbouw is noodzakelijk 					
<u>Nedersaksen</u>					
<p>Wat betreft de ooibossen en andere stikstofgevoelige habitats is een gedetailleerd onderzoek naar de “critical loads” en de daarmee samenhangende effecten op de landbouw noodzakelijk.</p> <p>Een voorstel/zoekgebied voor de uitwerking van M42 is op kaart weergegeven (zie IBP Eems-estuarium, Deel B, III, kaart 3)</p> <p>Of deze maatregel ook als mitigerende of compenserende maatregel kan worden uitgevoerd kan pas in het kader van de uitvoering van een specifiek geval beoordeeld worden (Zie IMP-Eemsestuarium deel A, hoofdstuk 4.5 “Planning en goedkeuring van toekomstige plannen”</p>					
Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere maatregelen:					
in FG3: M 40; in FG4: M 9, M 38, M 44					
Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1:					
Maatregelenblad M 42 en pagina's 658 – 659; 718 – 720					
Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1:					
Overzichtskaarten: FG3: pag. 673; FG4: pag. 727					

M 43 Maatregelen ter behoud van nagenoeg natuurlijke stilstaande oppervlaktewateren	HR biotopen				
	Functiegebieden				
	1	2	3	4	Ü
			DE		
<p>Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel: Een natuurlijke zonering van de vegetatie langs de oevers van stilstaand water moet worden behouden of ontwikkeld. Deze maatregel dient ter veiligstelling van diverse gestructureerde oevervegetatie, de verbetering van de leefgebieddiversiteit en voedselbron voor de broedende en rustende vogels, evenals de verbetering van het broedsucces met name voor wad- en watervogels (het creëren van voedselrijke "kuikenhabitats"). Voor de veiligstelling van nagenoeg natuurlijke stilstaande wateren, is het noodzakelijk de belasting met nutriënten en verontreinigende stoffen te verminderen of te vermijden. Verder mogen stilstaand water en natte slenken niet opgevuuld worden. Onnatuurlijke stilstaande wateren moeten tot nagenoeg natuurlijk ontwikkeld worden.</p>					
Resultaten uit de afstemmingssprekken					
Handel en industrie vrezen door het voorstel voor de maatregel dat de bereikbaarheid van de havens niet langer kan worden gegarandeerd. Omdat hier een ruimtelijke concurrentie uitgesloten kan worden, is het conflict oplosbaar.					
Geschikte instrumenten voor realisatie:			Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisatie:		
<ul style="list-style-type: none"> • investeringsmaatregelen • Agrarisch natuurbeheer • Ruilverkaveling • Plannen / concepten 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Deichverband • Landkreis / kreisfreie Stadt • Wasser- und Bodenverband • Städte und Gemeinden • Amt für regionale Landesentwicklung (ARL) • NLWKN Gewässerbewirtschaftung/ Flussgebietsmanagement/ Forschungsstelle Küste • NLWKN Regionaler Naturschutz 		
<p>Aanbevelingen voor realisatie: In ieder geval:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uitvoering is vanaf 2016 mogelijk • Door openbare subsidieprogramma's ondersteunde maatregelen • Kleiverwijdering voor dijkenbouw • Uitvoering van de bestaande wetgeving, met inbegrip van controle en sanctionering • Subsidieprogramma voor natuurbeschermingsconforme landbouw <p>Of deze maatregel ook als mitigerende of compenserende maatregel kan worden uitgevoerd kan pas in het kader van de uitvoering van en specifiek geval beoordeeld worden (Zie IMP-Eemsestuarium deel A, hoofdstuk 4.5 "Planning en goedkeuring van toekomstige plannen")</p>					
<p>Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere maatregelen: Niet beschikbaar</p>					
<p>Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1: Maatregelenblad M 43 en pagina 660 Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1: Overzichtskaart: FG3: pag. 673</p>					

M 44 Behoud van Natura 2000-gebieden	Overig				
	Functiegebied				
	1	2	3	4	Ü
	NL/DE	NL/DE	DE	DE	DE
<p>Korte beschrijving en effecten van het voorstel voor de maatregel: Voor de implementatie van de verplichtingen uit de Habitatrichtlijn en de Vogelrichtlijn is de ontwikkeling van een gebiedsdekkend beschermingsstelsel voor de Eems Dollard en de Eemsrivier nodig.</p> <p>Om de wettelijk verplichtingen voortvloeiend uit de Habitat en Vogelrichtlijn vast te leggen en een gebiedsdekkend beschermingsstelsel te realiseren moeten voor de tot nu toe nog beschermde Natura 2000 gebieden in het plangebied de van toepassing zijnde duurzame beschermingsmaatregelen worden getroffen. Voor een duurzame bescherming van de Natura-2000-gebieden is een wettelijke bescherming, bijvoorbeeld door aanwijzing van beschermingsgebieden of de aanpassing van bestaande regels voor beschermde gebieden als noodzakelijk gezien.</p> <p>De tot nu toe gedane meldingen van Natura 2000 gebieden in het Eems-Dollard-verdragsgebied en in het gemeenschappelijke gebied (NL-D) dienen te worden geharmoniseerd, in ieder geval wat betreft de concrete begrenzingen en een gemeenschappelijke digitale grondslag⁸³. Bovendien is het grootste deel van het gemeenschappelijke gebied tot nu toe alleen door Nederland als Habitatrichtlijngebied aangemeld. Door Nedersaksen moet minstens de aanmelding als Habitatrichtlijngebied nog plaatsvinden.</p>					
Resultaten van de afstemmingssprekken:					
<p>Volgens de Vakbijdragegroepen "scheepvaart en havens" en "Handel en Industrie" is geen beoordeling van de effecten mogelijk. Evenwel wordt waardeverminderingen vermoed van het medegebruik door de aanwijzing als beschermd gebied (NSG Buiteneems en NSG Benedeneems).</p> <p>Bovendien vreesden ook de visserij en de landbouw dat hun gebruik tot nu toe wordt bedreigd door de aanwijzing. Vergunde toepassingen worden niet beperkt. Toekomstig gebruik kan op dit moment niet definitief worden beoordeeld. Het is niet uit te sluiten dat projecten die verder ingrijpen op het Eems-estuarium vergunningtechnisch zeer moeilijk worden. Het conflict blijft.</p>					
Geschikte instrumenten voor realisering:			Belangrijke betrokkenen bij de realisering:		
<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking NL / DE • Rechterlijke bescherming/ aanwijzing N2000 • Agrarisch Natuurbeheer • Monitoring • Plannen/Concepten • Beheerplan N2000 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Landkreis / kreisfreie Stadt • Deichverband • Wasser- und Bodenverband • Städte und Gemeinden • NLWKN Regionaler Naturschutz • Landwirtschaftskammer • Private (Grundeigentümer) • Naturschutzverbände • Overheden (NL) • Stakeholders (NL) 		
<p>Aanbeveling Met de uitvoering is in 2015 begonnen. Het is aan te bevelen dat de Nedersaksische beschermingsgebiedverordening van de Buiteneems in het gemeenschappelijke gebied wat het beschermingsdoel en de ge- en verboden, maar ook met betrekking tot de beschermings- en ontwikkelingsmaatregelen met de Nederlandse instrumenten (Aanwijzing en beheerplan N2000) worden afgestemd. Met betrekking tot hun rechtskracht, moeten de bepalingen in het gemeenschappelijk gebied zo worden aangepast, dat een uniform niveau van bescherming met dezelfde inhoud ontstaat.</p> <p>Terwijl Nederland bijna de hele Dollard en de Eemsmonding als Natura 2000-gebied heeft aangemeld, heeft Nedersaksen slechts ongeveer de helft van het gebied aangemeld. Het HR-gebied Benedeneems en Buiteneems (FFH 002), de Habitat- en Vogelrichtlijngebied Hond en Paap (FFH 173 en V60) en het vogelbeschermingsgebied V 10 Emsmarsch van Leer tot Emden, bevinden zich deels in het gemeenschappelijk gebied. Gedeeltelijk zijn er ook nog "witte vlekken" in het gemeenschappelijk gebied te vinden. Het zijn kleinere oppervlaktes die tot nu toe niet als Natura 2000-gebied aangemeld zijn. Dit is vermoedelijk te wijten aan de verschillende grensopvattingen tussen Nedersaksen en Nederland en/of door een gebrek aan grensoverschrijdende coördinatie van digitale gegevens. Om bovengenoemde tekorten op te heffen zou de begrenzing van de Natura 2000-gebieden moeten worden geharmoniseerd en de grenzen van het gemeenschappelijk gebied worden aangepast</p> <p><u>Nedersaksen</u> Voor de tot nu toe nog niet beschermde N2000-gebieden zal een geëigende duurzame bescherming in de zin van par. 32 lid 2 en 3 van het Bundesnaturschutzgesetz ((BNatSchG) doorgevoerd worden. De reeds be-</p>					

⁸³ Zie IBP Eemsestuarium, deel B – Bijlage, III - Kaarten

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 44 Behoud van Natura 2000-gebieden	Overig				
	Functiegebied				
	1	2	3	4	Ü
	NL/DE	NL/DE	DE	DE	DE
<p>schermde Naturschutzgebieten zullen in het totaalconcept meeworden genomen en waar nodig inhoudelijk worden aanepast.</p> <p><u>Nederland</u> Met een aanwijzing van het Eems-Dollardgebied in het kader van de Habitatrictlijn moet de bescherming van het HR-gebied Waddenzee (NL2007001) geïmplementeerd worden. Deze aanwijzing wordt gerealiseerd door een wijzigingsbesluit van de aanwijzing van het HR-gebied Waddenzee. Daaropvolgend wordt de aanwijzing gecompleteerd met een supplement "Eems-Dollard" in het ontwerp-beheerplan Waddenzee.</p>					
<p>Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere maatregelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • M 28, M 52 					
<p>Gedetailleerde tekstinformatie in Vakbijdrage 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geen maatregelenblad, Pagina's 523 -524 <p>Gedetailleerde kaartinformatie in Vakbijdrage 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • geen overzichtskaart(en) 					

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 45	Instandhouding/bevordering van foera- geerhabitats in de buurt van broedhabi- tats	HR-soorten / beschermde vogels				
		Functiegebieden				
		1	2	3	4	Ü
			DE	DE		
Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel:						
Zie maatregelen: - M9 - terugleggen of afvlakking van oeverbevestigingen - M 36 - aanleg van ondiepe waterzones - M 39 - aanleg van zijrivieren - M 40 - revitalisatie van meanders en zijkanalen						
Resultaten uit de afstemminggesprekken:						
Vanwege de verbinding met het voorstel voor de maatregelen M 9, M 36, M 39 en M 40, blijft het conflict voor Nedersaksen in de toekomst bestaan.						
Geschikte instrumenten voor realisatie:			Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisatie:			
<ul style="list-style-type: none"> • investeringsmaatregelen • Agrarisch natuurbeheer • Ruilverkaveling • Plannen / concepten 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Deichverband • Landkreis / kreisfreie Stadt • Wasser- und Bodenverband • Städte und Gemeinden • Amt für regionale Landesentwicklung (ARL) • NLWKN Gewässerbewirtschaftung/ Flussgebietsmanagement/ Forschungsstelle Küste • NLWKN Regionaler Naturschutz 			
Aanbevelingen voor realisatie::						
<u>In ieder geval:</u>						
<ul style="list-style-type: none"> • Subsidieprogramma/stimuleringsprogramma voor natuurbeschermingsconforme landbouw 						
Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere maatregelen:						
M 9, M 36, M 39 und M 40						
Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1:						
Niet beschikbaar						
Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1:						
Geen overzichtskaart(en)						

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 46 Behoud en ontwikkeling van soortenrijke ruigte-gemeenschappen in associatie met rietlanden	HR biotopen				
	Functiegebieden				
	1	2	3	4	Ü
			DE		
<p>Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel: De bescherming en ontwikkeling van soortenrijke ruigte-gemeenschappen in associatie met rietlanden is sterk afhankelijk van ononderbroken oeverstroken (zie M 9) en van het grondgebruik. Voor de bescherming van de ruigte-gemeenschappen en rietlanden moet ontwatering van de uiterwaarden worden vermeden en het landbouwkundig gebruik moet zo mogelijk teruggebracht worden om de bestaande vegetatiestructuur te beschermen tegen betredings- en beweidingsschade en om onderbrekingen van de oeverzones te voorkomen. Het voorstel voor de maatregel draagt bij tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> • de bescherming en ontwikkeling voor uiterwaarden typerende biotopen en nagenoeg natuurlijke vegetatiezonering in de overgang van het aquatische naar het terrestrische, • de verbetering van de kwaliteit van het water door de opname van voedingsstoffen en sedimentafzetting in de rietlanden (vermindering van zweefstofwaarde) • bescherming en ontwikkeling van het leefgebied van de waardebepalende broedvogels, • alsook herstel van het belang van de uiterwaarden als habitat voor de otter. 					
Resultaten van de afstemminggesprekken:					
<p>De Vakbijdragegroepen 5 en 7 vrezen door de uitvoering van deze maatregel hinder of beperking in de ontwikkeling van de huidige scheepvaart. Verder worden beperkingen aan de toelaatbare scheepsovervaarten vermoed. Dit conflict is echter oplosbaar onder andere door het garanderen van het huidige gebruik. Landbouw voorziet bovendien door deze maatregel beperkingen op hun huidige gebruik (extensivering). Of de bij uitwerking van deze maatregel verwachte problemen rond concurrentie om grond door ruilverkaveling of aankoop van grond opgelost kan worden is op dit moment niet met zekerheid te zeggen..</p>					
Gecshikte instrumenten voor realisatie:			Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisatie:		
<ul style="list-style-type: none"> • investeringsmaatregelen • Agrarisch Natuurbeheer • Ruilverkaveling • Plannen / concepten 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Deichverband • Landkreis / kreisfreie Stadt • Wasser- und Bodenverband • Städte und Gemeinden • Amt für regionale Landesentwicklung (ARL) • NLWKN Regionaler Naturschutz 		
<p>Aanbevelingen voor realisatie:: <u>In ieder geval:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Uitwerking is vanaf 2016 mogelijk • Verwerving van bestaande uiterwaarden in het plangebied door de overheid (als een kavelruil in het kader van een ruilverkavelingsproces of met subsidiegelden) • Aanpassing van de pachtcontracten op openbare terreinen, op particuliere gronden financiële prikkels voor een gezamenlijk natuurbeschermingsprogramma of andere natuurbescherming via overeenkomst • Ruimtelijk ordeningsconcept (LROP) • Afstemming met avifaunistische belangen van de waardebepalende broedvogelsoorten is noodzakelijk. <p>Een voorstel/zoekgebied voor de uitwerking van M46 is op kaart weergegeven (zie IBP Eems-estuarium, Deel B, III, kaart 3) Of deze maatregel ook als mitigerende of compenserende maatregel kan worden uitgevoerd kan pas in het kader van de uitvoering van en specifiek geval beoordeeld worden (Zie IMP-Eemsestuarium deel A, hoofdstuk 4.5 "Planning en goedkeuring van toekomstige plannen"</p>					
Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere maatregelen: in FG4: M 9					
Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1: Maatregelenblad M 46 en pagina's 702 – 703					
Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1: Overzichtskaart: FG4: pag. 727					

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 47 Behoud en ontwikkeling van vlakland-hooilanden in complex met nat weide gebied of kalkgrasland	HR biotopen				
	Functiegebieden				
	1	2	3	4	Ü
			DE		
Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel:					
<p>Extensief gebruikte graslanden zijn te beschermen en te herstellen, de gunstige staat van instandhouding voor schrale vlakland-hooilanden (LRT 6510) kan worden bereikt. Daardoor worden tegelijkertijd de populaties van broedvogels (vooral kustvogels en zangvogels) en waardebepalende trekvogels beschermd en ontwikkeld. Een intensivering van het gebruik of een verbrakking moet worden vermeden. Bovendien moet het hydrologisch regiem niet veranderen (behoud van bodemvocht).</p>					
Resultaten van de afstemminggesprekken:					
Het voorstel voor de maatregel wordt door alle vakbijdragegroepen als neutraal beschouwd.					
Geschikte instrumenten voor realisatie:			Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisatie:		
<ul style="list-style-type: none"> • investeringsmaatregelen • Agrarisch Natuurbeheer • Ruilverkaveling • Plannen / concepten 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Deichverband • Landkreis / kreisfreie Stadt • Städte und Gemeinden • Amt für regionale Landesentwicklung (ARL) • NLWKN Regionaler Naturschutz 		
Aanbevelingen voor realisatie:					
<u>In ieder geval:</u>					
<ul style="list-style-type: none"> • Uitwerking is vanaf 2016 mogelijk • Aankoop van bestaande uiterwaarden in het binnenland door de overheid (als een kavelruil in het kader van de ruilverkaveling of met subsidiegelden) • Aanpassing van de pachtcontracten op openbare terreinen, voor particuliere gronden financiële prikkels door het Kooperationsprogramm Naturschutz of andere natuurbescherming via overeenkomst • Ruimtelijke ordeningsconcept (LROP) • De focus van de perceelskeuze moet zich bij voorkeur richten op intensief gebruikte, soortenarme percelen. Ter verhoging van de acceptatie door de gebruikers zou agrarisch natuurbeheer ingezet moeten worden. 					
Een voorstel/zoekgebied voor de uitwerking van M47 is op kaart 3 weergegeven (zie IBP Eems-estuarium, Deel B, III, kaart 2).					
Of deze maatregel ook als mitigerende of compenserende maatregel kan worden uitgevoerd kan pas in het kader van de uitvoering van een specifiek geval beoordeeld worden (Zie IMP-Eemsestuarium deel A, hoofdstuk 4.5 "Planning en goedkeuring van toekomstige plannen")					
Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere maatregelen:					
In FG4: M51					
Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1:					
Maatregelblad M 47 en pagina's 706 – 70					
Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1:					
Overzichtskaart: FG4: pag. 727					

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 48 Behoud en ontwikkeling van de nage- noeg natuurlijke stilstaande wateren en afgesneden oude armen	HR biotopen				
	Functiegebieden				
	1	2	3	4	Ü
			DE		
<p>Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel: Voor de bescherming van nagenoeg natuurlijk stilstaand water (habitat voor bijv. Drijvende waterweegbree, kamsalamander en visotter) moet de vervuiling worden verminderd of vermeden. Stilstaand water en natte slenken mogen niet worden opgevuld. Natuurlijk stilstaand water moet nagenoeg natuurlijk worden ontworpen. Een natuurlijke vegetatie zonerings in de oeverstrook moet worden gehandhaafd of ontwikkeld. Het voorstel voor de maatregel is bedoeld om de structuur en de habitatdiversiteit zowel als voedselbasis voor broedende en rustende vogels te verbeteren, evenals de verbetering van het broedsucces name voor wad- en watervogels (bijv. tureluur) door het maken van voedselrijke "kuikenhabitats".</p>					
Resultaten van de afstemminggesprekken:					
Het voorstel voor de maatregel wordt door alle vakbijdragegroepen als neutraal beschouwd.					
Geschikte instrumenten voor realisatie:			Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisatie:		
<ul style="list-style-type: none"> • investeringsmaatregelen • Agrarisch Natuurbeheer • Ruilverkaveling • Plannen / concepten 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Deichverband • Landkreis / kreisfreie Stadt • Städte und Gemeinden • NLWKN Gewässerbewirtschaftung/ Flussgebietsmanagement/ Forschungsstelle Küste • NLWKN Regionaler Naturschutz 		
Aanbevelingen voor realisatie:					
<p><u>In ieder geval:</u> Uitwerking is vanaf 2016 mogelijk</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uitvoering is vanaf 2016 mogelijk • Met overheidsmiddelen gefinancierde maatregelen • Kleiverwijdering voor dijkenbouw • uitvoering van de bestaande wetgeving, met inbegrip van controle en sanctionering • bevorderingprogramma voor natuurbeschermingsconforme landbouw • <p>Een voorstel/zoekgebied voor de uitwerking van M39 is op kaart weergegeven (zie IBP Eems-estuarium, Deel B, III, kaart 3)</p> <p>Of deze maatregel ook als mitigerende of compenserende maatregel kan worden uitgevoerd kan pas in het kader van de uitvoering van en specifiek geval beoordeeld worden (Zie IMP-Eemsestuarium deel A, hoofdstuk 4.5 "Planning en goedkeuring van toekomstige plannen"</p>					
Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere maatregelen:					
Niet beschikbaar					
Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1:					
Maatregelenblad M 48 en pagina's 716 – 717					
Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1:					
Overzichtkaart: FG4: pag. 727					

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 50	Kolonisatie / herpopulatie van soorten	HR-soorten / beschermde vogels				
		Functiegebieden				
		1	2	3	4	Ü
		DE	DE	DE	DE	DE
<p>Korte beschrijving en effecten van het voorstel voor de maatregel: Hervestigingsmaatregelen mogen alleen worden gestart als er op grond van tekort schietende uitgangspopulaties geen natuurlijke hervestiging meer kan plaatsvinden, terwijl de abiotische en biotische factoren wel aanwezig zijn. Het voorstel voor de maatregelen moeten soorten-specifiek zijn en aan de plaatselijke omstandigheden aangepast. De wederopbouw van de visbestanden (bv. zalm, zeeforel, steur) kan alleen plaatsvinden onder de voorwaarde dat de randvoorwaarden (zuurstof problemen, zwevende stof) aanzienlijk en duurzaam verbeteren.</p>						
Resultaten van de afstemminggesprekken:						
<p>Het voorstel voor de maatregel is inhoudelijk identiek aan de inhoud van het voorstel voor de maatregel in het KRW-beheerplan van Nedersaksen.</p> <p>Door de vakbijdragegroepen 5 en 7 is geen beoordeling van de effecten mogelijk. Er wordt gevreesd voor hinder of beperkingen van de huidige scheepvaart indien het voorstel voor de maatregel wordt doorgevoerd. Verder worden beperkingen aan de overvaarten van cruiseschepen vermoed.</p>						
Geschikte instrumenten voor realisatie:			Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisatie:			
<ul style="list-style-type: none"> • Plannen / concepten 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Nationalparkverwaltung Niedersächsischer Wattenmeer • Deichverband • Landkreis / kreisfreie Stadt • Städte und Gemeinden • Staatliches Fischereiamt Bremerhaven • LAVES – Binnenfischerei • NLWKN Regionaler Naturschutz 			
<p>Aanbeveling voor realisatie:: <u>In ieder geval:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Realisatie van maatregelen conform de KRW • Reconstructie van sluizen en gemalen in het kader van de aanpassing aan veranderende randvoorwaarden respectievelijk onderhoud. • Uitzetten van vis (Betrekken van lokale verenigingen, zoals reeds tientallen jaren gebeurt bij trekkende zalmachtigen door Sportfischereiverband e.V. in het kader van het Landesfischereiverband Weser-Ems e.V. gefinancierd en gecoördineerd. 						
<p>Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere maatregelen: M 3, M 7, M 8, M 9, M 17, M 18, M 19, M 24, M 25, M 29, M 36, M 39, M 40, M 48</p>						
<p>Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1: Geen maatregelenblad en pagina's 509 – 518 Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1: Geen overzichtskaart(en)</p>						

M 51 Maatregelen voor de instandhouding, verbetering en connectiviteit van habitats van broed- en gastvogels	HR- soorten / beschermde vogels				
	Functiegebieden				
	1	2	3	4	Ü
	NL/DE	NL/DE	DE	DE	DE
<p>Korte beschrijving en effecten van het voorstel voor de maatregel: Om de bestaande waarden voor de avifauna te verzekeren of te verbeteren zullen het aantal broedsels en de overlevingskans van de jonge vogels verhoogd moeten worden. Een sturing van het gebruik en de intensiteit van de op dit moment door de landbouw gebruikte gronden op de uiterwaarden en kwelders moeten worden onderzocht. Korte termijn ontwikkelingsdoelen en maatregelen moeten zich vanwege de bijzondere resultaten op die gebieden concentreren die al speciale betekenis voor de broed- en trekvogels. Bovendien moet worden bezien of de binnendijs gelegen gebieden als weidevogelbroedgebieden opgewaard kunnen worden. De ontwikkeling van avifaunistisch waardevolle gebieden binnendijs is een voorwaarde voor verdere bevordering van zelf-dynamische processen in de kwelders en uiterwaarden.</p>					
Resultaten van de afstemminggesprekken:					
<p>Conflicten zijn van de kant van de vakbijdragegroep "landbouw" in Nedersaksen geconstateerd. Landbouw vreest door deze maatregel een extensivering van het gebruik dat zij tot nu toe gewend zijn. Of de bij uitwerking van deze maatregel voorziene problemen van oppervlakteconcurrentie door ruilverkaveling of de aankoop van grond opgelost kunnen worden is op dit oent niet met zekerheid in te schatten. Vanuit Nederland is er geen verder advies en informatie over deze maatregel.</p>					
Geschikte instrumenten voor realisering:			Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisatie:		
<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking NL / DE • investeringsmaatregelen • contracten natuurbeheer • Monitoring • Plannen • Beheerplan N2000 • Programma Eems-Dollard 2050 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung • Landkreis / kreisfreie Stadt • Wasser- und Bodenverband • Amt für regionale Landesentwicklung • NLWKN Regionaler Naturschutz • Landwirtschaftskammer • Naturschutzverbände • Overheden (NL) • Stakeholders (NL) 		
<p>Aanbeveling voor realisatie: <u>In ieder geval</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Agrarisch natuurbeheer • Grondaankoop 					
<p>Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere maatregelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • M 10, M 12, M 20, M 22, M 23, M 36, M 37, M 38, M 41, M 42, M 45, M 46, M 47. M 53 					
<p>Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1: Geen maatregelenblad, pagina's 518 – 519 Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geen overzichtskaart(en) 					

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 52	Fundamentele conceptuele maatregelen (onderzoek, rapportage, bijscholing, adviesing, certificering)	Overig				
		Functiegebieden				
		1	2	3	4	Ü
		NL/DE	NL/DE	DE	DE	NL/DE
Korte beschrijving en effecten van het voorstel voor de maatregel:						
<p>Conceptuele maatregelen verbeteren de kennis over causale relaties en informeren het professionele publiek over nieuwe bevindingen en activiteiten. Ze vormen dus als voorbereidende maatregelen, de technische basis voor concrete maatregelen.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Opstellen van concepten / studies / rapporten - Oprichting van een bilateraal multifunctioneel project- en onderzoeksbureau - Implementatie van onderzoek, ontwikkelings- en demonstratieprojecten - Oprichting of herziening van de financieringsprogramma's - Voorlichtings- en opleidingsmaatregelen, adviesmaatregelen, vrijwillige samenwerking - Betrokkenheid en participatie van regionale of lokale organisaties en verenigingen. 						
Resultaat van de afstemminggesprekken:						
<p>Di voorstel voor een maatregel werd door de vakbijdragegroepen uitsluitend neutraal ingeschat. Vanuit Nederland is er geen verder advies en informatie over deze maatregel.</p>						
Geschikte instrumenten voor realisering:			Belangrijke betrokkenen bij de realisering:			
<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking NL / DE • Onderzoek • Monitoring • Plannen • Beheerplan N2000 • KRW (NL) • Programma Eems-Dollard 2050 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Landkreis / kreisfreie Stadt • Deichverband • Wasser- und Bodenverband • Städte und Gemeinden • NLWKN Gewässerbewirtschaftung + Forschungsstelle Küste • NLWKN Regionaler Naturschutz • Overheden (NL) • Stakeholders (NL) 			
Aanbevelingen voor realisatie:						
<p><u>In ieder geval:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Uitwerking is mogelijk vanaf 2016 • Inrichting van een bilateraal samenwerkingsverband (zie M 53 'IEMEE') • In acht nemen van langetermijn veranderingen (bijv. door klimaatverandering, bodemdaling en zeespiegelstijging) 						
Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere maatregelen:						
<ul style="list-style-type: none"> • M 28, M 53 						
Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1:						
<ul style="list-style-type: none"> • Geen maatregelenblad, pagina's 521 – 522 						
Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1:						
<ul style="list-style-type: none"> • Geen overzichtskaart(en) 						

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 53	Samenwerkingsverband Geïntegreerd Estuarine Management Ems-Estuary, IEMEE	Overig				
		Functiegebieden				
		1	2	3	4	Ü
		NL/DE	NL/DE	DE	DE	NL/DE
Korte beschrijving en effecten van het voorstel voor de maatregel:						
<p>Oprichten van een bilateraal samenwerkingsverband om te komen tot integraal estuarien beheer van het Eems estuarium om van conceptuele maatregelen naar concrete maatregelen te komen, die mogelijk in verbinding met andere maatregelen en initiatieven uitgewerkt worden.</p> <p>Hiervoor is een multidisciplinaire aanpak (sociaal, economisch en ecologisch) een voorwaarde.</p> <p>De samenwerking zal ondersteuning bieden voor initiatieven die zowel op het herstel van natuur als ook op de duurzame economische ontwikkeling voor het Eesestuarium en de daaraan grenzende gebieden gericht is.</p>						
Resultaat van de afstemminggesprekken:						
<p>Het voorstel voor de maatregel is inhoudelijk identiek aan het voorstel voor de maatregel in NederSaksische Beheersplan volgens de KRW.</p> <p>Deze maatregel werd door de vakbijdragegroepen uitsluitend neutraal beoordeeld.</p>						
Geschikte instrumenten voor realisering:			Belangrijke betrokkenen bij de realisering:			
<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking NL / DE • Onderzoeksvoorstellen • Monitoring • Plannen • KRW • Programma Eems-Dollard 2050 			<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung (WSV) • Landkreis / kreisfreie Stadt • Deichverband • Wasser- und Bodenverband • Städte und Gemeinden • Nationalparkverwaltung Niedersächsischer Wattenmeer • NLWKN Regionaler Naturschutz • NLWKN Gewässerbewirtschaftung + Forschungsstelle Küste • Overheden (NL) • Stakeholders (NL) 			
Aanbevelingen voor realisatie:						
<u>In ieder geval:</u>						
<p>Een uitwerking van deze maatregel is vanaf 2016 mogelijk</p> <p>Om tot oprichting van een bilateraal samenwerkingsverband te komen is politieke overeenstemming over de wenselijkheid en de vorm van deze samenwerking nodig tussen Nederland en Nedersaksen.</p> <p>Inventarisatie van de reeds bestaande samenwerkingsverbanden op gebied van wetenschap, beleid, beheer en financiën, etc dient als basis voor de uitbouw naar een bilaterale multidisciplinaire samenwerking.</p> <p>Door de samenwerking en bij een uitwerking van dit voorstel voor een maatregel worden geen nieuwe publiek-rechtelijke bevoegdheden of rechten en plichten bovenop de bestaande wettelijke regelingen gecreëerd.</p>						
Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere maatregelen:						
<ul style="list-style-type: none"> • M 1, M 2, M 3, M 6, M 7, M 28, M 52. 						
Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1:						
<ul style="list-style-type: none"> • Geen maatregelenblad, pagina's 522 – 523 						
Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1:						
<ul style="list-style-type: none"> • geen overzichtskaart(en) 						

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 55 Verbetering en opwaardering in het Leda-Jümme-gebied	HR soorten / beschermde vogelsoorten					
	Functiegebieden					
	1	2	3	4	L DE	Ü
<p>Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel: Het Leda Jümme gebied ligt als zoekgebied buiten het plangebied van het IMP Eems in het beïnvloedingsgebied⁸⁴ en speelde een ondergeschikte rol bij de ontwikkeling van de vakbijdrage Natura 2000 en de voorstellen voor de maatregelen. In het gebied van de Leda Jümme zijn daarom geen voorstellen voor Natura 2000-maatregelen opgesteld. Aan het Leda Jümme gebied worden echter belangrijke functionele opgaven toegewezen, die voor de Eemsmonding van wezenlijke betekenis zijn, niet in het minst vanwege de tot daar werkende getijdeïnvloeden.</p>						
<p>Geschikte instrumenten voor realisatie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • investeringsmaatregelen • Agrarisch Natuurbeheer • Ruilverkaveling • Plannen / concepten 			<p>Belangrijke betrokkenen bij een mogelijke realisatie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schiffachtsverwaltung des Bundes (WSV) • Deichverband • Landkreis / kreisfreie Stadt • Wasser- und Bodenverband • Städte und Gemeinden • NLWKN, Gewässerbewirtschaftung/Forschungsstelle Küste • NLWKN Regionaler Naturschutz 			
<p>Aanbevelingen voor mogelijke realisatie:</p> <p><u>In ieder geval:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Uitwerking van dit voorstel is vanaf 2016 mogelijk • Voor de concretisering en uitwerking van dit voorstel voor een maatregel zijn verdere stappen nodig (opvullen van hiaten in de wetenschappelijke kennis, planning, financiering, enz.) <p>Of deze maatregel ook als mitigerende of compenserende maatregel kan worden uitgevoerd kan pas in het kader van de uitvoering van en specifiek geval beoordeeld worden (Zie IMP-Eemsestuarium deel A, hoofdstuk 4.5 "Planning en goedkeuring van toekomstige plannen")</p>						
<p>Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere maatregelen: M 50</p>						
<p>Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1: Niet beschikbaar</p>						
<p>Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1: Niet beschikbaar</p>						

⁸⁴ Zie IMP Eemsestuarium, Deel B – Bijlage, Kaart 1

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
II – IMP-Maatregelenbladen

M 56	Opzetten van een natuurbeschermingsstation	Overig				
		Functiegebieden				
		1	2	3	4	U
		DE	DE	DE		DE
<p>Korte beschrijving en uitwerking van het voorstel voor de maatregel: Waar de uitvoering van maatregelen in Natura 2000-gebieden ter plaatse door intensieve specialistische kennis van het plangebied kan worden begeleid en belangrijke aspecten zoals om handelingsvoorwaarden uit gebiedsbeschermingsverordeningen voor de landbouw flexibel te kunnen toepassen, heeft zich het opzetten van een natuurbeschermingsstation bewezen.</p>						
Geschikte instrumenten voor realisatie:		Belangrijke betrokkenen bij de mogelijke realisatie:				
		<ul style="list-style-type: none"> • Wasser- und Schifffahrtsverwaltung des Bundes (WSV) • Deichverband • Untere Naturschutzbehörden • Wasser- und Bodenverband • Landkreis / kreisfreie Stadt • Städte und Gemeinden • NLWKN, Gewässerbewirtschaftung/ Forschungsstelle Küste • NLWKN Regionaler Naturschutz 				
<p>Aanbeveling voor mogelijke realisatie: Dit voorstel voor een maatregel is in het kader van het Masterplan Ems 2050 reeds in 2015 uitgevoerd</p>						
<p>Ruimtelijke en inhoudelijke samenhang met andere instrumenten: Niet beschikbaar</p>						
<p>Gedetailleerde informatie in vakbijdrage 1: Niet beschikbaar</p>						
<p>Gedetailleerde informatie op kaart in vakbijdrage 1: Niet beschikbaar</p>						

III - Kaarten

- **Kaart 1**
Overzichtskaart van N2000- en beschermde gebieden
- **Kaart 2**
Voorstellen voor maatregelen voor de ontwikkeling van estuarium-karakteristieke biotopen in functiegebieden 1 en 2
- **Kaart 3**
Voorstellen voor maatregelen voor de ontwikkeling van estuarium-karakteristieke biotopen in functiegebieden 3 en 4
- **kaart 4**
Voorstel voor toekomstige weidevogelgebieden en estuariumbiotopen in functiegebieden 3 en 4

Leeswijzer voor kaart 1

Voor het IMP Eems-estuarium zijn op kaart 1 de N2000 – en de nationale beschermingsgebieden (in Duitsland) weergegeven. Daarop zijn alle N 2000 gebieden (HR en VR) in het plangebied aangegeven. Bovendien zijn ook de N2000-gebieden aangegeven in de beïnvloedingsgebieden. Voor een goed overzicht is onderscheid gemaakt tussen de Nedersaksische en Nederlandse Vogelrichtlijn- en Habitatrichtlijngebieden. De afzonderlijke begrenzingen van de N2000-gebieden zijn niet aangegeven maar wel de aanduidingen (bv. HR 001, V 10, NL9801001). In de legenda staat een overzicht van de N 2000 gebieden, opgedeeld naar plangebied en beïnvloedingsgebied.

De aan het plangebied grenzende getij-beïnvloede wateren van het Leda – Jomme gebied zijn ook aangegeven. Omdat in de functiegebieden 1 en 2 verschillende opvattingen zijn tussen Nedersaksen (Duitsland) en Nederland over het verloop van de landsgrens, is ook het 'gemeenschappelijk gebied' ter oriëntering aangegeven.

Leeswijzer voor de kaarten 2 en 3

Basis

De afbeeldingen 216, 219, 224 en 228 uit de Vakbijdrage 1 "Natura 2000" en de zoekruimte uit de maatregelenbladen vormen de basis voor de weergave van de IMP-voorstellen voor maatregelen op de beide kaarten met voorstellen voor maatregelen voor de ontwikkeling van leefgebieden typerend voor het estuarium in de functiegebieden 1+2/3+4". De nummering van alle IMP-voorstellen voor maatregelen is daarmee ook gelijk aan de nummering van de maatregelen in de vakbijdrage 1 "Natura 2000".

Aanpassing

Veranderingen van voorstellen voor maatregelen en de omschrijvingen daarvan zijn doorgevoerd op basis van de resultaten en informatie uit de afstemmingsgesprekken tussen de Vakbijdragegroepen 1 t/m 8 en de daaropvolgende inhoudelijke beoordeling en bespreking. De kaarten 2 en 3 geven een t.o.v. de N2000-vakbijdrage en op grond van de afstemmingsgesprekken geactualiseerd overzicht van de beoogde ontwikkeling van estuarium-karakteristieke biotopen in het plangebied.

Tabel met voorstellen voor maatregelen

In beide kaarten is een tabel Overzicht van de voorstellen voor maatregelen... opgenomen waarin alle voor de betrokken functiegebieden (1 + 2 of 3 + 4) IMP-voorstellen voor de maatregelen opgenomen zijn. Ook is vermeld of een voorstel voor een maatregel ook in het Leda-Jumme-gebied (L) of functiegebied-overstijgend (Ü) gerealiseerd zou kunnen worden.

Weergave

Voor de verschillende IMP-voorstellen voor maatregelen zijn op de beide kaarten hoofdzakelijk lokatiegebonden maatregelen aangegeven, dan wel zoekgebieden voor uitvoering van concrete maatregelen afgebeeld. IMP-voorstellen voor conceptuele maatregelen zoals het sedimentmanagementsconcept zijn niet op de kaart opgenomen. In de legenda worden de voorstellen voor de maatregelen na de legenda-eenheid alleen met het nummer aangegeven (bv M 1). Het nummer van de voorstellen voor de maatregelen staat in de tabel "Overzicht van voorstellen voor maatregelen"; verdere informatie is daarin te vinden.

Voor de functiegebieden 1 en 2 zijn zowel de gemeenschappelijke (Nedersaksen en Nederland) IMP-voorstellen voor maatregelen aangegeven als ook de puur Nedersaksische en puur Nederlandse IMP-voorstellen voor maatregelen. Het onderscheid is terug te vinden in de tabel "Overzicht van voorstellen voor maatregelen".

De kaarten zijn gemaakt op een schaal van 1: 50.000 en 1:45.000. Worden de begrenzingen op de kaart op grotere schaal bekeken, dan zijn fouten mogelijk. Met betrekking tot de details van begrenzingen wordt verwezen naar weergave op kleinere schaal of naar de wettelijke regelingen (zoals bijv. voor de dijklichamen par. 4 van de Nedersaksische dijkwet).

Leeswijzer voor kaart 4

De vierde kaart toont voor de Eemsrivier een voorstel voor toekomstige weidevogelgebieden en estuariumbiotopen in de functiegebieden 3 en 4.

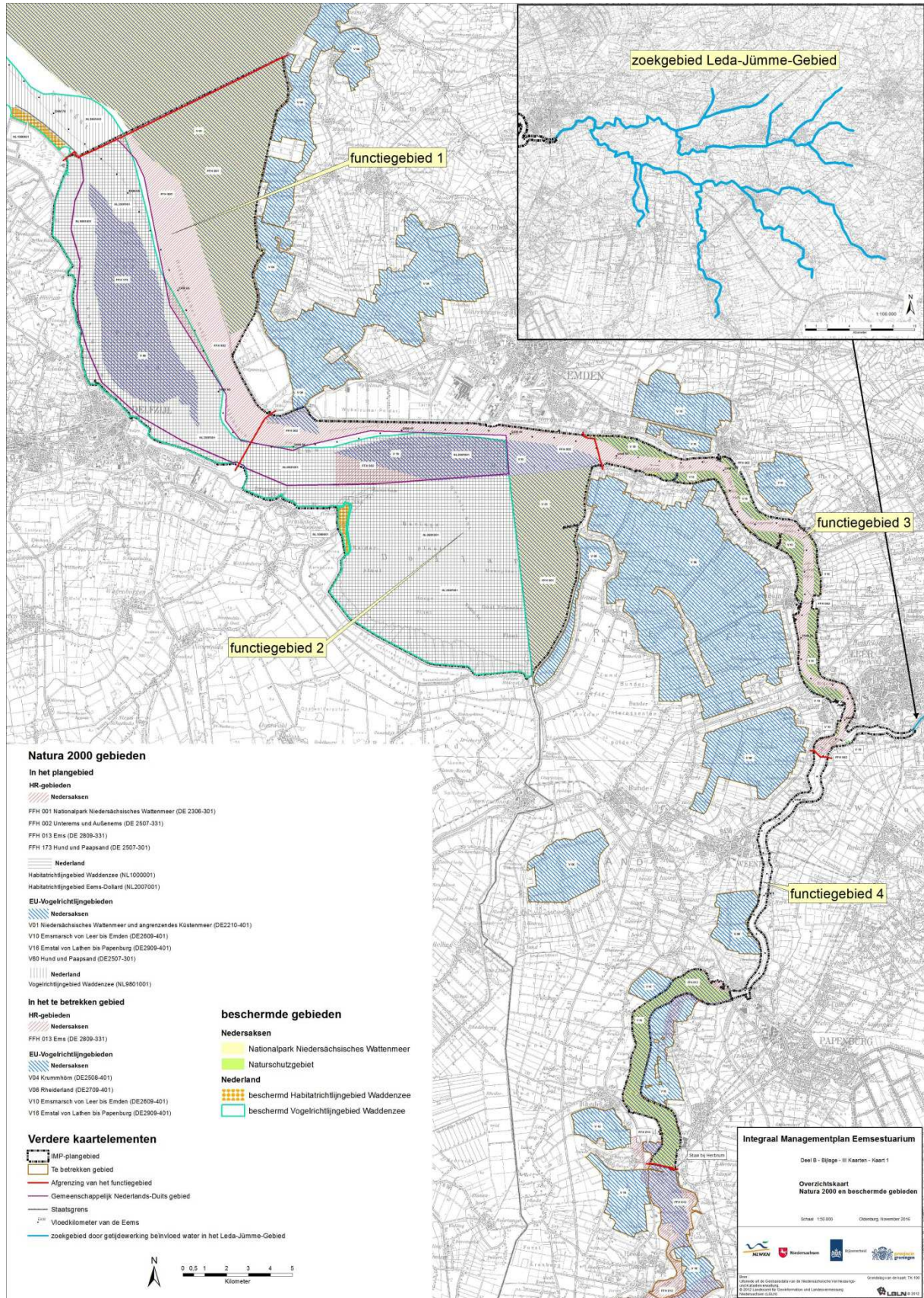
De reden voor dit voorstel is de vakbijdrage¹ "Natura 2000 en de in het IMP gevolgde werkwijze, waarbij er voor voorstellen voor IMP-maatregelen (bv. gebruiksopgave, biotoopontwikkeling en spontane dynamische ontwikkeling) voorkeursgebieden zijn aangegeven, die samenvallen met Vogelbeschermingsgebieden (Weidevogelgebieden) en Habitatrichtlijngebieden. Op de kaart worden daarom, in afwijking van de hiervoren beschreven voorkeuren

- de weidevogelgebieden weergegeven die buitendijks voor de lange termijn zijn beschermd en zullen worden behouden
- de deelgebieden weergegeven die bedoeld zijn voor behoud/ontwikkeling van estuariumtyperende leefgebieden

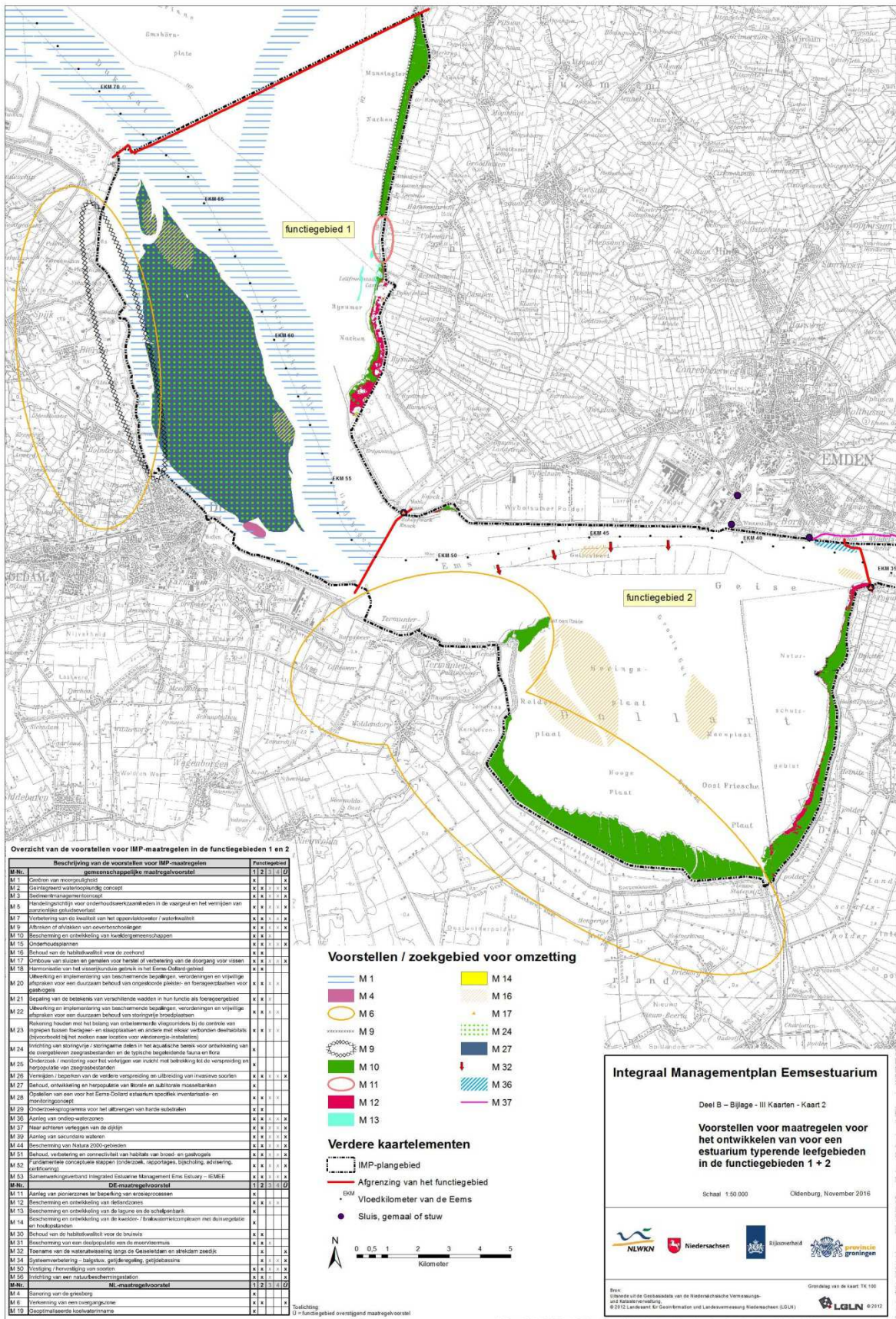
Op de kaart is niet weergegeven wanneer spreke is van overlap van een weidevogelgebied met een gebied bedoeld voor de ontwikkeling van estuariumtyperende leefgebieden.

De vakbijdrage 1 "Natura 2000" hanteert voor dergelijke gevallen de werkwijze dat de functie weidevogelgebied naar binnendijks wordt verplaatst. De hiervoor benodigde oppervlakte (binnen- en buitendijks) kan op dit moment nog niet gekwantificeerd worden.

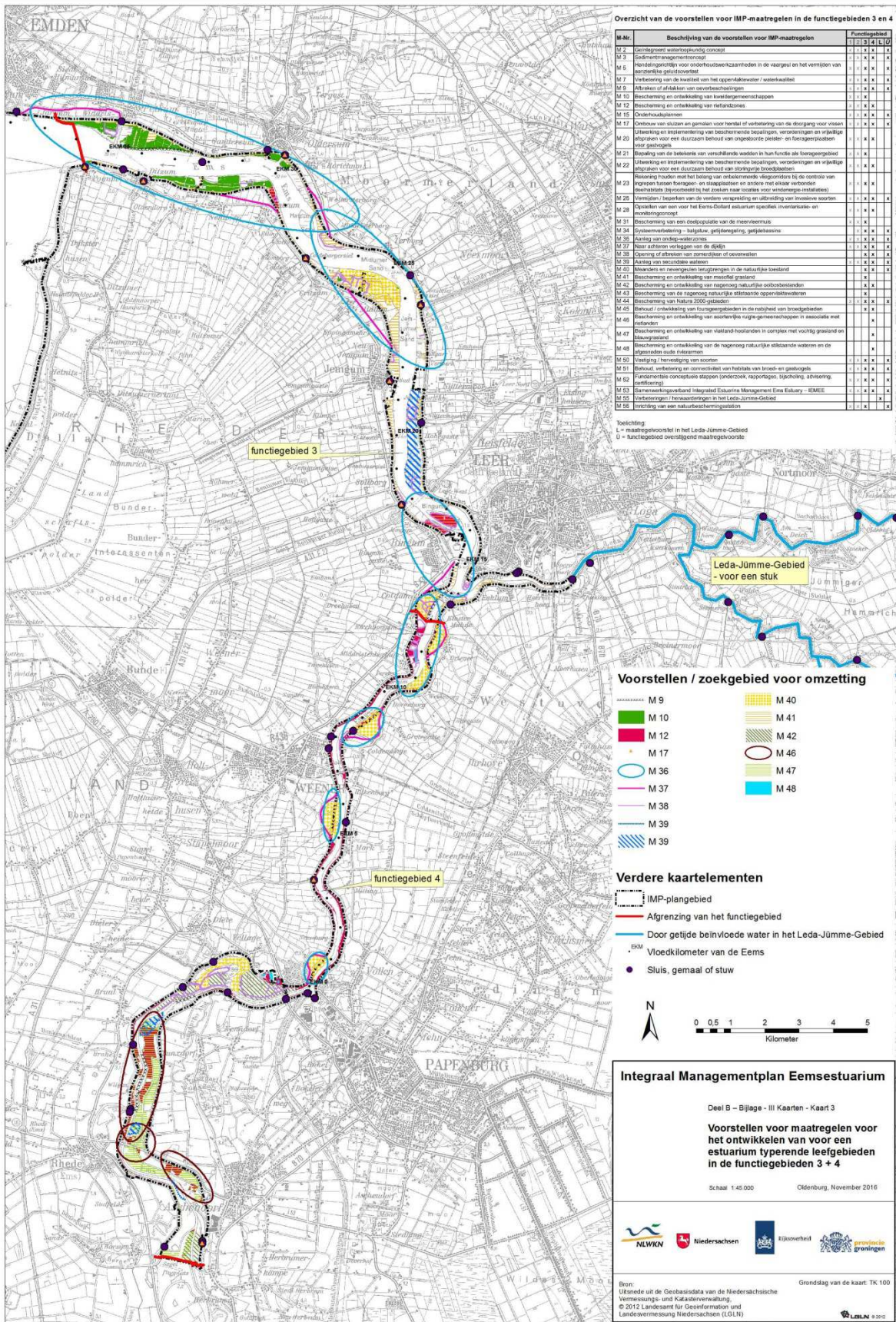
Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B – III – Kaarten

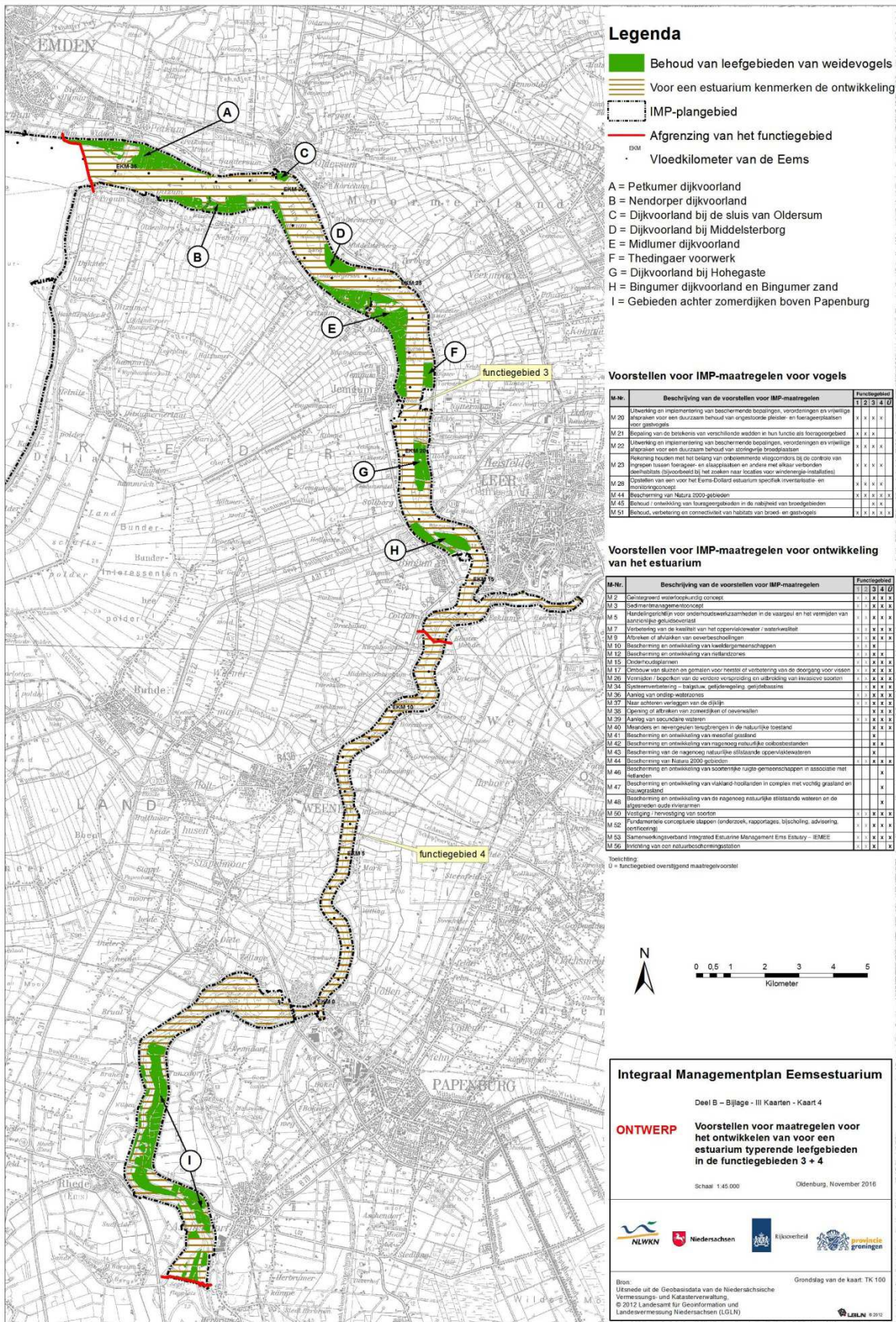
Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B – III – Kaarten

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B – III – Kaarten

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B – III – Kaarten

IV - Samenvatting conflictanalyse

In de volgende tabel is weergegeven, hoe na afronding van de alle afstemmingsgesprekken (in september 2014) door elke vakbijdragegroep de N2000 samenvattend beoordeeld worden.

	=	Synergie		=	neutraal		=	conflict		=	onduidelijk
--	---	----------	--	---	----------	--	---	----------	--	---	-------------

M-Nr.	Voorstel voor een Natura 2000- Maatregel	Vakbijdragegroepen									
		2	3	4	5	6a	6b	6c	7	8	
M 1	Creëren van meergeuigheid		?								
M 2	Geïntegreerd waterloopkundig k concept										
M 3	Bagger- en sedimentmanagementconcept										
M 4	Sanering van de griesberg										
M 5	Handelingsrichtlijn voor onderhoudswerkzaamheden in de vaargeul en het vermijden van aanzienlijke geluidsoverlast										
M 6	Aanwijzing van een overgangszone										
M 7	Algemene maatregelen voor verbetering van de kwaliteit van het oppervlaktewater/waterkwaliteit				?					?	
M 8	Vermindering of staken van het lozen van pekel										
M 9	Afbreken of afvlakken van oeverbeschoeiingen										
M 10	Maatregelen voor het behoud en de ontwikkeling van kweldergemeenschappen										
M 11	Aanleg van oeverbescherming ter beperking van erosieprocessen										
M 12	Maatregelen voor het behoud en de ontwikkeling van rietlandzones										
M 13	Maatregelen voor het behoud en de ontwikkeling van de lagune en schelpenbank										
M 14	Maatregelen voor het behoud en de ontwikkeling van het complex van kwelders en brakwaterrietland met duinvegetatie en struwelen										
M 15	Onderhoudsplannen			?							
M 16	Behoud van de Habitatkwaliteit voor de zeehond										
M 17	Verbouwen of afbreken van spuisluizen en gem Uitwerking en implementering van beschermende bepalingen, verordeningen en vrijwillige afspraken voor een duurzaam behoud van stovingvrije broedplaatsen om ze passeerbaar te maken of de passeerbaarheid te verbeteren										
M 18	Duurzame organisatie van de visserij, regeling inzake een visserij-beheerplan										
M 19	Ecologisch geoptimaliseerde koelwaterinname										
M 20	Uitwerking en implementering van beschermende bepalingen, verordeningen en vrijwillige afspraken voor een duurzaam behoud van ongestoorde pleister- en foerageerplaatsen voor gastvogels										
M 21	Bepaling van de betekenis van verschillende wadden in hun functie als foerageergebied										
M 22	Uitwerking en implementering van beschermende bepalingen, verordeningen en vrijwillige afspraken voor een duurzaam behoud van stovingvrije broedplaatsen										
M 23	Rekening houden met het belang van onbelemmerde vliegcorridors bij de controle van ingrepen tussen foerageer- en slaapplaatsen en andere met elkaar verbonden deelhabitats (bijvoorbeeld bij het zoeken naar locaties voor windenergie-installaties)										
M 24	Inrichting van stovingvrije / stovingarme gebieden in het				?						

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
V - Overzicht van de betrokken organisaties (D-NL)

M-Nr.	Voorstel voor een Natura 2000- Maatregel	Vakbijdragegroepen								
		2	3	4	5	6a	6b	6c	7	8
	aquatische milieu voor de ontwikkeling van de resterende zee grasbestanden en de typische daarmee gepaard gaande fauna en flora									
M 25	Onderzoek / monitoring voor het verkrijgen van inzicht met betrekking tot de verspreiding en herpopulatie van zee grasbestanden									
M 26	Maatregelen tegen de verdere immigratie en verspreiding van invasieve soorten									
M 27	Behoud, ontwikkeling en herpopulatie van eulitorale en sublitorale mosselbanken				?					
M 28	Opstellen van een voor het Eems-Dollard estuarium specifiek inventarisatie- en monitoringconcept									
M 29	Onderzoeksprogramma voor het toepassen van harde substraten									
M 30	Behoud van de habitatkwaliteit voor de zeehond									
M 31	Maatregelen voor het behoud van een deelpopulatie van de meervleermuis									
M 32	Toename van de wateruitwisseling langs de Geisesleidam en strekdam zeedijk				?				?	
M 33	Herstel Westervoldse Aa									
M 34	Voorstel voor maatregelen uit de alternatieven uit de stuurgroep Eems:	?	?	?	?		?	?	?	?
M 35	Voorstel voor de maatregelen uit het project 'Perspectief Levendige Benedeneems'	?	?	?			?	?		?
M 36	Aanleg van ondiep-waterzones									
M 37	Naar achteren verleggen van de hoofddijklijn									
M 38	Opening of afbreken van zomerdijken of oeverwallen									
M 39	Aanleg van secundaire wateren									
M 40	Meanders en nevengeulen terugbrengen in de natuurlijke toestand									
M 41	Maatregelen voor behoud en ontwikkeling van mesofiel grasland									
M 42	Maatregelen voor behoud en ontwikkeling van nagenoeg natuurlijke ooibosbestanden									
M 43	Maatregelen voor behoud van de nagenoeg natuurlijke stilstaande oppervlaktewateren									
M 44	Beschermingsconcepten, verordeningen en vrijwillige afspraken			?						
M 45	Behoud en ontwikkeling van fourageergebieden in de nabijheid van broedgebieden									
M 46	Maatregelen voor behoud en ontwikkeling van soortenrijke ruigte-gemeenschappen in associatie met rietlanden									
M 47	Maatregelen voor behoud en ontwikkeling van vlakland-hooilanden in complex met nat weidegebied of kalkgrasland									
M 48	Maatregelen voor behoud en ontwikkeling van de nagenoeg natuurlijke stilstaande wateren en afgesneden oude armen									
M 49	Aanleg van getijdebassins									
M 50	Maatregelen voor de kolonisatie / herpopulatie van soorten									
M 51	Maatregelen voor de instandhouding, verbetering en connectiviteit van habitats van broed- en gastvogels									
M 52	Fundamentele conceptuele maatregelen (onderzoek, rapportages, bijscholing, advisering, certificering)						?			
M 53	Institute for Estuarine Management Eems-Dollard, IEMED									
M 54	Voorstel voor de maatregelen uit het project 'Programma naar een rijke Waddenzee'	?	?	?	?		?	?	?	?

Toelichting: rood = gemeenschappelijke maatregelen NL/D, blauw = maatregelen in het Nederlandse gebied; zwart = maatregelen in het Duitse gebied

V - Overzicht van de betrokken organisaties in (D - NL

- Lijst van de betrokken organisaties in alfabetische volgorde -

a) Planningsgroep Nedersaksen

Nr.	Naam van de organisatie
1	<i>Amt für regionale Landesentwicklung Weser-Ems</i>
2.	<i>Biologische Schutzgemeinschaft Hunte-Weser-Ems (BSH)</i>
3	<i>Bund für Umwelt und Naturschutz e. V. (BUND) - Landesgeschäftsstelle Hannover</i>
4	<i>Bundesanstalt für Gewässerkunde (BfG) Referat U1 - Ökologische Grundsatzfragen, Umweltschutz</i>
5	<i>Bundesverband der Deutschen Binnenschifffahrt (BDB)</i>
6	<i>Bürgerinitiative IG Ems</i>
7	<i>Deichverband Heede-Aschendorf-Papenburg</i>
8	<i>Deutscher Motoryachtverband e.V. (DMYV)</i>
9	<i>Ems-Achse GmbH, Wachstumsregion Ems-Achse e.V.</i>
10	<i>Ems-Dollart-Region</i>
11	<i>Gemeinde Dersum</i>
12	<i>Gemeinde Heede</i>
13	<i>Gemeinde Jemgum</i>
14	<i>Gemeinde Krummhörn</i>
15	<i>Gemeinde Lehe</i>
16	<i>Gemeinde Moormerland</i>
17	<i>Gemeinde Rhede (Ems)</i>
18	<i>Gemeinde Westoverledingen</i>
19	<i>Generaldirektion Wasserstraßen und Schifffahrt, Aurich und Münster, Dezernat Regionales Management</i>
20	<i>Industrie- und Handelskammer für Ostfriesland und Papenburg</i>
21	<i>Landesfischereiverband Weser-Ems e. V. - Sportfischerverband</i>
22	<i>Landesjägerschaft Niedersachsen e. V. - Kreisjägermeister</i>
23	<i>Landkreis Aurich - Wirtschaftsförderung / Regionalplanung</i>
24	<i>Landkreis Emsland - Fachbereich Umwelt - Fachbereich Wirtschaft</i>
25	<i>Landkreis Leer - Dezernat I – Amt für Wirtschaftsförderung, Tourismus und Beschäftigung - Dezernat III – Fachbereich 6 – Planen, Bauen und Umwelt – Amt für</i>

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
V - Overzicht van de betrokken organisaties (D-NL)

Nr.	Naam van de organisatie
	<i>Planung und Naturschutz</i>
26	<i>Landwirtschaftlicher Hauptverein für Ostfriesland e.V. - Kreisverband Leer</i>
27	<i>Landwirtschaftskammer Niedersachsen - Bezirksstelle Ostfriesland, Fachgruppe Ländlicher Raum - Geschäftsbereich Landwirtschaft, Fachbereich Fischerei</i>
28	<i>Meyer-Werft GmbH & Co. KG</i>
29	<i>Ministerie van Economische Zaken - Dienst Landelijk Gebied - Directie Regio en Ruimtelijke Economie</i>
30	<i>Nationalparkverwaltung Niedersächsisches Wattenmeer</i>
31	<i>Naturschutzbund Deutschland e.V. (NABU) - Landesverband Niedersachsen e.V.</i>
32	<i>Niedersachsen Ports GmbH & Co. KG - Niederlassung Emden</i>
33	<i>Niedersächsisches Landesamt für Verbraucherschutz und Lebensmittelsicherheit (LAVES) - Dezernat Binnenfischerei - Fischereikundlicher Dienst</i>
34	<i>Niedersächsischer Landesbetrieb für Wasserwirtschaft, Küsten- und Naturschutz (NLWKN) - Direktion Hannover, Geschäftsbereich IV - Betriebsstelle Aurich, Geschäftsbereiche II + III - Betriebsstelle Brake-Oldenburg, Geschäftsbereich IV - Betriebsstelle Hannover-Hildesheim, Geschäftsbereich IV</i>
35	<i>Ökologischer Jagdverein Niedersachsen und Bremen e.V.</i>
36	<i>Provincie Groningen - Afdeling Landelijk Gebied en Water</i>
37	<i>Rheider Deichacht</i>
38	<i>Rijkswaterstaat Noord-Nederland - Directie Water en Scheepvaart</i>
39	<i>Samtgemeinde Dörpen</i>
40	<i>Seglerverband Niedersachsen e.V.</i>
41	<i>Sielacht Stickhausen (UHV 108)</i>
42	<i>Staatliches Fischereiamt Bremerhaven</i>
43	<i>Stadt Emden - Fachdienst Umwelt - Fachbereich Stadtentwicklung und Wirtschaftsförderung</i>
44	<i>Stadt Leer</i>
45	<i>Stadt Papenburg Dezernat B – Bauverwaltung</i>
46	<i>Stadt Weener</i>
47	<i>Stadtwerke Leer AöR</i>

Nr.	Naam van de organisatie
48	<i>Unternehmerverbände Niedersachsen e.V. (UVN)</i>
49	<i>Wasser- und Schifffahrtsamt Emden</i>
50	<i>Wasser- und Schifffahrtsamt Meppen</i>
51	<i>Wasserverbandstag e. V.</i>
52	<i>Wasserversorgungsverband Rheiderland</i>
53	<i>World Wide Fund For Nature (WWF) - WWF Deutschland, Naturschutz Ästuar- und Wattenmeerschut</i>

b) Projectgroep Nederland

Nr.	Naam van de organisatie
1	<i>ANWB</i>
2	<i>Geïntegreerde Visserij</i>
3	<i>Gemeente Delfzijl</i>
4	<i>Gemeente Eemshoek</i>
5	<i>Gemeente Oldambt</i>
6	<i>Groninger Landschap</i>
7	<i>Groningen Seaports</i>
8	<i>KNJV gewest Groningen</i>
9	<i>LTO-Noord</i>
10	<i>Ministerie van Economische Zaken - Dienst Landelijk Gebied - Directie Regio en Ruimtelijke Economie</i>
11	<i>Nederlandse Vissersbond, Hulp in Nood</i>
12	<i>Particuliere eigenaren</i>
13	<i>Provincie Groningen - Afdeling Landelijk Gebied en Water</i>
14	<i>Rijkswaterstaat Noord-Nederland - Directie Water en Scheepvaart</i>
15	<i>Samenwerkende.Bedrijven.Eemdelta (SBE)</i>
16	<i>Waddenvereniging</i>
17	<i>Waterschap Hunze en Aas</i>
18	<i>Watersportbond</i>
19	<i>WBE Oldambt</i>
20	<i>Niedersächsischer Landesbetrieb für Wasserwirtschaft, Küsten- und Na- turschutz (NLWKN) - Geschäftsbereich IV</i>

VI - vakbijdragen 1 t/m 8

Peildatum: 2014

Vakbijdrage 1 “Natura 2000”

- Peildatum: 2012/2013

Vakbijdrage 2 “Ruimtelijke ordening”

Vakbijdrage 3 “Kaderrichtlijn Water”

Vakbijdrage 4 “Hoogwater- en kustbescherming”

Vakbijdrage 5 “Scheepvaart en Havens”

Vakbijdrage 6a “Landbouw”

Vakbijdrage 6b “Visserij”

Vakbijdrage 6c “Jacht”

Vakbijdrage 7 “Bedrijven en Industrie”

Vakbijdrage 8 “Recreatie en Toerisme”

- aanvulling bij vakbijdrage 5: beoordeling van vakbijdrage 1 N 2000 in opdracht van de vakbijdragegroepen 5 en 7 (door bureau IBL Umweltplanung)
- **Alle bovengenoemde vakbijdragen en documenten- alleen digitaal op bijgevoegde CD-ROM**
- synopsissen van betrokken vakbijdragen (NL) beschikbaar op bijgevoegde CD-ROM

VII - „Masterplan Ems 2050“

Overeenkomst "Masterplan Ems 2050"

De Duitse deelstaat Nedersaksen, vertegenwoordigd door haar minister-president, deze vertegenwoordigd door staatssecretaris Birgit Honé,

de Duitse federale overheid, vertegenwoordigd door het Ministerie van Verkeer en Digitale Infrastructuur, vertegenwoordigd door GDWS, deze instelling vertegenwoordigd door haar voorzitter Dr. Ing. Hans-Heinrich Witte,

het district Emsland, vertegenwoordigd door districtscommissaris Reinhard Winter,

het district Leer, vertegenwoordigd door districtscommissaris Bernhard Bramlage,

de stad Emden, vertegenwoordigd door haar burgemeester Bernd Bornemann,

de milieuorganisaties:

World Wide Fund for Nature Deutschland (WWF), vertegenwoordigd door directeur natuurbescherming Duitsland Dr. Diana Pretzell,

Bund für Umwelt und Naturschutz Niedersachsen e.V. (BUND), vertegenwoordigd door districtsvoorzitter Carl-Wilhelm Bodenstern-Dresler,

Naturschutzbund Niedersachsen e.V. (NABU), vertegenwoordigd door districtsvoorzitter Dr. Holger Buschmann,

en Meyer Werft GmbH, vertegenwoordigd door haar directeur Bernard Meyer

- verder 'partijen' genoemd -

komen het navolgende overeen:

Preambule

Met het oog op de grote betekenis van de Eemsregio als natuur-, economisch en leefgebied nemen partijen gezamenlijk hun verantwoordelijkheid voor deze regio, met het doel de als gelijkwaardig erkende ecologische en economische belangen op elkaar af te stemmen.

Zij streven naar sanering van het aquatische milieu en duurzame ontwikkeling van het Eems-estuarium. Partijen werken op basis van vertrouwen constructief samen – in het kader van goede nabuurschap ook met de Nederlandse Eemsregio. Partijen beseffen dat passenhet voorstel voor de maatregelen dienen te worden getroffen om de ecologische toestand van de Eems te verbeteren, met behoud van de Eems als belangrijke nationale waterweg.

Met inachtneming en ter nakoming van de verplichtingen op grond van de Europese voorschriften van de Habitatrichtlijn (92/43/EEG), der Vogelrichtlijn (2009/147/EG), de Kaderrichtlijn Water (2000/60/EG) en de Kaderrichtlijn Mariene Strategie (2008/56/EG) handelen partijen met de vaste wil om aan te knopen bij de op 16 juni 2014 ondertekende intentieverklaring, en de overeengekomen en nog overeen te komen maatregelen doelgericht uit te voeren.

Onderstaande regelingen gelden als het bindende kader daarvoor.

Deel I - Algemene bepalingen

Artikel 1

Doelstellingen

- (1) De onderhavige overeenkomst met bijlagen vormt op grond van de op 16-06-2014 ondertekende intentieverklaring Eems het bindende kader "Masterplan Eems 2050". In de onderhavige overeenkomst is tevens de samenwerking tussen partijen geregeld.
- (2) Tenzij uitdrukkelijk anders vermeld, worden bij de onderhavige overeenkomst naast de bestaande wettelijke regelingen geen nieuwe publiekrechtelijke bevoegdheden of rechten en plichten gevestigd. Regelingen die hiervan afwijken dienen uitdrukkelijk te worden overeengekomen.
- (3) Voor het overige laat de onderhavige overeenkomst andere verplichtingen tot omzetting van de Habitatrichtlijn (92/43/EEG), de Vogelrichtlijn (2009/147/EG), de Kaderrichtlijn Water (2000/60/EG) en de Kaderrichtlijn Mariene Strategie (2008/56/EG) onverlet.
- (4) Doel van het "Masterplan Eems 2050" is de duurzame ontwikkeling en optimalisatie van het Eems-estuarium met het oog op natuurlijkheid, veiligheid en toegankelijkheid. Daartoe dienen de ecologische en economische belangen op elkaar te worden afgestemd. Daaronder vallen zowel het herstel, het behoud en de ontwikkeling van een intact en dynamisch ecosysteem als de waarborging van de economische ontwikkeling van de regio en het behoud van de Eems als belangrijke nationale waterweg en van de toegankelijkheid van de havens.
- (5) Dit betekent met name het volgende:
 1. prioriteit voor de oplossing van het slibprobleem in de Unterems (hierna "Eems-rivier");
 2. verbetering van de toestand van het water in de getijdenrivier Eems, met het doel een gunstige staat van instandhouding als bedoeld in de desbetreffende Europese richtlijnen te realiseren:
 - a. reductie van het stroomopwaartse transport van vaste stoffen;
 - b. verbetering van de ecologische toestand van het water (waterkwaliteit, betere leefomstandigheden voor waterflora en -fauna);
 3. realisatie en/of opwaardering van de voor het estuarium typische habitats en soorten, met het doel een gunstige staat van instandhouding als bedoeld in de desbetreffende Europese richtlijnen te realiseren;
 4. bescherming van de vogels en hun habitats;
 5. behoud van de belangrijke nationale waterweg Eems voor de havens aan de Eems en de bedrijven die afhankelijk zijn van de havens en de waterweg.

Artikel 2

Ruimtelijke werkingsfeer

De onderhavige overeenkomst is van toepassing op het gebied van het Eems-estuarium, dat wil zeggen de Eems vanaf de stuw bij Herbrum, Dortmund-Eemskanaal-km 212,6 tot Eems-km 67,76 (zeewaartse begrenzing van de waterweg). De rivier Leda is beneden de Leda-kering ingesloten.

Artikel 3

Definities

1. Onder "veiligheid" in de zin van de onderhavige overeenkomst worden de dijkveiligheid en de bescherming tegen overstroming verstaan.
2. Onder "toegankelijkheid" in de zin van de onderhavige overeenkomst worden de nautische veiligheid en vlotheid verstaan.

3. Onder "concept" in de zin van de onderhavige overeenkomst wordt de beschrijving van een mogelijk plan verstaan.
4. Een "maatregel" in de zin van de onderhavige overeenkomst is een voornemen, naar de omzetting waarvan wordt gestreefd.
5. Onder "maatregelenprogramma" in de zin van de onderhavige overeenkomst wordt het totaal van de sub 4 genoemde voorstellen voor de maatregelen verstaan.
6. Onder "maatregeltypes" worden alle maatregelen samengevat die op dezelfde wijze de in artikel 1 vastgelegde doelstellingen omzetten.
7. Onder "planbesluit Emssperrwerk" in de geldende versie wordt het planbesluit met betrekking tot het Emssperrwerk en tevens versterkingsbesluit van 14 augustus 1998 in de versie van het aanvullende planbesluit op grond van § 75 lid 1a van de Duitse wet inzake administratiefrechtelijke procedures (VwVfG) van 22 juli 1999, het aanvullende planbesluit van 24 maart 2000, het planwijzigingsbesluit van 16 mei 2001, het planwijzigingsbesluit van 23 mei 2001, het aanvullende planbesluit van 1 november 2002, het planwijzigingsbesluit van 7 mei 2003, het planwijzigingsbesluit van 17 juni 2003, het planwijzigingsbesluit van 2 juli 2004 en het planwijzigingsbesluit van 1 september 2014 verstaan.

Deel II - Organisatie en verantwoordelijkheid, beheer van de overeenkomst

Artikel 4

Gremiums

Ter bevordering van de mogelijke realisatie van de in artikel 1 beschreven doelstellingen worden de volgende gremia ingesteld:

1. stuurgroep Eems (der Lenkungskreis Ems);
2. secretariaat Eems; (die Geschäftsstelle Ems)
3. werkgroepen (Arbeitskreise).

Artikel 5

Stuurgroep Eems, samenstelling, taken en werkwijze

- (1) De stuurgroep:
 1. draagt zorg voor de mogelijke realisatie van de in deel I nader beschreven primaire doelstellingen;
 2. zorgt voor het opstellen van de concepten en de uitvoering van het voorstel voor de maatregelen die voortvloeien uit de onderhavige overeenkomst;
 3. neemt besluiten met betrekking tot aanbevelingen voor de bevoegde instanties ten aanzien van concepten en maatregelen ten behoeve van de mogelijke realisatie van de in artikel 1 nader beschreven primaire doelstellingen en geeft advies inzake de voor de uitvoering daarvan vereiste stappen;
 4. neemt besluiten met betrekking tot aanbevelingen voor partijen ten aanzien van de noodzakelijke actualisatie van de bijlagen bij de onderhavige overeenkomst.

- (2) Daarnaast is de stuurgroep belast met de volgende taken:
 1. aansturing van het secretariaat Eems;
 2. samenstelling van werkgroepen;
 3. vastlegging van het conceptuele kader van de public relations;
 4. evaluatie van het Masterplan Eems 2050 om de 5 jaar op basis van een door het secretariaat Eems op te stellen statusrapport;
 5. periodieke rapportage aan partijen met betrekking tot de belangrijkste ontwikkelingen ten aanzien van de uitvoering van de onderhavige overeenkomst.
- (3) Lid van de stuurgroep zijn partijen, die ieder een stemgerechtigde vertegenwoordiger van hun directieniveau naar de stuurgroep afvaardigen.
- (4) De stuurgroep komt eenmaal per jaar bijeen. Op verzoek van een partij kunnen extra bijeenkomsten worden vastgesteld.
- (5) Besluiten en aanbevelingen van de stuurgroep worden met algemene stemmen genomen c.q. vastgesteld.
- (6) Indien in de stuurgroep geen eenstemmigheid kan worden bereikt, wordt door de president van het Oberlandesgericht Celle (gerechtshof) een mediator benoemd, die dient te trachten eenstemmigheid te bewerkstelligen.
- (7) Hetzelfde geldt indien tussen partijen sprake is van verschil van mening ten aanzien van de interpretatie, toepassing of uitvoering van de onderhavige overeenkomst.

Artikel 6

Taken van het secretariaat Eems

- (1) Het op grond van artikel 4 punt 2 ingestelde secretariaat Eems biedt de stuurgroep Eems operationele ondersteuning bij de uitvoering van haar werkzaamheden en zorgt voor de uitwisseling van informatie tussen partijen (bijv. door middel van een webbased communicatieplatform).
- (2) Daarnaast is het secretariaat in individuele gevallen verantwoordelijk voor de public relations met betrekking tot het Masterplan Eems 2050 op basis van het door de stuurgroep vast te leggen conceptionele kader.
- (3) Het secretariaat rapporteert aan de stuurgroep Eems op basis van de door de stuurgroep opgedragen taken. Hieronder valt het opstellen van een jaarrapport en een vijfjaarlijks statusrapport met de stand van zaken ten aanzien van de uitvoering van het Masterplan Eems 2050.
- (4) Het secretariaat is ondergebracht in het districtskantoor Weser-Eems.
- (5) In het kader van de uitvoering van de bepaling van artikel 5 lid 2 punt 1 zullen door de stuurgroep verdere taken, de personele invulling en overige noodzakelijke details met betrekking tot het secretariaat worden geregeld.

Artikel 7

Samenstelling en taken van de werkgroepen

- (1) De stuurgroep zal thematische werkgroepen samenstellen.
- (2) De werkgroepen worden belast met de regelmatige en uitsluitend constructieve behandeling van de aan hen toegewezen thema's, concepten en maatregelen, eventuele problemen etc. Tot hun taken behoort tevens het opstellen van financieringsvoorstellen.
- (3) De samenstelling, taakstelling, verantwoordelijkheden, financiering, verslaglegging etc. van c.q. door de werkgroepen worden vastgelegd door de stuurgroep.

Artikel 8

Samenwerking tussen partijen

- (1) Partijen verplichten zich tot een constructieve en doelgerichte samenwerking op basis van vertrouwen.
- (2) Partijen streven naar een vlotte realisatie van de in de onderhavige overeenkomst vastgelegde doelstellingen met behulp van de overeengekomen concepten en maatregelen, zulks met inachtneming van de wettelijke voorschriften.

Artikel 9

Uitgangspunten

- (1) Partijen zullen op basis van de in artikel 13 lid 4 overeengekomen concepten en maatregelen, rekening houdend met de vastgelegde eisen ten aanzien van kwantiteit en tijd, een maatregelenprogramma opstellen.
- (2) Daarbij zullen partijen gebruikmaken van een speciaal voor dit doeleinde vastgesteld, overkoepelend doelstellings- en beoordelingssysteem, waarop beslissingen met betrekking tot mogelijke maatregelen zullen worden gebaseerd.
- (3) Ten behoeve van het volgen en observeren van de ontwikkeling van het Eems-estuarium vindt begeleidende monitoring plaats. Deze monitoring heeft betrekking op alle in artikel 1 lid 5 vastgelegde doelstellingen, met name op de parameters zout, zuurstof en concentratie zwevende stoffen. Deze monitoring wordt gebaseerd op de monitoring die reeds heeft plaatsgevonden alsmede de in overleg vast te stellen kennis die daarmee is verkregen. Monitoring zal tevens plaatsvinden ten behoeve van periodieke controle van de effecten van de diverse lopende c.q. reeds voltooihet voorstel voor de maatregelen.
- (4) Beslissingen met betrekking tot het maatregelenprogramma en de uitvoering daarvan zullen worden gebaseerd op de volgende uitgangspunten:
 1. effectiviteit van het voorstel voor de maatregelen;
 2. kostenefficiëntie van het voorstel voor de maatregelen;
 3. interdependentie van het voorstel voor de maatregelen;
 4. medewerking van de diverse betrokkenen;
 5. koppeling van wetenschappelijk onderzoek;
 6. behoud van de innerlijke samenhang van maatregelenprogramma's en maatregelen met het oog op de in de preambule en deel I van de onderhavige overeenkomst vastgelegde doelstellingen alsmede evaluatie en actualisatie van het maatregelenprogramma.

Deel III - Concepten en maatregelen

Artikel 10

Waterbouwkundige maatregelen ten behoeve van oplossing van het slibprobleem en verbetering van de toestand van het water in de Eems-rivier

- (1) Om het stroomopwaartse transport van sediment duurzaam te beperken en daarmee het slibprobleem in de getijdenrivier Eems op te lossen en de toestand van het water te verbeteren, wordt in uitgebreide haalbaarheidsonderzoeken verder onderzoek gedaan naar drie oplossingsvarianten, die hieronder nader worden beschreven. De haalbaarheidsonderzoeken dienen op zo kort mogelijke termijn plaats te vinden. Bij de onderzoeken wordt rekening gehouden met de evaluatie van het Duitse hydromorfologische rapport van een onderzoek naar mogelijke oplossingen ter verbetering van de ecologische toestand van de Eems-rivier ('FTZ-Gutachten') uit mei 2014. Op basis van de resultaten van de haalbaarheidsonderzoeken zal met toepassing van een overkoepelend doelstellings- en beoordelingssysteem worden besloten, welke van de hieronder beschreven oplossingsvarianten c.q. welke combinatie daarvan zal worden toegepast ten behoeve van realisatie van de uitvoeringsdoelstelling.
- (2) In dit verband is het tevens mogelijk een gesynchroniseerde uitvoering van deelmaatregelen en daarmee ook een voortijdige start van de desbetreffende voorstel voor de maatregel toe te staan.
- (3) Een voorlopige beslissing tot het uitvoeren van maatregelen kan worden genomen, indien is gegarandeerd dat het voorstel voor de maatregelen een duurzame bijdrage leveren aan de mogelijke realisatie van de doelstellingen, en de uitvoering van alsmede de combinatie met andere evt. noodzakelijke maatregelen c.q. uit te voeren oplossingsvarianten voor de mogelijke realisatie van de doelstellingen als bedoeld in artikel 1 lid 3 niet in de weg staan.
- (4) Om het beslissingsproces te bespoedigen dienen ten aanzien van de drie oplossingsvarianten de beoordelingsfactoren in ogenschouw te worden genomen, die op zich al voor doorslaggevend belang kunnen zijn voor de beoordeling van de 'haalbaarheid'. Ongeacht een eventuele voortijdige start zal de deelstaat Nedersaksen de haalbaarheidsonderzoeken onder haar verantwoordelijkheid voltooien.
- (5) Door middel van het aanbrengen van een dorpel ter plaatse van de Eemskering (haalbaarheidsonderzoek onder verantwoordelijkheid van de Duitse federale overheid) dient ervoor te worden gezorgd dat het in de Eems-rivier in de laatste decennia gezakte laagtijwater weer aanzienlijk gaat stijgen. Hierdoor worden enerzijds het getijdvolume en daarmee de toevoer van sediment in de Eems-rivier bij voorbaat verminderd, en wordt anderzijds de opruiming van het systeem aan de ebzijde bevorderd. Daarnaast dient de dorpel de dynamiek van de inkomende getijdegolf te beperken. Op basis van de actuele stand van zaken zal het haalbaarheidsonderzoek uiterlijk eind 2016 worden afgerond.
- (6) Door middel van sturing van het getijde ter plaatse van de Eemskering (haalbaarheidsonderzoek onder verantwoordelijkheid van de deelstaat) dient via versmalling van het profiel van de Eems ter plaatse van de Eemskering gedurende bepaalde perioden de verspreiding van de getijdegolf in de Eems-rivier zodanig te worden beïnvloed, dat door beperking van de getijdeasymmetrie de uiteindelijke toevoer van zwevende stoffen wordt verminderd. Daarbij dient het huidige getijdvolume zoveel mogelijk te worden behouden, om de aanwezige profielen in de Eems-rivier te ondersteunen. Op basis van de actuele stand van zaken zal het haalbaarheidsonderzoek uiterlijk eind 2016 worden afgerond.
- (7) De getijde-opslagbassins bij de Eems (haalbaarheidsonderzoek onder verantwoordelijkheid van de deelstaat) worden gebruikt bij verhoging van het getijdvolume in combinatie met een versterkt transport van zwevende stoffen aan de zeezijde. Eerst dient met behulp van de pilotmaatregel getijde-opslagbassin in een oude arm boven Papenburg met betrekking tot de variant met het in potentie grootste oppervlak en voldoende kwaliteit door middel van validatie van de resultaten van de hydromorfologische modellen te worden aangetoond, dat de doelstellingen ook met het oog op de morfologische ontwikkeling op middellange termijn en niet alleen op korte termijn kunnen worden gerealiseerd. In dit verband dienen tevens exploitatiestrategieën te worden opgesteld met betrekking tot het vereiste onderhoud van de duurzame getijdepolders. Door middel van passende monitoring en begeleidende wiskundige

modellering dient ervoor te worden gezorgd, dat positieve effecten ook kunnen worden betrokken op andere parameters van de waterkwaliteit van de getijdenrivier Eems. Op basis van de actuele stand van zaken zal het haalbaarheidsonderzoek getijde-opslagbassins inclusief de pilotmaatregel eind 2018 worden afgerond.

- (8) De haalbaarheidsonderzoeken bevatten ten aanzien van de volgende punten schattingen:
1. technische realiseerbaarheid;
 2. nuttige effecten / mate waarin de doelstelling kan worden gerealiseerd (met het oog op de doelstellingen van het masterplan in en buiten het water, overige nuttige effecten);
 3. benodigde ruimte;
 4. weerstand van de ruimte;
 5. risico's voor het milieu;
 6. verdraagbaarheid voor de waterhuishouding (binnenafwatering, bescherming tegen overstroming en stormvloed);
 7. verdraagbaarheid voor het verkeer;
 8. verenigbaarheid met andere maatregelen uit het "Masterplan Eems 2050";
 9. de mate waarin het voorstel voor de maatregel bestand is tegen effecten van de stijging van de zeespiegel;
 10. mogelijkheid tot aanpassing/bijsturing van het voorstel voor de maatregel;
 11. plan-/vergunningprocedure en duur daarvan / duur van de uitvoering;
 12. geraamde kosten.
- (9) Een werkgroep begeleidt de drie haalbaarheidsonderzoeken en ontwikkelt op basis van het doelstellings- en beoordelingssysteem een afgestemd voorstel met maatregelen, waarna de stuurgroep hierover een besluit zal nemen en advies zal geven inzake de voor de uitvoering daarvan vereiste stappen.

Artikel 11

Landmanagement

- (1) De deelstaat zal onder eigen verantwoordelijkheid en onder regie van het "Amt für regionale Landesentwicklung Weser-Ems" onverwijld een landmanagement inrichten ten behoeve van het treffen van maatregelen tot herstel van een zo natuurlijk mogelijke habitat.

Met behulp van het nog in te richten landmanagement dienen de volgende oppervlakken te worden verkregen:

1. tot 2025 200 ha;
2. tot 2035 in totaal 400 ha;
3. tot 2045 in totaal 600 ha;
4. tot 2050 in totaal 700 ha.

Het bovenstaande vormt de basis voor het uitvoeren van het voorstel voor de maatregelen tot 2050. Voor zover een ruilverkavelingsprocedure is vereist, zal de bevoegde instantie dit regelen.

- (2) De grenzen van het geprefereerde zoekgebied voor de desbetreffende oppervlakken zijn vastgelegd in de bijlage bij dit artikel.
- (3) Voor zover ten aanzien van de mogelijke realisatie van maatregelen uit het Masterplan Eems 2050 op grond van voorschriften op het gebied van natuurbescherming compensatie- of coherente oppervlakken zijn vereist om het voorstel voor de maatregelen te kunnen uitvoeren, kunnen oppervlakken uit de pool van bovengenoemd landmanagement hiervoor worden gebruikt c.q. op de omvang van het totale oppervlak van 700 ha in aftrek worden gebracht. Op

de 700 ha worden alle maatregelen op land dat nog dient te worden verkregen of al in bezit is van de deelstaat in aftrek gebracht.

- (4) Omdat is gebleken dat de oppervlakken bij Petkum niet beschikbaar zijn, dient in 2015 50 ha te worden verkregen ten behoeve van verdere optimalisatie van de habitat voor weidevogels. Voor zover dit niet binnen de genoemde termijn mocht lukken, dient dit zo snel mogelijk als-nog te geschieden.

Artikel 12

Maatregelen Coldemüntje, Knockster en Oldersumer sluis, Herbrum

- (1) Met de planning ten aanzien van de mogelijke realisatie van waterrijke habitats ter plaatse van de sluis in de Eems bij Coldemüntje met behoud van de bestaande dijklijn wordt gestart (scenario nr. 6 van het Bioconsult-onderzoek "Lebendige Unterems" (levende Eems-rivier)). Deze maatregel dient voor 2020 te worden uitgevoerd. Tegelijkertijd wordt onderzocht of een vrije toegang van het getij tot het desbetreffende gebied kan zorgen voor een verdere ecologische opwaardering. Deze maatregel wordt niet op de 700 ha in aftrek gebracht.
- (2) De deelstaat heeft middelen beschikbaar gesteld ter verbetering van de ecologische doorgankelijkheid ter plaatse van de Knockster sluis. Onderzocht wordt in hoeverre door een beter onderhoud van de Außenmuhde de doorgankelijkheid verder kan worden verbeterd. Daar-toe wordt door de deelstaat een basisconcept opgesteld.
- (3) Ter plaatse van de Oldersumer sluis kan de doorgankelijkheid worden verbeterd. De beide genoemde voorstel voor de maatregelen (Oldersumer en Knockster sluis) worden binnenkort opgestart. Omdat door het voorstel voor de maatregel met betrekking tot de Oldersumer sluis geen extra waterlichaam wordt aangesloten, dient in geval van hoge kosten prioritair het potentieel voor het verbeteren van de doorgankelijkheid bij andere sluisen in de Eems te worden onderzocht (bijv. Sauteler sluis).
- (4) De federale overheid – GDWS – neemt uiterlijk in 2021 maatregelen ter verbetering van de ecologische doorgankelijkheid ter plaatse van de stuw bij Herbrum.
- (5) Indien tijdens de planning blijkt dat bepaalhet voorstel voor de maatregelen niet kunnen worden uitgevoerd, blijft het streven naar verkrijging van oppervlakken als bedoeld in artikel 11 gehandhaafd.

Artikel 13

Vastlegging van verdere maatregelen en concepten

- (1) Om de doelstellingen van het Masterplan Eems 2050 te kunnen realiseren, dienen verdere maatregelen en concepten te worden vastgelegd. Het afgestemde IMP Eems vormt een deskundige basis voor het vaststellen van deze maatregelen.
- (2) Daarbij dienen het voorstel voor de maatregelen in totaal voor 5/7e van de 700 ha met betrekking tot de voor het estuarium typische habitats en voor 2/7e van de 700 ha met betrekking tot de bescherming van weidevogels te worden ontwikkeld, in principe in het binnenland en buiten de reeds bestaande beschermde gebieden, incidenteel kan echter de uitvoerbaarheid van optimalisatiemaatregelen worden onderzocht die verder gaan dan de gunstige staat van instandhouding. Met name de volgenhet voorstel voor de maatregeltypen dienen te worden uitgevoerd:
 1. realisatie van voor het estuarium typische habitats in getijdebiotopen en getijddepolders; afgesproken is een werkwijze op twee niveaus: eerst wordt gestreefd naar de ontwikkeling van loofbos in waterrijk gebied, riet en wad, en na een duidelijke vermindering van de slibbelasting in de Eems wordt gestreefd naar de ontwikkeling van voor het estuarium typische waterhabitats;
 2. realisatie van habitats voor weidevogels in het binnenland;
 3. verbetering van de doorgankelijkheid ter plaatse van afwateringssluizen c.q. gemalen;
 4. het potentieel voor het terugplaatsen van oeverversterkingen en het openen van zomerdijken dient nader te worden onderzocht.
- (3) De volgende oppervlakken met een omvang van in totaal 700 ha (plus Coldemüntje) zijn overeengekomen, zulks met inachtneming van de regeling die is vastgelegd in artikel 11 lid 3 van de onderhavige overeenkomst:

Maatregel-type	Tot 2025	Tot 2035	Tot 2045	Tot 2050
Voor het estuarium typische habitats door getijddepolders of outbankment	152 ha (Holthusen, Coldemüntje)	153 ha	153 ha	72 ha
Oppervlakken voor weidevogels in het binnenland	78 ha	47 ha	47 ha	28 ha
Hectaren totaal	230	200	200	100

- (4) Het voorstel voor de maatregelen en concepten worden beschreven in de bijlage bij dit artikel.
- (5) Het voorstel voor de maatregelen worden door de werkgroep voorgesteld, waarna de stuurgroep eenmaal per jaar de uit te voeren maatregelen vaststelt en advies geeft inzake de voor de uitvoering daarvan vereiste stappen.

Artikel 14

Natuurbeschermingsstation Eems

- (1) Het "Niedersächsischer Landesbetrieb für Wasserwirtschaft, Küsten- und Naturschutz" zal tot eind voorjaar 2015 voorlopig in het bestuursgebouw in Leer een natuurbeschermingsstation

Eems in het district Leer inrichten, als onderdeel van de dienst Regionale Natuurbescherming, afdeling Brake-Oldenburg.

- (2) Dit station wordt met name belast met veldonderzoek en actieve regionale public relations. De milieuorganisaties worden tevoren betrokken bij de werkzaamheden van het natuurbeschermingsstation.
- (3) Het station wordt bemand met twee fulltime medewerkers.

Deel IV – Structuur van de regionale economie

Artikel 15

Locatie werf Meyer

- (1) De werf Meyer is als toonaangevende bouwer van cruiseschepen een belangrijke industriële factor in de regio. De werf zelf en zijn ontwikkelingsmogelijkheden zijn van essentieel belang voor de structuur van de regionale economie. Deze betekenis voor de regio, de deelstaat Nedersaksen en de rest van Duitsland, met name op het gebied van werkgelegenheid en fiscale effecten, wordt erkend.
- (2) Met het oog op het bovenstaande wordt ernaar gestreefd de locatie van de werf Meyer in Papenburg te behouden.

Artikel 16

Scheepvaart en havens

- (1) Partijen zullen passen het voorstel voor de maatregelen treffen ter verbetering van de toestand van het water in de getijdenrivier Eems, met name ter beperking van het dichtslibben daarvan, zulks in het belang van een economische exploitatie van de havens aan de Eems.
- (2) Doel is de capaciteit van de nationale waterweg Eems als zeewaartse toegangsweg van de havens en de bedrijven aldaar alsmede als achterlandverbinding via het Dortmund-Eemskanaal duurzaam te behouden.
- (3) De stuurgroep stelt het voorstel voor de maatregelen ter realisatie van deze doelstellingen vast en geeft advies inzake de voor de uitvoering daarvan vereiste stappen.

Deel V - Procedure voor behoud van locatie

Artikel 17

Procedure voor behoud van de locatie van de werf Meyer

- (1) Op 01-09-2014 heeft de bevoegde autoriteit besloten het planbesluit met betrekking tot de Eemskering aan te passen, en de winterstuwperiode te verlengen van 15 maart tot en met 31 maart van ieder jaar.
- (2) Met het oog op de voorziene aanpassing van het planbesluit met betrekking tot de Eemskering voor de periode van 16 september tot en met 31 oktober in de jaren 2015, 2016, 2017, 2018 en 2019 heeft de deelstaat met terugwerkende kracht tot 20-01-2014 de verantwoordelijkheid hiervoor overgedragen aan het district Emsland, en is de vergunningsprocedure gestart.
- (3) Naast de in lid 2 genoemde procedure worden de stappen ondernomen die tot 2020 zijn vereist voor het uitvoeren van de in de bijlage bij artikel 13 lid 4 van de onderhavige overeenkomst vastgelegde voorstel voor de maatregel nr. 4b.
- (4) De milieuorganisaties verklaren dat zij geen bezwaar zullen maken tegen de in lid 1 en 2 beschreven maatregelen c.q. reeds hiertegen ingediende bezwaren zullen intrekken.

Artikel 18

Toekomstige procedure voor behoud van de locatie van de werf Meyer

- (1) Op grond van de op 11-06-2009 tussen de werf Meyer en de milieuorganisaties gesloten overeenkomst tot bescherming van de vogels geldt voor sloopoverdrachten door de werf Meyer waarbij gebruik wordt gemaakt van de Eemskering een zomerstuw (Normalhöhennull (NHN) + 1,90 m = ongeveer NAP + 1,90m) van 1 april tot en met 15 juli en een winterstuw (NHN + 2,70 m) van 16 juli tot en met 31 maart van ieder jaar.
- (2) Voorafgaand aan de vereiste vergunningsprocedures dienen passende reductie-, compensatie- en coherentie maatregelen te worden vastgesteld. De resultaten daarvan dienen te worden gebruikt ten behoeve van een eensgezinde en vlotte uitvoering van formele vergunningsprocedures, waarbij echter niet dient te worden vooruitgelopen op de resultaten daarvan en een eventuele gerechtelijke toetsing.
- (3) De stuurgroep zal in dit verband tijdig een werkgroep samenstellen. Deze werkgroep heeft met name tot taak om uiterlijk in 2017 een systeem te ontwikkelen dat compensatie- en coherentie maatregelen kan waarborgen. Daarbij dient speciale aandacht te worden besteed aan de bescherming van vogels.
- (4) De werf Meyer is verplicht de sluittijd van de Eemskering voor sloopoverdrachten zo kort mogelijk te houden.

Deel VI – Financiering

Artikel 19

Uitgangspunten financiering

- (1) De deelstaatregering heeft in hoofdstuk 1502 van het speciale plan van het Ministerie van Milieubeheer, Energie en Klimaatbescherming titelgroep 80 opgenomen met de doelomschrijving 'maatregelen tot verbetering van de infrastructuur en omzetting van Natura 2000 in de Eems', en de benodigde middelen tot en met 2018 beschikbaar gesteld. De doelomschrijving wordt voor het begrotingsjaar 2016 gewijzigd in 'maatregelen tot uitvoering van de overeenkomst "Masterplan Eems 2050"'. Voor de jaren vanaf 2019 zal de deelstaatregering bij het opstellen van de begrotingen en het vaststellen van de financiële planning voor de middellange termijn rekening houden met de voor de uitvoering van de onderhavige overeenkomst benodigde middelen.
- (2) De federale overheid en de deelstaat zijn in het kader van hun wettelijke bevoegdheid verantwoordelijk voor de financiering van de in individuele gevallen vastgestelde c.q. overeengekomen maatregelen.
- (3) Met betrekking tot de financiering van vastgestelde c.q. overeengekomen maatregelen die vallen onder de bevoegdheid van regionale publiekrechtelijke lichamen dienen afzonderlijke regelingen te worden getroffen tussen de deelstaat en het betrokken publiekrechtelijke lichaam.
- (4) Voor het overige draagt iedere partij de eigen personeels- en materiële kosten.

Deel VII – Slotbepalingen

Artikel 20

Partiële ongeldigheid

Indien individuele bepalingen van de onderhavige overeenkomst geheel of gedeeltelijk ongeldig of onuitvoerbaar zijn of na het sluiten van de onderhavige overeenkomst ongeldig of onuitvoerbaar worden, wordt de geldigheid van de overige bepalingen van de onderhavige overeenkomst hierdoor niet aangetast. In plaats van de ongeldige of onuitvoerbare bepaling dient een geldige c.q. uitvoerbare regeling te worden getroffen, waarvan de effecten zo dicht mogelijk liggen bij de doelstelling van de ongeldige c.q. onuitvoerbare bepaling.

Artikel 21

Verhouding overeenkomst tot rechten en plichten van derden

De bepalingen van de onderhavige overeenkomst gelden voor zover andere rechten en plichten van partijen die voortvloeien uit toepasselijke wettelijke bepalingen hierdoor niet worden aangetast.

Artikel 22

Wijziging

- (1) Wijzigingen van de onderhavige overeenkomst kunnen door leden van de stuurgroep Eems worden voorgesteld.
- (2) Wijzigingen dienen met wederzijds goedvinden door partijen te worden overeengekomen.
- (3) Door partijen schriftelijk overeengekomen wijzigingen worden van kracht op de datum van ondertekening.

Artikel 23

Opzegging

De onderhavige overeenkomst kan door de bij deze overeenkomst betrokken partners van de deelstaat Nedersaksen met inachtneming van een opzegtermijn van 6 maanden uitsluitend om een gewichtige reden schriftelijk per einde van het op de datum van de opzeggingsbrief volgende jaar worden opgezegd.

Artikel 24

Inwerkingtreding

De onderhavige overeenkomst wordt op de datum van ondertekening overeenkomstig de bijlagen van kracht.

Masterplan 2050

Bijlage bij artikel 13

Maatregelen en concepten bij artikel 13:

mogelijke sanerings- en herstelmaatregelen

- a) De uitvoerbaarheid van de individuele maatregelen dient te worden onderzocht. Indien een maatregel onuitvoerbaar is, wordt deze vervangen door een maatregel van hetzelfde voorstel voor de maatregeltipe, om ervoor te zorgen dat de overeengekomen omvang van het voorstel voor de maatregelen van een bepaald maatregeltipe alsmede de mogelijke realisatie van de doelstelling voor de desbetreffende periode zijn gewaarborgd.
- b) De werkgroep stelt voorstellen tot uitvoering van de desbetreffende voorstel voor de maatregelen op en doet een overeenkomstige aanbeveling aan de stuurgroep.
- c) De stuurgroep stelt het voorstel voor de maatregelen vast en geeft advies inzake de voor de uitvoering daarvan te ondernemen stappen.
- d) In de financiële planning van de deelstaat Nedersaksen voor de middellange termijn worden het voorstel voor de maatregelen specifiek opgenomen.
- e) Het voorstel voor de maatregelen mogen noch afbreuk doen aan het functioneren van de nationale waterweg Eems, noch de scheepsoverdrachten door de werf Meyer bemoeilijken. Daartoe dienen bij het voorstel voor de maatregelen technische oplossingen te worden voorzien.
- f) Bij onderstaanhet voorstel voor de maatregelen betreft de plaatsnaam steeds een zoekgebied, dat lokaal – afhankelijk van de omstandigheden – voor specifieke maatregelen verder kan worden uitgebreid. Voor het gebruik van de desbetreffende oppervlakken is toestemming van de grondeigenaren vereist.

Maatregelen en concepten ten behoeve van oplossing van het slib- en waterkwaliteitsprobleem

overeenkomstig artikel 10 van de overeenkomst

Nummer	Concepten en maatregelen	Belangrijkste doelstelling	Indicatoren overeenkomstig artikel 10 lid 8	Start (direct, op middellange termijn, op lange termijn)	Benodigd oppervlak in ha
I Voorlopig oplossingsvoorstel	Sturing getijde met behulp van de Eemskering overeenkomstig artikel 10 lid 6 (haalbaarheidsonderzoek)	Verbetering van de toestand van het water in de getijdenrivier Eems (oplossing slib- en waterkwaliteitsprobleem)	Belasting door zwevende stoffen Waterecologie	Direct	Geen
II Voorlopig oplossingsvoorstel	Sturing getijde met behulp van flexibele dorpel: met en zonder sluis overeenkomstig artikel 10 lid 5 (haalbaarheidsonderzoek)	Verbetering van de toestand van het water in de getijdenrivier Eems (oplossing slib- en waterkwaliteitsprobleem)	Belasting door zwevende stoffen Waterecologie	Direct	
III Voorlopig oplossingsvoorstel	Getijde-opslagbassins (evt. ook in combinatie met punt I en II) overeenkomstig artikel 10 lid 7 (haalbaarheidsonderzoek)	Verbetering van de toestand van het water in de getijdenrivier Eems (oplossing slib- en waterkwaliteitsprobleem)	Belasting door zwevende stoffen Waterecologie	Staat nog open vanwege punt IIIa	
IIIa	Tijdelijke proefpolder Vellage overeenkomstig artikel 10 lid 7	Kalibratie wiskundig model		Direct	20 ha (wordt niet op de 700 ha in aftrek gebracht)

Overige maatregelen

Aanwijzing:

In de grijs gearceerde velden bevatten elk het "type van maatregelen"(als rubriek);
de daaronderliggende wit gekleurde velden bevatten elk de daarbij behorende maatregelen.

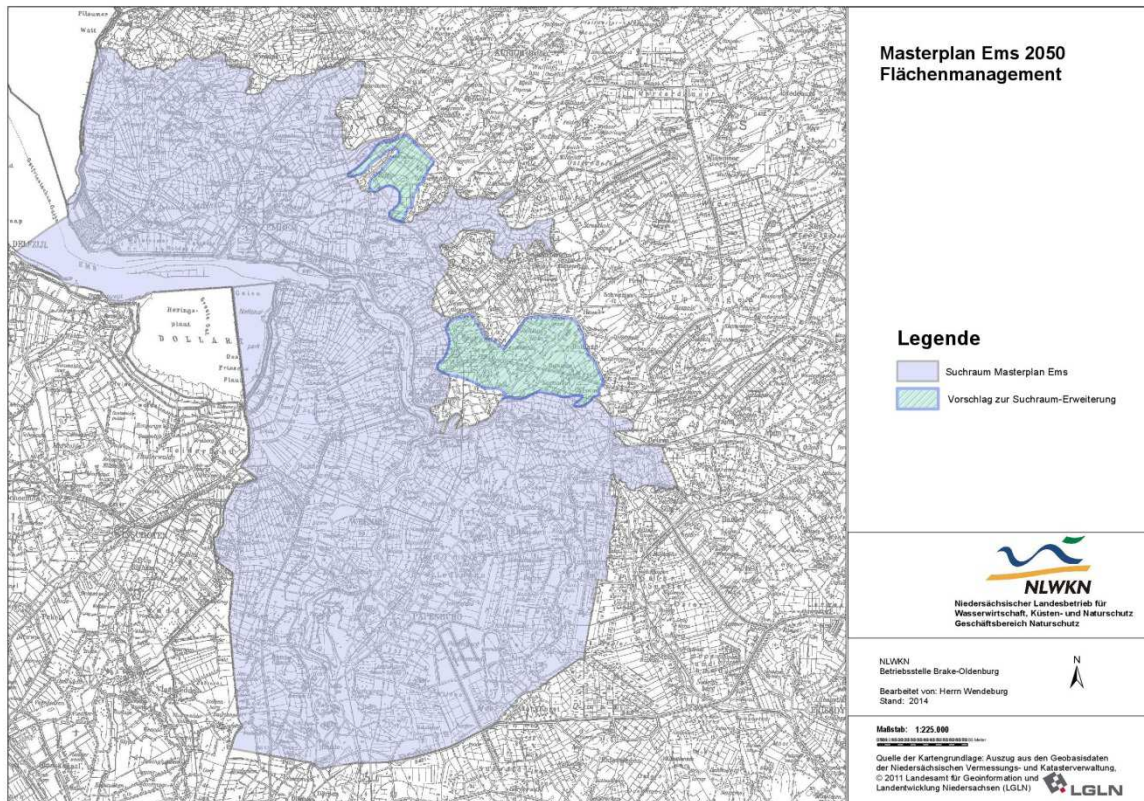
Nummer	Maatregel	Belangrijkste doelstelling	Indicatoren	Oppervlakte (ha) Referentie 700 ha (of km)
1	Doorbreken van oeverstevigingen	Opwaarderen van estuarium typerende habitats (riet, rivieroever, oeverplantengemeenschappen, oevervegetatiecomplexen en soorten met het doel het bereiken van de gunstige staat van instandhouding als bedoeld in de van toepassing zijnde EU- Richtlijnen	Waterecologie: bereiken van de instandhoudingsdoelen uit de Habitatrichtlijn	Elk te onderzoeken
1a	Manslagter Nacken (Nationaal Park Waddenzee)			
1b	Omgeving van het oude Booreiland (Nationaal Park Waddenzee)			
1c	Petkumer Voorland			
1d	Coldam			
2	Revitalisering van meanders en nevengeulen	Opwaardering van de estuariumtypische leefgebieden en soorten met het doel gunstige staat van instandhouding als bedoeld in de van toepassing zijnde EU-Richtlijnen te bereiken	Bereiken van de instandhoudingsdoelen als bedoeld in de Habitatrichtlijn	Elk te onderzoeken
2a	Coldam			
2b	Boven Tunxdorf (nog nader uit te werken)			
3	Opening respectievelijk doorbreken van zomerdijken en oeverwallen	Opwaardering van de estuariumtypische leefgebieden en soorten met het doel gunstige staat van instandhouding als bedoeld in de van toepassing zijnde EU-Richtlijnen te bereiken	Bereiken van de instandhoudingsdoelen als bedoeld in de Habitatrichtlijn	Elk te onderzoeken

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
VII - Masterplan Ems 2050

Nummer	Maatregel	Belangrijkste doelstelling	Indicatoren	Oppervlakte (ha) Referentie 700 ha (of km)
3a	Oeverwallen bij Bingum			
3b	Oeverwallen bij Coldam			
3c	Kirchborgum			
3d	Coldemüntje			
3e	Tunxdorf/Vellage			
3f	Nüttermoor			
3g	Südlich Leer			
4	Binnendijkse getijddepolder of dijkterugleggingen	Opwaardering van de estuarium-typische leefgebieden en soorten met het doel gunstige staat van instandhouding als bedoeld in de van toepassing zijnde EU Richtlijnen te bereiken en verbetering van de waterkwaliteit	Bereiken van de instandhoudingsdoelen o.g.v. de Habitatrichtlijn	Te onderzoeken 530 ha.
4a	Coldemüntje o.g.v. art.12 lid 1			30 ha. worden niet toegerekend aan de 700 ha.
4b	Holthusen o.g.v. art. 17 lid 3			50 ha.
4c	Getijddepolder Leda			130 ha.
4d	Overige getijddepolders, ligging afhankelijk van de beschikbare gronden			320 ha.
5	Realisering van weidevogelgebieden in het binnenland	Verbetering van leefgebieden voor avifauna	Instandhoudingstoestand weidevogels volgens de EU Vogelrichtlijn	200 ha..
5a	Vervanging van percelen Petkum op grond van art.11 lid 4			50 ha.
5b	Overige weidevogelgebieden			150 ha.
6	Verbetering van de passeerbaarheid van gemalen en sluisen/waterlopen	Verbetering van de passeerbaarheid voor de aquatische fauna	Gunstige staat van instandhouding als bedoeld in de Habitatrichtlijn en de Kaderrichtlijn Water	Geen oppervlakte aanspraak
6a	Knockster Siel			
6b	Oldersumer Siel			
6c	Sauteler Siel			

Integraal Managementplan Eems-Dollard estuarium – Deel B –
VII - Masterplan Ems 2050

Nummer	Maatregel	Belangrijkste doelstelling	Indicatoren	Oppervlakte (ha) Referentie 700 ha (of km)
6d	Pogumer Siel	6		
6e	Ditzumer Siel			
6f	Coldeborger Sieltief			
6g	Jemgumer Sieltief			
6h	Soltburger Sieltief			
6i	Stapelmoorer Siel			
7	Verbetering van de passeerbaarheid van de stuw bij Herbrum	Verbetering van de passeerbaarheid voor de aquatische fauna	Habitatrichtlijn, Kaderrichtlijn Water	Geen oppervlakte aanspraak
8	Maatregelen ter bescherming en ontwikkeling van rietzones	Opwaarderen van de estuariumtypische leefgebieden en soorten met het doel gunstige instandhoudingstoestand als bedoeld in de van toepassing zijnde richtlijnen		Elk nog te toetsen
8a	Rysumer Nacken (Nationaal Park Waddenzee)			
9	Maatregelen ter ontwikkeling en bescherming van kwelderplantengemeenschappen			
9a	Manslagter Nacken (Nationaal Park Waddenzee)			

Slotverklaring

Door de op 16 juni 2014 ondertekende intentieverklaring hebben de ondertekenaars zich verplicht een "Masterplan Ems 2050" uit te onderhandelen dat een bindend kader schept voor het bereiken van de in de intentieverklaring genoemde doelen.

De onderhandelingen over het "Masterplan Ems 2050" hebben sinds 14 juli 2014 plaatsgevonden en worden vandaag succesvol afgesloten. Daarmee is de in par.4 van de intentieverklaring overeengekomen vertrouwelijkheid van de onderhandelingen opgeheven.

De ondertekenaars bekrachtigen hiermee, dat het in de intentieverklaring nagestreefde doel van het maken van een "Masterplan Ems 2050" bereikt kan worden en daarmee voor de eerste keer een grondslag voor minnelijke samenwerking in het belang van de Emsregio als natuur-, economisch- en leefgebied gecreëerd wordt.

Voor de afsluitende ondertekening van het "Masterplan Ems 2050" zullen de verschillende noodzakelijke instanties betrokken worden.

De ondertekenaars van de Slotverklaring spreken af dat de ondertekening van het Masterplan Ems 2050 uiterlijk 31 maart 2015 zal plaatsvinden.

Hannover, 26.01.2015

Birgit Honé
Staatssekretärin
Niedersächsische Staatskanzlei

Dr. Diana Pretzell
Leiterin Naturschutz Deutschland
World Wide Fund for Nature
Deutschland (WWF)

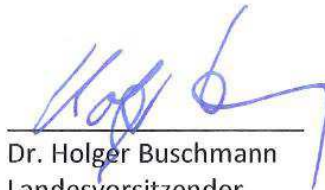
Dr.-Ing. Hans-Heinrich Witte
Präsident
Generaldirektion Wasserstraßen und
Schifffahrt

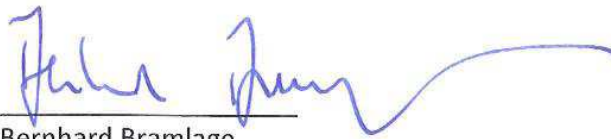
Carl-Wilhelm Bodenstern-Dresler
Landesgeschäftsführer
Bund für Umwelt und Naturschutz
Niedersachsen e.V. (BUND)

Reinhard Winter
Landrat
Landkreis Emsland

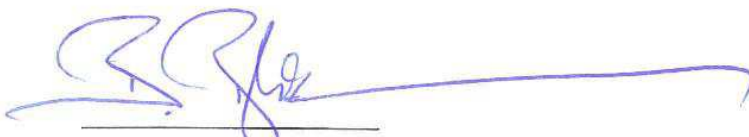
Dr. Holger Buschmann
Landesvorsitzender
Naturschutzbund Niedersachsen e.V.
(NABU)

Bernhard Bramlage
Landrat
Landkreis Leer

Bernard Meyer
Geschäftsführer
Meyer Werft GmbH

Bernd Bornemann
Oberbürgermeister
Stadt Emden

VIII MIRT-Onderzoek „Economie en Ecologie Eems-Dollard in balans”

Besluit van 9 november 2015

MIRT-ONDERZOEK

- Rijk en regio stellen de probleemanalyse van het MIRT-onderzoek ‘Economie en Ecologie Eems-Dollard in balans’ vast (zoals vastgesteld in het Eindrapport MIRT-onderzoek Eems-Dollard). Uit het MIRT-onderzoek blijkt dat de Eems-Dollard niet optimaal functioneert. Er is een toename geconstateerd van vertroebeling. Deze wordt veroorzaakt door een toenevende hoeveelheid slib in het water.
- Vast wordt gesteld dat de oplossingen voor de geconstateerde problemen liggen in drie oplossingsrichtingen:
 1. Het herstellen van de hydromorfologische integriteit met passende dimensionering van het estuarium en bijbehorende morfologische dynamiek;
 2. Het herstellen van gezonde leefgebieden (land-water overgangen: kwelders en polders) van voldoende areaal en kwaliteit, en estuariene gradiënten tussen het zoet- en het zoutwatersysteem ter versterking van de connectiviteit;
 3. Het verbeteren van de basis van het voedselweb (de primaire productie) door voorkomen van verdere vertroebeling en terugdringen van de troebelheid.
- In het kader van het MIRT-onderzoek is geïnventariseerd welke lopende maatregelen en maatregelideeën passen binnen de drie oplossingsrichtingen. Rijk en regio constateren dat er al diverse maatregelen, zowel door het Rijk als door de regio, lopen dan wel in ontwikkeling zijn, maar dat de effecten van de voorgenomen maatregelen op de Eems-Dollard niet altijd even bekend zijn.
- De Eems-Dollard is onderdeel van de Waddenzee, een internationaal erkend natuurgebied.
- De complexiteit van de opgave vraagt om een samenhangende lange termijn aanpak om het ecologisch streefbeeld 2050 te realiseren. Rijk en regio spreken af dat zij deze aanpak gezamenlijk ontwikkelen en (doen) uitvoeren waar nodig in afstemming met Duitsland. Het Rijk zal de noodzakelijke relaties met deelstaat Nedersaksen oppakken met als doel te komen tot nadere afspraken over de aanpak van de Eems-Dollard problematiek.

MEERJARIG ADAPTIEF PROGRAMMA EEMS-DOLLARD

- Rijk en regio spreken af om, onder gezamenlijke regie van het ministerie van IenM en de provincie Groningen, een meerjarig adaptief programma Eems-Dollard op te stellen. IenM en de provincie Groningen stellen elk € 200.000,- (incl. BTW) beschikbaar voor de periode 2016-2017 onder voorbehoud van onderbouwing. Voor de eerste fase wordt een kwartiermakersteam aangesteld.
- Rijk en regio spreken af dat in het voorjaar 2016 nadere besluitvorming zal plaatsvinden over het meerjarig adaptief programma, inclusief de verschillende deelsporen, naar aanleiding van de kwartiermakersfase. Het programma wordt vormgegeven aan de hand van de drie oplossingsrichtingen.
- Onderdelen van het programma zijn een voorstel voor prioritering en financiering van maatregelen, alsmede rollen en verantwoordelijkheden van de verschillende bij de Eems-Dollard betrokken partijen, waarbij de diverse gremia rondom de Waddenzee en de partners aan Duitse zijde betrokken worden.
- Het programma beoogt samenhang met lopende en toekomstige initiatieven zoals het Integraal Managementplan Eems-estuarium, waarin Duitsland en Nederland maatregelen benoemen die bij kunnen dragen aan de verbetering van de kwaliteit van het estuarium,

initiatieven vanuit het Platform Ecologie & Economie in balans (E&E), het maatregelenprogramma KRW en het beheerplan Natura2000 (i.o.).

- Als overkoepelend onderdeel van het meerjarig adaptief programma zal, onder regie van Rijkswaterstaat Noord-Nederland een onderzoek- en monitoringprogramma op worden gesteld, waarbij ook aandacht besteed wordt aan de modellering die nodig is om maatregelen voor herstel van de hydromorfologische integriteit (oplossingsrichting 1) te kunnen ontwikkelen. Dit onderzoeks- en monitoringprogramma zal gebruik maken van de adviezen van onder meer het Programma voor een Rijke Waddenzee en de Waddenacademie.
- De regio spant zich in om, zo mogelijk samen met rijkspartners en als onderdeel van het meerjarig adaptief programma, oplossingsrichting ‘Estuariene connectiviteit’, de eerste tranche van het uitvoeringsprogramma Vitale Kust te realiseren. In dit programma staan verbetering van verbindingen tussen land en water en tussen zoet en zout water centraal.
- Rijk en regio spreken af om, als onderdeel van de oplossingsrichting ‘Primaire productie’, een Innovatieprogramma Slib uit te werken. Op initiatief van E&E zijn de mogelijkheden van een dergelijk programma verkend. Onder de gezamenlijke regie van Rijkswaterstaat, provincie Groningen, de ministeries van IenM en EZ, Groningen Seaports en Samenwerkende Bedrijven Eemsdelta en in samenwerking met de Coalitie Wadden Natuurlijk zal dit programma verder uitgewerkt worden. IenM en de provincie Groningen stellen beide € 100.000,- (incl. BTW) beschikbaar voor de kwartiermakersfase.
- Onderdeel van het adaptief programma zijn ook de reeds lopende maatregelen. Vanuit de Kaderrichtlijn Water gaat het om het verwijderen van de Griesberg (€ 13,5 miljoen incl. BTW) en een vervolg op het huidige KRW-slibonderzoek, namelijk KRW-slibonderzoek periode 2016-2022 (€ 1 miljoen incl. BTW).

PILOTS

Rijk en regio spreken af om, vooruitlopend op de vorming en besluitvorming over het adaptief programma en het innovatieprogramma de volgende pilots uit te voeren. Hierover zijn de volgende (financiële) afspraken gemaakt.

Pilot Nuttig toepassen van Waddenslib

- De pilot richt zich op het nuttig en rendabel toepassen van Waddenslib voor onder meer zandgrondverbetering in de Veenkoloniën en de aanleg van natuurkwelders in en aan de rand van het Eems-estuarium. De pilot is een vervolg op de praktijkproef uit 2015.
- Financiering: IenM € 100.000 (incl. BTW); EZ € 100.000 (incl. BTW); provincie Groningen circa € 300.000 (o.v.v. toetsing POP3-regeling, exd. BTW); Groningen Seaports € 180.000 (excl. BTW) en Waddenfonds (aanvraag) € 1.120.000 (excl. BTW).

Pilot Slibvang in kwelders - Brede Groene Dijk

- Pilot Brede Groene Dijk (BGD) is onderdeel van de POV Waddenzeedijken van het HWBP (geraamde kosten € 6.524.552,-). Voorgesteld onderdeel binnen de pilot BGD is het demonstratieproject 'slibinvang op de kwelder' (initiatiefnemer Waterschap Hunze en Aa's, geraamde kosten € 1.351.026,-).
- Financiering: HWBP (o.v.v. toetsing subsidieregeling) € 500.000 (incl. BTW) en LIFE Nature (aanvraag) € 851.026 (excl. BTW).

Pilot Kleirijperij

- De pilot behelst het realiseren van twee voorzieningen in de buurt van de zeedijk, waar waddenslib geconsolideerd zal worden om er klei voor de geplande dijkversterking van te maken. Door meerdere varianten te onderzoeken ontstaat kennis over een optimaal rijpingsproces, inclusief toepassingsmogelijkheden voor de slibfracties waar geen klei van gemaakt kan worden.
- Rijk en regio spreken af de pilot verder uit te werken tot een voldragen voorstel, waarover voorjaar 2016 een besluit genomen kan worden.

Pilot Dubbele Dijk

- Project Dijkversterking Eemshaven - Delfzijl is onderdeel van de POV Waddenzeedijken van het HWBP (geraamde kosten ca. € 130 miljoen). Voorgesteld onderdeel binnen het project Dijkversterking is de pilot Dubbele Dijkzone (initiatiefnemer provincie Groningen, geraamde kosten ca. € 18 miljoen).

- Financiering: HWBP (o.v.v. toetsing subsidieregeling) € 9 miljoen (incl. BTW); EZ € 200.000 (incl. BTW); provincie Groningen € 3,6 miljoen (excl. BTW); Waddenfonds (aanvraag) € 3,4 miljoen (excl. BTW) en LIFE Nature (aanvraag) € 1 miljoen (excl. BTW).

De bijdrage vanuit HWBP heeft betrekking op de kosten inzake waterveiligheid. Hierop is de financieringsregeling HWBP (“Regeling subsidies hoogwaterbescherming 2014”, Staatscourant 2014 nr. 7049) van toepassing met de daarbij geldende afspraken en werkwijzen. Voor het HWBP geldt dat deze voor 50% wordt gefinancierd door het ministerie van IenM en voor 50% door de waterschappen.

EZ is voornemens tot en met 2018 jaarlijks vergelijkbare bedragen, als hierboven vermeld voor EZ, voor de uitvoering van ecologisch georiënteerde maatregelen beschikbaar te stellen.

